Luigi Ugolini

lorenzo magnificul

Editura Meridiane

Lorenzo
Magnificul

Biblioteca de Artă
Biografii, memorii, eseuri

Luigi Ugolini
LORENZO IL MAGNIFICO
Società Editrice Internazionale
Ottobre 1959, Torino

Luigi Ugolini

lorenzo magnificul

În românește de
ADRIANA LĂZĂRESCU
Prefață de
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

EDITURA MERIDIANE
București, 1971

Pe coperta I
GIORGIO VASARI: *Lorenzo Magnificul*
Galeria Uffizi, Florența
Diapozitiv color: SCALA, stituto Fotografico Editoriale, Firenze

PREFAȚĂ

Mîndrul stăpîn al Florenței de al cărui nume se leagă epoca maximei străluciri a cetății de pe Arno, s-a bucurat de curiozitatea unanimă a secolelor care au urmat încheierii vieții sale. Lorenzo de Medici, supranumit pe drept Magnificul, a însemnat într-adevăr în Renaștere o pagină de culoare intensă în care se strîngeau o imensă iubire de viață, un cult rar întîlnit al studiului filosofic și filologic, prețuirea și tutelarea tuturor formelor de artă în mirabila grădină a Italiei, dar și un sens acut al existenței umane dramatice, o luciditate dureroasă a stării de neîmplinire legate oricum de scurta trecere a omului prin această viață. Nepotul lui Cosimo cel bătrîn, în care bunicul își pusese nădejdile bunei posterități, a mers în urmele pașilor lui dar mai puțin ca bancher, mai mult ca om politic și nobil mecena. Cultura greacă și filosofia platonică l-au fascinat și tînărul s-a întîlnit devreme cu prilejul de a le pătrunde. Personalitatea cu atîta prestigiu a bizantinului Georgios Gemistos Plethon, unul din cei mai notorii eruditi, îl impresionase pe bătrînul Cosimo într-atît încît întemeiase Academia Platonică din Florența foarte curînd după ce-l auzise pe savantul filosof și filolog. Și sub îndrumarea lui Marsilio Ficino, « teologus et medicus », cel mai pasionat platonizant al Renașterii europene, nepotul său, Lorenzo, a studiat cu dragoste și adîncime pe Platon, « divinul »

cum îi ziceau ei atunci. În vila de la Careggi pusă la îndemîna Academiei platonice tot de generozitatea lui Cosimo, avea să rămînă, în tot timpul vieţii lui Lorenzo, un nucleu de filozofie, artă şi poezie. Aci veneau şi Pico della Mirandola, umanistul de geniu, şi Angelo Poliziano, poetul carnavalurilor şi turnirurilor florentine din acea amestecată vreme de glorie şi mizerie a cetăţilor italice. Distinsul profesor de greacă al Academiei şi cîntăreţul suferinţelor lui Orfeu avea să fie şi preceptorul copiilor lui Lorenzo şi confidentul acestuia şi însoţitorul său în « evadările » din palatul Medici, în căutarea plăcerii şi aventurii. Venea acolo şi Leon Battista Alberti, arhitectul şi geometrul, intra adesea şi Luigi Pulci, autorul marelui poem eroicomic Morgante Maggiore; *lua parte la disputaţiile savante şi Christoforo Landino, asculta şi Botticelli, pictorul Venerei ieşind din unde, lecţiile de filosofie şi tălmăcire a miturilor platonice şi le trecea, în felul său, pe pînză, încercînd să se înalţe pînă în lumea ideală a formelor pure. În ultimii ani ai lui Lorenzo şi ai stăpînirii sale, venea cu sfieli la prelegeri, dialoguri şi serbări, un adolescent închis, tăcut, pe nume Michelangelo Buonarroti, încurajat de domnul locului.*

Îl admirau prietenii, îl urau de moarte duşmanii. Conjuraţia Pazzi, despre care Angelo Poliziano a lăsat o vie relatare, era menită să pună capăt domniei Medicilor în Florenţa dar l-a costat viaţa doar pe Giuliano, fratele mai mic şi mai zvînturatec al lui Lorenzo. Stăpînul a trecut cu demnitate prin această încercare, cum a trecut şi prin mai greaua cumpănă a relaţiilor politice grav ambigui cu Ferrante al Neapolului, prieten cu Lorenzo, dar care l-a ţinut prizonier şi l-a lăsat să se simtă chiar la un pas de moarte.

Nici cu poporul Florenţei n-a cunoscut Lorenzo liniştea ori certitudinile. Supuşii lui îi admirau generozitatea şi iubeau fastul desfăşurat la curtea lui, dar nu

uitau că le e stăpîn și că raporturile între ei, oricît ar fi fost de filosof și de rafinat marele Medici, erau ca de la puternic la slab, ca de la avut la sărman. Adesea cîrteau florentinii împotriva prea marii risipe a tezaurului public de către Lorenzo, care cumpărase atîtea opere de artă încît nu mai încăpeau în propriul său palat și le trimitea la mănăstirea San Marco. Și a fost de ajuns ca acel călugăr fanatic ce se numea Savonarola să intre în Florența și să aţîțe spiritele împotriva „nebuneștii păgînătăți" în care trăiau pierduți ca într-un vis aprig de frumusețe Lorenzo și cei din jurul său. Atunci s-au înălțat glasuri amenințătoare și s-au făcut gesturi de răzvrătire îndreptate, însă, și împotriva operelor de artă, spărgîndu-se marmurile și sfîșiindu-se pînzele în culori de flori și ape și pietre prețioase. Lorenzo a asistat, răbdător și tolerant, la devastări și răzmeriţe; se pare că a avut întrevederi care l-au durut, cu Savonarola însuși. Dar l-au costat probabil mai mult abandonurile prietenilor, consîngenilor în spirit. Pico della Mirandola a uitat Cabala și înțelepciunea ascunsă a Orientului, și-a împărțit averea la săraci și a fost împiedicat doar de moarte să ia rasa călugărească. Iar Botticelli a aruncat inspirația păgînă, și-a distrus singur tablouri și schiţe și s-a întors spre miracolele și hagiografia medievală. Credincios ultimilor ani și ultimelor zile i-a rămas doar Angelo Poliziano cu care se înrudea lăuntric de aproape, în ciuda deosebirilor de stare. Și sfîrșitul lui Lorenzo, așa cum arată întristata lui mască mortuară încremenită într-un rictus parcă ironic și dureros, a fost o resemnată și dezamăgită părăsire a unei lumi în care foarte puțin se schimbase. Se grămădiseră în Florența frumuseți inestimabile; prin gustul și magnificența acestui artist în felul său, autentic om de Renaștere, cetatea răsunase de serbări, procesiuni, cortegii de personaje mitologice ori istorice, carnavaluri, vînători, giostre.

7 *Dar Lorenzo simțise ca puțini alții inconsistența clipei*

care trece, nesiguranța condiției umane: « di doman non c'e certezza » *repeta refrenul înfiorat de neliniște, al uneia din cele mai cunoscute poezii ale sale.*

« Tiranul » generos și visător, platonizant în gîndire, epicureu în viață și operă, oferă un cîmp nesfîrșit de speculații și ipoteze pentru biografii curioși și indiscreți. Așa încît « viețile » lui Lorenzo se succed, în toate limbile de circulație europeană, scrise cu pasiune și dorința de a istovi un subiect ciudat, de istorici și romancieri, de oameni de cultură și critici de artă. Luigi Ugolini se numără printre ei; toscan prin naștere, a purtat o iubire specială Renașterii și mai cu seamă celei florentine. Deși a străbătut mai toată istoria Italiei, s-a aplecat stăruitor asupra figurilor din trecento, quattrocento *și* cinquecento. *Și Dante și Fra Angelico, și Tițian și Michelangelo și Leonardo și Ariosto au intrat în sfera preocupărilor sale permanente. Iar înainte de a închina o carte lui Lorenzo, a început să pătrundă în atmosfera Florenței din secolul XV și în familia Medici, scriind o viață a lui Giuliano, fratele ucis al marelui senior.*

Asupra lui Lorenzo, Ugolini proiectează o lumină integrală, puternică, ce nu lasă loc umbrelor. Cu toate accidentele inerente dar trecătoare ale acestei « domnii », stăpînul Florenței își desfășoară o existență de plenitudine în care personalitatea lui se realizează desăvîrșit. Puterea și bogăția, plăcerile și faima, generozitatea și umorul, acestea sînt laturile din viața eroului pe care Ugolini le pune în special în evidență. Adică viziunea sa asupra lui Lorenzo cuprinde reliefurile și strălucirile, toate acele calități pe care regăsitul concept de uomo universale *al Renașterii le cerea de la un umanist sau i le presupunea pentru a-i acorda intrarea în Panteonul faimei. Credincios acestei viziuni tipic italiene, Ugolini n-a relevat zonele crepusculare ale personalității Magnificului, tristețile, neliniștile, contradicțiile lăuntrice,*

sensul grav al neîmplinirii pe care asemeni altor uriași ai Renașterii, Lorenzo le-a purtat cu sine. Desenul devenirii omului și artistului este, în această viziune solară a lui Ugolini, bine făcut, reconstituirea plină de adevăr, întemeiată în primul rînd pe documentul direct. Astfel poemele de vînătoare sînt folosite spre ilustrarea răgazurilor familiei Medici. Vînătorii și șoimii și clinii și întîmplările sînt scoși din comentarul versului, mlădiat cu abilitate.

Pe de altă parte și pietatea adîncă a Lucreției Tornabuoni, mama lui Lorenzo, ca și credința rațională a acestuia, sînt demonstrate prin versurile improvizate de membrii familiei de' Medici.

Grija de exactitate pînă în detaliu a lui Ugolini este parcă aceea a unui înzestrat miniaturist și denotă pe istoricul literar de riguroasă formație. Florența și viața ei de fast, de strălucire, izbutesc să recapete viață tocmai prin această calitate a prozatorului.

Dar Lorenzo și fascinanta lui personalitate vor rămîne mereu o taină pe care, într-una, biografii se vor strădui să o dezlege.

ZOE DUMITRESCU—BUȘULENGA

FLORENȚEI, PATRIA MEA

I. O NAȘTERE ÎNTR-UN MOMENT POTRIVIT

— Prea mare casă pentru o familie atît de mică!
Cosimo dei Medici, pe care istoricii îl vor numi mai tîrziu « bătrînul », intră cu un aer cam melancolic în grandiosul palat din via Larga, pe care i-l construise geniul lui Michelozzo Michelozzi.
Un palat ce avea să stîrnească invidie. Cel mai frumos din Florența. Cu nici un altul nu putea fi asemuit; și fără îndoială că orașul tuturor invidiilor l-a invidiat și pe Cosimo, mai mult pentru acest palat decît pentru frînele cîrmuirii.
Cosimo nu era nici rege nici prinț, dar cum pe vremea aceea, oamenii istoviți de masacre și de facțiuni, sub liberele guverne comunale, căutau pace și legi orînduite care « să nu mai dureze pînă în mijlocul lunii noiembrie, fiind prevăzute în octombrie »[1], se orientau spre un senior care să nu fie tiran și să poată transmite puterea descendenților legitimi, fără gîlcevile violente și de neînlăturat, intervenite de obicei în toate succesiunile. În sfîrșit, un fel de monarhie constituțională fără coroană.
Cosimo avea un moștenitor care, la treizeci și șase de ani împliniți, nu avea nici un băiat. Avusese în schimb trei fete.
Dar la 1 ianuarie 1449, în prea vastul palat de pe via Larga, s-a născut un băiat.
În Europa erau mari perturbații: în Franța, războiul

---

[1] *. . . fai tanto sottili/provvedimenti, ch'a mezzo novembre/ non giugne quel che tu d'ottobre fili.* (Dante, Purgatoriu VI, vv. 142—144). (N. Tr.)

de o sută de ani; în Italia lupte îndîrjite între antiliga Florența, Genova, Veneția și Bologna, și liga lui Filippo Visconti, a papii și a regelui din Napoli.
La Milano, după ce se stinsese familia Visconti, au urmat cei din familia Sforza, Cosimo ajutîndu-l mult pe Francesco să-și poată pune coroana ducală pe cap.
Peste tot domnea dorința de pace și renaștere. Chiar și Roma renăștea, după noaptea medievală și după trista abandonare a « captivității de la Avignon »[1]; se ieșea acum dintr-o schismă; biserica apărea unită și pacificată; noul papă, Tommaso Parentuccelli da Sarzana, Nicolae al V-lea, pe tronul lui Pietro, privise Roma cu ochii plini de milă și exclamase:
— Vreau ca tu să ajungi din nou ceea ce-ai fost cîndva.
Se reconstruia, se restaura, se înfrumusețea.
Se născu acest prunc, și o dată cu el se auzi și primul scîncet de băiat în palatul lui Michelozzo.
Cosimo bătrînul ieșea și el dintr-o vijelie.
Desigur că într-un oraș ca Florența, de îndată ce un cetățean urca o treaptă mai sus și-și asuma cea mai mare parte a puterii, chiar dacă însuși poporul i-o conferise în mod spontan, se auzea totuși răsunînd cuvîntul de « tiran ». În evul mediu, nici un cuvînt nu a fost mai mult folosit decît « tiran » și « trădător ».
Tiran era oricine ar fi ținut cu tot dinadinsul la ordine, la respectul față de legi, și piața în frîu.
Poporului îi plăcea prea mult să iasă în piață și să strige « Ura, trăiască ! » sau « La moarte ! » și să dea foc caselor cetățenilor, ca să nu fie apoi nemulțumit dacă ar fi fost împiedicat să se dezlănțuie.
Mai rău decît poporul se comportau « seniorii » și « mărimile ». Cu vorba, toți se arătau pentru libertate: dar una era libertatea Medicilor, una a Pazzi-lor, alta a Albizi-lor, a Tornaquinci-lor, a Bardi-lor și așa mai departe.
Mereu un « altul » era tiran, și anume cel ce ajungea la putere.
Și astfel, într-o bună zi, și Cosimo se pomeni chemat la palat ca « să dea socoteală ». În aparență: « Senioria [2]

[1] Între 1309—1377 la Avignon a fost sediul papilor. Din 1377 sediul s-a mutat la Roma. (N. Tr.)
[2] *Signoria*, formă de stat în Italia (sec. XIV—XV). (N. Tr.)

vrea să-l invite la o discuție pe ilustrul Cosimo». Dar iată că acest «tiran» în loc să se fi dus la palat însoțit de o suită de scutieri, sau mai degrabă să nu se fi dus de loc, s-a prezentat singur.
La jumătatea drumului, cineva l-a prevenit: acesta a fost chiar Piero Ginori:
— O, Cosimo, eu te previn că te duci la tăiere și nu-ți dai seama.
Cosimo ridică din umeri:
— E de datoria mea să ascult de Seniorii Florenței.
— Mersul tău la palat va fi ultimul și fără întoarcere.
Cosimo intră încrezător cum intrase și contele de Carmagnola în Palatul Ducal din Veneția; și în clipa următoare a fost închis în celula din vîrful turnului lui Arnolfo.
Dar nu au îndrăznit să-l omoare pe acest «tiran», deoarece jos piața era tixită de lume care striga «Trăiască Cosimo!» «Să iasă Cosimo!»
Lucru ciudat, să strigi astfel pentru un «tiran»!
Care, de altfel, după un exil aparent s-a întors în triumf.
Acum se născuse moștenitorul.
A fost numit Lorenzo, după numele purtat de unchiul tatălui. Fratele lui Cosimo a fost capul familiei, a așa-zisei «ramuri a cadetului» din care au descins apoi Granducii [1].
Cu coroană adevărată și într-adevăr tirani.
Chiar în anul cînd se năștea Lorenzo, la Magonza trei germani erau pe punctul de a dărui omenirii cea mai mare dintre invenții, aceea care i-a imprimat o nouă față și o altă mișcare.
Nicolae al V-lea murea poate fără a mai afla că pe lume exista cineva cu numele Iohannes Genfleisch, zis și Gutenberg, autorul celei mai tăcute și celei mai vaste revoluții.
Cînd s-a născut Lorenzo, se compunea prima carte cu caractere mobile apărută în Europa: *Biblia cu 42 de rînduri* [2].
Există unele ciudate predestinări pe care noi le numim simple întîmplări și care nu sînt poate numai simple

[1] Marii duci. (N. Tr.)
[2] A fost tipărită în jurul anului 1450. Fiecare pagină avea 42 de rînduri, de aceea se numea astfel. (N. Tr.)

întîmplări: viaţa lui Lorenzo este delimitată de doi pilaştri grandioşi, invenţia tiparului şi descoperirea Americii.
Întîmplare? Preferăm să spunem Providenţă. Nu e o întîmplare că, într-o perioadă bine determinată, se nasc oameni ca Donatello, Leonardo, Michelangelo, Rafael, Michelozzo, Poliziano, Lorenzo dei Medici.
Renaştere, renaştere de artă, de conştiinţe, şi de fapte măreţe.
Umanitatea îndrăgeşte reformele îndrăzneţe; comerţului nu-i mai ajung căile înguste de-a lungul ţărmurilor Mediteranei; se intuiesc rute noi, pămînturi noi.
Şi « Senioriile » sînt năzuinţe ale trecutului.
Ar cădea în mare greşeală cine le-ar crede uzurpări ale indivizilor luaţi fiecare în parte. Ar fi fost mult prea uşor să le fi reprimat de la bun început. Poporul şi Comuna aveau tot: armele, numărul copleşitor, puterea; indivizii ridicaţi atunci la putere erau cei mai slabi şi cei mai dezarmaţi.
Era o experienţă insistent căutată şi dovedită. Libertăţile comunale creaseră facţiunile, exilurile, masacrele: s-a invocat în mod universal un *princeps*, care să ia frînele cîrmuirii, garantînd poporului un regim de durată şi respectul faţă de legi.
Senioria Medicilor nu a fost prin urmare un episod izolat în Florenţa, ea nefiind prima provincie supusă unei experienţe; dimpotrivă, a fost ultima.
Puterea Medicilor a fost financiară şi comercială. Nu s-a născut din samavolnicia condotierilor; nu au existat aventurieri îndrăzneţi şi nici şefi conspiratori printre cei din familia Medici; ei au ajuns la celebritate şi putere, pornind nu din nobilime ci din popor.
Poporul din Florenţa, cînd a rostit pentru prima oară cuvîntul « Medici », a identificat acest cuvînt cu « libertate ». Cine era în fruntea poporului cînd a fost izgonit infamul tiran Gualtieri di Brienne? Salvestro şi Francesco de'Medici.
Cine a fost chemat de popor la cea mai înaltă demnitate a gonfalonieratului [1], în momente grele pentru

[1] Titlu, demnitate de gonfalonier, adică de magistrat suprem în guvernul unei Comune. (N. Tr.)

republică? Giovanni di Bicci, tatăl lui Cosimo, care ar fi putut obține Senioria, dar n-a vrut, preferînd să reintre în rîndurile pașnice ale cetățenilor obișnuiți. Cosimo s-a întors triumfător, în entuziasmul de nedescris al poporului.

«Arareori se întîmplă — scrie Machiavelli — ca un cetățean, întorcîndu-se triumfător dintr-o victorie, să fie primit de patria lui cu atîta afluență de popor și atîta demonstrație de bunăvoință.» Și Machiavelli n-a fost prea afectuos față de familia Medici care l-a trimis la Stinche [1], și l-a exilat la San Casciano. Dar a existat vreodată un șef de stat care să obțină în unanimitate consimțămîntul cetățenilor, aprobarea urmașilor și a istoricilor? Nici dacă ar fi fost un înger! Cosimo a fost iubit, a fost numit *pater patriae*, a avut onoruri, triumfuri, putere.

N-a făcut vărsare de sînge. La un act de violență comis de partizanii săi, el a răspuns demn și auster: — Am de gînd să restitui cît mai curînd acest titlu de gonfalonier poporului care mi l-a dăruit și să mă reîntorc pe meleagurile mele și nimeni să nu-și dea viața pentru mine.

Trebuie să știm ce era și ce este Florența, mai înainte de a-l judeca pe cel propus s-o guverneze.

La reîntoarcerea lui Cosimo nu au fost represalii. Lui nu i-a lipsit decît coroana; a avut în schimb toate calitățile necesare unui suveran pentru a conduce și a păstra unit pe cel mai suspicios și mai dificil dintre popoare. S-a înclinat spre cei umili, a despovărat poporul de biruri, a extins comerțul. Nobilii și-au mușcat degetele stăpînindu-și furia, și arătîndu-se întru totul ostili. Și aceasta era cît se poate de firesc.

Cînd papa Eugeniu al IV-lea, amenințat și persecutat de Conciliul din Basilea a cerut refugiu, fiindcă fusese exilat, Cosimo l-a primit regește timp de opt ani încheiați.

La Florența s-a întrunit marele Conciliu ecumenic pentru unirea bisericii grecești cu cea romană.

Sub auspiciile lui Cosimo, la Florența, s-au întîlnit împăratul Orientului, Ioan al VIII-lea Paleologul,

[1] Vechile și întunecatele închisori din Florența, acolo unde se înalță azi teatrul Verdi, în via Ghibellina. (N. Tr.)

papa, patriarhul din Constantinopol, treizeci şi şapte de episcopi latini şi şapte cardinali.
Un om aşa de măreţ putea muri oare fără urmaş? Piero, fiul său, era grav bolnav; guta l-a subminat, i-a curmat pentru totdeauna firul vieţii, motiv pentru care şi-a atras apelativul de « gutos » din partea istoriei; n-a fost lipsit de calităţi: era om simplu şi cult.
Acum se năştea micuţul care să aducă puţin verde proaspăt în şubredul arbore al lui Cosimo.
Ramura cealaltă rămăsese în umbră. Bătrînul Lorenzo murise şi cel nou i-l amintea cu numele. Nepoţii şi verii rămăseseră în casele din Mercato Vecchio [1] şi alte palate ridicate ici şi colo, chiar în apropiere, în via Larga, dar nu aşa impunătoare încît să sară în ochi; oameni din popor au fost, şi oameni din popor voiau să rămînă [2].

★

Lucrezia Tornabuoni, mama noului născut, avea douăzeci şi patru de ani cînd l-a adus pe lume pe Lorenzo.
Nu era frumoasă. Ghirlandaio a transmis-o posterităţii într-o frescă din biserica Santa Maria Novella: nu prea graţioasă dar cinstită; nu era elegantă dar cultă; curiozitatea ei nu invada afacerile de Stat (de altfel, soţiile primilor membri ai familiei Medici nu s-au amestecat niciodată), era poetă.
Dacă Lorenzo a fost poet, aceasta s-a datorat mamei sale: a supt poezia o dată cu laptele. Dacă a fost un credincios şi un bun creştin, tot graţie mamei sale, Lucrezia, i s-a datorat.
Este poeta « regelui puternic »: cea care a cîntat, cu o putere virilă, gloria lui Isus Hristos triumfătorul.

Ecco el re forte, ecco el re forte,
aprite quelle forte.
O principe infernale
non fate resistenza,

[1] Tîrgul vechi. (N. Tr.)
[2] Din aceşti Medici republicani intransigenţi, care şi-au renegat mai tîrziu pînă şi pronumele ca să şi-l asume pe cel de *Popolani*, a descins, printr-o ironie a soartei, neamul marilor duci ai Toscanei. (N.Tr.)

egli è il re celestiale,
che vien con gran potenza:
fategli riverenza,
levate via la porte: ecco il re forte.

Chi è questo potente
che vien con tal vittoria?
Egli è il signor possente
egli è il signor di gloria,
avuto ha la vittoria,
egli ha vinto la morte: ecco il re forte[1].

Nu-i de mirare dacă poezia lui Lorenzo a atins aceeaşi robusteţe de conţinut în *Imnuri sacre*. Nu-s de mirare energia spirituală şi integritatea morală a acestui diriguitor de popoare, din moment ce a avut asemenea mamă.
Poezia Lucreziei este un amalgam de graţie şi forţă. În atmosfera poeziei pluteşte o forţă care izbeşte într-adevăr în porţile infernului, scoţîndu-le din ţîţîni: apoi revine umană, pămînteană; se pare că poeta se adresează celor mici care stau în jurul lui Isus Hristos şi atunci, El, triumfător împotriva morţii, redevine blîndul Mîntuitor al acelui *sinite parvulos*[2].

O parvoli innocenti
innanzi a tutti gite:
or siete voi contenti
delle caute ferite:
o gemme, o margarite,
adorate la corte: ecco il re forte

Venuti siete al regno
tanto desiderato,
poichè nel santo legno

---

[1] *Iată-mpăratu-n slavă, iată-mpăratu-n slavă,/deschideţi-i degrabă./Tu, iadului stăpîn,/Nu i te-mpotrivi/căci regele ceresc/ vine cu puteri mii:/plecaţi-vă a-i sluji,/*
Deschideţi-i degrabă: iată-mpăratu-n slavă./Cine-i acest puternic/ce vine cu tărie?/E domnul cel veşnic/e domn în bucurie,/ e domnul cel slăvit/ care a biruit/şi viaţa ca şi moartea, e domnul cel slăvit./ (N. Tr.)

[2] Lăsaţi copiii să vină la mine. (N. Tr.)

i' fu' morto e straziato,
e ho ricomperato
tutta l'umana sorte. Ecco il re forte[1].

Lorenzo și Giuliano, desigur că încă de copii au fost nevoiți să învețe printre primii această poezie a mamei lor: pesemne că au și cîntat versurile, pe lîngă alte imnuri de Paști. Și fără îndoială că acest imn a exercitat o puternică influență asupra poeziei sacre a Magnificului.

Lucrezia, femeie prea înțeleaptă, s-a gîndit să conducă casa ei mare, să facă educația copiilor ei, să-și consoleze soțul în infirmitatea lui și în amărăciunile vieții publice. Reaua voință a contemporanilor nu o supăra cîtuși de puțin, și cronica bîrfelilor nu transmite posterității, despre cei doi soți, vești ireverențioase sau scandaloase. Și astfel Lorenzo a crescut într-o familie cu o atmosferă morală sănătoasă. Piero, tatăl său, a fost discutat din punct de vedere politic, dar a fost respectat ca tată, ca fiu, ca soț. A supraviețuit cu puțin timp ilustrului său tată; a avut un fiu și mai ilustru decît tatăl său; pe nimeni nu surprinde așadar dacă personalitatea sa, constrînsă între figurile lui Cosimo și Lorenzo, a rămas prin forța lucrurilor în umbră.

Palatul Medici rămînînd, în continuare, mult prea mare pentru o familie nu atît de mare, răsună acum de rîsete și țipete de prunci; micuțului Lorenzo i s-a alăturat un alt frățior, Giuliano; și bătrînul Cosimo apare întinerit; cunoscător al oamenilor, îl privește cufundat în gînduri pe veselul Lorenzo.

— Tu vei ridica din nou prestigiul casei — îi spunea în glumă, în timp ce se juca și el împreună cu nepoții — dar deocamdată ridică te rog scaunul acela!

În perioadele petrecute la Cafaggiòlo și la Careggi, fără togă, cu cizme înalte purtate cu niște pantaloni obișnuiți, Cosimo se ducea prin împrejurimi, însoțit de nepoței, ca să curețe vlăstarele de viță sau să altoiască

---

[1] *'Naintea tuturor veniți/făpturi nevinovate/astăzi sînteți mulțumite de-aste răni vindecate:/o, perle, o, nestemate,/ divanul sfînt cinstiți: e domnul cel slăvit./*
Ajuns-ați în împărăția/ce-atîta ați rîvnit/fiindcă pe sfînta cruce/ mort fost-am, chinuit,/dar toată omenirea/eu am mîntuit. E domnul cel slăvit./ (N. Tr.)

piersici, după cum se aflau în februarie sau în martie; sau să culeagă struguri dacă erau în septembrie.
Cînd se întorcea de la curățatul viței de vie și al pomilor, zîmbea și le spunea nepoților:
— Acum lăsați-mă în seama marelui meu Grigorie! În șase luni, el citise cele treizeci și șapte de cărți *Morali sul Libro di Giobbe* scrise de Sfîntul Grigorie cel Mare.
— Bunicule, joacă-te cu noi! — îl rugau Lorenzo și Giuliano, trăgîndu-l pe augustul bunic de roba lui amplă de catifea.
— Da, șah — răspundea Cosimo. — Nu există alt joc mai demn pentru cel ce stimează demnitatea!
— E greu, bunicule!
— Nu vei fi în stare să joci niciodată marele joc politic, dacă nu vei ști șah. Vino, Lorenzo, să te învăț eu cum se dă șah la rege!
Lorenzo și-a amintit bine de această povață, după mulți ani de zile, la curtea regelui Ferrante.
Și la Florența nimeni nu spunea « marele senior » ci « marele negustor ». Cine nu e florentin și nu a respirat o dată cu aerul caracterul nostru, cine nu a văzut vechile hanuri de negustori din Florența, cine nu a citit vechile registre ale negustorilor, scrisorile familiare ale acestor vestiți negustori priori, ale acestor priori bancheri, gonfalonieri ai comerțului, nu poate înțelege că în Florența puteau fi prinți și în același timp vînzători de stofe; că puteau afișa un fast de curte în fața marilor latifundiari și duce o viață modestă și sobră în intimitate.
Oriunde în altă parte, în afară de Florența, s-ar putea avea imaginea unui rege de poveste, sau a unui tiran de marionete, care trîndăvește toată ziua, în pat, cu coroana pe cap și comandă autoritar, cu bagheta în mînă, sau poruncește chiar tăierea capetelor; dar la Florența, niciodată nu s-a întîmplat așa ceva. O singură dată a existat un asemenea tiran de arenă care s-a numit ducele ... închipuiți-vă, n-a fost de Florența, ci de... Atena! Și-a luat el aerele lui Nero, timp de cîteva luni, dar a fost iute alungat, dîndu-i-se cîteva picioare în spate.
La Florența, bătrînul Cosimo putea fi văzut mergînd
 pe jos, la tejghelele lui, ca un negustor oarecare; sau

mai degrabă ca cel mai bogat dintre negustori. Şi cînd era Consiliu la palat, se ducea să se aşeze lîngă priori, liniştit, fără nici un zbir lîngă el.
Un palat ca al său nu avea nici împăratul, nici papa, nici marele Han; în el erau bogăţii în faţa cărora ar fi pălit pînă şi Cresus, dar, cînd familia Medici nu avea oaspeţi, stătea la masă după obiceiul florentin: mai întîi o supă, un fel de mîncare, şi fructe. La Cafaggiòlo şi la Careggi, el mergea în litieră, cu o suită de valeţi, artişti şi poeţi; dar prin Florenţa mergea singur, fără surle şi fanfare.
Poporul nu spunea « trece seniorul », ci « uite-l pe Cosimo ! »
Şi totuşi Piccolomini scria despre el: « *Quales vix Croesum possedisse putaverim* » [1].
Iar Luca Landucci cronicarul:
« Printre nobilii şi oamenii valoroşi, Cosimo di Giovanni dei Medici era numit de lumea întreagă „marele negustor" şi avea calităţi pentru toată suflarea omenească; nu putea fi făcută o mai frumoasă comparaţie decît spunînd: „ţi se pare că eşti Cosimo dei Medici", parcă zicînd că nu puteai afla un bogătaş mai mare şi mai vestit. »
Îmbătrînea: era trist. Îi murise fiul său Giovanni, care nu-i semăna mult ca fire, şi de asemenea şi fiul lui cel mic. Privea cu satisfacţie dar şi tristeţe pe cei doi tineri, nepoţii săi, care creşteau alături de el, şi pe singurul său fiu care-i rămăsese, plăpînd şi bolnav.
— Avem băieţandrii aceştia — îi spunea lui Piero — nu ştim cît de lung ne este firul vieţii, dar cît timp sîntem în viaţă, trebuie să-i educăm şi să le insuflăm curaj, pentru ca atunci cînd îi vom părăsi să fie înarmaţi cu calităţi bine definite şi cu intenţii precise.
« Cosimo era un om foarte prudent, cu o plăcută şi demnă prezenţă, întru totul liberal, întru totul uman; niciodată nu a încercat ceva împotriva vreunui partid, nici împotriva statului, ci aştepta să poată face bine fiecăruia şi cu felul său deschis şi generos să-şi atragă cît mai mulţi partizani printre cetăţeni ... Într-atît a fost de temperat de prudenţa sa încît niciodată

[1] « Ducea o viaţă ca şi cînd ar fi posedat averile lui Cresus. » (N. Tr.)

n-a depășit modestia cetățenească... Așa se explică faptul că în împrejurări atît de diverse, într-un oraș atît de plin de întîmplări și cetățeni atît de aprinși, el a condus statul timp de XXXI de ani »[1].
Vărului său, Averardo di Francesco, comisar de război împotriva cetății Lucca, Cosimo îi scria:
« Să-ți păstrezi mîinile nepătate; nu-ți scriu, pentru că nu cred că este nevoie, și dacă se va spune ceva, se va spune mai curînd din infamie decît c-ar fi ceva adevărat ».
Acesta a fost Cosimo. Au trecut cinci secole; la Florența este o statuie a acestui *pater patriae*. Rareori părerile contemporanilor sînt greșite; făuritorii panegiricelor au o glorie scurtă: pe bună dreptate un om își face o bună sau o proastă reputație în ochii poporului; tradițiile au o bază în conștiințe; reabilitările la o distanță de secole ne fac să zîmbim.

[1] N. Machiavelli, *Storie Fiorentine*. (N. A.)

II. VIAŢĂ NOUĂ

« Lorenzo învaţă versurile pe care i le-a lăsat maestrul său de poezie şi apoi i le predă lui Giuliano ... »
Februarie 1458. Copiii sînt la ţară, poate pentru a fi îndepărtaţi de la una din obişnuitele epidemii care se năpusteau cîteodată asupra Florenţei: Lucrezia îi scria lui Piero. Bunicul Cosimo mai trăieşte.
Cine este maestrul, primul maestru al lui Lorenzo? Este Gentile Becchi din Urbino, care a ajuns mai tîrziu episcop de Arezzo. În casa Medici au intrat totdeauna numai creştini de bună reputaţie. Gentile îl învaţă limba vulgului şi latina; începe curînd misiunea sa: în 1454, Lorenzo nu are decît cinci ani; în 1461, Gentile este încă în Casa Medici şi-i scrie lui Piero: « Lorenzo e bine ... mergem înainte cu Ovidiu şi Giustino[1], IV cărţi de istorie şi de basme. Să nu mă întrebaţi cît de mult îi plac cărţile. În rest, în relaţiile obişnuite se poartă cuviincios ».
În septembrie 1461, aflîndu-se la ţară, la Careggi, bunica Contessina, soţia lui Cosimo, scrie despre el: « Lorenzo e un copil bun şi toţi se simt bine în preajma mea, iar Lorenzo creşte sănătos ».
Piero a ajuns un om foarte şubred; în schimb, copiii lui sînt sănătoşi şi plini de viaţă.
La Careggi şi la Cafaggiòlo se face sport: se vînează animale şi păsări, se joacă bile [2], se călăreşte. Nenumărate şi lungi cavalcade. Chiar şi femeile fac sport. Nu este adevărat că numai după moda modernă,

[1] Giustino Giuniano, istoric. (N. Tr.)
[2] Joc asemănător cu popicele. (N. Tr.)

femeile călăresc bărbăteşte: fetele lui Piero stau pe şa la fel ca orice bărbat, cu cizme şi pantaloni strîns lipiţi pe şolduri: aşa le înfăţişează Benozzo Gozzoli în fresca din capela Medici.
Nu trebuie să lipsească nimeni în fresca aceasta care eternizează Adoraţia Magilor şi familia Medici.
Lorenzo este pe cal, îmbrăcat extraordinar de elegant, ba chiar este unul din regi. Este oare cu putinţă ca cineva să se schimbe atît de mult, după aceea, la vîrsta maturităţii? Aici este un tînăr frumuşel şi graţios [1]. Cînd a fost făcută fresca? În 1459, Benozzo lucra la ea. Aşa rezultă dintr-o scrisoare a lui ...
«Azi, X iulie 1459.
Azi dimineaţă am primit o scrisoare a Magnificenţei Voastre prin Ruberto Martegli (Martelli); am înţeles din ea că serafimii pe care i-am făcut nu vi se par potriviţi. Am zugrăvit unul într-un colţ printre cîţiva nori, din care i se văd numai vîrfurile aripilor; este bine ascuns, şi norii îl acoperă îndeajuns ca să nu-l schimonosească, ci dimpotrivă să-i dea frumuseţe, şi acesta este în preajma coloanei; un altul m-am gîndit să-l fac dincolo de altar, şi pe el ascuns în acelaşi fel. Ruberto Martegli i-a văzut şi a spus că nu trebuie să se facă de loc caz de asta. Nu voi mai face decît ceea ce îmi veţi comanda: doi nori îi vor face să dispară. Aş fi venit eu însumi să vă vorbesc despre acest lucru, dar chiar azi dimineaţă am început să pun albastrul [2] şi nu se poate lăsa aşa; căldura este mare şi într-o clipă tempera se strică. Cred că săptămîna care vine voi duce la bun sfîrşit latura aceasta a frescei. Cred că veţi binevoi să o vedeţi, înainte ca eu să dau jos schelele ... »
O scrisoare simplă, la fel ca azi, pe care ar putea să o scrie orice zidar arhitectului; etichetei nu-i aparţine decît acel «Magnificienţa Voastră», care este un răspuns elocvent dat acelor istorici care afirmă că titlul

---

[1] Amintim că am constatat un echivoc regretabil asupra acestui portret, într-o ediţie a operei *Aridosia* a lui Lorenzino dei Medici, comentată de Bontempelli, în care portretul în discuţie trece drept acela al lui ... Lorenzino, ucigaşul lui Alessandro, care a apărut pe lume aproape la o jumătate de secol mai tîrziu! (N. A.)

[2] Albastrul de lapislazuli pentru fondul cerului. (N. A.)

de Magnific a fost dat lui Lorenzo de posteritate, adică după moartea lui.
Adevărul este că acest titlu li s-a dat totdeauna cu largheţe tuturor membrilor familiei Medici, încă din timpurile cele mai vechi.
În 1459, Benozzo picta fresce.
Picta în maniera lui frumoasă, pe pereţii capelei, compoziţii de o eleganţă de loc studiată, în care totul este natural, armonios şi la locul său. Astăzi nu se mai văd asemenea compoziţii, iar cei ce se încumetă să le facă, pictează nişte figuri ce par decupate din hîrtie.
Ce joc inspirat de culori şi de peisaje ! Chiar şi astăzi, totul pare proaspăt, limpede şi crud ca atunci.
Cîţi ani avea Lorenzo? Nu se ştie. Autorul a idealizat, a înfrumuseţat, a anticipat timpurile. Cu cincisprezece, şaisprezece ani? Mai mult? Mai puţin? În fresca aceasta e un adevărat triumf al tinereţii.
Desigur Cosimo, înainte de a muri, l-a văzut astfel pe nepoţelul lui care, pentru el, întrunea toate speranţele; Piero, fiul lui, îl dezamăgise, şi nu pentru că era mai puţin înzestrat, sau că ar fi fost degenerat, ci pur şi simplu pentru că era bolnav: medicii îl condamnaseră încă de la cea mai fragedă vîrstă: îşi petrecea timpul plecînd de la o baie termală la alta, amăgindu-se cu o vindecare imposibilă.
Toată familia Medici a suferit de gută; chiar şi membrele lui Cosimo începeau să se anchilozeze; dureri atroce îl ţintuiau pe loc, şi numai o mare putere de voinţă îl mai ţinea în viaţă.
Vin ambasadori în audienţă şi îl privesc gînditori; apoi riscă o întrebare:
— Ce spun ducelui de Milano din partea Magnificenţei Voastre?
— Că nu mai pot; simt că mor din felul cum mă ţin pe picioare ... Cum am putut să suport pînă acum nenorocirea asta? ... Fiul meu ... Giovanni al meu ...
Giovanni murise în noiembrie 1463. A fost multă jale. Acum Cosimo stătea cînd în pat, cînd în fotoliu, întreţinîndu-se îndelung cu Lorenzo cel drag, pe care-l mîngîia fără să vorbească. Slăbea văzînd cu ochii: în fiecare zi puterile îl lăsau nemilos.

— Nu-i mai rămîn decît pielea şi oasele şi se stinge fără ca cineva să-l poată ajuta. — Şi Nicodemo da Pontremoli, dînd din cap, plecă să ducă ducelui de Milano ultimele cuvinte ale lui Cosimo.

Lorenzo şi Giuliano erau la Cafaggiòlo, cînd le veni vestea agravării fatale a bolii. Era în ziua de 26 iulie 1464; era cald şi arşiţa îl sufoca şi mai mult pe bolnav. Medicul Benedetto da Norsa, de la care se spera foarte mult, nu aduse nici o alinare muribundului care se văita de dureri acute şi de o mîncărime de nestăpînit pe tot corpul, semn neîndoielnic al unei uremii fără leac.

Nepoţii au primit o scrisoare de la Piero:

« V-am scris alaltăieri şi v-am dat vestea înrăutăţirii bolii tatălui Cosimo; acum mi se pare că puterile îl lasă de tot şi aceasta este şi convingerea lui; de aceea marţi seara nu a vrut să stea cu el în cameră decît bunica Contessina şi cu mine. Ieri s-a simţit mai bine şi noaptea trecută de asemenea; totuşi, dată fiind vîrsta lui înaintată, nu pot spera prea mult în vindecarea lui ... »

1 august 1464; din însemnările zilnice ale lui Piero:

« Îmi amintesc că în ziua de întîi august 1464 la orele XXII, Cosimo di Giovanni di Averardo de' Medici a părăsit această viaţă prezentă, fiind în trecut foarte chinuit de durerea încheieturilor, deşi de oricare alt rău nu a suferit ... »

Şi fiul care scria acestea nu mai avea decît cinci ani de trăit: Casa Medici şi averea ei se sprijineau întru totul pe acest mare artritic şi pe cei doi băieţandri dintre care cel mai mare avea cincisprezece ani şi cel mai mic unsprezece.

Piero şi-a prevăzut fără îndoială sfîrşitul. Nu era un om cu un orizont intelectual extraordinar, ci cu mult bun simţ. Admirator al ilustrului său tată, a avut discreţia de a rămîne în umbră.

A fost cult dar străin de orice fast; s-a înconjurat de artişti şi literaţi, creîndu-şi astfel atmosfera de curte.

Şi-a încredinţat copiii în mîinile celor mai vestiţi maeştri ai timpului: Marsilio Ficino, Cristoforo Landino, Ioan Arghiropulos, un ilustru grec, fugit din Bizanţ.

I-au fost dragi Filarete, Leon Battista Alberti, Francesco Ottavio, Giannotto Manetti şi Vespasiano da Bisticci, ilustrul bibliofil.
Din Grecia au venit Calcondilas şi Arghiropulos, pentru a regăsi aici o nouă Atenă. Au emigrat de acolo clasicii care trăiseră în penumbra Bizanţului, cînd turcul a intrat călare pe cal în catedrala Sfînta Sofia; preţioasele cărţi s-au risipit în toată Europa, duse de mîinile cerşetorilor-filozofi care nu mai aveau acum cu ei decît bogăţia înţelepciunii lor.
Au fost adunate prin mesagerii trimişi de mecenaţii italieni, în mare grabă. I-au trimis Cosimo, Piero şi Giovanni di Cosimo.
S-au plătit cu aur greu atîtea codice de o rară valoare.
S-au salvat bogăţii pe care turcul le-ar fi aruncat în foc.
Dacă Homer şi Esiod, Teofrast, Tucidide şi Platon au supravieţuit, se datorează numai acestor regi fără coroană care n-au irosit banii în orgii şi ospeţe romane, ci i-au investit în cărţi.
S-au cheltuit averi: tiranii nu cheltuiesc bani pentru biblioteci.
Piero, tăcut, trăia printre clasicii şi tablourile sale.
Tatăl lui, înainte de a muri, l-a rugat să-i facă un jurămînt solemn:
« Să nu schimbe modul de viaţă al Casei Medici.
Să rămînă un simplu cetăţean printre ceilalţi cetăţeni.
Să pună mai presus decît orice viaţa şi interesul oraşului ».
Acelaşi jurămînt i l-a cerut Piero lui Lorenzo şi Lorenzo lui Piero.
Marile familii erau cu ochii asupra lor, spionau momentul.
Dar care moment? Acela care ar fi putut aduce pe oricare din ele la succesiune.
Toţi erau foarte interesaţi de libertatea florentină, dar pentru fiecare familie libertatea florentină corespundea propriei sale familii.
Poate că sosise momentul. Un tată aproape infirm, lipsit de energia lui Cosimo, cel puţin astfel părea, şi doi băieţandri.
— Ce putem face cu doi băieţi şi un bolnav? — se întreba Diotisalvi Neroni.

— Oare cea mai tarată și mai șubredă familie e sortită să conducă Florența? — insinua Luca Pitti.
— Trebuie oare să conducă republica cineva care stă la țară? — era Niccolò Soderini.
— Unul care zace în pat toată ziua? — vocea lui Agnolo Acciaiuoli.
Această conspirație se pregătea de doi ani. «Tiranul» nu știa nimic. Luca Pitti era prietenul lui cel mai bun.
Da, dar și cel mai bogat cetățean. Mai mult decît conjurație politică, a fost vorba de o rivalitate financiară, iscată de gelozii și rivalități mai mult personale decît publice. Dar conspiratorii, ca să se asigure de favoarea și sprijinul unor oameni de vază, chiar în afara hotarelor republicii, s-au înțeles în taină cu ducele Borso d'Este, care a pus la dispoziția lui Pitti, și a acoliților săi, o mică armată comandată de fratele acestuia, Ercole d'Este. Dintr-o conspirație poți avea totdeauna ceva de profitat. Să salvezi libertatea florentină, da... Să o salvezi de dictatura familiei Medici, înlocuind-o însă cu aceea a casei d'Este! Dar poporul florentin?... Oh, dar poporul nu trebuia să știe niciodată aceste lucruri decît după ce s-au înfăptuit. Căci poporul se obișnuiește totdeauna cu faptul împlinit! E totdeauna fericit cînd are prilejul să aplaude un nou stăpîn.
Complotul a ajuns la urechea lui Piero cu totul pe neașteptate. O prietenie loială îl lega de unele familii ale conspiratorilor; cu familia lui Diotisalvi Neroni, de exemplu, care primise de la Piero și Cosimo mai mult decît o însemnată favoare.
Conspiratorii se bizuiau în primul rînd pe faptul că Piero era absent din oraș, aflîndu-se la Careggi, bolnav de gută; se mai bizuiau și pe presupusul lui caracter slab, care era cu totul aparent.
— Conduceți-mă la Florența — ceru Piero — pregătiți o lectică. Douăzeci de oameni de escortă sînt de ajuns. Și apoi este și Lorenzo.
Pe vremea aceea, vila din Careggi era izolată și solitară: fiind înguste și cu greu de străbătut, căile care duceau spre ea erau în schimb ideale pentru un atac prin surprindere și, într-adevăr, conspiratorii, după ce au aflat de intenția lui Piero, au trimis o mînă de ucigași

plătiți, dintre cei mai viguroși, care să se posteze pe drumul de-a lungul torentului Terzolle.
Primejdia era cu atît mai gravă cu cît era mai neașteptată. Luat prin surprindere, Piero nu avea mulți oameni în jurul său; totuși, în avangarda escortei călărea Lorenzo, băiatul lui de șaisprezece ani.
Mai este și azi un tabernacol împrejmuit de chiparoși, lîngă Terzolle, la jumătatea drumului între Careggi și Florența; șoseaua, foarte strîmtă și azi, se întinde de-a lungul torentului, de partea cealaltă fiind flancată de zid.
Lorenzo, care se afla la cîteva sute de metri înaintea lecticei tatălui său, și-a dat seama sau a fost înștiințat de prezența oamenilor înarmați. Un altul, mai puțin iscusit decît el, s-ar fi întors în galop înapoi, lăsîndu-se observat de ucigașii plătiți care l-ar fi putut urmări, ca apoi să asalteze întreaga escortă. Lorenzo, șiret, s-a prefăcut că n-a observat nimic; a trimis un singur om să-l înștiințeze pe tatăl său să-și schimbe drumul iar el a continuat să meargă cu pas măsurat, ca și cum ar fi așteptat să fie ajuns din urmă de grosul cortegiului. Simulînd cea mai desăvîrșită liniște, i-a ținut sub observație mai bine de o oră pe conspiratori, în timp ce Piero, pe drumul cel mai lung, pe la Panche, ajungea la Rifredi și de acolo viu și nevătămat intra în Florența.
După ce a ajuns la palatul Medici, unde nimeni nu ar fi îndrăznit să-l atace, și-a adunat în grabă partizanii și a trimis ștafete spre granița nordică, unde știa că se află un detașament de miliție milaneză, cerîndu-i ajutor.
După ce s-a convins că are în jurul său forțe mai tari decît cele ale dușmanilor săi, a acționat hotărît împotriva conspiratorilor.
Conspiratorii erau dezorientați și risipiți: Luca Pitti, fremătînd tot, după ce a văzut că atacul prin surprindere de pe șoseaua Careggi eșuase, n-a mai îndrăznit să acționeze; acoliții săi s-au împrăștiat și ei, iar șefii complotului s-au predat.
Noua Seniorie, favorabilă întru totul familiei Medici, i-a judecat imediat pe cei patru șefi răspunzători, condamnîndu-i la moarte.

Un adevărat tiran ar fi primit asemenea sentință cu mare bucurie, dar Piero a dovedit un suflet cu adevărat nobil și generos. El n-a vrut vărsare de sînge; s-a opus sentinței de moarte, comutînd pedeapsa în exil, și nu numai atît, dar l-a iertat cu generozitate pe Luca Pitti care i-a fost de atunci cel mai devotat prieten, în timp ce Soderini și Neroni, profitînd de generozitatea lui Piero, au încercat să ispitească republica Veneției ca să declare război Florenței!

Rar exemplu de cumpătare și noblețe sufletească, căci dacă Piero ar fi căzut, din întîmplare, în mîinile adversarilor săi, fără îndoială că n-ar fi fost cruțat. Purtarea lui n-a făcut decît să consolideze sentimentele de afecțiune și devotament, pe care poporul le manifestase întotdeauna față de casa Medici; poporul nu a uitat generozitatea lui Piero și a dat familiei sale o dovadă luminoasă a atașamentului său, cînd, cu doisprezece ani mai tîrziu, o conspirație mult mai gravă a pus în primejdie viața lui Lorenzo.

Poziția Medicilor a apărut și mai puternică în urma complotului Pitti-Neroni; și s-a spus că șefului familiei nu-i mai lipsea acum decît titlul de rege.

Dar unii dintre conspiratori continuau să-și împroaște veninul în taină. Veneția s-a lăsat indusă în eroare de către Soderini și Neroni, că Piero de' Medici ar fi un izolat și că nimeni n-ar fi mișcat un deget în favoarea lui, dacă l-ar fi atacat milițiile venețiene.

Florența era o tentație mult prea mare, pentru a nu încerca să se pună stăpînire pe ea, fără vărsare de sînge; Florența nu avea tradiții militare care, oricum, să fi datat de pe vremea ciocnirii de la Campaldino sau Castel del bosco. Orașul de negustori și bancheri era aproape dezarmat, prin urmare merita strădania de a încerca supunerea lui.

Veneția, conștientă de propria-i putere și mîndră de-a avea sub ordinele ei un condotier ca Bartolomeo Colleoni, porni în mai 1467 spre granițele Toscanei. Dar și aici s-au înșelat destul de mult asupra abilității politice a lui Piero și asupra sentimentului principatelor italiene; dacă Veneția era puternică, Piero se sprijinea pe prieteni și mai puternici: ducele de Milano și regele din Napoli s-au alăturat fără întîrziere lui Piero, trimițîndu-i oaste în ajutor.

S-au înfruntat în apropierea Imolei și venețienii au fost cu totul învinși. Și astfel Florența, nu numai că a ieșit victorioasă în luptă, ci ca urmare a înfrîngerii Veneției a avut și importante avantaje teritoriale, fortărețele Sarzana și Sarzanello.
La scurt timp după aceasta, Florența a mai avut și altă campanie. Trupele florentine împreună cu cele din Napoli și din ducatul Urbino au luat parte la o expediție împotriva oștilor papii Paul al II-lea, care tindeau să pună stăpînire pe micul stat Rimini. Și această mică războială s-a încheiat favorabil pentru armatele florentine, contribuind la consolidarea prestigiului Casei Medici. În timpul acestor ani, tînărul Lorenzo nu a rămas de loc străin de viața politică. Deși nimic alarmant n-a lăsat să se prevadă un deznodămînt atît de rapid al vieții lui Piero, poate că Piero era totuși un prevestitor, deoarece nu omitea în nici o ocazie să-l invite pe fiul său să ia parte la cele mai delicate negocieri politice. Guta este o boală care te poate chinui o viață întreagă, fie ea și lungă, și medicii, după cum se întîmplă adesea, îl măguleau pe Piero fădăguindu-i o amelioarare, dacă nu chiar vindecarea completă, printr-o cură de băi termale.
Ultimii ani de viață ai lui Piero au fost un neîncetat pelerinaj de la o baie termală la alta; o dată se ducea la Morba, altă dată la Spedaletto din Volterra, sau la băile Corsena, la băile din Lucca. Era o alternanță de nădejdi și deznădejdi; în '67 Lucrezia îi scria soțului ei:
« Am primit scrisoarea ta din ziua de douăzeci și unu din care am simțit multă mîngîiere, aflînd că durerile tale au încetat. Nici mai mult nici mai puțin decît că o dată cu fiece zi ce trece, îmi pare că recîștig un an pentru mîngîierea ta și a mea ».
« Îmi pare că recîștig un an, o dată cu fiecare zi »; frază frumoasă și concisă care prin cîteva cuvinte eficace exprimă bucuria unei iubitoare soții, căci impresia ei era că întinerea cu un an în fiece zi, de cînd primise vestea sănătății recuperate a soțului ei.
Dar erau iluzii de scurtă durată.
În același an în care Piero încerca să-și refacă sănătatea la băile Corsena, în Casa Medici se trata un subiect delicat și vital: nunta lui Lorenzo.

Să nu stîrnească uimire faptul că se vorbea de căsătoria unui tînăr care avea abia optsprezece ani: Casa Medici se comporta acum nici mai mult nici mai puțin decît după obiceiurile familiilor domnitoare. Căsătoriile între prinți erau, pe vremea aceea, foarte precoce, din graba de a se asigura succesiunile și a se strînge alianțele de sînge. În cazul special al lui Lorenzo, Piero era grăbit, deoarece, în ciuda măgulirilor medicilor din jurul lui, simțea că viața avea să i se stingă. Voia prin urmare să asigure o succesiune solidă familiei sale, în cîrmuirea republicii.

În mai 1467, Lucrezia Tornabuoni se îndreptă spre Roma pentru a o cunoaște pe viitoarea ei noră, Clarice Orsini.

Cu cîteva luni în urmă și Lorenzo fusese la Roma; călătorie de instruire, călătorie de apropieri politice, făcute pesemne cu ocazia încheierii păcii cu papa, după ciocnirea avută pentru cucerirea orașului Rimini. Istoricii, care afirmau că Lorenzo a făcut o pură căsătorie de conveniență, însurîndu-se cu o copilă pe care nici nu o cunoscuse mai înainte, fac o afirmație cu totul inexactă. Nu știm dacă Lorenzo era foarte îndrăgostit de Clarice înainte de căsătorie; dar nici nu vrem să spunem că el a făcut o căsătorie dintr-o mare efuziune sentimentală; se prea poate ca convenienta politică să fi depășit orice alt sentiment; dar este sigur că Lorenzo a văzut-o pe Clarice mai înainte ca mama lui să se ducă la Roma, ca să o cunoască și s-o analizeze bine pe mireasă, după cum trebuia să facă o mamă înțeleaptă și prevăzătoare.

Despre această vizită rămîn două documente ciudate și interesante, două scrisori ale Lucreziei scrise lui Piero în forma aceea clară, eficace, concisă, florentină prin excelență, unde, fără prefăcătorii și ipocrizii, soția lui Piero face un portret al viitoarei nurori, pe care noi l-am numi azi « sintetic », dar de-o simpatie nemijlocită, uluitoare.

În prima din aceste scrisori, Lucrezia se exprimă astfel: « Joi dimineață, mergînd la San Pietro[1], m-am întîlnit cu madona Maddalena Orsini, sora cardinalului[2], care

[1] Biserica Sf. Petru din Roma. (N. A.)
[2] Cardinalul Latino Orsini. (N. A.)

era împreună cu fiica ei în vîrstă de şaisprezece ani. Era îmbrăcată în stil roman, cu o mantilă [1] ce o făcea să-mi apară foarte frumoasă, albă şi înaltă; dar cum şi fata era înveşmîntată, n-am putut-o vedea în toată voia».
Despre o a doua întîlnire, petrecută în casa unchiului cardinal, Lucrezia povesteşte mai pe larg.
«Clarice purta un veşmînt strîmt în stil roman şi fără nici un şal mare deasupra; am stat mai mult timp de vorbă şi am rămas cu o impresie bună despre această fată. Care, după cum spun, este foarte bine făcută şi cu pielea albă şi are maniere foarte delicate, deşi nu atît de nobile ca ale noastre; dar este foarte modestă şi uşor de adus la obiceiurile noastre. Nu are părul blond, de altfel nici nu prea sînt blonde aici la Roma; părul ei roşu i se revarsă bogat şi frumos. Chipul ei este oarecum rotunjor, ceea ce nu-ţi displace. Gîtul este graţios după cum se cuvine, dar mi se pare puţin cam subţire sau mai bine zis ea pare plăpîndă. Pieptul nu i l-am putut vedea, deoarece fetele tinere obişnuiesc să umble aici acoperite pe de-a întregul; dar pare de o bună calitate. Nu merge cu capul semeţ ca ale noastre, ci s-ar părea că-l ţine puţin aplecat; şi cred că păşeşte astfel, nu de altceva decît că e cam ruşinoasă. Mîna e lungă şi delicată. Şi gîndindu-mă la tot şi la toate, la urma urmelor, eu o văd pe această fată ieşită din comun; e mai aparte, dar nu atît încît s-o comparăm cu Maria, cu Lucrezia sau cu Bianca. Însuşi Lorenzo a văzut-o; şi dacă el este mulţumit, tu vei putea afla la timp...»
Într-o a treia scrisoare, Lucrezia îşi precizează şi mai mult impresiile, pe care încercase mai înainte să le atenueze oarecum. Expresiile «nu displace», «nu este ca ale noastre», «bine făcută», lăsau să se citească printre rînduri că fata, deşi era înaltă, sănătoasă, proaspătă şi cu o înfăţişare plăcută, nu prea era o frumuseţe extraordinară; în ultima scrisoare, Lucrezia o spune clar:
«Fata are două calităţi de luat în seamă: e înaltă şi e albă; nu are un chip frumos, dar nici urît: are o frumuseţe a ei aparte. Lorenzo a văzut-o; află de la el dacă-i place. Numele ei este Clarice».

[1] Un fel de şal imens purtat ca o mantie. (N. A.)

O francheţe cam bruscă în a o judeca, dar din care reiese o mare sinceritate. Este o mamă florentină, care vorbeşte după cum se pricepe ea, fără parafraze şi fără şovăiri [1].
Cade prin urmare întru totul ipoteza gratuită a acelor istorici care afirmă că Lorenzo s-a căsătorit cu fata lui Orsini fără a o cunoaşte măcar. În două rînduri, mama lui spune: « Lorenzo a văzut-o » şi acel « află dacă ea îi place », este o frază cît se poate de incisivă, specific florentină, şi populară, pe care ar rosti-o şi azi o mamă cumsecade, adeptă a vechilor obiceiuri, din cartierul San Frediano.
De loc frumoasă, aşadar, tînăra Orsini, dar plăcută, înaltă, cu carnaţie albă, zveltă.
Acel detaliu al gîtului « subţire » venea să sublinieze o oarecare delicateţe de constituţie; este ştiut de altfel că soţia Magnificului a murit la o vîrstă fragedă, din cauza slăbirii organismului; după cum se spunea pe atunci pesemne că a fost vorba de o tuberculoză.
Cum a fost Clarice? Desigur că portretul ei o fi existat în vreo frescă, dar cum să-l putem identifica?
Să-i privim pe cei trei fii: Piero, efeminat şi delicat; Giovanni, rotofei şi placid; Giuliano cu trăsături cam neregulate şi cu obrajii supţi; despre fete ştim puţin, dar dacă băieţii seamănă mai mult cu mama, Clarice, dacă nu frumoasă, trebuie să fi fost oricum plăcută.
Nu sînt cunoscute portretele ei. În *Date culese de Bartolini*, e scris:
« Un portret pictat pe lemn de Ghirlandaio, din profil, al Claricei lui Jacopo de Orsini, soţia Magnificului Lorenzo de'Medici, se află la Carlo Tommaso Strozzi în Cartierul San Frediano la Florenţa, citindu-se cu caractere vechi, scrise pe spatele sus-numitului portret, numele şi prenumele acestei femei ».
Manuscrisul datează din sec. 17: nu mai există nici o urmă a portretului.

---

[1] Pasquale Villari a judecat-o cu severitate pe Lucrezia Tornabuoni, pentru investigaţia aceasta... somatică a Claricei Orsini, socotind-o contrară bunelor obiceiuri! Ne surprinde profund o asemenea remarcă formulată de o persoană inteligentă ca V. Cercetarea Lucreziei ni se pare reacţia naturală a unei mame plină de francheţe, grijulie, fără «păr pe limbă» şi fără ipocrizii. (N. A.)

Prin urmare Lucrezia s-a dus să-şi cunoască viitoarea noră, ca orice gospodină burgheză cumsecade, mergînd ea însăşi la faţa locului; n-a vrut să se încreadă în procure, după cum se întîmpla în familiile domnitoare. Ea făcea parte din familia Tornabuoni care provenea din negustorimea bogată, mergînd prin urmare spre ţinte esenţiale, cu o ţinută corectă şi dreaptă.
Poate că era o căsătorie pregătită, dar fără nici un fel de constrîngere a fiului ei, care ar fi ascultat-o totuşi: el a văzut-o; dacă-i place, s-o ia, dacă nu-i place, îşi va căuta alta.
De ce o romană şi nu o florentină? Fără îndoială că puţină politică era la mijloc. Roma era oraşul de unde porneau toate firele politice şi religioase; Florenţa şi Roma: doi stîlpi. Familia Orsini era pentru Roma ceea ce familia Medici era pentru Florenţa... Politică, desigur, şi poate greşită.
Femeile sînt un element influent în familie. Neamul Medici ar fi rămas mai pur, dacă şi-ar fi ales soţiile printre nobilele doamne florentine.
Clarice a adus asprimea, mîndria, trufia familiei Orsini. Mai tîrziu, cînd cei din familia Medici şi-au luat femei străine, familia lor s-a corupt şi a decăzut. Alegerea n-a fost fericită. Familia Orsini avea o faimă tristă, creată prin faţiuni şi sînge; în ciuda faptului că nimic grav nu se putea spune pe seama Claricei, unirea ei prin căsătorie cu Lorenzo nu i-a adus acestuia fericire; o altă fată din familia Orsini nu-i va aduce fericire nici fiului ei: un alt membru al aceleiaşi familii Orsini a fost în mod tragic nefast Isabelei de' Medici a lui Cosimo I.
Lorenzo, fie din supunere faţă de părinţi, fie din înclinaţie sentimentală, la întrebarea tatălui său, a răspuns că tînăra Clarice Orsini era pe gustul lui şi că o acceptă ca soţie.
În *Amintirile* sale, el notează: «Eu Lorenzo am luat de soţie pe Clarice, fiica domnului Jacopo Orsini, sau mai degrabă mi-a fost dată în decembrie 1468; şi am făcut nunta în casa noastră în ziua de 4 iunie 1469».
În rectificarea aceea, «sau mai degrabă mi-a fost dată», unii au crezut că descoperă resentimentul provenit dintr-o supunere silită.

Să nu uităm că în epoca logodnei sale, Lorenzo nu avea decît nouăsprezece ani şi că unui tînăr din vremea aceea nu-i era îngăduit să scrie pur şi simplu « eu am luat de soţie », ceea ce ar fi echivalat cu diminuarea autorităţii sacre a părinţilor, nu numai ai săi, ci şi ai logodnicei.
Expresia « mi-a fost dată » nu este revoltă ci supunere în faţa voinţei superioare care-i acorda mîna miresei; era, în sfîrşit, acelaşi lucru cu « ea mi-a fost oferită de părinţii mei şi ai ei ».
Distingerea celor două date, aceea a logodnei oficiale şi aceea a nunţii, întăreşte noţiunea: « mi-a fost dată », adică oferită mîna ei, în ziua de... decembrie 1468... « şi am făcut nunta în casa noastră... » etc.
Nu există nici o dificultate în a admite o căsătorie de convenienţă; dar nu o căsătorie forţată.
Trebuie să mai adăugăm faptul că Lorenzo, în perioada nunţii, se afla într-o stare sufletească aproape identică cu aceea în care a fost Dante în perioada căsătoriei lui cu Gemma Donati.
Dante ieşea din depresiunea sufletească provocată de moartea Beatricei: stare sufletească pe care el ne-o descrie cu o evidenţă profund impresionantă în *Viaţa nouă*, dar unde ne mai descrie, cu o subtilă eficienţă de pasaje, şi revenirea lui la viaţă, graţie zîmbetului « prea cinstitei doamne », care îl privea cu multă compătimire de la o fereastră.
Noua iubire era o nevoie instinctivă de a mai iubi încă, o sete de consolare pe care o încearcă oricine a fost lipsit de o mare afecţiune. Îngrijoraţi de suferinţa lui demnă de milă, părinţii au vrut să-l vadă pe Dante la casa lui. Pesemne că « prea distinsa doamnă » şi Gemma Donati erau una şi aceeaşi persoană; şi dacă vrea să facă aluzie la ea, în a doua carte a operei *Banchetul*, în cel de-al doilea paragraf, el se exprimă astfel: « prea cinstita doamnă despre care am amintit la sfîrşitul *Vieţii Noi*... a ocupat un loc de seamă în mintea mea... *şi mai mult datorită nobleţei ei sufleteşti decît alegerii mele*, a consimţit ca eu să fiu al ei ».
Aluzia pe care o face Dante la « prea distinsa doamnă » amintită către sfîrşitul *Vieţii Noi* este aluzia la femeia fizică, femeia reală, şi nu la vreo alegorie filozofică,
 după cum au vrut unii să susţină; prin urmare noi

vedem în acest episod un suflet deprimat, care se prinde cu disperare de o nouă dragoste, ca să se poată din nou reintegra în viaţă; şi este ceva foarte omenesc ca Dante să se ataşeze de « prea cinstita doamnă », fie ea chiar şi îndărătnica Gemma, pentru a găsi o compensaţie în dispariţia Beatricei.
Lorenzo ieşea atunci din marea lui dragoste ideală pentru prea frumoasa Lucrezia Donati. Dragoste care fără îndoială că a fost prima, Lorenzo neavînd atunci decît şaisprezece ani, tot atîţia numărînd şi fata. Iubirile adolescenţei sînt cîteodată violente, pînă a atinge culmile unor reale şi netăgăduite pasiuni.
Lucrezia a fost femeia visată, aceea pe care destinul te lasă să o întrezăreşti fără a o dărui niciodată; femeia care nu se uită.
Şaisprezece ani Lorenzo, şaisprezece ani Lucrezia; el e un băieţandru, iar ea soţia lui Niccolò Ardinghelli. Lorenzo cîntă această dragoste mult mai tîrziu şi o cîntă într-o formă foarte asemănătoare aceleia pe care Dante a folosit-o în *Viaţa Nouă*, neexcluzînd povestirea şi comentarea ei în proză: amoroasă reevocare, unde influenţe dantești şi petrarchiste sînt atît de multe şi atît de pregnante încît pot zdruncina însăşi originalitatea operei.
Dar fără îndoială că nu în această operă îl întîlnim pe Lorenzo poet, aşa cum îl vom regăsi în *Corinto*, în *Selve d'Amore*[1], în *Ambra*, în *Caccia col falcone*[2] şi în plăcuta *Nencia da Barberino*, unde personalitatea lui apare clară şi de neconfundat.
Cînd Lorenzo s-a logodit cu Clarice Orsini, nu se gîndea de loc să concureze *Viaţa Nouă* a lui Dante sau sonetele lui Petrarca; din rana inimii lui însă mai ţîşnea încă sînge, aşa că putem crede că îi era oarecum indiferentă alegerea unei soţii legitime; era nevoie ca el să se însoare; tatăl său dorea acest lucru, problemele treburilor de stat o impuneau imperios: Lorenzo a spus da.
O supusă şi resemnată renunţare, o firească revenire la viaţă.

[1] Păduri de iubire. (N. Tr.)
[2] Vînătoarea cu şoimi. (N. Tr.)

III. REÎNTOARCEREA PRIMĂVERII

Florența era în plină sărbătoare cu cîteva zile înaintea nunții lui Lorenzo cu Clarice.
Piața Santa Croce era plină de drapele, ghirlande și pavoazări de sărbătoare. Nu era o partidă de fotbal, ci se pregătea un turnir; da, întocmai, un turnir în cîmp închis ca pe vremea paladinilor, la care aveau să participe Lorenzo și Giuliano, înfruntîndu-i pe cei mai vestiți cavaleri.
Piero, din patul lui de suferință, se informa despre cel mai mic amănunt și încerca să zîmbească, ridicîndu-se pe perne.
— Cu cine se ia la întrecere Lorenzo? Să nu-l lăsați să se lupte cu vreunul din familia Pazzi sau Albizi.
— Prea mărite, cum i-am putea oare împiedica să ia și ei parte la lupte? Sînt cetățeni ca oricare alții și nu dau prilej de supărare.
— Ne urăsc. Sînt în stare să facă tot felul de farmece[1] sau să folosească cine știe ce vrăjitorii sau lănci și spade otrăvite.
— Vom alege perechile bine potrivite. Mîine Lorenzo se va lua la întrecere cu cei din familia Tornaquinci și Giuliano cu cei din familia Bardi.
— Dar dacă cineva din familia Pazzi aruncă mănușa sau lovește stema lui Lorenzo?
— În asemenea situații va trebui să acceptăm provocarea, dar vom veghea bine și armele vor fi date de

[1] În evul mediu, se credea foarte mult în eficacitatea unor asemenea vrăjitorii și de aceea concurenților la turniruri li se cerea să jure că nu vor face uz de ele. (N. A.)

judecătorii arbitri ai cîmpului, iar cavalerii vor fi obligaţi să jure pe Sfinţii Evanghelişti că nu au asupra lor farmece şi vrăjitorii.
Maddalena Orsini, soacra, scria de la Roma:
« Dacă Clarice va afla ziua cînd te vei întrece în lupte la turnir, cred că pentru triumful tău va ţine post cu o zi mai înainte, ca Domnul să te păstreze viu şi nevătămat şi să-ţi hărăzească deplina victorie ».
Piaţa gemea de lume din popor îngrămădită în spatele arenelor şi de nobilime aşezată în tribune. La balcoane şi la terasele de pe acoperişurile caselor, atîrnau covoare şi damascuri, iar crengile de lauri împodobeau arcadele ferestrelor.
Laur şi coroane de lauri la toate ferestrele. Arena era încercuită cu ghirlande de laur, în onoarea lui *Laurentius*.
Cortegiul cavalerilor apărea din trei părţi, care erau trei alei lungi pline de flori: Anguillara, Borgo dei Greci, via Torta.
Poporul se apropia de arenă, venind dinspre via del Diluvio, via della Fogna, via dei Pepi, via delle Pinzochere.
Dinspre melancolica stradă dei Malcontenti, venea garda călare: scutierii cu armuri ai Comunei, ca să ţină plebea departe de arene.
Gonfalonierul Soderini era judecătorul, adică arbitrul arenei, avînd alături de el ca ajutoare pe un reprezentant al familiei Tornabuoni şi pe altul din familia Bardi.
Primul care şi-a făcut intrarea în arenă a fost Lorenzo, pe un cal alb, în armură milaneză încrustată cu fir de aur. În bandulieră purta o eşarfă de mătase trimisă de Clarice, avînd culorile casei Orsini şi Medici, brodate de mîna ei.
El căuta cu privirea pe adversarul ieşit la sorţi, care trebuia să fie cineva din familia Lapo Tornaquinci; dar un cavaler cu viziera lăsată, călare pe un murg, se năpusti în arenă, galopînd spre tribuna de onoare şi lovi cu lancea în stema medicee.
Lorenzo biciui nervos calul şi-l ajunse pe Soderini.
— Cine mă provoacă?
— Eu, Francesco dei Pazzi! — şi cavalerul îşi ridică viziera coifului.
— Cavalere — veţi fi al doilea — spuse Soderini — doar dacă Lorenzo Magnificul...

— Accept provocarea şi vreau să fie prima — răspunse Lorenzo.
Luptătorii îşi luară distanţa. Lorenzo se aşeză cu spatele la templul Santa Croce; Pazzi în faţa lui, cu spatele la casa Cocchi. Dar între timp, Piero Ginori îi vorbise la ureche Gonfalonierului, foarte tulburat.
— Cavaleri, uitam unul din obiceiurile vechiului cavalerism: voi trebuie să juraţi pe Sfinţii Evanghelişti că nu aveţi asupra voastră nici un fel de vrăjitorie, nici un fel de farmece, nici un fel de armă necinstită.
Un herald aduse în faţă o carte sfîntă:
— Jur — spuseră luptătorii, întinzînd fiecare mîna dreaptă.
— E o lege a turnirului, ca toţi cavalerii să-şi aleagă armele aşezate în rastelul din arenă.
Pazzi se făcu galben ca ceara.
— Ce temeri aveţi? Asta e o jignire!
— Legea e egală pentru toţi, cavalere — îi răspunse cu răceală Soderini.
Fără a mai scoate un cuvînt, Pazzi întinse mîna şi luă lancea pe care i-o înmînă unul din judecătorii arenei; Lorenzo a făcut acelaşi gest.
La semnal, luptătorii o porniră în galop cu viziera lăsată, apăraţi de pavăza scutului, şi cu lancea gata de atac.
Vîrful lăncii lui Pazzi se repezi cu putere în scutul lui Lorenzo: aceea a tînărului Medici îl atinse pe Pazzi la tîmplă, răsturnîndu-l brusc în praf.
— Palle! Palle[1]!
Poporul care ţinea trup şi suflet cu Casa Medici, în culmea fericirii, înălţă strigăte de bucurie.
Lorenzo a făcut ocolul de onoare, mergînd în pas lent, salutat de strigăte şi aplauze, de flori aruncate în calea lui. Iar Pazzi, după ce s-a ridicat, destul de greu, şi şi-a scos coiful, palid la faţă, s-a urcat din nou pe calul său şi apoi s-a îndepărtat în tăcere.
Madona Clarice a scris de la Roma:
«Magnifice consort...» Încă nu erau căsătoriţi, dar era obiceiul să-şi spună astfel, deoarece căsătoria prin procură fusese făcută la Roma; sîntem la 25 februarie 1469; nunta se va face la Florenţa la 4 iunie...

[1] Stema familiei Medici: şapte sfere. *(Sette palle.)* (N. Tr.)

«... am primit scrisoarea voastră, ea mi-a făcut mare plăcere; în ea mă anunțați despre turnirul ce v-a adus triumf deplin. Eu mă simt foarte fericită, cînd sufletul vostru este satisfăcut în ceea ce vă doriți atît de mult; și dacă rugăciunile mele au fost ascultate, sînt tare mulțumită, căci eu doresc să fac tot ceea ce este pe placul vostru...»
Limbă? Gramatică? Să nu se ceară într-o scrisoare din '400. Sînt regi și împărați care scriu și mai prost: ba chiar și literați. Bunăvoința este aceea care contează. La Florența e mare bucurie. Dar Piero se stinge. Ah, încîntătoare și înmiresmate cîmpii din Careggi! Ah, cîntec nesfîrșit de păsări pe costișele din Serpiolle și Monte Morello! Îl asculta și Piero din palatul său de suferință: nu avea decît cincizeci și trei de ani. Ce se va întîmpla cu Florența? Ce se va întîmpla cu Casa Medici? Doi băieți! Unul de nouăsprezece ani, celălalt de șaisprezece! Nu au escortă, nu au arme: au doar un prieten: poporul. Ce vor face Seniorii? Va fi de ajuns o vorbă, și va urma exilul: poate și moartea. Oare Lorenzo... Dar Cosimo îl privea atent pe Lorenzo, în ultimele luni ale vieții lui. Murmura:
— Sînt liniștit... sînt liniștit pentru tine Lorenzo, dragul meu.
Încă n-avea douăzeci de ani. Și totuși era cap de familie. Era ascultat la palat. De mai multe ori a fost ambasador.
— Vă gîndiți la Napoli? La Napoli! La acel rege Ferrante! — și Piero își rotește privirea asupra acelora care stau în jurul patului său. — Ferrante îl urmărea atent: era vrăjit cînd îl auzea vorbind.
Taciturnul de Aragon, care își decima baronii lui napolitani... care asasinase pe la spate pe Piccinino, i-a zîmbit acestui tînăr florentin.
— Nu, Lorenzo n-a fost niciodată un copil! Ducele de Milano l-a primit ca pe un egal de-al lui! Da, și încă la Milano, sălbatecul, perfidul și necruțătorul fără seamăn Galeazzo Maria Sforza, în 1465, pe vremea cînd el era un simplu băiețandru care nu împlinise nici șaisprezece ani. Fusese la Veneția să-i aducă omagii dogelui și celor mai ilustre familii; nu, nimeni nu-și amintea să-l fi văzut pe Lorenzo copil; nu era genial, nici precoce, dar era un tînăr

superior vîrstei lui, prin cultura lui, prin gîndirea lui, prin elocinţă. Lorenzo era un bărbat. În Consiliu, toţi îl ascultau în tăcere; era cap de familie; era soţul unei descendente a familiei Orsini.

— Pot muri liniştit. Priveşte-mă: eşti în măsură să-mi urmezi. Du-te, trebuie să ajungi la Milano: vreau ca tu să pleci acolo.

A devenit neobişnuit de imperios, Piero, de cînd simte că viaţa îi fuge printre degete. Trebuie să se grăbească să dispară. Este o piedică. Un bolnav dăunează Florenţei. Familia ar pierde. Numai un tînăr poate ridica din nou Casa Medici.

— La Milano, *magnifice pater*?

— La ducele Galeazzo; vrea ca eu să-i fiu naşul unuia din copii... Dar eu sînt pe moarte! Te vei duce tu.

La Milano este primit în mod strălucit; în amintirile lui, menţionează: ... «am fost foarte onorat şi chiar mai mult decît oricare altul, aflat vreodată acolo, în aceeaşi împrejurare, deşi au fost unii care meritau mult mai mult decît mine».

După reîntoarcerea lui Lorenzo, boala lui Piero de' Medici se înrăutăţeşte. La 20 noiembrie, starea sănătăţii era îngrijorătoare; într-o scrisoare sosită de la Florenţa, ambasadorul ducatului d'Este relata ducelui Borso: «De patru zile Piero a suferit peste măsură din cauza gutei, care-l chinuie şi acum cumplit». După cîteva zile, Lorenzo scria în *Amintirile* lui: «Piero, părintele nostru, născut în anul 1416, s-a stins din viaţă în ziua de 2 decembrie 1469 ... Torturat peste puteri de gută ... A fost înmormîntat în biserica San Lorenzo şi de zile întregi i se pregăteşte mormîntul, lui şi fratelui lui Giovanni [1], mai măreţ decît oricare altul, ca să se pună rămăşiţele lor pămînteşti ... A fost foarte plîns de întregul oraş şi de marii principi ai Italiei, mai cu seamă de cei mai importanţi de care am fost consolaţi, la moartea lui, prin scrisori şi solii de condoleanţe».

[1] Adică se continuă lucrările pentru mormîntul comandat cu puţin înainte lui Verrochio. Este vorba de un splendid sarcofag în porfir şi bronz, în Sacristia Veche, construită de Brunelleschi. În el se odihnesc osemintele lui Piero şi ale lui Giovanni, fratele lui. Inscripţia sună astfel: *Patri et patruo:* tatălui şi unchiului. (N. A.)

Astfel părăsește viața Piero de' Medici: viață sărmană și îndurerată, ajunsă un real supliciu în ultimii ani; printre comorile lui de artă și cărțile lui iubite: « stătea strîns legat în fești și estropiat ».
Așa scria Giovio; Sansovino adaugă: « Stătea într-o poziție chinuită a trupului, pentru că era înțepenit, și de nimic nu se mai putea folosi, decît de limbă ».
În legătură cu ultimele sale clipe, un alt contemporan se exprima astfel: « Putea vorbi puțin și nu a lăsat testament... nu s-a spovedit și nici fiilor lui nu le-a spus nimic, nici altcuiva. Privea pe oricine venea la el și stătea tăcut ».
Iar după aceea: «Piero a murit mai curînd decît se credea »; deci, cu multă probabilitate, cursul bolii a fost agravat de o hemoragie cerebrală. Piero a avut dreptate cînd s-a gîndit că fiul lui devenise matur și demn de a-l urma; căci n-au trecut nici două zile de la moartea lui, și Senioria Florenței l-a invitat în unanimitate pe Lorenzo « să înlocuiască pe tatăl lui în grija și administrarea republicii ».
Lorenzo însuși ne documentează, relatînd faptul în *Amintirile* sale:
« În ziua următoare morții lui, deși eu Lorenzo eram foarte tînăr, în vîrstă de douăzeci și unu de ani (aici Lorenzo se face mai mare, fiindcă în realitate nu împlinise nici douăzeci de ani), au venit la noi acasă mai marii conducători ai orașului și ai statului, să deplîngă nefericita întîmplare și să mă roage să iau eu grijile orașului și ale statului, așa cum făcuseră strămoșul și tatăl meu, ceea ce, fiind împotriva vîrstei mele și de gravă sarcină și primejdie, am acceptat fără prea mare bunăvoință ».
Oh Florență, iată un băiat de nouăsprezece ani care vrea să ia în mînă frînele guvernului: e singur, nu are ostași sub comanda lui: dacă tu vezi în el un mic tiran în față, zdrobește-l: ajung doar două degete! Ori de nu, trimite-l cît mai departe să facă negoț în băncile lui de dincolo de mare!
Și poporul? Nu are decît să strige « moarte lui », nu are decît să se adune în piață, și Lorenzo va pleca, așa cum a plecat Cosimo, la un simplu semn al Senioriei, așa cum într-o bună zi va pleca Piero, fără să miște un deget, fără să se verse o singură picătură de sînge.

Vin la palatul din via Larga familiile Soderini, Ridolfi, Tornabuoni, ca «să roage» pe tînărul de nouăsprezece ani. Cum oare? Florența nu are între zidurile ei un om mai înțelept? Sau între zidurile Florenței nu-i oare poporul acela care are dreptatea «în vîrful buzelor»?

Poporul acela care strigă, fără să se gîndească, «eu îmi asum toată răspunderea»?

Nu, este dorit tînărul Lorenzo ca să țină în frîu iapa nărăvașă, care s-a dezlănțuit secole întregi în curse nebunești între Porta San Pietro și Porta al Prato. Nu, orașul Florența nu are nici un chef să se libereze de acești doi tineri; și totuși este atît de geloasă de libertatea ei!

Oare nu a răspuns ambasadorilor lui Arrigo al VII-lea «că niciodată nu se umiliseră florentinii în fața vreunui principe»?

Oare nu-l trimiseseră ei în exil pe Giano della Bella, unul de-ai lor, pentru o simplă bănuială, că s-ar fi putut să...?

Oare nu se îndoiseră ei pînă și de Michele di Lando [1], omul din popor, să nu cumva să i se suie puterea la cap? Și acest cap nu i-l tăiaseră ei lui messer Giorgio Scali, mai întîi ridicat în slăvi și apoi aruncat de pe piedestal pentru aceeași bănuială?

Ah, dar în revolta Ciompilor se afla și Salvestro al lui *messer* Alamanno de' Medici; și acesta, om drept, nu a fost atins.

Cei din familia Medici erau toți oameni drepți. Și poporul are în sînge simțul dreptății.

Cine fusese totdeauna alături de el? Medicii.

Cui i-a oferit totdeauna sarcini, fără ca aceștia să le solicite? Medicilor.

Cine deschisese hambarele casei, în anii de secetă? Familia Medici.

Cînd Cosimo era prizonier în Alberghetto și seniorii voiau să-l ucidă, un singur cuvînt dacă ar fi rostit Cosimo, poporul ar fi pus mîna pe arme, ar fi invadat palatul și i-ar fi măcelărit pe seniori.

---

[1] Michele di Lando a condus revolta Ciompilor în 1378. *Ciompi* în evul mediu se numeau toți meșteșugarii, și în special dărăcitorii de lînă. (N. Tr.)

Dar Cosimo n-a rostit acest cuvînt. Şi s-a reîntors în mijlocul poporului în triumf.
Şi nu s-a răzbunat. Poporul nu uită niciodată aceste lucruri. Trebuia deci să se schimbe? Să-şi caute alţi conducători? E uşor să-i înlături pe aceşti doi tineri! Dar, de cînd Medicii conduc treburile Florenţei, nimeni nu a mai fost ucis pe străzile oraşului; nu s-a mai vorbit nici de Bianchi [1] nici de Neri; poporul a muncit în pace, a cîştigat.
Medicii nu şi-au însuşit banii poporului, au cheltuit din ai lor şi au înfrumuseţat Florenţa.
Locuiesc într-un palat regesc. Au vile regeşti, comori regeşti. Şi pe bună dreptate, pentru că seniori s-au născut, şi ca seniori trebuie să trăiască.
Ceilalţi Medici, care nu se pricep la politică şi care nu pretind slujbe, trăiesc în palate modeste; ei au, ce-i drept, bogăţii, şi nu le arată; vile care nu sînt Careggi şi nici Fiesole. Acei mici Lorenzi, acei mici Pier Franceschi, care într-o bună zi vor cere să fie numiţi Populari şi vor renega numele Medicilor, din credinţă faţă de Republică. Dar ceva mai tîrziu, aceştia vor cere să fie numiţi mari duci şi vor porunci să se construiască lanţuri aurite şi însîngerate pentru libertatea florentină.

★

«A murit în oraş o femeie, care a stîrnit jale în inima întregului popor florentin... Viaţa ei, prin condiţia socială de nobilă genoveză, o făcea scumpă tuturor; cu toate acestea durerea adîncă, trezită de moartea ei, cît şi vîrsta atît de fragedă şi frumuseţea pe care o arăta chiar acum moartă, cum nici o altă fiinţă vie mai frumoasă decît ea nu era, a lăsat în urmă un dor nestins».
Murise Simonetta Cattaneo, soţia lui Marco Vespucci. Murise la numai şaptesprezece ani: proclamată regina serbărilor şi a turnirului; pînă şi Poliziano o cîntase în

---

Bianchi — Albii — una din faţiunile părţii Guelfe din Florenţa (sec. al XIII—XIV) condusă de familia Cerchi, rivală a familiei Donati; Corso Donati, conducător al faţiunii Neri-lor, înverşunat duşman al Bianchi-lor, a murit în 1308 ca trădător şi rebel. (N. Tr.)

poeziile lui, iar ea în anul acela cînd a trăit la Florenţa a aprins inimile a o sută de mii de îndrăgostiţi.
A iubit-o Lorenzo, aşa cum a iubit-o şi Giuliano, şi cum a iubit-o Poliziano, aşa cum au iubit-o toţi ceilalţi; aşa cum este iubită o fiinţă fină şi delicată, şi destinată să dispară ca un vis.
Aşa cum toţi au iubit-o pe Beatrice di Folco, soţia lui Simone dei Bardi, dar pe care numai Dante a făcut-o nemuritoare.
Lorenzo a iubit-o pe Simonetta, aşa cum a pictat-o Pollaiuolo. A trecut prin viaţă ca o floare, ca un meteor în plină vară şi a fost un simbol înainte de a fi femeie.
A fost Beatrice, a fost Venera, a fost Primăvara.
Nu a petrecut decît o primăvară la Florenţa.
«Era noapte şi ne plimbam împreună vorbind de această nenorocire comună, un foarte drag prieten şi cu mine; şi tot vorbind, sub bolta unui cer foarte senin, ne-am îndreptat ochii spre o stea luminoasă ce se vedea către apus cu o strălucire care nu numai că întrecea cu mult pe celelalte, ci era atît de sclipitoare, încît lăsa în umbră pe toate celelalte corpuri ce străluciri ei se împotriveau, iar eu întorcîndu-mi privirea spre prietenul meu, i-am spus:
— Să nu ne mire, căci sufletul acelei fiinţe nespus de delicată, ori s-a prefăcut în această nouă stea, ori s-a contopit cu ea . . . »
De-a lungul rîului Arno se plimbă acum Lorenzo şi Federigo de Aragon.
Cel din urmă este fiul mai mic al regelui Ferdinando al Neapolului, un poet fin şi delicat care nu seamănă de loc cu tatăl lui.
— Eu îţi voi da un cançonier al dulcelui stil nou, conţinînd poezii pe care tu nu le cunoşti, dacă tu-mi vei da unul cu rimele poeţilor delicatului Federigo, pe al cărui nume îl porţi.
— Vino la Napoli şi ţi-l voi da.
— Dar eu am mai fost la Napoli — zîmbeşte Lorenzo.
— Oh, dar erai prea tînăr; nu erai şef de stat. Ferice de florentini! Aici e numai artă, frumuseţe, poezie . . . Napoli . . . oh, Napoli . . .
— Napoli nu este mai puţin frumos decît Florenţa.
— Tu nu poţi înţelege . . . este altceva.

Şi mai mult nu spune; dar o umbră de tristeţe se lasă pe chipul delicatului poet-principe.
Este altceva. În Castel dell'Ovo se vlăguiesc baronii răzvrătiţi împotriva tiranului. Sub cel mai luminos cer din lume se conspiră, se ucide, se torturează, se leagă lanţuri. Regele Ferrante este viclean, bănuitor, trădător. Baronii aşteaptă fremătînd momentul în care să scuture jugul: uneori învinge, alteori sînt învinşi.
— Oh, preafericită Florenţă!...
Mai sînt şi dintre cei care îşi ascut pumnalele şi la Florenţa.
Diotisalvi Neroni şi Soderini nu se potolesc. Piero a fost generos; dar cei mărunţi nu ştiu să fie.
Uneltesc. Veneţieni... ferrarezi... atacă prin surprindere. Prato este invadat prin surprindere. Oh, Florenţa se va ridica într-o singură suflare şi clopotele vor răsuna într-un singur glas, chemînd pe toţi la răscoală împotriva tiranului tinerel.
Florenţa zîmbeşte.
Lorenzo îi cheamă la el pe bigi [1]; îi cunoaşte pe fiecare în parte: le vorbeşte cum numai el ştie să vorbească.
În palatul din via Larga nu sînt zbiri, nici sentinele şi nici ucigaşi plătiţi.
Lorenzo vorbeşte, plimbîndu-se în sus şi în jos, la braţul unui Alberti sau al unui Albizi.
— Ascultă, Francesco... ascultă Albizi... sînt destui de-ai voştri la Prato... Hai, hai... nu mai faceţi pe naivii! Ştiu eu bine: sînt dintre cei care au fugit acolo pe vremea tatălui meu; tatăl meu i-a graţiat: putea să-i îngenunchie în curtea de la Bargello şi să le taie capetele... şi acum ei insistă din nou!
— Crezi, Lorenzo?...
— Sigur; voi nu ştiţi nimic, nu-i aşa? Mai bine aşa!
Mai bine aşa! Este inutil, vedeţi: vremea Ciompilor a trecut; nu vom mai vedea capul unui *messer* Giorgio Scali şi resturile trupului bietului *ser* Nuto, purtate prin tot oraşul înfipte în vîrfurile lăncilor, de către

[1] *Bigi*, de la *beige*, adică îmbrăcaţi în această culoare în sens figurat, *şovăitorii*, o facţiune din Florenţa de pe vremea Magnificului. (N. Tr.)

bunii cetăţeni ai Florenţei. Azi Florenţa vrea pace. Vreme de două secole a făcut să curgă şiroaie de sînge pe aceste străzi; vreme de două secole a strigat « să trăiască » şi « la moarte » şi nu a reuşit să se liniştească. Acum s-a terminat! Dacă cineva tulbură liniştea poporului pe care bunicul meu, tatăl meu şi eu i-am făgăduit-o şi i-am dat-o, poporul îl va sfîşia în bucăţi... În fond, ce vreţi voi să faceţi? Veţi fi de partea celor din Prato sau de partea noastră?

Aceia ascultă şi pălesc.

— Oh, Lorenzo, noi ţi-am jurat credinţă!

— Şi atunci, cum rămîne cu cei din Prato?

— Ţi-i vom preda.

Lorenzo zîmbeşte şi se adresează lui Soderini, gonfalonierul oraşului.

— Aşadar, Soderini, alege o sută de cavaleri de elită şi aleargă cu ei la Prato. Vor fi de ajuns.

Sînt de ajuns. Prato se predă; la Florenţa e linişte deplină, sau mai bine zis florentinii sînt în mare fierbere pentru pregătirea unei vizite cu totul excepţională. Vine ducele de Milano.

— Oh, Lorenzo, se zice că el vine la noi, ca să ne lase pe toţi cu gura căscată.

— Oare cu ce?

— Cu luxul şi cu bogăţia care e la Milano.

— Se prea poate, dar nu-i uşor să-i faci pe florentini să rămînă cu gura căscată.

Ducele intră pe la *Porta a San Gallo*, urmat de douăsprezece lectici împodobite toate cu brocart de aur, pentru doamnele din suită; la rîndul lor, ele sînt escortate de cincizeci de călăreţi în livrea, brodate toate în fir de argint; şi toţi însoţitorii, ba chiar şi rîndaşii, sînt îmbrăcaţi în mătase: cincizeci de cavaleri au şeile în brocart de aur şi scările aurite şi hamurile cusute în broderie de mătase.

Cu ei au mai adus şi cinci sute de perechi de cîini, şi o mulţime de vînători cu şoimi, iar şoimii lor au scufiţe încrustate cu perle; şi garda de corp formată dintr-o sută de cavaleri, pe lîngă alţi trei sute de soldaţi cu platoşele lucrate în argint; şi un nor de scamatori, de muzicanţi şi de saltimbanci.

Poporul se îngrămădeşte în Borgo San Frediano, a-
 plaudă, dar apoi exclamă: « Ia te uită colo! »

Şi prin asta a spus tot. Cînd un florentin rosteşte « ia te uită colo ! », pînă şi marele Han al tătarilor e lichidat. « Ia seama ! » este un poem. Echivalează cu « ia te uită la cel uns ! » Şi totul se opreşte aici ? Se poate presupune ! Sau ce intenţionează să facă ? S-au văzut şi altele, mai grozave ! Sîntem noi obişnuiţi ! Sîntem din Florenţa ! E nevoie de altceva ! Toate acestea sînt cuprinse în « ia te uită colo ».

— L-am văzut noi pe Cosimo ! ... L-am văzut trecînd pe Piero ! ... L-am văzut trecînd pe Lorenzo !

« Ia te uită colo ! » A trecut ducele de Atena !

« Ia te uită colo ! » A trecut papa Martin ! ...

« Ia te uită colo ! » A trecut Braccio da Montone ! ...

« Ia te uită ! » A trecut papa Eugeniu ! ...

« Împăratul Bizanţului ! ... »

« Patriarhul Constantinopolului ! ... »

« Toată biserica greacă şi latină ! »

Cum ne-am putea închipui vreodată că un duce de Milano, cu cincizeci de valeţi, îmbrăcaţi în mătase, i-ar putea face pe florentini să rămînă cu gura căscată ! Ajunge la palatul Medici, în via Larga.

— *Messer* duce, aici este loc pentru toţi.

Curtea. Statui greceşti care amintesc pe Fidias şi pe Praxitele. Statui din bronz de Verrocchio şi de Donato : tapiserii din Bruges ; pe jos covoare din Bagdad. Ducele îşi ţine răsuflarea !

— Înaintaţi, înaintaţi, *messer* duce !

La primul etaj, saloanele cu tripticurile lui Martini, Boninsegna şi Angelico ; cu jeţurile de Dosso, cu varietatea de vase de cuarţ şi de onix lucrate în aur ; pe pereţi sînt lucrări de Benozzo, Botticelli, Orcagna, Paolo Uccello, Verrocchio, Pollaiuolo, Piero della Francesca, Masaccio, Masolino, Andrea del Castagno.

— *Messer* duce, vă aflaţi în casa Voastră.

Da, dar Galeazzo nu vorbeşte. Priveşte în jurul lui. Şi totuşi, în palatul lui ...

Iată, aici este un codice grecesc care preţuieşte el singur cît un ducat ... Iar lada florentină pe care intenţionează să se aşeze este încrustată cu fildeş, intercalat cu miniaturi de aur de Oderisi da Gubbio. Şi vasele de majolică ...

— Aceasta, *messer* duce, este camera mea de lucru. Pe pereţi, fresce de Ghirlandaio : un peisaj care se

pierde în infinit, cu flori de primăvară... De o parte, iese în evidenţă o pînză.
— Este *Naşterea Venerei*, duce: a pictat-o de curînd Botticelli: Venera este madona Simonetta.
— Am auzit vorbindu-se de această preaîncîntătoare făptură!
— Să trecem în bibliotecă. Codicele pe care le vedeţi vin din Bizanţ: opere clasice care se credeau pierdute. Le-a scos la lumină Calcondilas. Iată un Vergiliu din secolul al treilea: l-a cumpărat Arghiropulos pentru mine: nu m-a costat decît o mie de ducaţi.
— Tabloul acela, Magnifice Lorenzo...
Galeazzo are vocea răguşită de emoţie. Spune «Magnifice Lorenzo», cu respect, aproape cu groază, şi lîngă el nu e decît un tinerel de douăzeci şi doi de ani!
— *Reîntoarcerea primăverii* a bunului meu Sandro... a marelui meu Sandro.
— Nu am mai văzut niciodată ceva asemănător. Privindu-l, simt parcă zefirul care face să palpite florile acelea şi le respir parfumul. Şi creaturile nu par de pe acest pămînt.
— Este tot ea... Simonetta, îngerul răpit înainte de vreme; dar Botticelli al meu a făcut-o eternă. Vedeţi, Galeazzo, eu aş da Toscana toată pentru aceste două tablouri.
— Şi eu ducatul — murmură Sforza — nu am văzut niciodată asemenea comori adunate într-un singur palat. Dar nu este drept, Lorenzo, ca numai dumneata să te bucuri de ele: vreau o parte din acest soare florentin printre ceţurile mele milaneze.
Lorenzo zîmbeşte, cu noblețea unui mare principe.
— Dar Florenţa ştie şi să dea. Vă voi trimite artişti, duce. Florenţa exportă brocarturi, fiorini şi frumuseţe. Papa a murit. Lui Paul al II-lea îi urmează Sixt al IV-lea della Rovere. Lorenzo primeşte vestea şi cade pe gînduri.
— Orice schimbare e o cădere! Un nou suveran totdeauna înseamnă o necunoscută.
— Lorenzo, este necesară o solie pe lîngă Sixt al IV-lea. Florenţa trebuie să fie mereu prezentă în primele locuri. Dacă te-ai duce dumneata?
— Mă voi duce eu.

Papa Sixt este un sfinx. Îi zîmbește lui Lorenzo, îl întîmpină, îl invită să se ridice, îl scutește de sărutarea papucului sacru, îi pune binevoitor întrebări cu privire la viața florentină.
— Ce se întîmplă acolo la voi? S-a liniștit, s-a liniștit orașul alb și negru, orașul guelf și ghibelin [1]?
— Sfinția Voastră, de multă vreme nu mai sînt la Florența nici albi nici ghibellini.
— Oh, ce minune! Și poate trăi oare Florența fără partide?
— Poporul este bun; poporului îi place munca, iubește pacea.
— Și... biserica?
— Aveți în Florența servitori devotați, Sfinția Voastră.
— Servitori? Aș prefera fii sinceri, credincioși! Oh, a pricinuit multe necazuri bisericii Florența!
— Alte vremuri, Sfinția Voastră!
— Necazurile le-au simțit destul Bonifaciu al VIII-lea și Benedict al XI-lea, și cardinalul d'Acquasparta, și cardinalul Da Prato.
— De cînd familia mea a luat în mîini frînele guvernului, în Florența domnește pacea și armonia.
— Și libertatea republicană?
— Nimeni nu a sufocat-o. Poporul ne-a oferit nouă puterea, nu noi i-am uzurpat-o. Libertatea comunală lasă să curgă șiroaie de sînge.
— Vom fi bucuroși dacă faptele vor confirma cuvintele. Papa a fost politicos, dar vigilent și închis. La Roma locuiește acel Francesco dei Pazzi care l-a provocat pe Lorenzo la Turnir și a fost dat jos de pe cal.
— Sfinția Voastră, familia Medici ne oprimă... s-ar cuveni să fim primii în sarcinile de la palatul Senioriei și totuși noi sîntem excluși de la tragerea la sorți a acestor sarcini.
Lorenzo nu are vreme să se gîndească la Pazzi; ceva nu merge bine într-un oraș care nu-i este prea prieten. Ce se întîmplă la Volterra?
Este un oraș ciudat, arțăgos, în izolarea lui austeră de crete și văgăuni. Este o insulă scăldată în soare

[1] În Italia secolului al XII-lea, guelfii erau partizanii papii și ai libertăților Comunale. Ghibellinii erau susținătorii împăratului împotriva papii. (N. Tr.)

și bîntuită de vînt, înconjurată de o mare de cenușă.
Însăși izolarea ei îi dă sensul libertății.
Volterra ar vrea să fie liberă, dar cei slabi nu pot fi liberi. Dacă Florența i-ar reda libertatea, ar înghiți-o Siena sau Pisa.
Dar Florența nu o face să simtă lanțurile. De fapt este un oraș liber: nu-l guvernează decît un comisar, cu cîteva zeci de scutieri.
Volterra este săracă în apă, săracă în vinuri, săracă în păduri, dar sub pămîntul ei zace ceva ce o poate îmbogăți.
Acolo există alabastru, sare, borax, piatră acră, aramă.
Conflictul cu Florența s-a ivit pentru piatra acră.
Volterra exploatează carierele dar Senioria Florenței vrea un oarecare procent.
Volterra îl consideră exagerat; comisarul nu cedează: Volterra îl alungă pe comisar. Vrea toate minele pentru ea, și nu numai atît, dar nu mai vrea să audă de nici un florentin între zidurile ei.
Comisarul se salvează fugind, fiindcă vor să-l omoare.
— Au închis porțile: poporul s-a înarmat.
Lorenzo se încruntă, el de obicei înclină pentru clemență, dar actul este grav: o asemenea rebeliune poate fi incendiul care să înflăcăreze și alte orașe toscane.
— Magnifice, drapelul republicii a fost ars în piață; unul din soldații mei a fost omorît; au trimis soli la Siena pentru ajutoare. Nu mai putem fi clemenți. Rebeliunea este foarte gravă; intervenția unui alt stat este un act de înaltă trădare.
Volterra va fi ocupată cu armele. Ducele de Urbino are comanda trupelor.
Volterra rezistă. Închisă între zidurile ei, încrezătoare în poziția ei de necucerit, sfidează trupele florentine și rîde de ele.
Pe turnul primăriei flutură drapelul cu stema orașului: drapelul cu grifon.
Are loc asediul. Nu durează decît o lună. Locuitorii Volterrei înțeleg că dacă se încăpățînează să reziste, condițiile vor fi mai dure. Nu au multe provizii, nu au artilerie; Siena nu se clintește; se predau în condiții bune, viețile omenești sînt salvate, iertare generală,
 nu va fi jaf.

Trupele de mercenari murmură nemulțumite. Jaful este dreptul lor; cea mai frumoasă țintă a războiului. De ce să se mai lupte, dacă la urmă n-au nici un cîștig?
— Lorenzo e prea bun! Acești maremmani[1] îl duc de nas.
— Dacă ar fi lăsat totul în seama noastră!
Ei intră pe Porta all'Arco disciplinați și în liniște. Poporul se dă de o parte și de alta, croindu-le drum și-i privește. Un soldat, rănit cu o zi mai înainte, șchioapătă; un cetățean rîde, soldatul îi dă o palmă; un altul îl lovește cu un ciomag pe soldat... și dîra de pulbere ia foc și șerpuiește.
— La arme! Se omoară cetățenii!
— Răzbunare! Se omoară soldații!
— Răzvrătire!
— Trădare!
Rîul se revarsă și nimic nu-l mai poate stăvili. Pretextul pentru jaf s-a găsit. Cine a rupt pactul? Volterra! Cetățenii!
Dau buzna în casele oamenilor: țipete de femei, de bătrîni, de copii se ridică pînă la cer.
— Opriți-vă, în numele Republicii! — urlă căpitanul.
— Opriți-vă, în numele Magnificului — strigă ducele de Urbino.
Călare, el își croiește drum prin gloata soldaților, la fiece pas dînd în stînga și în dreapta cu latul spadei: urlete, înjurături, amenințări. Soldații îl recunosc și strigă « trăiască ducele » și fug cu prada în spinare.
În zadar șeful suprem stă ca o stavilă de neînvins în fața caselor. Fără îndoială că nimeni nu îndrăznește să intre în casa unde el stă de strajă în fața porții, dar pătrund totuși în casa de alături.
— Spînzurați-i pe bandiți!
Ofițerii lui îl înconjoară, îl înșfacă pe primul jefuitor care le cade în mîini și-l spînzură de cel mai apropiat gard de fier.
Dar cine poate stăvili o armată întreagă care calcă în picioare disciplina? Este o armată de mercenari.
— Este la fel ca și cum s-ar încerca stăvilirea valurilor

[1] Locuitorii ținutului Maremma din Toscana. (N. Tr.)

mării ! — exclamă ducele de Urbino în timp ce suie scările palatului.
Dă poruncă să se înalțe furcile în piață și să se spînzure toți tîlharii care vor fi prinși.
Măsură insuficientă. Se aud strigătele nefericiților cetățeni brutalizați și jefuiți.
Ștafetele aleargă la Florența sfîrîindu-le călcîiele : « Orașul a fost luat în baza unor pacte, dar soldații pradă Volterra ».
Lorenzo se suie pe cal și o pornește în goană spre orașul devastat. Cetățenii îi întind brațele ; ies femeile cu copiii în brațe : bătrînii plîng și-și arată casele devastate, înnegrite de fumul incendiilor și golite de toate mobilele.
Lorenzo le vorbește din piața publică.
— Vi se va face dreptate ; veți primi despăgubiri pentru toate neajunsurile voastre. Florența nu a vrut așa ceva. Vă dau cuvîntul meu că ajutoarele vor fi pe măsura pagubelor voastre.
Pe șoptite, la Florența, la Volterra, la Pisa, începe să se zvonească : « Lorenzo a poruncit masacrul din Volterra ». În afara orașelor, Soderini, Neroni, Pazzii întăresc zvonul. Francesco Pazzi, din reședința lui de la Roma, își îndreaptă plîngerile către Sixt al IV-lea : « Tiranul Lorenzo a vărsat sînge cetățenesc ; dacă vrem pace, trebuie să schimbăm conducerea din Florența. Papă Sixt, fiți un nou Bonifaciu al VIII-lea ; fiți pacificator în Florența. Trimiteți acolo un nou Charles de Valois, în persoana lui Girolamo della Rovere, nepotul vostru ».
« Ar fi un prinț înțelept... »
La Florența se trăiește senin, fără umbre de melancolie. Episodul cu Volterra a fost un episod nenorocit, dar inevitabil într-o luptă între comune. Lorenzo este mîhnit din cauza asta, dar el se consideră pur și neamestecat în sîngele vărsat atunci. Cine ar fi putut stăpîni o armată de mercenari dezlănțuită în jaful acela ?
La Florența se trăiește acum senin și fără umbre de melancolie. Are un guvern de tineri : pretutindeni înflorește arta și frumusețea ; Milano, Ferrara, Veneția resimt acest curent de tinerețe și renaștere ; s-a ucis
55 prea mult, s-a conspirat prea mult : acum Florența

vrea să se bucure de armindenul ei, sub cel mai cristalin dintre ceruri.

Întreaga Italie renaște. Renaște în picturile aurite ale lui Angelico, renaște în viziunile clasice ale lui Botticelli, în sculpturile încîntător de suave ale lui Mino, Desiderio, Verrocchio; renaște în reînflorirea studiilor ei, în gravele dispute ale filozofilor ei, ale umaniștilor, ale poeților.

Întreg poporul este artist în Quattrocento. Nici cel mai umil obiect nu ia naștere fără a purta pecetea harului.

În acest oraș de negustori și dărăcitori de lînă, răsar palate și biserici pe care regii din evul mediu nici nu le-au visat.

Se decorează fațade în fier forjat de Caparra; se ornează corurile bisericilor cu strane încrustate de marii maeștri Tasso; bibliotecile se îmbogățesc cu codice miniate aduse din Orient; își găsesc loc în ele primele incunabule ale iluștrilor Gutemberg, Manuzio, De Gregorio, Cennini.

— Ah, Poliziano, compune tu un cîntec pentru acest minunat tineret senin, lipsit de griji, care vrea să se bucure de primăvară!

— Magnifice Lorenzo, tu ești poet mai rafinat decît mine și Florența de la tine așteaptă acest cîntec.

— Ei, Agnolo, eu am grijile guvernului, iar politica omoară orice poezie. În oraș nu știu să fac versuri. Le voi făuri în tihnă la Cafaggiòlo sau Poggio, cînd vom ieși la vînat.

Armindenul se apropie. În anul acesta nu trebuie să mai fie același refren ce ne amintește de vremea lui *ser* Brunetto: se cere un cîntec nou, și Agnolo Poliziano trece la lucru.

O dată cu sosirea primăverii îl vor cînta cu toții:

Ben venga maggio
e'l gonfalon selvaggio

ben venga primavera
che vuol l'uom s'innamori;
e voi donzelle a schiera
con i vostri amadori

che di rose e di fiori
vi fate belle il maggio... [1]

Ce plăcut e să treci dincolo de zidurile şi străzile austere şi s-o porneşti pe dealurile din San Miniato sau pe povîrnişurile Cameratei! Băieţii duc în mîini un *majo* [2] înflorit, o ramură frumoasă de piersic sau de măr sau de migdal.
Nimeni n-a spus ca întîi mai să se serbeze doar în prima zi a lunii! Armindenul este un simbol, dar se poate ieşi la iarbă verde, împodobit cu coroniţe de flori, şi în martie şi în aprilie: numai să fie soare.
Şi ramura poate fi de migdal sau păducel, sau chiar de creţuşcă... din moment ce sîntem în luna mai, avem de ales dintre toate darurile zeiţei Flora.

Amor ne vien ridendo
con rose e gigli in testa
e vien di voi caendo.
Fategli, o belle, festa.
Qual sarà la più presta
a dargli e fior del maggio? [3]

— Mîine să urcăm pînă la Fiesole, Agnolo: vor veni toţi acolo: Luigi, Marsilio, Ugolino, Baccio, şi nu va lipsi nici gravul Arghiropulos.
Ziua de întîi mai se desfăşoară pe colinele din Fiesole; Florenţa iese în pîlcuri-pîlcuri din penumbra străduţelor sale; ies de-a valma, gentilomi şi meşteşugari, dărăcitori şi umanişti, zugravi şi cavaleri, doamne şi cumetre: toate au pe frunte mica ghirlandă şi cîntecul pe buze.
Lorenzo ştie să-i ofere poporului său *panem et circenses*, dar nimeni nu moare în arenă, nici măcar tăuraşi pacifici sau mînji curajoşi; se face literatură, muzică, artă.

---

[1] *Frumos mai, bun venit/şi ţie, steag zburlit/*
venit bun primăvară,/ce omului-i dai doruri;/şi voi,o, domnişoare
/cu cavaleri şi amoruri/vă faceţi mîndre în mai/cu flori şi cu
alai...../

[2] *Majo* pentru *maggio*, adică luna mai. (N. Tr.)

[3] *Vine rîzînd amorul/cu crini şi roze-n faţă/şi vine cu tot dotul./*
Serbaţi-l, dar cu viaţă!/Care din voi mai sveltă/îi dă floarea de
mai?/ (N. Tr.)

Este renașterea florentină; este o parte a Greciei care revine; și revine fugară, gonită de musulmanul care a pus stăpînire pe Bizanț, aflîndu-se acum la porțile latinității; biata Grecie își trimite ultimii săi Homeri să cerșească la curțile italiene. Ca răsplată, ei predau limba melodioasă a *Iliadei*.

Își plătesc ospitalitatea cu cîte un manuscris.

În '75 are loc un turnir memorabil: poporul îl numește « turnirul lui Giuliano ».

E rîndul tău! Ultima dată m-au încununat cu mai mulți lauri decît o meritam! O, Giuliano, pe credința mea că atunci am avut bănuiala că unii dintre tinerii aceia curajoși se lăsau doborîți de pe cal numai ca să-mi facă mie plăcere. Ca perele coapte cădeau Tornaquinci, Pazzi, Antellesi... Am primit coroana de aur!.. O fi!.. Să trecem peste asta: să credem că așa o fi fost! Acum e rîndul tău, Giuliano! Erai un băiețandru, acum ești un bărbat în toată firea; aveai șaptesprezece ani, acum ai douăzeci și trei: cu armura ta de argint vei cuceri coroane de aur.

— Nu cred, Lorenzo, că printre tinerii florentini sînt și dintre cei care să se lase doborîți, ca să le facă pe plac Medicilor. Fără îndoială că nu a făcut-o, la rîndul lui, Francesco Pazzi, care picură la Roma otravă în urechile lui Sixt al IV-lea. A, nu! L-am văzut eu bine: l-ai atins în plin, chiar în coif, de s-a răsturnat ca o marionetă. Mîine, dacă-mi va fi hărăzit să lupt împotriva lui Bernardo Bandini, să fii convins că nu va căuta să mă cruțe.

— Și nici tu nu-l vei cruța pe el; și cum ești mult mai puternic decît el și mult mai abil, va fi greu ca el să te dea jos de pe cal. Caută, prin urmare, să te imortalizezi, dacă nu de altceva, măcar de dragul armurii tale care costă opt mii de fiorini! Bagă de seamă că Poliziano îți va scrie un poem. Să ne ferească Dumnezeu de poeți! Cîteodată mă gîndesc cît de mult vor rîde urmașii noștri cînd vor auzi că sîntem înălțați la nivelul unui Ajax sau al unui Diomede! Crezi că ne vor face un dar frumos acești aezi ai vremii noastre?

— Poeții exagerează. Sînt convins că exagerează chiar și cu eroii din Troia.

În turnirul meu, bunul meu Pulci năsosul m-a făcut un Ahile.

Dar Francesco Pazzi rămînea la Roma, şi nici Bernardo Bandini nu se înfăţişa în arenă. Giuliano, pe care măreţul Agnolo l-a transformat în Iuliu, în amintirea clasică a fiului lui Enea [1], nu are rivali, fie ca să-l doboare de pe cal, fie ca să fie el doborît.
Dacă Lorenzo a fost Ahile, fratele lui trebuia să fie cel puţin Hector.

E sai quant' è nel petto e nelle braccia
quanto sopra il destriero è poderoso.
Pur mo lo vidi sì feroce in caccia
che parea il bosco di lui paventoso:
tutta aspreggiata avea la bella faccia,
tutto adirato, tutto era focoso:
tal vid'io te, là, sopra il Termodonte
cavalcar Marte e non con esta fronte [2].

— Lorenzo... ce părere ai despre poezia noastră? Ţi se pare că merge în acelaşi pas cu pictura, sculptura şi filozofia? Poliziano este armonios, este elegant, dar deseori hiperbolic... şi ce crezi tu despre *Giostra* [3]?.
Lorenzo zîmbeşte.
— Spun, o prea frumosule Iuliu, că poezia a fost una dintre primele arte care a renăscut şi a atins perfecţiunea. Noi o poetizăm, Giuliano, dragul meu, dar ne apar înaintea ochilor spectrele lui Dante, Petrarca, al lui *messer* Cino şi al lui *messer* Guido [4]... Fiece vers e o confruntare. Ne facem iluzia că noi creem, şi de fapt imităm. De cîte ori nu-mi ţîşneşte din pană un vers ce-mi pare cu totul deosebit şi de care mă

[1] Iuliu sau Ascaniu, fiul lui Enea, fondator al oraşului Albalonga, şi strămoşul familiei Iulia. (N. Tr.)

[2] *Ştii cît e de tare-n piept şi-n braţe/cînd pe armăsaru-i falnic se înalţă./Eu la vînat zăritu-l-am din faţă/cînd codrul tot, de el, se spăimîntase:/atît se înăsprise mîndra-i faţă./atît ardea-n privirile focoase:/tot astfel te-am văzut pe Termodonte,/ ca Marte călărind, dar nu cu astă frunte./ (N. Tr.)*

[3] *La Giostra* (Turnirul) — titlul poeziei lui Agnolo Poliziano. *Stanze per la Giostra* (1475—1478). (N. Tr.)

[4] Cino da Pistoia şi Guido Cavalcanti, renumiţi poeţi din *Dolce Stil Nuovo*, definiţie dantescă (Purgatoriu, XXIV, 49v.) dată curentului poetic afirmat între sec. XIII şi XIV printr-un grup de poeţi toscani (Dante Alighieri, Guido Cavalcanti, Lapo Gianni, Giovanni Alfani, Cino da Pistoia), recunoscîndu-l ca maestru pe Guido Guinizelli. (N. Tr.)

bucur în sinea mea... Își aruncă o privire peste poezia mea Verino sau Landino, se încruntă, zîmbește, ca apoi să-mi spună: Tibul... Teocrit... Vergiliu. Mereu avem de furcă cu aceste măreţe fantome.
— Cum judeci tu *Giostra*?
— Pe mine mă entuziasmează *Giostra* pentru ştefuirea perfectă a stilului ei, armonia şi finețea versului, eleganța lui, pentru limba ei foarte pură... dar ce multă mitologie... cîte alegorii, cîte zboruri pindarice!
— Şi pentru a fi invocate în poezie, sînt invitate zeițele Venus şi Marte, zefirele şi orele, satirii şi nimfele; totul seamănă a retorică, dar prospețimea limbajului şi puterea descrierilor sînt admirabile.
— Sărmanii poeți de curte, constrînşi să trăiască într-o cvasi curte! Este zadarnic: nu vor scăpa niciodată de adulație! Nu auzi? Tu şi cu mine sîntem, pe rînd, cînd Hector, cînd Ahile, Enea, sau chiar Marte!
— Lorenzo, eu cred că arta cea mai înaltă este cea neexprimată prin cuvinte.
— Cuvîntul este divin, dar la fel ca toate harurile divine, vai de noi dacă abuzăm de ele! Vrei să vezi Florența, Giuliano? Florența pe care nepoții tîrzii vor trebui s-o vadă cum era; o Florență lipsită de scrupule; cu un oarecare cinism; religioasă şi în acelaşi timp uşuratecă, uneori meditativă, uneori superficială, harnică, dar fără a-i păsa de ziua de mîine; răzvrătită întotdeauna; îndrăgostită de orice lucru frumos; un oraş de simpli dărăcitori de lînă şi în acelaşi timp un oraş regesc, o Florență populară şi fastuoasă... uită-te la Botticelli. În factura lui vei găsi totul: vei vedea o Florență exterioară, cu cerul ei, cu împrejurimile şi cu grădinile ei înflorite. Vrei să-i vezi sufletul? Priveşte-l pe Masaccio.
— Şi tu, Lorenzo, eşti pe jumătate Botticelli şi pe jumătate Masaccio: strălucitor şi fastuos, simplu şi onest.
— Masaccio este poporul. Poporul artizan care munceşte în depozitele de lînă, în uscătoriile stofelor de lînă, în vopsitorii, în torcătorii poporul care se îmbracă în culoarea frunzei uscate, care are obrajii brăzdați de secure, trupurile hîde şi greoaie, şi totuşi atîta supleţe în tot ceea ce ating ei cît şi în sufletul lor. Masaccio exprimă forța; Botticelli, grația: grația Mariei, zîmbetul Simonettei.

Florența lui Lorenzo și a lui Giuliano, încremenită pentru o veșnicie. În plină veselie era Florența Magnificului; dar niciodată dedată orgiilor.
Privești Florența cum ai privi un răsărit de soare; toate orașele Italiei se luminează de la soarele Florenței. Ludovic al XI-lea al Franței, fire închisă și vicleană, îi scrie lui Lorenzo ca unui egal al său.
În '73 vine la Florența Leonora de Aragon, fata regelui Ferrante: ajunge soția lui Ercole d'Este; cu ea mai e și floarea curții napolitane: ducele de Amalfi și ducele d'Atri, conții de Mirandola, de Carpi și de Correggio.
Florența este înveselită de cortegii, de baluri, de turniruri.
Dar, în primăvară, moare Simonetta: Venera, Primăvară, Beatrice; întreaga Florență e îndoliată de pierderea acestei creaturi de șaptesprezece ani.
« Ce frumoasă e tinerețea ! » Dar tinerețea lui Lorenzo și a lui Giuliano s-a și terminat.

IV. CONSPIRAŢIA PAZZI-LOR

În acelaşi an în care frumoasa Simonetta îşi încheia în Florenţa existenţa ei pămînteană, în Milano se înfăptuia o cruntă tragedie politică.

La 26 decembrie, în biserica Sf. Ştefan, mai mulţi nobili tineri milanezi îl omorau cu lovituri de pumnal pe ducele Gian Galeazzo Sforza, chipeşul oaspete de vază al lui Lorenzo, cel care venise în vizită la Florenţa cu toată suita de slujitori îmbrăcaţi numai în mătase şi în catifea « *pour épater les bourgeois fiorentins*[1] ». Gian Galeazzo era într-adevăr un sumbru şi feroce tiran, vicios şi crud; glasul mulţimii îl acuză că ar fi fost cauza, directă sau indirectă, a morţii propriei lui mame. Real sau ireal, acest zvon, fapt este că purtarea lui Sforza îi înstrăinase pe cei din jurul lui, mai ales pe nobilii milanezi pe care-i ultragiase fără şovăire şi în modul cel mai abject, pătînd onoarea soţiilor lor. « Nu era mulţumit să-i vadă pe oameni murind din cauza lui, decît dacă găsea o tortură crudă pentru a-i omorî » spune despre el Machiavelli, care ne mai povesteşte şi cum, după părerea lui, s-a alcătuit conspiraţia care să curme viaţa tiranului.

« Preda în Milano limba latină celor mai înstăriţi tineri din acel oraş, Cola mantovanul, persoană învăţată şi ambiţioasă. Acesta, fie că simţea ură împotriva vieţii şi a obiceiurilor ducelui, fie din altă cauză, detesta faptul de a trăi sub acoperişul unui prinţ care nu era bun, numindu-i glorioşi şi fericiţi pe aceia cărora

[1] Pentru a-i epata pe burghezii florentini. În franceză în original (N. Tr.)

natura şi soarta generoasă le-a hărăzit să se nască şi să trăiască într-o republică; demonstrînd că toţi oamenii vestiţi au trăit în republici şi nu sub domnia prinţilor, deoarece ele îi cultivă pe oamenii virtuoşi iar prinţii îi distrug; în timp ce republica pune virtutea unuia spre profitul celuilalt, prinţii îi fac pe oameni temători unii de alţii».

În sfîrşit, acest Cola mantovanul era un republican dintre cei intransigenţi, care nu văd decît un adevăr politic: credinţa lor; nimic altceva decît o singură latură a poliedrului vieţii publice.

În cazul precizat, Cola mantovanul era îndreptăţit să îndemne la răscoală tineretul milanez împotriva întunecatului Galeazzo; era mai puţin îndreptăţit cînd afirma că este virtuos tot ceea ce este republican şi deplorabil tot ceea ce aparţine Seniorei. Virtutea sau nevirtutea pot exista sub orice formă de guvern.

Pentru Cola «toţi oamenii vestiţi» s-au născut sub guverne republicane, ca şi cum istoria nu ar fi prezentă pentru a ne avertiza că s-au născut în număr egal oameni vestiţi, atît în republici cît şi în principate; şi dacă Roma republicană se mîndreşte cu Scipioni, Ciceroni şi Cincinnati, Roma imperială se laudă cu Vergili, Ovizi, Catuli şi Taciţi.

Şi dacă Florenţa a dăruit omenirii, sub cîrmuiri populare, un Dante, un Giotto, un Donatello, Florenţa medicee a produs un Leonardo, un Michelangelo, un Botticelli, un Verrocchio, un Paliziano, un Leon Battista Alberti, un Michelozzo, un Guicciardini, un Machiavelli.

Dar pătimaşele exortaţii ale acelui nou Brutus mantovan au făcut ca Olgiati, Lampugnani şi Visconti, nu atît din credinţă pentru republică, cît dintr-o răzbunare personală (o jignire adusă onoarei femeilor, pentru Olgiati şi Visconti, jaful benificiilor publice pentru Giovanni Andrea Lampugnani) să decreteze moartea lui Galeazzo.

A fost aleasă o zi de mare afluenţă a poporului; una din zilele cînd mulţimea care se revarsă pe străzi şi în biserici face ca orice supraveghere a ei să fie mult atenuată. Sărbătoarea religioasă şi locul sacru sînt circumstanţe de timp şi de loc capabile să devieze orice bănuială; prin urmare, în dimineaţa aceea a Sfîntului Ştefan,

ducele Galeazzo se îndrepta spre biserică, unde îl aşteptau soţiile conspiratorilor şi prietenii conspiratorilor, postaţi la pîndă cu armele în apropiere sub felurite pretexte.
Ducele Galeazzo a avut un presentiment în legătură cu sfîrşitul vieţii sale şi, în acelaşi timp, în ciuda acestui presentiment, a fost tîrît de forţa destinului. El şi-a îmbrăcat platoşa, dar imediat şi-a scos-o, spunînd că-l stînjenea; şi-a exprimat dorinţa de-a asculta slujba în capela sa, dar i s-a spus că plecase capelanul său, ca să slujească la biserica Sfîntul Ştefan; a chemat să-l înlocuiască pe episcopul din Como, dar nici acela nu a putut veni; aşadar, ducele s-a hotărît să se ducă la Sfîntul Ştefan, cum de altfel făcuse în fiecare an. Mai înainte de a pleca, el şi-a îmbrăţişat şi sărutat copiii de mai multe ori, de parcă nu s-ar mai fi putut dezlipi de ei.
După ce ducele a intrat în biserică, Girolamo Olgiati, Giovanni Andrea Lampugnani şi Carlo Visconti, prefăcîndu-se că vor să li se facă liberă calea prin mulţime, se apropiară de Galeazzo şi-l străpunseră cu pumnalele pe care le ţineau ascunse în mîneci; moartea ducelui a fost aproape instantanee.
În tumultul imens, dezlănţuit în templu, doi conspiratori au fost omorîţi imediat de doi partizani ai lui Sforza; numai Girolamo Olgiati a reuşit să fugă, refugiindu-se în casele sale, unde nici tatăl lui şi nici fraţii lui nu au vrut să-i dea adăpost; doar mama sa a avut grijă să-l travestească şi să-l ţină ascuns cîteva zile în casa unor prieteni.
Zadarnic a aşteptat tînărul nefericit ca poporul să alerge după libertate. După cum se întîmplă, în asemenea cazuri, plebea a rămas absolut pasivă, considerînd pesemne cu indiferenţă faptul că ajungea sub un guvern sau altul; adevărul este că Olgiati, încercînd să fugă, a încăput pe mîinile justiţiei şi a fost condamnat la moarte.
Au rămas celebre ultimele sale cuvinte:
« *Collide te, Hyeronime: stabit vetus memoria factus. Mors acerba, fama perpetua* » [1].

[1] « Fă-ţi curaj, Girolamo; va rămîne o îndelungată amintire a evenimentului. Moarte acerbă, faimă perpetuă. » (N. Tr.)

Exemplele sînt molipsitoare; nu au trecut doi ani, şi la Florenţa se repeta o scenă identică, de parcă ar fi fost pusă la cale de acelaşi regizor.
Şi aici idealul politic a fost un element pe-al doilea plan; ceea ce a determinat conspiraţia împotriva fraţilor Medici a fost de natură strict personală, ba chiar patrimonială şi financiară.
Poate disputele florentine, care au dus la războaie, la exiluri, la măceluri între fraţi, au fost generate de cele trei scîntei pe care Dante le-a scos în evidenţă cu vorbe de foc: « trufie, invidie, avariţie ».
Mai ales primele două.
Florentinul este îngîmfat prin natura lui. Şi cînd Dante a spus că « devine un Marcel orice necioplit cînd intră într-un partid [1] » şi cînd a precizat, neînduplecat: « dar poporul tău răspunde îndat' chiar fără a fi chemat, şi strigă „eu îmi asum răspunderea", a spus adevărul crud pe care numai un florentin care-i cunoaşte pe florentini îl poate rosti.
Dacă la Florenţa orice necioplit se simte un Marcellus, dacă nu există un singur dărăcitor de lînă care să nu se considere de bună credinţă apt de a-şi lua sarcina de prior sau gonfalonier, atunci cum să nu ne închipuim că atîtea familii de vază din cele cu vechi renume, mult mai nobile decît Medici, nu şi-au pus şi ele întrebarea: « de ce ei şi nu noi? »
De ce ei şi nu noi, care sîntem aici de pe vremea cruciadelor?
De ce să aibă o bogăţie mai mare decît a noastră?
De ce cea mai mare participare la guvern?
Nu avem toţi aceeaşi origine, de negustori sau de bancheri?
Uciderea ducelui de Milano adusese un oarecare dezechilibru în politica Italiei; succesorii lui Galeazzo erau copii, iar grupul alianţelor putea readuce fisuri periculoase.
Două grupuri: papa şi regele Neapolului; şi o ligă de florentini milanezi şi veneţieni. Papa Sixt al IV-lea, impetuos, nepotist şi intrigant în politică, după sim-

[1] Vezi Dante Alighieri, *Divina Comedie*, Purgatoriu, cîntul VI, vers 124, Marcel, aluzie la Marcellus, Marcus Claudius, consul roman cîntat şi de Vergiliu (în Eneida, VI), adversar al lui Cesar, simbol pentru Dante al Imperiului. (N. Tr.)

patia arătată lui Lorenzo, cu ocazia primei sale vizite, luase o atitudine vădit ostilă față de Casa Medici. Pentru a-și menține asemenea atitudine, nu lipseau neîncetatele insinuări cît și presiunile făcute de reprezentanții familiei Pazzi ținuți la Roma, în Băncile sale de schimb.
Capul acestei familii era *messer* Jacopo, care datorită bogăției și trecutelor sale merite, fusese făcut de către popor cavaler.
Nu avea copii, în schimb avea mulți nepoți, fii ai fraților săi, Piero și Antonio: cei mai mari erau Guglielmo, Francesco, Renato, Giovanni; urmau Andrea, Niccolò și Galeoto.
Familia Pazzi era înrudită cu familia Medici. Cosimo, pentru a potoli conflictele ivite încă de atunci, dăduse drept soție lui Guglielmo Pazzi pe nepoata sa, Bianca, fiica lui Piero, sperînd mult de la această căsătorie. Dar familiei Pazzi i se părea că nu se bucura de stima cuvenită rangului lor; li se părea că sînt, și poate că efectiv erau, excluși în mod hotărît de la sarcinile publice.
Francesco Pazzi, care se afla la Roma pentru a se ocupa de interesele băncii lor, a fost silit de magistratul celor Opt să se ducă la Florența, ca să răspundă pentru o ușoară infracțiune de lege; această constrîngere, care nu s-ar fi folosit de obicei față de alți cetățeni de vază, a fost atribuită de cei din familia Pazzi urii lui Lorenzo față de ei și de aceea ranchiuna s-a ascuțit și mai mult.
Dar la scurt timp de la întîmplarea aceea, un alt fapt avea să adauge paie peste foc.
Giovanni de' Pazzi, care era căsătorit cu fiica unui florentin înstărit din familia Buonromei, la moartea socrului său ar fi trebuit să moștenească bogățiile lui remarcabile; dar tocmai în zilele acelea, se pare că la propunerea lui Lorenzo, s-a votat o lege care excludea, în anumite cazuri, succesiunea în linie feminină, în așa fel încît Pazzi s-a văzut lipsit de remarcabila moștenire, care a revenit în schimb unui nepot al defunctului.
Cei din familia Pazzi au recunoscut în această manevră mîna lui Lorenzo și au început să manifeste grave aluzii de represalii, în așa fel încît însuși Giuliano l-a

pus în gardă pe fratele său, sfătuindu-l să fie prudent şi să nu exagereze.
Cel care a suferit mai mult şi s-a arătat mai indignat a fost Francesco Pazzi care, în timpul şederii lui la Roma, i-a făcut mărturisiri în mai multe rînduri contelui Girolamo Riario, nepotul papii Sixt, străduindu-se să-i strecoare în suflet ce pericol înseamnă pentru politica Italiei şi pentru însăşi siguranţa Romei şi a Bisericii un om ca Lorenzo.
— Dacă vrem să trăim liniştiţi în statele Italiei, trebuie să schimbăm statul Florenţei.
Acesta era refrenul pe care-l repeta Francesco Pazzi lui Riario şi, în realitate, aceste cuvinte echivalau cu o sentinţă de moarte pentru cei doi fraţi Medici. Într-adevăr, numai prin dispariţia lor, se putea schimba statul Florenţei.
Dar în ce fel?
Pe vremea aceea concepţia de «schimbare» şi de «libertate» echivala foarte adesea cu eternul motto folosit : «Scoală tu ca să mă aşez eu pe locul tău!»
Bineînţeles că tiranul este întotdeauna cel ce trezeşte suspiciuni; cel ce aduce libertatea, este totdeauna ultimul venit.
Astfel s-a întîmplat şi în cazul familiei Pazzi. Mai întîi au fost doar vorbe; zadarnice răbufniri, obişnuitele furii ale celui ce a pătimit sau crede că a pătimit o nedreptate; prin urmare, propuneri mai concrete; planuri expuse cu simplitate şi luciditate; seminţe aruncate în cel mai roditor pămînt.
— Dificultăţi? Dar, la urma urmei, nu avem de înfruntat decît doi băieţi!
— Poporul? Poporul este avid de noutăţi şi regretă libertăţile instituţii comunale.
— Forţe armate? Aproape inexistente. Capacitate războinică la Medici? Zero. Ei iubesc dansurile, poeziile, tablourile!
— O dispută familiară şi privată? Nici gînd: este dragostea pentru libertate; este necesar să elimini o primejdie care nu este numai cetăţenească, ci universală.
Acel Lorenzo, care se opunea azi uzului unui drept sacrosant cetăţenesc, mîine avea să elimine prerogativele Bisericii. Nu cumva Casa Medici era cea care

făcuse ligă cu veneţienii şi cu cei din Urbino, ca să pornească cu arme împotriva papii, în situaţia de la Rimini?
Oare nu a fost Lorenzo cel care a făcut o alianţă cu Milano şi Veneţia în dauna pontificelui şi a regelui din Napoli?
Oare n-a fost Lorenzo cel care îl refuzase pe Salviati ca arhiepiscop al Florenţei?
— Dacă nu ar fi Lorenzo, Florenţa nu ar putea fi oare condusă de un prinţ devotat Bisericii, sau chiar mai mult, de un membru al familiei pontifului?
Şi Girolamo se gîndeşte că acest prinţ, rudă cu papa şi serv credincios al Bisericii, nu trebuie căutat prea departe...
Să se schimbe guvernul din Florenţa... Da, dar este nevoie de sprijin sigur; nu trebuie să se repete erorile lui Olgiati şi Lampugnani; trebuie să se acţioneze într-o absolută certitudine şi reuşita să fie asigurată.
Şi pontiful?
Papa Sixt a IV-lea a fost complice, instigator, sau de conivenţă cu conspiraţia Pazzi-lor?
Mulţi istorici îi atribuie vina; alţii îl scot din cauză; dovada lipseşte. Este destul de greu, în asemenea împrejurări, să existe o dovadă concretă. Girolamo Riario îi vorbeşte unchiului său, om cu autoritate, despre necesitatea de a schimba guvernul din Florenţa pentru liniştea publică; şi a mers vestea că papa Sixt al IV-lea ar fi răspuns: « Faceţi schimbarea, numai să nu fie vărsare de sînge ! »
Dar este destul de greu, ca să nu spunem imposibil, să schimbi guvernul din Florenţa, fără a-i exclude din mijlocul ei pe cei doi fraţi Medici.
Acum demonul răzbunării îşi făurise cuib în familia Pazzi şi cel mai mult se cuibărise în inima lui Francesco. El se întoarse de mai multe ori la Florenţa, intră în contact cu familiile potrivnice Medicilor şi sondă sufletul capului familiei sale, adică pe Jacopo Pazzi. L-a găsit nehotărît, şovăielnic. Conspiraţiile sînt totdeauna nişte necunoscute; nu-i era însă necunoscută dragostea poporului faţă de Casa Medici; exista o îndoială că dragostea pentru libertate ar putea depăşi interesul economic... După ce a făcut aceste înţelepte obiecţii, bătrînul Pazzi s-a împotrivit.

Favorabil acțiunii s-a arătat în schimb un alt dușman al Casei Medici, Francesco Salviati, arhiepiscop de Pisa. Acesta avea un motiv puternic de ură față de Lorenzo, căci el s-a opus cînd papa a vrut să-l propună pentru dioceza din Florența. Opoziția lui Lorenzo l-a obligat pe Salviati să se mulțumească cu sediul de la Pisa.

Dar mai era nevoie și de sprijinul unui om de arme. Conspiratorii au încercat să iscodească sufletul lui Giovan Battista da Montesecco, condotierul papii. Acesta, ca un iscusit om de arme, nu a ascuns gravitatea acțiunii.

— Un lucru de nimic poate face să eșueze un complot; un corp de armată nu poate pătrunde neobservat în Toscana; granița este departe de orașul Florența; și apoi mai este și faptul că poporul nu știe nimic.

Arhiepiscopul Salviati și Girolamo Riario încercară să spulbere îndoielile lui Montesecco; l-au făcut să întrevadă că papii și regelui din Napoli nu le-ar fi displăcut dacă acțiunea s-ar fi sfîrșit cu bine; totuși, Montesecco rămase încă în expectativă, pînă cînd un eveniment nou l-a pus în contact direct chiar cu omul pe a cărui viață el trebuia s-o stingă.

Existau motive grave care să-i facă pe conspiratori să creadă că succesiunea Senioriei din Faenza trebuia să se schimbe; prin urmare, contele Riario a avut un nou pretext să-l trimită pe Montesecco în Romagna, pentru a supraveghea anumite ținuturi care ar fi trebuit să fie eliberate. Ar trece și prin Florența și ar da de Medici, pentru a-i studia starea de spirit, sub pretext că îi cere un sfat asupra felului de a duce acțiunea la bun sfîrșit.

Această mișcare, considerată înțeleaptă și vicleană de contele Girolamo și de arhiepiscopul Salviati, a dus însă la un final cu totul neașteptat.

Lorenzo l-a primit pe Montesecco cu afabilitatea lui de totdeauna, l-a tratat ca pe un oaspete al său, s-a întreținut cu el în mod prietenesc, încît omul de arme nu s-a putut sustrage farmecului și simpatiei pe care Lorenzo le stîrnea oriunde în jurul lui.

El a plecat de la discuția lui cu Medici, plin de admi-
69 rație și poate că și plin de recunoștință. În sfîrșit, din

clipa aceea, a simţit că nu ar fi putut niciodată ridica mîna împotriva lui Lorenzo Magnificul.
Montesecco s-a întîlnit apoi cu bătrînul Jacopo Pazzi şi l-a găsit şi acum potrivnic şi refractar; Francesco era absent; de s-ar întoarce cît timp nepotul mai era în oraş, s-ar mai putea discuta încă problema.
La întoarcerea din misiunea sa în Romagna, Montesecco a vorbit din nou cu Lorenzo, după aceea cu Jacopo şi cu Francesco Pazzi.
Francesco ajunsese să nu mai trăiască decît pentru răzbunarea lui; nu mai vedea decît triumful lui împotriva omului care încercase să-l umilească. Opoziţii, sfaturi, evidenţa obstacolelor... nimic nu reuşea acum să mai schimbe, să-i mai influenţeze hotărîrea. El îi jură unchiului său şi condotierului că papa şi regele din Napoli favorizau acţiunea lui, care de altfel era sigură.
Francesco, foarte probabil, nu vorbise niciodată despre acest lucru cu pontiful, dar, bazîndu-se pe prietenia lui cu desfrînatul său nepot, se servea chiar de persoana papii pentru a-i impresiona pe cei care şovăiau. În cele din urmă, Jacopo şi Montesecco s-au dat bătuţi; deşi bătrînul unchi mai obiecta.
— Eu vă spun că este foarte greu să-i extermini pe amîndoi fraţii. Este mult mai înţelept să aşteptăm ca Lorenzo să plece la Roma, după cum intenţionează să facă. Acolo veţi avea voi grijă de el, în timp ce aici noi vom avea grijă de Giuliano.
— Nu putem conspira în două oraşe diferite — se opuse Francesco — ei trebuie să fie lichidaţi în acelaşi timp şi în oraşul lor.
S-a hotărît ca un alt condotier, Gianfrancesco da Tolentino, să se instaleze cu o armată viguroasă la graniţa Romagnei, şi un alt căpitan de oaste, Lorenzo da Castello, să aştepte ordinele lui Salviati şi ale contelui Riario.
Acesta făgăduise solemn ajutorul necondiţionat al regelui Ferdinando din Napoli, ceea ce garanta deplinul succes al acţiunii.
La complot au aderat alţi doi membri ai familiei Salviati, înrudiţi cu arhiepiscopul, un tînăr literat cu numele Jacopo di Poggio, Bernardo Bandini şi Napoleone Franzesi, foarte devotaţi prieteni ai casei Pazzi.

Dintre cei care nu erau cetăţeni ai Florenţei, au aderat *messer* Antonio din Volterra şi un oarecare preot, Stefano, amîndoi preceptori ai Casei Pazzi.
S-a mai hotărît ca acţiunea să fie dusă la bun sfîrşit, cu ocazia vizitei la Florenţa a preatînărului cardinal Raffaello Riario, nepotul contelui Girolamo. Acest eveniment avea să sporească învălmăşeala la Florenţa, pentru a înăbuşi orice bănuială a celor doi fraţi. Astfel orînduite lucrurile, conspiratorii, convinşi de reuşita planului lor criminal, şi-au luat posturile de luptă în primire.
Într-o atmosferă de atîta nelinişte şi de frămîntări pătimaşe, cei doi Medici continuau totuşi să se plimbe singuri, dezarmaţi, pe străzile Florenţei, ca simpli cetăţeni, după cum îi povăţuise tatăl şi bunicul lor, Piero şi Cosimo.

*

O sclipitoare lună de aprilie în Florenţa anului 1478, sub cerul acela atît de cristalin care e ca o urnă pentru Florenţa. Seninătatea domnea în văzduh şi în inimi; aer de sărbătoare pe străzile presărate cu grozamă. Poporul exulta: avea oaspeţi de seamă; încă o dată Florenţa avea să-şi arate măreţia primitoare în casa cea mai strălucitoare cu care se putea lăuda un oraş. Cardinalul Riario era oaspetele vilei Pazzi din Montughi, şi cum Lorenzo şi Giuliano comandaseră un somptuos banchet în vila lor din Fiesole, conspiratorii s-au gîndit că nu putea fi o ocazie mai prielnică pentru a-i ucide pe amîndoi fraţii o dată.
Dar la banchet Giuliano nu a apărut.
Absenţa lui Giuliano i-a dezorientat pe conspiratori. Amînarea acţiunii era primejdioasă; şi aşa erau prea mulţi implicaţi în această taină. Trebuia grăbită; era chiar de mirare cum de Lorenzo nu prinsese de veste.
Acţiunea a fost amînată pentru ziua următoare.
În duminica de 26 aprilie, la Santa Reparata se oficia *Missa solemnis* şi, după slujbă, urma un mare banchet la palatul Medici.
Prin urmare, totul era gata; cei doi fraţi aveau să fie exterminaţi în propriul lor palat, în timp ce-şi primeau oaspeţii.

Dar în dimineaţa acelei duminici, se răspîndi vestea că Giuliano, nerevenindu-şi încă în urma indispoziţiei avute, avea să asiste la slujbă, dar nu şi la banchet. Aşadar, cădea şi noul plan; o amînare era primejdioasă: s-a hotărît să se acţioneze în biserică în timpul slujbei.
La această hotărîre s-a produs o lovitură de teatru care a fost prima cauză a falimentului conspiraţiei. Montesecco, deşi consimţise în mod pasiv pînă atunci să fie complicele acelui asasinat, cînd a înţeles că acţiunea avea să aibă loc în biserică, în momentul ieşirii preotului cu Sfintele Daruri, şi că tocmai el fusese destinat să lovească cu propria-i mînă pe Lorenzo, s-a revoltat.
— Un soldat — a spus el — are oroare faţă de sacrilegiul pe care vreţi să-l înfăptuiţi. Nu mai este un delict comun, nici un act de dreptate politică, este o crimă odioasă împotriva tuturor legilor umane şi divine; o nelegiuire despre care nici nu s-a mai pomenit în istorie. Nici Olgiati şi nici Lampugnani nu au îndrăznit să aştepte momentul cel mai solemn al slujbei! Nu, un soldat nu se va păta cu asemenea infamie!
Primirea lui Lorenzo, cordialitatea cu care fusese primit căpitanul de oaste de acel tînăr simplu, inteligent, foarte cult, stîrnise acum o răsturnare totală în conştiinţa lui Montesecco.
— Să-l lovească cine vrea, dar eu nu! Nu voi însoţi trădarea cu sacrilegiul.
Atunci se oferiră doi oameni, la care ura şi banul au cîntărit mai greu decît vocea dreptăţii: unul era Antonio Maffei, preceptorul Casei Pazzi şi celălalt preotul Stefano da Bagnone; desigur, nu cei mai potriviţi oameni pentru executarea unei asemenea misiuni.
Rolurile s-au încredinţat astfel: Francesco dei Pazzi şi Bernardo Bandini aveau să-l atace pe Giuliano, ceilalţi doi pe Magnificul Lorenzo.
Lorenzo a venit la catedrală împreună cu oaspetele său, cardinalul Raffaello Riario. Celălalt Riario, josnicul susţinător al conspiraţiei, a rămas la Roma, din prudenţă, pentru a interveni, după ce acţiunea ar fi fost împlinită.
Cînd cetăţenii de vază şi clerul au luat loc în biserică, lumea a observat că Giuliano nu era acolo.

Acest contratimp va determina din nou eşecul conspiraţiei şi o va amîna. Francesco Pazzi şi Bandini ies de la locurile lor.
— Să mergem noi şi să-l luăm din palat!
Ce fel de oameni or fi aceşti doi fraţi Medici, senini, nepăsători şi fără temeri, care nu merg cu excortă, nu poartă arme la ei, nu ştiu nici măcar să se ferească de cei doi adversari faimoşi ai propriei lor familii! Ciudaţi tirani!
Şi Giuliano care se lasă convins de un Pazzi şi de un Bandini să se ducă la slujbă!
În mod spontan nu s-ar fi dus. Nu se simţea bine de loc şi ar fi preferat să se odihnească.
— Să nu mergi la slujbă într-o zi ca asta? Dar e o ofensă adusă oaspetelui! Şi ce va crede poporul Florenţei? Însuşi Lorenzo îşi va pierde răbdarea...
Victima neştiutoare se lasă condusă la tăiere.
Pe drum, cei trei tineri glumesc. Francesco îl cuprinde pe Giuliano de talie, în felul acela familiar, şi puţin cam brusc, cum obişnuiesc să facă prietenii între ei; îl îmbrăţişează... şi în acelaşi timp cu mîna îl pipăie, ca să se convingă dacă sub haine nu cumva purta vreo platoşă sau zale.
— Nu, boala nu te-a slăbit, Giuliano!
— Nu are zale... — şopteşte Pazzi la urechea lui Bandini.
În biserică, cei doi fraţi se află separaţi, desigur, dintr-o înţeleaptă precauţie a asasinilor. Lorenzo este în partea stîngă a corului, Giuliano în partea dreaptă. Nici Giuliano şi nici Lorenzo nu sînt protejaţi de oameni înarmaţi sau de slujitori.
Cînd se aude clopoţelul premergător ieşirii cu Sfintele Daruri, în faţa credincioşilor se aşterne cea mai profundă tăcere. Slujeşte însuşi cardinalul Riario: de faţă sînt arhiepiscopul de Florenţa şi alţi episcopi din Toscana, în afară de colegiul preoţilor canonici ai catedralei, în plen.

Arhiepiscopul Salviati nu este în biserică. El şi-a rezervat o altă sarcină, în aparenţă mai puţin periculoasă, dar mai dificilă şi mai delicată: aceea de a pune stăpînire pe Seniorie şi pe Palatul Senioriei.
În liniştea bisericii un strigăt:
— Ţine, trădătorule!

Sînt Bandini și Pazzi care-l străpung pe Giuliano, lipsit de apărare, îngenuncheat. El se ridică, încearcă să facă doi pași, dar cade imediat, lovit la cap, în piept și în spate.

În aceeași clipă, Antonio și Stefano se năpustesc asupra lui Lorenzo. Dar sînt oameni de togă și de carte, nu au uzanța armelor; retorica lui Brutus este seducătoare, dar practica pumnalului este cu totul altceva. Mîinile lor tremură, mișcările lor sînt șovăitoare și lente. Pumnalul unuia din ei îl rănește la gît pe Lorenzo, care într-o clipă, dîndu-și seama de ceea ce se întîmplă, sare în picioare, își înfășoară mantia pe brațul stîng și, scoțîndu-și spada cu dreapta, îi ține în gardă pe cei doi ucigași plătiți.

În biserică, tumultul ajunge la culme: o alergătură de colo, colo, țipete de groază, femei leșinate. Cardinalul Riario palid, tremurînd tot, rămîne ca o stană de piatră, la altar, cu potirul strîns la piept.

Printre cei ce au luat-o la goană, asasinii se pot strecura destul de bine. Pazzi s-a aruncat peste trupul neînsuflețit al lui Giuliano și ca un ieșit din minți continuă să-l lovească, într-atît ura îi tulbură mintea în momentul acela. Bandini, văzînd de departe că Lorenzo scăpase primului asalt, se năpustește asupra lui cu spada ridicată.

Francesco Nori, un foarte bun prieten al Casei Medici, se așază între el și Lorenzo.

— Oprește-te, nenorocitule, ce faci?—O lovitură de spadă îl prăvălește mort pe jos.

Dar prietenii se grăbesc să-l tîrască pe Lorenzo în sacristie și trag zăvoarele. În templu se ridică voci din ce în ce mai puternice « trăiască Medici », « trăiască Lorenzo », « moarte trădătorilor » !

Conspiratorii se împrăștie.

Personajele mai puțin importante, după cum se întîmplă în asemenea cazuri, dispar. Fiecare nu se mai gîndește decît la propria-i salvare. Singurul care își urmărește constant ideea și ura sa este Francesco Pazzi. Într-o clipă, alergînd pe strada Proconsul, foarte aproape de biserică, ajunge acasă la el. Îi curge sînge dintr-o rană adîncă de la coapsă. Poate că el însuși și-a făcut-o, în timp ce, orbit de furie, ciuruia cu lovituri de pumnal cadavrul dușmanului său, sau a fost lama vreunui

slujitor de-al său care, vrînd să ajungă pînă la Giuliano, în învălmășeala aceea, și-a rănit propriul său stăpîn. Rana este adîncă și din ea curge sînge mult. Francesco, sleit de puteri, se dezbracă și se urcă în pat.

— Du-te — îi spune unchiului său Jacopo — poate că nu-i totul pierdut. — Urcă pe cal și împreună cu ai noștri cheamă poporul la libertate!

Te amăgești, tinere nefericit! El uita, în clipa aceea, că popoarele nu se hrănesc cu retorică și nici cu repetarea fenomenelor istorice. El uita că poporul datorează recunoștință Casei Medici și că nu se poate alătura urii sale. El uita că familiei sale îi lipsește un singur lucru pentru a se egala cu familia adversară: prestigiul. Ce anume a făcut Casa Pazzi pentru poporul din Florența, încît să pretindă solidaritate și ajutor?

Se aud de pe acum pe străzi urletele furioase ale mulțimii care aleargă să se răzbune. Pretutindeni se aude numai:

— *Palle! Palle!* Trăiască Medici!

Ca fulgerul s-a răspîndit zvonul oribilei crime, al sacrilegiului săvîrșit în cel mai mare templu din oraș. Chiar dacă ar fi existat măcar o umbră de simpatie pentru cauza Pazzi-lor, prin gestul lor, totul s-a întors împotriva lor.

Francesco, sleit de puteri, îl întărîtă pe unchiul său la răzvrătire.

— Du-te — îi spune bătrînului Jacopo — încearcă tot ce-i cu putință, riscă tot. Dacă partida este pierdută la Santa Maria del Fiore, poate că Salviati a reușit să pună stăpînire pe palat. Du-te și răscoală poporul! Jacopo este bătrîn, cu sănătatea șubredă, rău văzut de popor. Unde a eșuat tînărul și impetuosul Francesco, o acțiune a bătrînului Jacopo nu poate fi decît dezastruoasă.

Urmat de vreo sută de oameni călare, năvălește în Piazza dei Priori. De îndată ce este recunoscut, poporul se îndreaptă spre el împroșcîndu-l cu insulte și înjurături murdare. În zadar, bătrînul Jacopo strigă:

— Libertate! Trăiască Republica! — Poporul îi răs-

 punde:

— Trăiască Medici! *Palle! Palle!* Taci! Gură nelegiuită! Beţivanule! Asasinule! — De sus de la palat i s-a răspuns cu pietre.

Disperat, bătrînul Pazzi, cu suita lui cam redusă, o ia pe Borgo dei Greci şi pornind-o în galop iese afară din oraş.

Între timp, la palat, conspiratorii nu obţin un succes mai mare. Salviati cu oamenii săi se prezintă la Palatul Priorilor: Senioria stătea la masă. Gonfalonierul Cesare Petrucci este vestit că arhiepiscopul Salviati doreşte să-i vorbească despre ceva de maximă urgenţă. Este invitat să urce cu cîţiva dintre oamenii săi, ceilalţi rămîn jos, într-o sală de la parter, în aşteptarea semnalului; dar, întîmplarea, sau precauţia, face ca uşa respectivei săli să fie concepută în aşa fel încît o dată închisă să nu se poată deschide decît dinafară.

Bănuitor din cauza cererii acelui colocviu la o oră atît de neobişnuită, Petrucci scrutează bine chipul lui Salviati; îl vede palid, neliniştit, şovăitor în vorbă. Deodată ajunge la urechea gonfalonierului ecoul unor strigăte îndepărtate... voci şi freamăt... amestecate cu un dangăt de clopote în semn de alarmă; bănuielile lui cresc; dintr-un salt se grăbeşte să iasă afară din sală şi, izbindu-se de *messer* Jacopo al lui *messer* Poggio, îl apucă de păr şi-l dă pe mîinile gărzilor. Într-o clipă, tot palatul este în agitaţie. Înşişi priorii se înarmează; dar poporul a şi început să murmure în piaţă, să ridice osanale Medicilor şi strigăte de răzbunare. Cei închişi în sala de jos, buimăciţi, fără a încerca nici un fel de rezistenţă, se predau. Parte din ei sînt omorîţi pe loc de scutieri şi de poporul devenit sălbatec; alţii sînt tîrîţi la etajele superioare şi aruncaţi pe ferestre.

Arhiepiscopul Salviati şi ceilalţi membri ai familiei sale şi Jacopo al lui *messer* Poggio sînt spînzuraţi de crenelurile balconului.

Întreaga Florenţă devenise un focar de violenţă. Poporul se îmbulzea în faţa palatului Medici, aclamîndu-l cu glasuri puternice pe Lorenzo.

Deşi îndurerat din cauza rănii suferite, şi mai mult din cauza asasinării preaiubitului său frate, Lorenzo apăru totuşi la balcon, povăţuind mulţimea să fie liniştită;

el roagă poporul să nu dorească să se răzbune cu propriile lui mîini, ca să nu şi le păteze prin vărsarea de sînge cetăţenesc, deoarece instigatorii conspiraţiei sînt străini de oraş. Dar cine poate stăvili valurile uriaşe ale unui ocean? Prigoana după oameni s-a dezlănţuit. Francesco Pazzi, fiind găsit într-un ascunziş secret al palatului său, a fost tîrît, gol şi sîngerînd, pe străzile oraşului, lovit şi hulit de toţi florentinii.

El ştie să moară ca un adevărat bărbat. Merge cu capul sus, tăcut, privindu-i liniştit pe cei ce-l înconjoară. « N-a fost cu putinţă — scrie Machiavelli — ca vreo injurie care i s-a adus sau i s-a făcut pe drum să-l facă să rostească vreun cuvînt; doar privindu-i pe ceilalţi fix, fără a se văieta în alt fel, doar suspina, tăcut. » Puţin timp după aceea, atîrna de crenelurile palatului alături de ceilalţi conspiratori.

Dintre fugari, Jacopo Pazzi este arestat la trecătoarea Appeninilor, readus la Florenţa, condamnat şi decapitat; dar poporul, încă nesătul de răzbunare, dezgroapă cadavrul, îl tîrăşte în semn de batjocură pe străzile oraşului şi-l azvîrle în Arno.

Chiar şi Renato Pazzi, a cărui viaţă ar fi putut fi salvată, deoarece se ţinuse departe de conspiraţie şi o dezaprobase, este condamnat la moarte. Bernardo Bandini a fugit în Turcia; dar sultanul, bun prieten şi mare admirator al lui Lorenzo, a dat poruncă să fie arestat şi apoi l-a încredinţat autorităţilor florentine. Va fi spînzurat ceva mai tîrziu la Florenţa.

Guglielmo dei Pazzi, cumnatul lui Lorenzo, a fost salvat, fiind socotit nevinovat şi fiindcă a intervenit şi soţia sa.

Lui Giovanni da Montesecco nu i-a folosit căinţa sa tîrzie, a fost decapitat şi el în ciuda faptului că îi denunţase pînă în cele mai mici amănunte pe instigatorii şefi ai conspiraţiei. Franzesi s-a salvat fugind; ceilalţi veri din familia Pazzi au fost timişi la închisoarea Mastio din Volterra.

Armatele comandate de Lorenzo da Castello, care erau în valea Tibrului şi cele ale lui Gianfrancesco da Tolentino, care erau în Romagna, după ce-au aflat de eşecul complotului, au trecut graniţa.

onspirația familiei Pazzi a eșuat în mod lamentabil, fiindcă a fost întemeiată pe nedreptate și pe motive de ură personală și de natură politică.
Reacția spontană și violentă a poporului florentin, comparată cu apatia cu care poporul din Milano a primit moartea ducelui său, este răspunsul cel mai elocvent pentru istoricii oricărui secol.

V. LA CURTEA REGELUI FERRANTE

« Să se facă, numai să nu fie vărsare de sînge. »
Vai, ce păcat, vorbele lui Sixt al IV-lea nu s-au putut adeveri; şi era într-adevăr destul de greu să se adeverească.
S-a vărsat sînge şi chiar mult; şi cum se întîmplă mai totdeauna în chestiunile politice, pentru o cauză nedreaptă.
Florenţa nu dorea această schimbare de conducător. Şi dacă s-ar fi produs această schimbare, ar fi fost infinit mai mult spre răul ei, pentru oricine ştia ce fel de om era Girolamo Riario.
Regele din Napoli şi papa s-au considerat puri şi nepătaţi de sîngele vărsat, dar la graniţele Toscanei stăteau trupe atît din Napoli cît şi din Roma, gata să intervină acolo unde conspiraţia ar fi avut efect. Dar după ce complotul a eşuat, politica şi-a aruncat masca: vigilenţa de la graniţă se transformă în război; oştile lui Ferdinando trec Tronto, cele ale papii se îngrămădesc pe teritoriul Perugiei, şi Sixt al IV-lea îl excomunică pe Lorenzo, împreună cu întregul popor al Florenţei pentru uciderea arhiepiscopului Salviati.
Lorenzo răspunde:
— Cine a fost primul care a vărsat sînge? Şi mai mult decît atît, chiar în biserică? Şi de ce un arhiepiscop a intrat într-o conspiraţie şi a invadat înarmat palatul Seniorilor?
La Florenţa, Lorenzo face apel la Seniorie: oare ea îl consideră pe el răspunzător de asta? Se va duce la palat. A violat oare legile Republicii? Poporul şi Seniorii sînt acolo ca să-l judece.

Nu sînt oameni înarmaţi în jurul palatului: judecata Senioriei este liberă.

« Eu nu ştiu, preamăriţi Seniori — spune Lorenzo — dacă mă simt îndurerat alături de voi de cele întîmplate sau dacă mă bucur. Într-adevăr, cînd mă gîndesc cu cîtă înşelăciune şi cu cîtă ură am fost asaltat, în timp ce pe fratele meu l-au şi omorît, nu pot să nu mă întristez şi să nu sufăr din toată inima şi cu tot sufletul.

« Dar cînd mă gîndesc, apoi, cu cîtă promptitudine, cu cîtă rîvnă, cu ce dragoste, uniţi, în asentimentul întregului oraş, l-au răzbunat pe fratele meu şi m-au apărat pe mine, se cuvine nu numai să mă bucur ci chiar să mă fălesc şi să exult în toată fiinţa mea [1] ».

Pentru răzbunarea cetăţenilor? Nu, pentru dragostea lor; dar ne aflăm în evul mediu; răzbunarea sîngelui este o obligaţie; cine nu-şi răzbună o rudă doborîtă este un laş. Dante însuşi se alege cu cuvîntul « laş » din partea lui Geri Del Bello şi Forese Donati [2].

« Obişnuiesc să se refugieze în biserici — continuă Lorenzo — toţi cei ce sînt persecutaţi dintr-un motiv public sau privat. Prin urmare, de mîna celor ce-i apără pe alţii noi sîntem omoriţi; acolo unde paricizii şi asasinii sînt în siguranţă, Medicii îi găsesc pe ucigaşii lor. »

Un murmur de consimţire la cele spuse de Lorenzo se aude printre priorii care-l ascultă. Vorbe pline de amărăciune şi de adevăr.

« Şi într-adevăr, pe aceştia care s-au dovedit atît de duşmănoşi, noi niciodată nu i-am jignit în mod particular; chiar dacă noi i-am fi jignit, ei nu ar fi avut ocazia să ne jignească pe noi.

« Dacă ei ne atribuie nouă injuriile publice, ei vă ofensează mai mult pe voi decît pe noi, mai mult acest palat şi maestatea acestui guvern decît casa noastră. »

Seniorii atenţi, încruntaţi, aprobă dînd din cap. Înţelepte vorbe: răzbunarea privată s-a tradus în conspiraţie împotriva statului.

« Dacă ei au trecut la acţiune din dorinţa de a domina

---

[1] Discursul lui Lorenzo ne-a fost transmis de Niccolò Machiavelli în *Storie fiorentine*. (N. A.)

[2] *Infernul*, cîntul XXIX, v.27; pentru că nu răzbunase asasinarea lui Geri, ruda sa. Şi, în « disputa cu Forese », Dante este mustrat de acesta pentru faptul de a nu fi răzbunat injuria adusă tatălui său. (N. A.)

— spune Lorenzo — după cum dovedește ocuparea palatului și venirea lor în piață cu oameni înarmați, cît este de urît motivul acesta, ambițios și condamnabil, de la sine se descoperă și se condamnă.
« Dacă ei au făcut-o din ura sau invidia pe care o aveau față de autoritatea noastră, ei vă ofensează pe voi, și nu pe noi, din moment ce voi ne-ați dat-o. »
— Este adevărat, o, Lorenzo — îi răspunde gonfalonierul Petrucci — deoarece autoritatea ta este a noastră.
— Da, și voi știți că niciodată casa noastră nu a depășit nici un grad de mărire care să nu fi pornit din acest palat, în urma consensului vostru unanim.
— Vorbește-ne de Cosimo al tău — strigă un glas cu putere.
— « Cosimo, străbunul meu, nu s-a întors din exil cu armele, ci cu consensul vostru absolut. Tatăl meu, bătrîn și infirm, nu a apărat, el, statul împotriva atîtor dușmani, ci voi cu autoritatea și bunăvoința voastră l-ați apărat. »
Își aminteau de conspirație, ca și de josnica și vechea cursă pe care i-au întins-o... de escorta redusă... de un băiețandru doar de șaisprezece ani, care, prin curaj și viclenie, îi deviază pe conspiratori... își aminteau cu toții acum... Nu Piero se apărase cu arme: Senioria îl apărase.
« Eu, după moartea tatălui meu, fiind, se poate spune, doar un copil, nu mi-aș fi putut păstra rangul casei mele, dacă nu aș fi avut sfaturile voastre și bunăvoința voastră.
« Dar să admitem că injuriile aduse Pazzi-lor sînt mari și că pe bună dreptate ei doreau ruina noastră: de ce să vină și să aducă injurii acestui palat? De ce să facă alianță cu papa și cu regele într-ascuns împotriva libertății acestei Republici? De ce să întrerupă lunga pace a Italiei? »
Prelungite aclamații întrerup cuvintele lui Lorenzo. Și ce? Vor să intervină împotriva voinței poporului? Să-i impună un alt senior? Să ridice pretexte de tiranie acolo unde nu există, se poate spune, o forță armată care s-o susțină?
— ...« care război, afirmă ei că-l fac împotriva mea
81 și a casei mele. Numai să dea Domnul să fie adevărat,

fiindcă remediile ar fi prompte şi iuţi, şi nici eu nu aş fi un cetăţean atît de rău încît să preţuiesc mai mult sănătatea mea decît pericolele voastre; dimpotrivă, bucuros aş stinge focul vostru cu riscul distrugerii mele.»
Aclamaţii şi mai puternice din partea seniorilor:
— Totdeauna alături de tine! Senioria şi poporul se identifică cu tine, Lorenzo! — se aud strigăte.
— «...dacă voi veţi crede altfel, eu sînt în braţele voastre. Hotărîţi voi dacă mă menţineţi sau mă izgoniţi. Voi, părinţii mei, voi, apărătorii mei, tot ceea ce veţi admite ca eu să fac, voi face totdeauna cu plăcere, dacă vouă vi se va părea astfel, ca acest război început cu sîngele fratelui meu să-l închei cu propriul meu sînge!»
— Trăiască! Trăiască Lorenzo! Trăiască Medici!
În piaţă nu sînt soldaţi: poporul aplaudă. Soldaţii sînt la graniţa Toscanei: soldaţii din Roma şi soldaţii din Napoli.
Florenţa acceptă războiul. I-ar fi uşor să separe răspunderea ei de cea a lui Lorenzo, răspunderea de guvern de cea a unei familii private: ea rămîne unită, respinge excomunicarea papii, adună un conciliu de prelaţi toscani: porunceşte ca serviciile divine să fie celebrate în continuare.
Sixt al IV-lea răspunde.
«Este de datoria pontifului să stingă tiraniile, să-i asuprească pe cei răi, să-i slăvească pe cei buni; nu este sarcina prinţilor seculari să-i ţină sub propria lor putere pe cardinali, să-i spînzure pe episcopi, să-i ucidă şi să-i dezmembreze pe sacerdoţi, să omoare fără deosebire pe cei vinovaţi ca şi pe cei nevinovaţi.»
Florentinii răspund:
«Nimeni nu ar fi ultragiat vreodată înaltele funcţii de cardinali şi de episcopi, dacă aceştia nu s-ar fi amestecat în conspiraţii politice; nu se poate arunca asupra unui întreg oraş vina unor fapte survenite în timpul furiei populare, provocate de o crimă, şi încă de o crimă înfăptuită în biserică.»
Florenţa este singură. Veneţienii se consideră dezlegaţi de obligaţia de a fi aliaţi, deoarece războiul a izbucnit «dintr-o dispută privată».
Aliaţii invadează Toscana şi iau cu asalt multe castele de pe teritoriul Sienei. Florenţa încredinţează comanda puţinelor ei trupe lui Ercole, marchiz de Ferrara.

Trupele papale și aragonese sînt comandate de prințul Alfonso de Aragon, de ducele de Calabria și de Federigo, conte de Urbino.
Cele două armate iau contact lîngă Arezzo.
— Florentinii au avantajul poziției, *messer* duce — spune Federigo de Urbino — ar fi o nebunie să-i atacăm acolo sus; sîntem în cîmpie, într-o vale strîmtă și am putea fi asaltați de la o clipă la alta.
— Ne putem retrage pe o poziție mai solidă — propune ducele de Calabria.
— *Messer* duce, retragerile sînt întotdeauna dezastruoase. Dușmanul în minoritate: să propunem un armistițiu.
— Nu-l vor accepta.
— De acest lucru mă tem și eu, dar trebuie să încercăm; un armistițiu este totdeauna bine primit.
Solul plecat în cîmpul dușman se întoarce cu răspuns afirmativ.
— Acceptă.
— Ei drace! — spune ducele de Urbino respirînd adînc — îi credeam mai șireți pe acești florentini! Cîteva zile îmi sînt suficiente.
Iarna îi desparte pe cei ce luptă: fiecare se retrage în tranșeele lui. Sînt războaiele timpului: toți au ca scop să ia ceva pradă de război și să aibă cît mai puțini morți.
Moment greu pentru istoria Toscanei. Excomunicarea papii a impresionat mult principatele catolice; pînă și Milano urmează exemplul Veneției. Florența este singură, dar nu uită că este orașul Ciompilor așa cum era pe vremea lui Dante și a lui Michele di Lando. Pentru prima oară în istorie la Florența are loc un Conciliu, care proclamă ca nulă excomunicarea papală și comite o enormitate: excomunică chiar pe papă! Florența nu apare ca insolită în asemenea răzvrătiri. Nu pentru prima oară, papa trebuie să recurgă la excomunicarea spirituală pentru a o îmblînzi. Au mai făcut-o și Bonifaciu al VIII-lea, cardinalul de Acquasparta care, fiind trimis să o liniștească, s-a ales chiar cu cîteva lovituri de arbaletă!
Război combătut cu încetineală. Cele două tabere căutau mai mult să se evite decît să se înfrunte.
 Acționa mai mult politica decît spada.

Trupele papal-princiare sînt învinse în preajma lacului Trasimeno; puţin după aceea, vine rîndul florentinilor să se retragă lîngă Siena.
Marchizul de Mantova şi ducele de Ferrara se ceartă pentru... împărţirea prăzii de război: ducele d'Este părăseşte armata în voia soartei şi dispare.
Drept protest, armata lui se retrage din faţa inamicului fără a mai opune nici o rezistenţă.
Pierderi de oameni nu sînt, dar prada de război este uriaşă. Florentinii abandonează care cu arme şi alimente, piese de artilerie, muniţii. Faimoasele trupe mercenare cărora puţin le pasă de binele patriei, de Seniorie, de Lorenzo şi de cinstea militară, nu-şi dezminţeau interesele!
Republica este în primejdie. Poate apare inamicul dintr-o clipă într-alta la zidurile ei? Nu, duşmanul se instalează în corturi şi se înfruntă pentru a-şi împărţi prada. Nu se aşteptau la asemenea belşug.
Este timp suficient pentru a se trimite un mesaj trupelor victorioase de la Trasimeno care asediază Perugia. Să se întoarcă în marş forţat, să se alăture celor risipiţi de lîngă Siena şi să formeze din nou o armată capabilă de rezistenţă.
Forţe impunătoare se orînduiesc în apărarea Florenţei pe înălţimile de la San Casciano.
Dar inamicul nu apare. Inamicul e ocupat în continuare să facă inventarul prăzilor de război părăsite. Va mai trece un timp. Ce-ar fi să li se mai ofere florentinilor un răgaz de trei luni? Iarna bate la poartă! Mai-marii Florenţei se adună. Lorenzo are cuvîntul.
— Şi voi, prea cinstiţi seniori, vreţi să cîştigaţi partida cu asemenea soldaţi şi asemenea căpitani? Dar ei au tot interesul să prelungească încă alţi zece ani acest război! Eu am o propunere mai bună.
— Expune-o, Magnifice Lorenzo.
— Politica.

★

Prin Florenţa se zvoneau veşti înfricoşătoare.
— Lorenzo a părăsit oraşul!
— Nu, a părăsit comanda trupelor!
— Este la Pisa!

— S-a îmbarcat la Livorno! A fugit!
Da, Lorenzo era la Pisa; da, s-a îmbarcat la Livorno, dar mai înainte a scris o scrisoare Senioriei.
« Prea Onoraţi Seniori,
întrucît războiul se lungeşte fără rost şi nu se rezolvă nimic, şi fiindcă prelungirea lui mai departe ar aduce oraşului nostru nemărginite pagube, m-am gîndit, dacă îmi daţi încuviinţarea voastră deplină, de a trata, de a profita de răgaz şi a mă duce la Napoli ca să vorbesc personal cu bunul rege Ferdinando... »
— La Napoli?!
— La regele Ferrante!
Ferdinando, Fernando, Ferrando, Ferrante erau sinonime pe atunci.
Senioria păleşte. « Bunul rege Ferdinando...! »
Dar ştia, oare, Lorenzo, cine era regele Ferrante? Oh, dacă ştia! Doar îi fusese oaspete, se poate spune, pe vremea cînd era copil. Bunul rege îl asculta doar fermecat, cînd Lorenzo îi vorbea în frumoasa lui limbă toscană sau îi recita versuri din Dante, Petrarca sau din Cino...
« Continuă, *messer* Lorenzo! Aş sta să te ascult pînă mîine. Voi florentinii ne încîntaţi cu vorbirea voastră plăcută ca o muzică. »
Dar tot acest bun rege îi decimase pe baronii care ar fi vrut să-l trimită înapoi în Aragon, fiind sătui de cruzimile lui.
L-ar fi izgonit pentru totdeauna, dacă nu ar fi intervenit în ajutorul lui Francesco Sforza. Şi bunul rege, după ce şi-a recăpătat tronul, s-a răzbunat din plin, omorînd, exilînd, confiscînd.
Acelaşi bun rege, în 1466, atrăsese de partea lui cu tot felul de linguşiri pe Jacopo Piccinino, renumitul condotier, vinovat de a fi înfruntat liga Milano-Veneţia-Napoli.
« Întoarce-te la noi — îi scrisese — vei fi primit cum se cuvine; vei avea glorie şi onoruri. Ţi se pregătesc serbări fastuoase. »
Şi l-a primit sărbătoreşte într-adevăr, cu serbări fastuoase; dar ultima serbare, cea mai frumoasă, a fost o festă, dedicată lui, în Castel dell'Uovo, unde la lumina torţelor, i s-a tăiat, pur şi simplu, capul!
Acesta este omul căruia i se încredinţează Lorenzo.

Cum vrea să i se prezinte? Cu o flotă armată? Cu o escortă împărătească?
Nu, cu un simplu vas comercial, din acelea pe care Casa Medici le foloseşte pentru negustoriile ei în Levant.
Dar dacă Lorenzo se expune, e semn că se întemeiază el pe ceva.
— Ai depline puteri, Magnifice Lorenzo, dar păzeşte-te.
— Cel puţin să fie învestit cu caracterul sacru de ambasador — spuse gonfalonierul Petrucci — presupunînd că pentru regele Ferrante mai există ceva sacru!
18 decembrie 1480: Lorenzo debarcă la Napoli. Oraşul este luminat puternic şi pavoazat cu drapele... Dar tot aşa era şi cînd a debarcat Jacopo Piccinino!
Demnitarii sînt toţi pe cheiul portului, veniţi să aducă urarea de bun venit Magnificului: e ducele de Calabria, ducele de Amalfi... da, dar toţi aceştia erau şi la sosirea lui Jacopo Piccinino!
Regele coboară pînă pe treptele Castelului şi îl întîmpină pe Lorenzo cu mîinile întinse, îl îmbrăţişează şi-l sărută pe amîndoi obrajii.
— Harul Domnului să te aibă în pază, şi fii bine venit în oraşul meu, dar tot astfel îi spusese şi lui Jacopo Piccinino, prea iubite fiu!
Dar Lorenzo de' Medici nu este Jacopo Piccinino. El nu mai este tinerelul cîrlionţat care declama din Dante, Cino şi Petrarca; este un gentilom plin de demnitate şi măsurat în gest şi în vorbă; şi ştie să găsească acele cuvinte care merg direct la suflet sau ating direct vanitatea regilor, acest adevărat florentin.
— Cine ar fi spus vreodată, mărite rege, că atunci cînd dulcea poezie ne reunea, războiul avea să ne despartă!
— Războiul! *Hombre! Que barbaridad la guerra*[1]*!* Scumpul meu, Lorenzo, dar eu abia aştept să-l pot vedea o dată terminat.
— Şi eu de asemenea! În acest scop am şi venit. Cum să suporţi războiul, cînd trăim în două oraşe care sînt leagăne de viaţă şi de frumuseţe? Poţi porunci moartea stînd la Napoli? Sau la Florenţa? Aici

[1] Omule, ce barbarie e războiul! În spaniolă în original. (N. Tr.)

domnește zîmbetul naturii: soarele, golful albastru ca piatra de lapislazuli, insulele binecuvîntate de Dumnezeu; în orașul meu, zîmbetul artei, grația madonelor, cîntarea poeților...

— Cuvîntul ți-e o muzică, Lorenzo.

Regele își urmărește oaspetele în extaz, de parcă-i fermecat. Iată, că nu regele Ferrante îl conduce în palatul lui pe ambasadorul Florenței, ci florentinul este cel care trage după el gazda, făcînd onorurile casei, în palatul acela ce este doar ceva mai mare decît palatul Medicilor.

— Cînd voi putea avea plăcerea să primesc pe maiestatea voastră în orașul meu? întreabă Lorenzo. — Încă nu l-ați văzut!

— Ca în vis... — Și regele Ferrante își trece mîna pe frunte, vrînd parcă să-și amintească anume viziuni îndepărtate. — Ca în vis l-am văzut. Să-mi fie cu iertare, Magnifice Lorenzo, dacă îmi trezesc asemenea amintiri. Și atunci, vezi, eram în război. Dumneata, natural, de-abia apăruseși pe lume... eu avem douăzeci și unu de ani. Oh, douăzeci și unu de ani! Cine mi-i va mai da înapoi acești douăzeci și unu de ani!

— Maiestatea voastră vrea să se refere la războiul din Lombardia care a implicat întreaga Italie.

— Întocmai. Tatăl meu m-a trimis pe mine să iau cu asalt Toscana cu douăsprezece mii de oameni și aveam drept căpitan pe acel Federigo duce de Urbino, care mai este și azi împotriva voastră. A fost un război de gherilă... cîteva castele luate... Devastări în Chianti... Foarte frumoasă regiune, acest Chianti al vostru, Magnifice Lorenzo... și ce vinuri! Da, a fost un război distractiv. Și într-unul din aceste galopuri am ajuns în apropiere de Florența și eu am văzut-o dintr-un loc care se numește... ah, nu, *no me recuerdo* [1] ...sugerează-mi dumneata.

— Apparita, maiestate.

— Întocmai! Și eu am văzut-o de acolo, de sus, albastră toată, apărînd dintr-un covor de smarald într-un cerc de coline minunate, sub cel mai azuriu dintre ceruri!

— De ce nu ați încercat, maiestate?

[1] ...nu-mi amintesc. În spaniolă în original. (N. Tr.)

— Oh, a fost o înfruntare fantastică! Cavalerii voştri ne-au respins şi viziunea a dispărut. În castelul nostru sumbru, nu veţi găsi operele de artă florentine, dar cîte ceva tot mai avem şi noi...

— Oh, eu văd acolo o casetă ornată în stilul artei normande pure; şi scrinul acela bizantin, în fildeş, este opera secolului al şaptelea; în timp ce torsul acela de discobol, căruia din păcate îi lipseşte capul, este fără nici un fel de îndoială un Praxitele.

— Lorenzo, mă uluieşti!

— Şi nu vă lipsesc nici maeştrii noştri cei mai vestiţi, fiindcă văd acolo un triptic al lui Angelico şi un Masolino da Panicale care m-ar face foarte fericit să-l am în colecţia mea.

— Ele îţi aparţin de pe acum, numai să vrei să le schimbi fie şi cu vreun modest Botticelli, din opera căruia nu am nici un tablou.

Şi astfel au trecut dintr-o sală într-alta, vorbind ca doi vechi prieteni. Regele îl ţinea de braţ pe Lorenzo şi curtenii îl urmau la distanţă, murmurînd între ei.

—Aceştia doi sînt oare duşmani? Doi oameni care se luptă de trei ani?

— Şi dacă aş fi în locul dumneavostră, sire, aş pune acel încîntător bronz sicilian într-o lumină mai bună. Mai putem oare continua războiul în mijlocul atîtor frumuseţi ale artei şi naturii?

— Desigur. Nu, nu, *mi querido amigo*[1]! Dar nu, Magnifice Lorenzo, *que no se puede*[2]!

— Prin urmare, ce ne poate împiedica să facem pace?

— Nu ştiu ... Magnifice Lorenzo ... dar ... poate că obligaţiile luate ... Papa, vei înţelege ... ce-ar spune papa, dacă eu aş rupe alianţa?

— Ar face şi el pace, sire. Vedeţi, noi ne sleim forţele şi cine profită de pe urma asta? ... Veneţia şi Milano rîd ... şi aşteaptă ca nişte corbi să se năpustească asupra hoitului celui învins. Ei? Ce s-ar alege de frumoasa noastră Florenţă dacă ar cădea pe mîinile lui Lodovico il Moro?

— Să ne ferească Dumnezeu, Lorenzo!

---

[1] ... dragul meu prieten. În spaniolă în original. (N. Tr.)

[2] ... aceasta nu se poate. În spaniolă în original. (N. Tr.)

— Şi dacă noi nu-l ţinem în frîu pe ambiţiosul acela, el nu va mai cunoaşte limite. Nu ştiţi că el intenţionează să-i dea lui Ludovic al XI-lea regatul dumneavoastră?
— *Hombre!* eşti sigur de ceea ce spui, Lorenzo?
— Niciodată nu vorbesc ceva fără să am dovezi. Iată o scrisoare a regelui Ludovic ... confidenţială, se înţelege ... tot aşa cum şi eu v-o arăt tot în mod confidenţial.
Regele citeşte, devine palid, apoi roşu; după aceea, într-un elan de bucurie, îl îmbrăţişează pe Magnific.
— Lorenzo ... ştiu că acum mă pot încrede mai mult în duşmanii loiali decît în prietenii falşi. *Hombre!* Coroana mea? Şi de ce blestematul acela de Moro vrea să-i dea regatu meu lui Ludovic?
— Ca să aibă mînă liberă în Italia nordică. Pentru că s-a hotărît în sfîrşit să-şi lepede masca, să-l destituie pe bietul său nepot, Gian Galeazzo, şi să-şi pună coroana, fără a mai ţine cont de ţinta lui asupra regiunii Ghiara d'Adda, Marchesatul de Saluzzo şi acela de Monferrato.
— Mă îngrozeşti, Lorenzo.
— Eu i-am ţinut în frîu, pînă acum, ambiţia lui Ludovico, pentru că el mă stimează şi îi e teamă de mine, dar dacă mîine eu aş fi învins ... cine l-ar mai ţine în frîu?
— Prin urmare, el i-a făgăduit regelui Franţei? ...
— Trecere liberă pe teritoriul său, ajutor material, de soldaţi şi provizii de alimente. Dumneavoastră cunoaşteţi, sire, vechile pretenţii ale Angevinilor ...
— Nu e nevoie să mi le aminteşti.
— Prin urmare, sire, cu cine vă convine să fiţi aliat? Ce poate face papa cu forţele sale care nu ajung nici la o zecime din forţele regelui Franţei? Şi ca să faci război, ai nevoie de bani ... Şi în băncile Franţei sînt bani ! Vă amintiţi de Eduard al III-lea al Angliei, sire, care a avut de la Peruzzi un milion şi trei sute şaizeci de mii de fiorini, valoarea unui regat, maiestate! Dar drept este şi că regele Angliei nu i-a dat niciodată înapoi, şi bancherii au dat faliment, dar Florenţa, tot Florenţa a rămas ... şi băncile Medicilor sînt mai puternice ca oricînd, sire.
Ferdinando asculta, căzut pe gînduri, dar parcă fascinat de vorba şlefuită, incisivă, convingătoare a lui Lorenzo.

Ridică apoi capul și zîmbind își privi îndelung oaspetele.
— Așadar, ... *mi querido amico*, dacă printr-o blestemată de ipoteză, regele Franței s-ar hotărî să-mi declare război, aș putea conta pe finanțele Florenței?
— Ca și cînd banii s-ar afla în scrinurile dumneavoastră, maiestate.
— Și bineînțeles pe neutralitatea voastră.
— Numiți-o totuși alianță. Dacă regele Franței vrea să vină împotriva regatului, trebuie să treacă prin Toscana, și de aici nu scapă! Și după cum știți, nu-i ușor să forțezi trecătorile Appeninilor cînd acolo se află oameni hotărîți să le apere!
— Îmi permiți, sire și tată ...
Tînărul prinț moștenitor intra chiar în clipa aceea în biroul personal al regelui.
— Oh, Federico ... vino, îmbrățișează-l acum pe Lorenzo al tău! Lorenzo ... sper că nu l-ai uitat pe fiul meu.
Magnificul și tînărul prinț s-au îmbrățișat.
— Cum aș putea uita plimbările noastre solitare de-a lungul rîului Arno și colocviul nostru poetic?... El e legat de o amintire foarte scumpă și foarte tristă pentru mine ... Dar eu am o memorie bună! Ți-am adus, Federico, codicele de poezii pe care mi le-ai cerut și la el am adăugat și din poeziile mele.
— O, Lorenzo! Și eu am gata pregătit un codice care cuprinde rime încă necunoscute ale poeților sicilieni. O raritate bibliografică. Permiți, sire, să-l conduc pe Lorenzo al meu în bibliotecă unde putem vorbi în liniște despre problemele noastre, care sînt cu mult mai senine decît cele ale politicii voastre?
Regele Ferrante zîmbi și-i întinse mîna lui Lorenzo:
— Ne vedem mai tîrziu, prietene ... voi reflecta între timp la preaînțeleptele cuvinte pe care mi le-ai spus.

*

La Florența, toți trăiau ore de mare neliniște. Omul, în care erau zăgăzuite toate speranțele republicii, era departe, în mîinile celui mai crud, celui mai neloial, celui mai perfid dintre tirani; poporul era agitat; nobilii împărțiți. Cei potrivnici Medicilor exultau cu fiece zi care trecea fără să fi ajuns vreo veste.

— Oh! Poate că și lui i-o fi făcut aceeași primire cinstită și voioasă pe care i-a făcut-o lui Piccinino! — murmurau.

De la Lunigiana veneau veşti triste. Genovezii, atacînd prin surprindere, ocupaseră Sarzana ... căci acum leul mediceu tot nu mai avea gheare. Senioria părea dezorientată și tulburată.

Era într-adevăr o acțiune necugetată a genovezilor, sau nu cumva o manevră a regelui Ferrante? Dacă era astfel, soarta lui Lorenzo se putea numi pecetluită. Trebuie pregătită oare o expediție pentru a recuceri Sarzana, sau era de preferat să se vegheze pentru vreun eventual atac prin surprindere dinspre miazăzi?

Dar o uriașă corabie de război sosi în portul Livorno ridicînd un steag cu crinul Florenței. Delegaților florentini nu le venea să creadă, cînd l-au văzut pe Lorenzo coborînd din corabie, cu pasul lui liniștit și plin de demnitate, cu zîmbetul senin care-l caracteriza. Ca un fulger vestea a zburat la Florența.

— S-a întors Lorenzo!

Poporul alergă în convoi dincolo de Porta San Frediano ca să-l întîmpine, așezat pe două flancuri laterale, drum de trei mile lungime.

Lorenzo trecea călare zîmbind senin și în mînă ținînd o rămurea de măslin pe care o arăta poporului.

— Pace! Pace!

Ca o flacără de foc se întinse strigătul acesta pînă în inima orașului.

— Lorenzo ne aduce pacea!

Întreaga Seniorie, nerăbdătoare să mai aștepte în scaune, stătea înșirată în parcul din fața palatului. Lorenzo trecu prin mijlocul tuturor și fiecare se apropia să-l atingă, vrînd parcă să se convingă că era viu. A ieșit nevătămat, noul Daniel, din groapa leilor. A ieșit din mîinile celui mai perfid dintre dușmani; din mîinile călăului a o mie de baroni și a nefericitului Piccinino.

— Eu vă aduc pacea!

Cuvîntul lui Lorenzo a fost rostit în mijlocul unei tăceri depline, spre stupefacția tuturor. Aveau încredere în geniul Magnificului, dar cum puteau spera să se ajungă la o răsturnare completă a situației, în

timp ce patria era în pericol şi războiul pe trei sferturi pierdut?
Pacea! Dar în ce condiţii? Şi onoarea Florenţei? Şi ce va spune poporul? Fiecare se apropia de Lorenzo, dar calmul şi atitudinea lui reţinută au impus obişnuitul respect şi atunci fiecare prior îşi luă locul său în scaun.
— Eu vă aduc pacea — continuă Lorenzo — şi pace onorabilă şi de durată. Regele din Napoli a semnat cu mine nu numai pace ci şi alianţă. Condiţiile sînt blînde: noi reprimim toate teritoriile pierdute ...
— Trăiască Lorenzo! Trăiască Medici! — strigară seniorii.
— ... noi ne luăm obligaţia doar de a elibera pe membrii familiei Pazzi care mai sînt încă deţinuţi în închisorile din Volterra, şi-i plătim cheltuielile de război ducelui de Calabria, pentru întreţinerea trupelor lui.
— Şi nimic altceva?
— Nimic altceva.
Un ropot de aplauze, strigăte necontrolate de bucurie, apoi un glas domină vacarmul: acela al gonfalonierului Petrucci.
— Dar ... pontiful? A semnat şi el pacea?
— Nu, regele Ferdinando s-a desprins de ligă şi a încheiat pacea separat.
— Sixt al IV-lea va fi indignat şi furios.
— Nu va putea continua războiul singur.
Seara, Florenţa era un incendiu de torţe: numele Medici ajungea pînă la stele: din abisul în care se credeau prăbuşiţi, deodată se înălţau în plin soare: se sfîrşise războiul, teritoriul patriei rămînea intact.
— Trăiască Lorenzo!
— *Palle! Palle!*
Rămînea coşmarul excomunicării papale. Furia lui Sixt al IV-lea, cînd s-a văzut în mod neloial părăsit de regele din Napoli, a fost cumplită.
Trebuie continuat războiul împotriva cutezătoarei Florenţa. Dar Veneţia, Milano, Genova sînt istovite de război.
Deodată, ca un trăsnet, soseşte vestea de la miazăzi.
— Turcii au debarcat în Italia!

Coşmarul care apasă de atît timp lumea creştină, de cînd calul lui Mahomed al II-lea a călcat cu copitele sacra podea a Sfintei Sofii.
— Turcii sînt în Italia ! Vai de Roma ! Vai de creştinătate !
— Pace, pace între voi, ginte italiene ! — strigă din scaunul său papa Sixt.
Turcii, azvîrliţi spre ruşinea lor, de vitejii cavaleri de Rodos [1] în timpul asaltului insulei, s-au revărsat pe pămîntul Otranto [2] -ului au luat cu asalt oraşul şi au masacrat pe toţi locuitorii fără deosebire de sex şi vîrstă.
Papa Sixt semnează acum pacea cu Florenţa.

[1] Cavalerii Sfîntului Ion au guvernat insula Rodos între 1308—1522 cînd au fost învinşi de turci. (N. Tr.)
[2] Otranto — vechiul Hydruntum, sediul guvernului bizantin în secolul al VII-lea; masacrat de turci în 1480. (N. Tr.)

VI. REŞEDINŢA MAGNIFICULUI

Pace în Florenţa dar nu pace în Italia.
1481. Otranto este eliberat, turcii azvîrliţi în mare. Mahomed al II-lea trimite daruri lui Lorenzo. Îi trimite chiar şi ... o girafă, ce nu s-a mai văzut niciodată în Florenţa: eveniment memorabil.
Îi trimite scrisori de prietenie. Îi trimite şi un refugiat politic: pe acel Bernardo Bandini care îl înjughiese pe Giuliano de' Medici şi pe Francesco Nori în catedrala Santa Maria del Fiore.
Bandini este spînzurat. Un tînăr pictor, care studiază natura, de la lucrurile mari pînă la cele mici, îl desenează pe condamnat atîrnat de ştreang, cu un realism crud, descriindu-i pînă şi hainele. Pictorul se numeşte Leonardo.
Florenţa se bucură de pace, dar josnicul Girolamo Riario mai urzeşte încă în umbră. Deşi Sixt al IV-lea moare la cîtva timp după aceasta, contele nu renunţă la planurile sale în legătură cu Florenţa.
Cardinalii aleg un papă blînd, pe Inocenţiu al VIII-lea din familia Cybo, prieten al Casei Medici.
Pacea încă nu-i surîde Italiei iar Europa este în flăcări. De curînd, în Franţa s-a terminat războiul de O sută de ani şi Ludovic al XI-lea a lăsat ţara puternică şi unită, cu cea mai mare armată care s-a văzut vreodată. În Anglia, continuă «Războiul celor două roze», între Lancaster şi York, pentru succesiunea la tron. În Spania, se luptă împotriva maurilor; turcii ameninţă tot mai de-aproape inima creştinătăţii.
După moartea lui Sixt al IV-lea, Milano, Veneţia şi Napoli semnează pacea la Bagnolo. Lorenzo, liber

acum de orice coşmar politic, îşi dedică genialitatea sa înfrumuseţării şi măreţiei, promovării artelor şi studiilor.
De atunci, deşi titlul lui Lorenzo preexista, el devine « Magnificul » prin excelenţă. A făgăduit pace Florenţei şi Italiei: politica sa este menită să menţină prea dificilul echilibru.
Va trebui să înceteze orice invazie străină, cît timp va fi el în viaţă. Ludovico il Moro doreşte armatele Franţei în Italia ca să-i consolideze tronul, dar Lorenzo veghează, gata să-i demaşte orice mişcare. Florenţa e privită ca un far al înţelepciunii şi al frumuseţii.
Doar de două ori Lorenzo se va sui pe cal în fruntea unei armate: în 1484, pentru a recuceri Pietrasanta, disputată de Genova, şi în 1487, pentru a recuceri Sarzana, care-i va deschide în mod spontan porţile. Dar în « reşedinţa » de la Careggi, Lorenzo este într-adevăr un rege.
Dar oare, într-adevăr, de la «*casa regia*» (casa regală) îi vine numele, sau mai degrabă de la un simplu « *carreggio* » (convoi de căruţe) [1]?
Aceasta nu are aceeaşi poziţie ridicată şi dominantă ca cealaltă reşedinţă, strălucitoarea construcţie a lui Michelozzo pentru bătrînul Cosimo, ci ea se află aproape în plină cîmpie, teren uşor ondulat, şi jur împrejur e un cerc de coline cu viţă de vie şi cu măslini cu lănci de chiparoşi, ici şi colo, dominată de masivul Monte Morello, întunecat de desimea brazilor [2].
Este totuşi destul de înclinată încît să se poată vedea Florenţa cufundată în azuriul văii; cu cele trei sute de turnuri de o sută şaizeci de braţe şi sfera fastuoasă a cupolei ca o roză neîmbobocită, alături de lujerul maiestos al campanilei lui Giotto şi turnul lui Arnolfo, privită de acolo de sus, Florenţa pare un coş cu flori.

---

[1] În asonanţă cu Careggi mai sînt şi alte denumiri în Italia: Carrègine, Carrata, Carrara, Carraia, Carrè, Carrù, Carrega, Carro, Carrèggia, Caregli, Carella, Carrà, Carretto, Carrito, Carrone, de unde derivarea din « carro » (car sau transport,) este vădită. (N. A.)

[2] Pe vremea Magnificului acest munte, acoperit cu o bogată vegetaţie, îşi justifica numele. Dar a devenit sterp din cauza succesivelor despăduriri. Azi e în parte reîmpădurit. (N.A.)

La asfinţit, o întindere nesfîrşită de cîmpie pînă la înălţimile albăstrii de pe Montalbano şi pînă la contururile fantomatice ale Apeninilor; la miazăzi, colinele Santa Margherita, Arcetri, Monte Uliveto, şi Bellosguardo.

O, *messer* Lorenzo, aici e plăcut să stai de vorbă despre *De Anima* cu Ugolino Verino, şi despre Platon cu Arghiropulos şi cu Cristoforo Landino, în timp ce Vespasiano da Bisticci, «ultimul din maeştrii copişti şi primul dintre librarii moderni», încearcă să-l convingă pe Ficino că invenţia tiparului va schimba faţa lumii!

— Taci, Vespasiano! Acela este lucru făcut la maşină! Nu poate exista artă în el.

— Marsilio, pasiunea îţi pune un văl pe ochi; şi totuşi sînt frumoase elzevirurile lui Cennini, ale lui Gutenberg, ale lui fra Piero da Pisa, ale lui Panfilo Castaldi... şi eu fac apel la Magnificul.

Lorenzo dă din cap şi zîmbeşte.

— Eu voi prefera întotdeauna copiile tale netede, o, Vespasiano! Dacă aş putea trage într-o lună o mie de copii dintr-o carte, ar însemna că arta ar zbura pe fereastră. Ar dispare sufletul artistului. Şi manuscrisul este o operă de artă.

— Eu vă dau dreptate, totuşi cartea tipărită va invada omenirea.

— Asta-i partea rea!...

Şi Lorenzo se cufundă în gînduri; apariţia lui Poliziano îi readuce însă zîmbetul pe buze.

— Prea mărite... Piero face progrese uriaşe în literele latine; micuţul Giuliano, în schimb, nici nu vrea să audă de «crucea sfîntă [1].»

— Lasă-l să se joace cu căluţul lui! Viaţa este atît de scurtă!... Cît priveşte copilăria, nu-i altceva decît umbra unui vis. Unde e maestrul Pierleoni? Sînt neliniştit în legătură cu sănătatea doamnei Clarice. Da, doamna Clarice se ofileşte din zi în zi mai mult. Zece ani, şapte copii... E palidă şi slăbită; chiar şi voinţa ei de fier pare mai atenuată.

— Prea mărite, neoplatonicii sînt toţi aici.

---

[1] *Croce Santa* deoarece atunci vechiul alfabet din orice abecedar începea cu semnul crucii. (N. A.)

Lorenzo își revine din starea lui de reverie.
— A, da? Și cum așa? De ce?
— Dar ... pentru sesiune, mărite ... Ce zi frumoasă se pregătește! Sîntem la sfîrșitul lui aprilie, dar pare să fi început de mult luna mai.
— Douăzeci și șase aprilie! Àgnolo, cum poate fi primăvara înflorită într-o zi ca asta? Cum de pot fi trandafiri în această aniversare? Giuliano al meu nu mai e aici: spune-le neoplatonicilor să se întrunească fără mine. Nu te-ai gîndit la data asta, și e grav.
Și astfel, în fiecare an, același lucru, după ziua aceea fatală de douăzeci și șase aprilie.
Și filozofii cei mai gravi se așază placizi în cerc printre bătrînii stejari din parc; dar cîteodată sesiunea are loc la mănăstirea din Fiesole și chiar și în pădurile din Camaldoli, cînd Magnificul își ia vacanță.
Cel mai vîrstnic este Ioan Arghiropulos, venerat maestru al lui Lorenzo, aristotelician, fugit din Bizanț, care și-a îmbrăcat toga aulică la Padova, apoi în Universitatea florentină.
A fost și al lui Cosimo: i-a procurat codice rare, grecești, achiziționate cu monede de aur la Atena și Bizanț. Nu-i este inferior, ca autoritate, Marsilio Ficino, care a predat literatură clasică la Pisa și acum se străduiește să împace doctrinele platonice cu cele ale Părinților Bisericii. L-a tradus pe Platon în grava lui latină quattrocentescă.
Și printre cei vîrstnici se numără și austerul Landino, Cristoforo sau Cristofano, cum i se spune la Florența: a fost secretarul părții guelfe și cancelarul Senioriei. Mare latinist și filozof, a scris *De Anima* și a comentat cu mult prestigiu *Divina Commedia*; nu prea e de acord cu părerile lui Ugolino Verino, autorul operei *Paradisus*, care-i contestă prioritatea tentativei de a concilia pe Platon cu Evanghelia.
Deseori îi împacă înțelepciunea greacă a lui Demetrius Calcondilas, elen pur, și el fugit după căderea Constantinopolului. Predă literatura greacă la Universitate; este bibliotecarul lui Lorenzo și îngrijește, fără știrea Magnificului, edițiile tipărite ale lui Homer și Isocrate.
— Și tu, Pico? Nu te duci acolo în grădină, la umbra stejarilor, să asculți fulgerele lui Ficino și înțelepciunea lui Demetrius?

— Magnifice Lorenzo, dacă nu vă sînt povară a plictiselii, prefer să stau în preajma voastră.
— Ce veşti mi-aduci?
— S-a întors Savonarola, după cum v-a fost voia.
— Este dorinţa ta, Pico. Tu îl admiri ... şi în fond şi eu ... Este un suflet cinstit, un călugăr strălucitor ca diamantul, deşi intransigent, mai ales, împotriva mea; de altfel, nici nu ştiu din ce cauză, fiindcă eu nu i-am făcut nimic rău.
— Spune că voi ...
— Nu şovăi ... vorbeşte fără teamă: spune că eu uzurp puterea, că oprim libertatea Florenţei, că îi sustrag pe cetăţeni de la biserică prin acţiuni păgîne.
— Voi aţi spus-o preamărite: Savonarola este un om dintr-o bucată: nu cunoaşte compromisuri.
— Este un idealist. Dar adesea idealul este la marginea utopiei. Ştiu asta, Albizi, Altoviti, Bardi sînt cei care suflă în foc. Mă zugrăvesc în faţa lui ca pe un fiu al nedreptăţii, ca pe un nou Catilina. Dar de ce nu vine la mine, *fra* Girolamo? De ce nu vorbeşte cu mine? Eu cred că noi sîntem făcuţi să ne înţelegem şi nu să ne înfruntăm. El mă crede un ateu, un păgîn.
— Nu, preamărite: Vă crede pur şi simplu un autocrat.
— El nu mi-a citit oare *Inni sacri*?
— *Fra* Girolamo le compune pe ale sale, şi, în privinţa aceasta, este numai un poet care nu vrea să ştie de existenţa unui alt poet. Ştiţi? Se spune că-l vor alege prior de San Marco.
— În acest caz ne vom întîlni. Priorul are obiceiul să vină în vizită în Casa Medici, binefăcătoarea mănăstirii.
Pico della Mirandola nu răspunde. Acel tînăr admirabil, care-i uluieşe pe învăţaţii timpului său prin încîntătoarea lui cultură, prin memoria prodigioasă care-i îngăduie să citească, să scrie şi să vorbească în patruzeci de limbi, acel filozof îndrăzneţ, care a ajuns să fie suspectat de erezie şi persecutat, cunoaşte prea adînc sufletul lui Savonarola pentru a presupune că noul prior va respecta uzanţa.
— Pico — continuă Lorenzo — este prin urmare adevărat că Savonarola te-a convertit?
— N-aş spune convertit, mărite, din moment ce totdeauna am fost un credincios: spuneţi impre-

sionat, şi veţi fi drept. Fratele acesta are un farmec imens şi o putere care subjugă. Are harul unui profet. Au sosit artiştii, mărite.
— Priveşte puţin, Pico: cine sînt?
— De aici îl zăresc pe Sandro Botticelli, pe Verrocchio..
— Ce face oare? Nu-mi termină o dată sarcofagul acela pentru unchiul meu şi pentru tatăl meu? Am auzit că i-a venit ideea să plece la Veneţia să facă o statuie ecvestră ... Să fie atent că guvernul dogilor nu-i ca al nostru! ... apoi ... cine mai e?
— Îl văd pe Filippino Lippi, Signorelli şi băieţandrul acela cu părul ciufulit ... nu-mi amintesc bine numele, dar mi se pare că numele lui seamănă cu ceva apropiat cuvîntului înger *(angelo)* ...
— A! ... Michelangelo! Michelagnolino al meu! Şi Magnificul radiază de bucurie şi chipul său palid se îmbujorează. — Spune-i să urce la mine!
Este un băiat măsliniu şi ursuz, cam de vreo paisprezece ani; nu prea înalt, o statură robustă; are părul în dezordine, ochi negri, foarte vioi, inteligenţi, cu sprincene stufoase; ţine bereta în mîini şi o mototoleşte.
— Prea mărite ...
— Salve, Michelagnolo! Vezi, Pico, eu l-am descoperit acum cîteva săptămîni pe acest băiat, în grădinile mele din San Marco, unde este şcoala de artă deschisă oricui vrea să fie artist; el sculpta singuratic un cap de faun care mi-a plăcut foarte mult. Îl întreb cum îl cheamă pe el şi pe tatăl lui. Îmi răspunde: «Michelàgnolo şi tatăl meu este *ser* Lodovico Buonarroti». «Îl cunosc — i-am spus eu — nu era podestà[1] la Casentino»? «La Caprese: acolo m-am născut eu.» «Şi te-a trimis tatăl tău să înveţi aici?»
Iar el: «Tatăl meu? Dacă ar şti că sînt aici, mi-ar sparge capul cu ciomagul». «Nu, n-o să-ţi facă nici un rău», îi spun eu, «mîine îl chem la palat».
— Şi a venit?
— Ei drace! Eu mă uit la el şi-i spun: «*Ser* Lodovico, băiatul dumitale are mare talent». «Preamărite — spune el pe un ton de loc vesel — un mare talent de a face rău, deoarece eu doream să-l văd notar, iar el îmi

[1] Nume dat şefului justiţiei şi al armatei în Comunele Republicii Italiene. (N. Tr.)

spune că vrea să ajungă artist. Dar mai degrabă îl omor!» «Deocamdată nu vei omorî pe nimeni, ser Lodovico, şi începînd de mîine, fiul tău va frecventa casa mea şi va mînca la masa mea alături de copiii mei» — îi spun eu; el se încruntă şi nu ştie încotro să privească: «Atunci, preamărite, dacă un tată nu mai poate fi stăpîn pe copiii lui ...» «Stăpîn pe destinul lui nu, iar destinul lui va fi plin de glorie; ţi-o spune Lorenzo care se pricepe, şi acuma gata! Ce mai ai de spus?» L-am întrebat într-un anumit fel, cum ştiu eu, încît el mi-a răspuns: «Dacă-i aşa, preamărite, voi sînteţi stăpînul». Prin urmare Michelàgnolo a venit să facă parte din familia noastră. Sau presimţirea mea mă înşeală sau băiatul acesta va stîrni multă vîlvă în jurul lui. Spune, Michelàgnolo, te rog, acum eşti fericit, după ce tatăl tău a consimţit să fii artist?

Băiatul zîmbeşte.

— Preamărite, voi mi-aţi redat viaţa. Mai înainte eram ca un bolovan de piatră în care sînt ferecate statuile.

Magnificul îl priveşte cu o uimire extraordinară.

— Ce spui? Statuile sînt ferecate ...?

—Desigur, ilustre, ele stau înfăşurate într-o scoarţă: este de ajuns să ştii să o dai deoparte cu dalta ca să eliberezi figura prizonieră.

Pico îl priveşte gînditor:

— Tu spui lucruri mai mari decît tine, băiete!

Jos, în parc, neoplatonicii discută cu gravitate: rareori vocile lor se înalţă pînă acolo sus: Magnificul nu e cu ei; trebuie respectată izolarea şi durerea sa.

Artiştii se risipesc prin săli, ca să mai picteze sau să retuşeze operele lor; unul o aşază într-o lumină mai bună, altul execută o restaurare sau rectifică o uşoară învăluire a culorii.

În bibliotecă şi în sala de studiu a lui Lorenzo, zăbovesc copiştii de manuscrise şi bibliofilii care copiau, transcriau şi reparau.

Pico della Mirandola, de pe terasa cea mare a palatului, îi arată Magnificului mica sa armată de filozofi, pictori, sculptori, învăţaţi, care se mişcă într-o tăcere discretă, în reşedinţa aceea de spirite pure.

— Iată, ilustre — spune el — garda înarmată a acestui tiran, a acestui « fiu al nedreptății », a acestui păgîn desfrînat despre care vorbește cine nu vă cunoaște sau nu vă înțelege.
Lorenzo zîmbește și dă din umeri.
— O, Pico, lasă-i să vorbească. Un adevărat tiran știe să se ascundă bine în spatele pojghiței înșelătoare a luxului și a artei: dar paravanul, oricît de pompos și strălucitor ar fi, nu va servi niciodată să poată ascunde putreziciunea tăinuită de o persoană.

*

Careggi, leagănul Umanismului.
Unul din marile fenomene ale Renașterii, dacă nu chiar însăși Renașterea.
« Acea nouă tinerețe a spiritului uman, acea eliberare a gîndirii, acel elan al științei, acel rafinament al civilizației, acea neobosită căutare a fineței și a frumosului, manifestări afirmate în Italia în jurul secolului al XV-lea, sub influența instruirii antichității [1] ».
Perioadă care nu trebuie constrînsă între cei doi termeni rigizi, după cum au conceput-o unii, și anume: moartea lui Petrarca, descoperirea Americii, sau moartea lui Bojardo sau a lui Poliziano.
Renașterea, fenomen italic, își are rădăcinile încă în zorii anului 1000, încă din timpurile catedralelor care se înălțau, încă din vremea lui San Francesco d'Assisi, primul poet.
Noi am renăscut cu miracolele lui Bonanno, Arnolfo, Nicola Pisano, Orcagna: în primele versuri ale lui Pier delle Vigne, ale lui Folcacchiero dei Folcacchieri, ale lui Jacopo da Lentini, ale lui Fra Guittone, ale lui Jacopone da Todi.
Am început să renaștem în penelul lui Cimabue, al lui Buffalmacco, al lui Giotto, Margaritone, Duccio di Buoninsegna.
Noi renăscuserăm înainte de a fi apărut pe lume Guido Guinicelli, Cavalcanti, Cino, Dante Alighieri.
Renașterea găsise teren fecund încă de pe vremea cînd în chilii, călugării și copiștii vegheau nopți albe,

[1] Müntz E., *Histoire de l'Art pendant la Renaissance.* (N. A.)

recopiind codice, manuscrise, papirusuri şi pergamente. Niciodată arta clasică nu se stinsese cu totul. Şi în ţările străine au fost, în primul ev mediu, catedre de limba greacă şi latină: nu au fost ignoraţi Vergiliu, Horaţiu şi Ovidiu. Se studia în continuare Aristotel şi Platon; se ştia despre Homer atît cît era de ajuns pentru ca *Iliada* şi *Odiseea* să nu se cufunde în uitare. Dante, care a ignorat textele greceşti, le-a cunoscut în schimb compendiile.

În Italia prea puţine erau manuscrisele, dacă nu chiar inexistente, înainte de Quattrocento, din domeniul textelor greceşti originale; de aceea exista frenezia cercetărilor în patria lui Homer şi Saffo, pentru a căuta şi a salva ceea ce se mai putea găsi şi salva. Cosimo bătrînul a înţeles bine acest lucru, cînd i-a trimis pe bibliofilii lui spre Pireu sau Bosfor, ca să culeagă cărţi, în orice chip şi la orice preţ, mai înainte ca musulmanul să cufunde ultimul limb al Imperiului din Orient.

A fost o febră providenţială; comori de literatură au fost salvate de jaf şi de incendiu; şi, mai tîrziu, cînd fugarii din Bizanţ s-au risipit în Europa, alte relicve preţioase au fost descoperite şi culese de trimişii lui Piero şi ai lui Lorenzo de' Medici.

Era nevoie de această nouă introducere a izvoarelor, pentru a purifica pleiada de codice falsificate şi interpolate.

Prin regăsirea lexicurilor şi a gramaticilor, barbara latină medievală a devenit, dacă nu strălucitoare ca aurul, cel puţin corectă.

« Este necesar să fie latin, cine vrea să fie un bun toscan» — spunea Cristoforo Landino.

În Quattrocento, această sete de reîntoarcere la izvoare, pînă la urmă devenise o frenezie, o modă; şi cum se întîmplă în mai toate infatuările, în curînd şi această frenezie a degenerat în adoptarea unui stil, în retorică. Singurul model de scriere frumoasă, Cicero. Tot imitîndu-l, pînă la urmă, l-au parodiat: grija neîncetată de a fi aulici, preţioşi, eleganţi, adesea i-a redat pe autori contorsionaţi şi obscuri.

În poezie, rechemările la modele devin deseori sufocante: la fiece pas se întîlneşte un Teocrit, un Anacreonte, un Pindar, un Vergiliu, un Tibul.

În fiece terţină abundă divinităţile Olimpului, satirii, nimfele şi semizeii.
Umanismul a fost în primul rînd un fenomen de estetism exagerat: din frumosul stil grec şi roman s-a distilat o concentraţie care a reuşit să ucidă, de cele mai multe ori, şi frumuseţea şi spontaneitatea.
Stilul era totul: conţinutul devenise ceva secundar; efortul de a crea perfecţiunea l-a condus pe poet spre creaţii alambicate, lipsite de vigoare.
Aşadar, unei ascensiuni admirabile a tuturor artelor frumoase, în poezie, îi corespunde un regres de originalitate şi conţinut, faţă de poezia trecentescă.
Lorenzo, cu prospeţimea lui spontană, cu acuitatea toscană, cu simplitatea contopită cu spiritul său, este o oază în poezia din Quattrocento, împreună cu operele cele mai bune ale lui Poliziano şi Pulci.
Lorenzo a fost oare umanist în sensul strict al cuvîntului? Mai mult decît umanist, noi îl vom numi Mecena al Umanismului. I-a lipsit profunzimea filozofică a lui Ficino, a lui Arghiropulos şi a lui Pico: nu a fost un latinist de talia lui Poliziano sau Landino; Lorenzo a fost în primul rînd un poet, a fost marele susţinător al mişcării neoclasice, strălucitorul finanţator al cercetărilor, al studiilor, al bibliofiliei; culegătorul de opere rare, părintele artiştilor, fondator de universităţi şi de biblioteci.
Mai mult decît umanist, a fost regele Umanismului.
Lorenzo nu a fost desigur estetul rafinat, cu străluciri exterioare, impecabil în maniere, amoral şi sceptic în intimitate.
Asemenea definiţie nu i se potriveşte. El a cîntat natura ca poet şi nu ca filozof, şi niciodată nu a negat, în nici una din scrierile sale, valorile spirituale preeminente şi transcedentale, pentru a le substitui cu un cult pur panic al naturii.
Acuzaţia care se mai aduce şi azi Umanismului este aceea de a fi despărţit în două părţi distincte gîndirea şi sentimentul; nouă ni se pare o concepţie părtinitoare şi unilaterală. Umanismul poate foarte bine să subziste alături de morala creştină, în măsura în care nu vedem incompatibilitatea acesteia cu dragostea pentru clasicism.

În vila de la Careggi, s-a adunat tot ce a produs Florența din Quattrocento mai nobil, mai prețios și mai elevat; aici s-a consacrat cultul frumosului; s-a ridicat un templu artei și studiului.
Refugiu de austeră seninătate netulburată în nici un fel de imixtiuni ale elementului intelectual feminin, care a fost în schimb o adevărată calamitate pe vremea Arcadiei și în epocile foarte apropiate nouă . . .
Umanismul din Careggi nu a cunoscut feminismul.

VII. CASA INTIMĂ A LUI LORENZO

— De ce te înfurii? Dimpotrivă, tratîndu-te astfel, înseamnă că te considerăm ca pe un fiu, fiindcă în familie aşa obişnuim să trăim.
Franceschetto Cybo, care se căsătorise cu Maddalena, al treilea copil al lui Lorenzo, s-a plîns ca de o reală ofensă, cînd s-a văzut nevoit să se aşeze la o masă servită în mod simplu, de o singură jupîneasă, care îi oferea o *minestra* [1] de post ca la mănăstire, fasole cu untdelemn, şi peşte rasol.
— Mie!... unui Cybo! După atîtea mese fastuoase cîte am văzut eu servite aici în palat!
— Fiule, dar acelea erau banchete oferite oaspeţilor, străinilor. Se cuvine să te arăţi la înălţime cu lumea dinafară, pentru renumele Florenţei; de ce, atunci cînd sîntem numai noi, să ni se pregătească mese cu douăzeci de feluri de mîncare? Doar nu avem douăzeci de stomacuri?! Oare ţi se măreşte abdomenul cînd ajungi şef de republică?
În casă, Lorenzo aşa lua masa, ca un negustor modest florentin; el preţuia familia din timpurile îndepărtate, cînd oamenii mergeau îmbrăcaţi în straie cît se poate de simple şi modeste.
La Cafaggiòlo şi la Poggio a Caiano se călătoreşte fără fast, aşa cum călătoreşte orice Lapo lînar sau Bindo ţesător.
Se prind păsări, se vînează cu şoimul, se face puţină literatură, se călăreşte, şi Lorenzo îşi priveşte plantaţiile

[1] Un fel de mîncare specific italian; o supă de legume, preparată în diferite feluri, dependent de regiune. (N. Tr.)

de viță de vie, întocmai cum făcea Cosimo care și le îngrijea și le curăța singur.
Cafaggiòlo în Val di Sieve este situat în cîmpie, într-o vale deschisă, înconjurată de munți și de coline; este într-o măsură vilă și într-o măsură fortăreață; cînd, mai tîrziu, se va împărți patrimoniul, Cafaggiòlo va reveni familiei Medici din ramura cadetă; Lorenzo își va păstra Careggi, Fiesole, Poggio a Caiano și alte moșii pe care le-a cumpărat în Maremma și în Pisa: Spedaletto în Val d'Era, Vignoni în Val d'Orcia.
Dar atît timp cît Cafaggiòlo nu a fost împărțit, Lorenzo cu Clarice și copiii au petrecut multe luni aici. Ceilalți, verii, stăteau la o mică distanță, la Trebbio, cuibul șoimilor, într-o poziție ridicată, în munții care priveau spre Florența.
Clarice, încă viguroasă, conduce casa, dar nu ca soția unui suveran, ci ca o bună gospodină.
Scrisorile ei sînt aidoma scrisorilor unei soții înțelepte și iscusite, care se ocupă numai de educația copiilor ei și de miile de treburi mărunte ale vieții gospodărești. În ele se discută despre lucruri fără importanță, de mici atenții familiale, treburi de cîmp, daruri modeste făcute sau primite, toate decurgînd cu multă simplitate.
« Vă trimit o sută de pitulici care mi-au fost dăruite, și un fazan; am păstrat, totuși, partea noastră. Sîntem cu toții bine, slavă Domnului, și ne rugăm ca el să vă aibă în pază și pe voi. »
Sînt pitulici care or fi fost pesemne prinse cu plasa sau cu felinarul, noaptea, de Poliziano sau de Pulci, ca să-și mai omoare plictiseala de la țară.
« Noi sîntem sănătoși cu toții, slavă Domnului. Vă trimit un fazan și un iepure, căci mi se pare rușinos să-l mîncăm aici numai între noi. »
Delicată atenție; apoi, s-ar putea să fie vreo umbră de gelozie femeiască.
« Eu aș dori ca din mai mare devotament voi să veniți să stați o seară aici, mai ales fiindcă mi se pare că acolo nu aveți obligații care să vă rețină atît de mult »...
Biata doamnă Clarice aici e doar o soție, gîndind, ca oricare alta, că un șef de stat nu poate avea obligații încît să-l « rețină atît de mult ! »
Ea continua să-i facă soțului mici daruri de la țară.
« Vă trimit acești doi iepuri, pe care i-a prins dis-de-

dimineață Turcha (un câine de vînătoare care urmărea prada) pentru ca din dragoste pentru mine, o dată cu darurile, împreună cu grupul vostru de prieteni din Mugello, să vă amintiți de mine: mai ales de mine...»
La Florența este epidemie de ciumă: toți s-au refugiat la țară; Medicii din ramura majoră și Medicii cadeți, dar Lorenzo consideră că e de datoria lui să rămînă în mijlocul poporului.
Sîntem în 28 mai 1479. Și Clarice scrie:
«Din cîte aud, mortalitatea e mult mai gravă ca de obicei; în măsura în care vă pot convinge rugămințile soției și ale fiilor voștri, vă îndemn stăruitor să aveți grijă de voi...»
Dar un alt ghimpe străpunge inima Claricei. Autoritatea ei de stăpînă a casei este minimalizată; la Cafaggiòlo au fost certuri între soția Magnificului și Poliziano, preceptorul băieților.
«Aș fi încîntată să nu ajung de poveste, după cum a pățit Luigi Pulci, cu Franco [1], și nici nu vreau ca *Messer* Àgnolo să poată spune că va sta în casa voastră în ciuda voinței mele»...
Ce limbă ascuțită o fi fost delicatul autor al *Giostrei* și al lui *Orfeu*, dacă a îndrăznit să-i răspundă astfel soției lui Lorenzo!
Dar ne mai putem gîndi și că l-o fi tras pesemne de păr.
«...și chiar l-ați condus în camera voastră la Fiesole. Știți că v-am spus că dacă voiați să rămînă, eu acceptam foarte mulțumită, deși am pătimit cînd i-am ascultat miile de mojicii, și dacă e pe placul vostru, sînt răbdătoare, dar nu atît încît să-l pot crede...»
Da, doamna Clarice a intrat în conflict cu Àgnolo din cauza educației copiilor.
Vultui suavis, aspera manui.
Suavă la aspect, aspră la atingere; într-o medalie, de altfel singura pe care o avem cu chipul ei, este scris astfel. Un «motto» în jurul unei tufe de trandafiri.
Mamă ireproșabilă, soție supusă, dar femeie.
Fără îndoială că mai mult o fi știind messer Àgnolo despre metodele de învățămînt; dar ea este o Orsini...

[1] Aluzie la Franco Matteo (1447—1494), poet florentin din cercul mediceu, care a schimbat sonete polemice cu Luigi Pulci. (N. Tr.)

este «din Roma»... este soția Magnificului...
— Doamna mea, eu sînt preceptorul și-mi cunosc datoria. De ce vreți dumneavoastră să-i învățați pe Piero și pe Giovanni să citească latina din Psaltire? O fi bună și sfîntă, dar e latină macaronică, vulgară, decadentă: trebuie citiți clasicii, dacă dorim să învățăm limba latină!
— Aceasta este latina din biserică, replică non *suavis vultui* [1], doamna Clarice.
— Și aceasta este latina din școală!
— Dumneata ești un insolent, messer Àgnolo.
— Iar dumneavoastră, doamna mea, cu îngăduința voastră, nu pricepeți o boabă din domeniul literelor.
— Lipsește-mă de prezența dumitale.
— Veți vedea, doamna mea, că eu voi rămîne aici în ciuda voastră!
Poetul, înfuriat, părăsește Cafaggiòlo, fără să-și mai ia nici cărțile lui, cel puțin; se duce să ceară dreptate lui Lorenzo.
Lorenzo îl ascultă și rîde. Este un judecător prea imparțial, ca să nu-i găsească vină chiar și soției sale.
— Tu ai de mii de ori dreptate, Àgnolo... nu te mai gîndi la discuția avută... și pînă una alta, du-te la Fiesole în vila noastră, odihnește-te și studiază.
Doamna Clarice protestează, dar, fiind o soție supusă, protestează pînă la un anumit punct.
Este amărăciune în supunerea ei.
«Dacă aceasta vă este pe plac, sînt răbdătoare...» și apoi o ultimă cedare: «dar nu atît cît să-l pot crede!»
De altfel Lorenzo știa acest lucru. Îl avertizase Poliziano mai înainte de dispută.
«Cît privește pe Giovanni (viitorul Leon al X-lea), maică-sa îl pune să citească din Psaltire, ceea ce eu nu pot lăuda sub nici o formă. Cînd ea nu se ocupă de el, este surprinzător cu ce rapiditate profită, în așa fel încît citește fără nici un fel de ajutor.»
Clarice se supune hotărîrii lui Lorenzo, dar rămîne umilită în amorul ei propriu. Àgnolo a rămas în casa lor, în ciuda voinței sale.
Ciudă în ciuda celuilalt; Clarice nu ar fi femeie dacă nu s-ar gîndi cum să-și arate și ea ciuda pe care o

[1] Cu chipul nu prea blînd. În latină în original. (N. Tr.)

simţea împotriva lui. Poliziano trimite la Cafaggiòlo să i se ia cărţile, şi doamna Orsini nu i le dă.
Àgnolo face din nou apel la Lorenzo. Soţul ia un ton aspru faţă de ea.
« Doamnă Clarice... — e grav cînd i se adresează cu „doamnă" — am primit vestea cu multă părere de rău, căci din cîte am aflat de la *ser* Niccolò, cărţile nu au fost încredinţate lui *messer* Àgnolo şi *messer* Bernardo nu a venit aici să i le înmîneze. Trimite-l cu ele, deoarece vreau să le aibă pe toate; şi dacă Niccolò are cu el vreuna, să o aducă în seara asta cu orice chip. Lorenzo. »
Stil sec, ton peremptoriu, iscălitură de suveran. Nu mai este soţul cel care vorbeşte, ci este Lorenzo de'Medici, iar ea nu mai este soţia lui, ci este « doamna Clarice ».
Da, dar sînt nişte noruleţi; nu se întrezăreşte niciodată nimic altceva; nici o limbă blestemată nu se ridică să calomnieze această familie simplă şi cumpătată. Clarice este aspră la limbă, dar ştie să se facă iubită şi stimată; e bună la inimă, nutrind profunde sentimente religioase. Viaţa ei nu a decurs foarte strălucit iar acum e aproape de sfîrşitul ei.
De la naşterea ultimului copil, Giuliano, pînă la moartea ei se scurg doar nouă ani. Perioada aceea este un continuu declin: ea se stinge încet-încet, ajutîndu-i prea puţin îngrijirile medicilor şi perioadele petrecute în preajma apelor termale.
Moare, şi Lorenzo nu se află lîngă ea. Luat prin surprindere de un periculos atac de gută, este nevoit să plece grabnic la băile de la Lucca, în urma sfaturilor medicului său.
De altfel, nimeni nu prevedea acest sfîrşit atît de apropiat; sînt unele forme de ftizie care, deşi decurg lent, cîteodată se precipită doar în cîteva momente spre epilogul lor.
Sînt şi oameni care îl socotesc vinovat pe Lorenzo pentru această absenţă; într-o scrisoare, unul din cancelarii republicii scrie unuia dintre priori:
« ... mi se pare că-l puteţi scuza deplin, avînd aceste motive: în primul rînd că maestrului Pier Leoni (medicul lui Lorenzo) i s-a părut extrem de necesar să se ducă la băile acelea (băile termale) deoarece fără

acest remediu, boala manifesta oarecare primejdie şi după o distanţă de opt zile trecea timpul (pentru eficacitatea curei); *praeterea* [1], medicul a fost totdeauna de părere că madona Clarice putea să mai aştepte (adică nu prevedea că avea să moară atît de repede). Acum, intervenind moartea, gîndiţi-vă că-l doare inima, dar nu poate remedia cu nimic. Nicicînd nu a fost femeie vegheată cu mai multă grijă şi asiduitate şi cu atîta dragoste din partea celor din preajma ei. Revenind la agravarea bolii sale, nu numai rudele şi prietenii, ci chiar medicul i-a scris lui Lorenzo să nu pornească la drum, deoarece plecarea lui nu s-ar fi putut face, fără ca el să treacă printr-un foarte grav pericol ».

Madona Clarice trece, aşadar, modest, într-o discretă şi moderată penumbră, pe urmele strălucitului ei consort. Copiii au încă nevoie de mamă: Giuliano are nouă ani, Piero are şaptesprezece.

În casa lui, fie în maiestosul palat din via Larga, fie în reşedinţa de la Careggi, fie la Cafaggiòlo sau Poggio, Magnificul nu mai are alături de el pe femeia care «i-a fost dată », chiar dacă inima lui nu a ales-o. Un gol care nu se umple: este mama fiilor săi.

Cine a pictat-o pe Clarice? Nu ştim. E posibil ca nici unul din vestiţii pictori să nu o fi eternizat în vreo frescă, în vreun tablou, pe prima preanobilă şi cinstită doamnă a Florenţei? Pe pereţii bisericilor sînt toate femeile familiei Medici şi Tornabuoni; cum de poate lipsi Clarice? Fără îndoială că este şi ea printre celelalte, dar nimeni nu ne-a dat de ştire. În singura medalie rămasă, este desigur stilizată, nu sîntem deci siguri de trăsăturile ei.

Un biograf aminteşte de o pictură pe lemn a lui Ghirlandaio; dar unde o fi ajuns oare acest tablou?

*

Îi rămîn copiii.

Şapte: Piero, Giovanni, Giuliano, Maddalena, Lucrezia, Luisa, Contessina.

Lorenzo îi iubeşte cu multă duioşie: scrisorile rămase de la el sînt pline de sentimente înalte şi sfaturi cinstite.

---

[1] De altfel. În latină în original. (N. Tr.)

Fără îndoială că nu e vina ei, dacă Piero este atît de deosebit de tatăl său.
Nu e un Medici ci un adevărat Orsini. Dar de la mama lui a moştenit defectele şi nu calităţile.
Orgoliu, îngîmfare, inteligenţă mediocră.
Mai tîrziu, căsătoria lui, rău potrivită, cu o fată tot din familia Orsini, Alfonsina, şi mai trufaşă decît el, dispreţuitoare, avidă de dominare, incapabilă de a se face iubită, va agrava tendinţele sale.
— Dar Giovanni al meu... spune Lorenzo.
Şi totuşi cel care-i seamănă mai mult, în înzestrările intelectuale, în gustul pentru frumos, cel ce-i va fi mai aproape, el încă nu-l poate cunoaşte: este un copil: Giuliano.
L-a numit astfel, în memoria fratelui adorat. E atît de plăpînd, încă de mic moştenind o vădită predispoziţie pentru aceeaşi boală care a subminat-o şi pe mama lui [1].
— Giovanni, viitorul meu papă...
Glumeşte şi zîmbeşte încîntat Lorenzo, de această predestinare a fiului său, în care el crede cu hotărîre. Este un băiat placid, o fire blîndă, bună, puţin apatic, iar la caracter e pe jumătate Medici, pe jumătate Orsini.
— Dragului meu Giovanni îi plac literele şi artele frumoase; şi acum el va fi urmaşul meu, spune Lorenzo.
La *şapte ani şi jumătate* i s-a făcut tonsura şi a fost învestit de Abaţia din Passignano şi apoi numit la pronotariatul apostolic [2].
La treisprezece ani, în urma unor insistente presiuni ale lui Lorenzo, papa Inocenţiu al VIII-lea îl va numi cardinal, cu tainica rezervă de a nu fi dată în vileag numirea mai înainte ca Giovanni să fi împlinit şaisprezece ani.
S-a spus că papa Giovanni de' Medici a fost un amestec de bine şi de rău: dar partea bună a biruit în firea lui.

---

[1] Giuliano, duce de Nemours, cel care este înmormîntat în sacristia nouă de la San Lorenzo, în admirabilul mormînt sculptat de Michelangelo, deasupra căreia este aşezată divina statuie, *Noaptea*, a murit tuberculos la 38 de ani. (N. A.)

[2] Pronotar apostolic era gradul cel mai înalt de prelat pontifical care supraveghea înregistrarea documentelor curiei romane. (N. Tr.)

De copil era vioi, vesel, «nu cu prea multă culoare în obraji, dar destul de sănătos şi dezinvolt».
Toate fiicele Magnificului au fost mult mai apropiate de tatăl lor decît de mamă, în ceea ce priveşte constituţia lor mintală şi afectivă; dar ca fizic au luat mult de la madona Clarice şi trei din ele au murit tinere, sau chiar foarte tinere, bănuindu-se că ar fi moştenit predispoziţia pentru tuberculoză de la mama lor, Orsini.
Luisa a murit la unsprezece ani, şi destinul nu a vrut să-i rezerve soarta pe care i-o hărăziseră părinţii ei, adică de a fi străbuna, în linie feminină, a familiei Medici ajunşi mari duci. Într-adevăr ea a fost logodită, *in pectore* [1], cu acel Giovanni il Popolano, care a fost mai tîrziu tatăl lui Giovanni delle Bande Nere şi bunicul marelui duce Cosimo I. Proiectul de căsătorie, care ţintea să contopească cele două ramuri şi să fortifice legăturile acum mult slăbite între verii Medici, a fost realizat mai tîrziu pe altă cale, prin nunta lui Giovanni delle Bande Nere cu Maria Salviati, fiica Lucreziei, prin urmare nepoata Magnificului.
Şi Contessina, căsătorită cu Piero Ridolfi, a murit la numai 37 de ani, după ce a avut trei copii, dintre care unul, Niccolò, a devenit cardinal sub Leon al X-lea; a avut o sănătate delicată şi o fire blîndă.
Maddalena, sacrificată printr-o căsătorie politică, bineînţeles de loc pe placul ei, a dus o viaţă melancolică, îndurerată de conduita desfrînată a soţului ei, Francesco Cybo, şi a murit la 46 de ani, după ce a dat viaţă la nici mai mult nici mai puţin decît şapte copii, dintre care unul, Inocenţiu, a fost şi el cardinal.
Fiica cea mai mare, Lucrezia, soţia unui Salviati, a fost singura care a trăit mai mult; ba chiar putem spune că a fost o excepţie de longevitate în Casa Medici, depăşind optzeci de ani. Lorenzo a avut o predilecţie pentru ea [2].
La doar trei anişori, ea stîrnea uimire pentru isteţimea ei precoce; la nouă ani se lua la întrecere, scriind scrisori în latină, cu fratele ei, Piero.

---

[1] În inimă, în sufletul ei. În latină în original. (N. Tr.)
[2] O dată cu căsătoria fiicei sale, Maria, cu Giovanni delle Bande Nere, cele două ramuri medicee se contopesc din nou, prin urmare marele duce Cosimo I a fost strănepotul Magnificului în linie femeiască. (N. A.)

După spusele lui Poliziano, care era preceptorul casei, primul copil al Magnificului era aproape un geniu. La șase-șapte ani, scria tatălui său scrisori în latină, încît cu greu s-ar fi putut deosebi scrisoarea elevului de-a maestrului, atît de desăvîrșit era scrisă. Oricum, rămîne interesantă reproducerea primei sale « capodopere literare », pentru vioiciunea și *vis comica* [1] de care e străbătută scrisoarea.

« *Magnifico Patri meo Laurentio de Medicis, Florentiae. Nondum venit equulus ille, magnifice pater... Nos bene valemus. Vacamus litteris. Joannes tenet jam syllaba; ego hoc orationis quod Magnificentia tua legit; nam graeca, adiutore Martino, servo magis quam augeam in praesentia. Juliano satis est ridere; soror Lucretia suit, cantat, legit; Magdalena offendit ad murum caput, absque periculum tamen: Louisa exprimit jam multa, Contessina replet totam domum clamoribus...* »

(« Magnifice tată, Lorenzo de' Medici, Florența. Căluțul acela încă nu vine... Noi sîntem bine și ne îndeletnicim cu învățătura. Giovanni silabisește acum; eu compun orațiunea pe care Magnificența Voastră o citește; cît despre greacă, cu ajutorul lui Martino, mai degrabă mă descurc decît să progresez. Giuliano rîde și nu poate face mai mult; sora Lucrezia coase, cîntă și citește; Maddalena se dă cu capul de pereți, fără să-și facă prea mult rău, Luisa îngînă de pe acum destule; Contessina face să răsune casa de țipete... »)

Este un mic cadru idilic, care ne face să vedem cu mare plasticitate acest cuib de copilași, dintre care unii își dau de pe acum mici aere... Piero așteaptă un căluț care i-a fost făgăduit și care nu a ajuns încă; speră, fără îndoială, în sufletul lui, ca epistola latină să-l hotărască pe părintele său, Magnificul... (în paranteză, și această scrisoare este o altă dovadă a tot ceea ce am spus mai înainte, în legătură cu inexactitatea acelor istorici care afirmă că titlul de « Magnific » i-ar fi fost acordat lui Lorenzo după moartea sa).

[1] Ton hazliu, umor. În latină în original. (N. Tr.)

Celelalte scrisori ne dezvăluie şi faptul că acel căluţ a ajuns, în cele din urmă, la o lună aproape după primirea faimoasei scrisori.
Aceasta era atmosfera puişorilor din cuibul care aştepta cu nelinişte şi nerăbdare vizitele tăicuţului lor la vilă. Micuţul Giovanni, viitorul papă, obişnuia să spună spre distracţia tuturor: « Cînd vine Loencio? »
Şi cînd venea « Loencio » era o sărbătoare. Atunci apăreau micile daruri, care erau cîteodată la fel de magnifice ca şi cel care le dăruia: o dovadă este căluţul lui Piero, care nu a fost bineînţeles de lemn, ci un căluţ adevărat, poate un *poney*, potrivit fragedei vîrste a băieţaşului.
Cînd Lorenzo se afla în vilă, la Cafaggiòlo, la Poggio a Cajano sau la Fiesole, se despuia de orice haină solemnă şi de curte, ca să devină şi el un simplu băieţandru printre ceilalţi. Adesea cîte un ambasador mai auster se scandaliza, văzîndu-l pe Magnific făcînd tumbe pe iarbă, sau apucînd spade de lemn ca să înceapă o bătălie cu copiii lui, sau cîntînd în cor cu ei, sau declamînd drame scrise de el însuşi.
La ţară, Magnificul era umil cu cei umili, cum de altfel era şi la Florenţa, oprindu-se pe străzi, ca să stea de vorbă cu meşteşugarii în uşa prăvăliilor lor sau cu orice om din popor care ar fi avut dorinţa să-l oprească.
Era o fire sănătoasă, predispusă la seninătate şi veselie; o zi de vînătoare, cu cîinii care urmăreau prada sau cu şoimii, părea că-l întinereşte. Acasă la el, Lorenzo nu mai era primul cetăţean al republicii, nu mai era un prinţ, nu mai era un estet sau umanist, ci doar tată, agricultor sau vînător.
Lorenzo nu era frumos, dar avea mai mult farmec decît dacă ar fi fost, era nobil şi simpatic; cu un cuvînt te cucerea, cu un gest te dezarma.
Era înalt ca statură, lat în spate, şi cît timp s-a bucurat de o sănătate de fier, a fost un atlet excepţional în toate sporturile cunoscute pe vremea lui; a fost destoinic în mînuirea armelor, în călărie, la vînătoare.
Chipul său, deşi asimetric, exprima o gîndire adîncă şi inspira respect; nu a avut voce prea plăcută, deoarece era puţin cam palidă şi răguşită, dar se pricepea s-o moduleze cu căldură, reuşind astfel să devină foarte eficace şi foarte plăcut ori de cîte ori vorbea.

« El era personificarea amabilității și a bunătății — scrie Armstrong — oricînd gata să sprijine talentul, să facă o plăcere unui prieten, să împlinească o rugăminte, să procure o slujbă, să se lase oprit pe strada publică. » Este firesc ca lîngă un asemenea om să fie un mare număr de persoane care să-l ridice în slăvi, după cum și un mare număr de dușmani.

Se poate afirma că, printre aceștia din urmă, cei mai acerbi au fost tocmai oamenii cărora el le făcuse mult bine.

VIII. VÎNĂTOAREA CU ŞOIMUL

Quanto è più dolce, quanto è più sicuro
seguir le fere fuggitive in caccia
fra boschi antichi, fuor di fossa o muro,
e spiar lor covil per lunga traccia!
Veder la valle e 'l colle e l'aer puro,
l'erbe e i fior, l'acqua viva, chiara e ghiaccia;
udir gli augei sverlar, rimbombar l'onde,
e dolce al vento mormorar le fronde [1].

Vînătoarea părea că îi dă lui Poliziano acea seninătate pe care madona Clarice îl făcea s-o piardă, datorită discuţiilor ei acrişoare; ne-o spune el însuşi în această octavă, din care reiese că a înţeles pe deplin poezia lumii vînătoreşti, după cum a înţeles-o şi Lorenzo. Felul lui de a vorbi este felul vînătoresc şi nu e de crezut că el ar fi socotit vînătoarea ca orice bun curtean. Există o scrisoare de-a lui...
Este de la Pisa, datată decembrie 1475, şi e adresată doamnei Clarice. Încă nu intervenise disputa cu *Psaltirea*, care să-i despartă.
« Lorenzo e sănătos şi e bine dispus. Ieri, fiind puţin vînt, s-a dus să vîneze; şi nu au fost prea norocoşi, deoarece îl pierdură pe preadresatul şoim al lui Pilat, numit şi Mantovanul. Azi dimineaţă ne-am întors la

[1] *Cîtă plăcere şi cîtă voluptate/îţi dă gonitul fiarei care trece/ prin codrii vechi, departe de cetate,/şi urma pînă-n scorburi a petrece!/Să vezi văi, dealuri, aer, mult curate,/iarbă şi flori, şi clara sursă rece,/păsări s-auzi şi freamătul de unde/ şi frunze murmurînd în vînt, prea blînde./ (N. Tr.)*

țară și, tot din cauza vîntului, cam vitreg ne-a fost și desișul anume întocmit cu tot felul de curse pentru vînătoare; și totuși am văzut cîteva zburătoare de mare frumusețe; iar maestrul Giorgio lăsă să zboare șoimul peregrin [1] pe cîmp, care se întoarse cu multă demnitate la momeală [2]. Într-adevăr, Lorenzo este foarte încîntat de el, căci este ceva de necrezut. Și, ce-i drept, el nu greșește; fiindcă spune maestrul Giorgio că nicicînd nu a văzut un altul mai frumos și nici mai robust și are de gînd să-l facă cel mai ager din lume. În timp ce ne aflam la țară, s-a întors Pilat cu șoimul său de pe malul apei unde-l pierduse; așa că l-a făcut încă o dată mai fericit pe cît era. De-aș mai avea ce spune, nu mi-ar părea rău să vă scriu în continuare; acum nu-mi mai rămîne însă decît să vă anunț de această vînătoare, deoarece nici dimineața și nici seara nu se mai face aici nimic altceva. Încă de astă seară, din cîte am înțeles, Lorenzo se gîndește să meargă luni la vînătoare de căprioare. »

O vînătoare clasică, prin urmare, un amestec de vînat de păsări cu curse, plase și cu șoimi.

Fără îndoială că Lorenzo nu a vînat niciodată cu archebuza, pușca primitivă, care nu intrase încă în folosința comună; era o armă stînjenitoare, care se întrebuința sprijinită pe un suport și, ca să poată exploda, era nevoie să i se apropie fitilul de focos... Azi ni se pare ceva de domeniul nebuniei!... Avea să mai treacă aproape o jumătate de secol, mai înainte să apară pușca « cu roată »[3], ușor de manevrat și ușor de ținut în mînă.

Vînătoarea lui Lorenzo era un amestec de nobilă și distinsă eleganță și de simplitate familiară. Vînătoarea

---

[1] O specie de șoim de zbor înalt, foarte robust și agresiv. Bontempelli, într-o notă a lui la *Glostra* lui Poliziano, traduce « peregrin » cu « rar », pierzînd astfel sensul real de « rătăcitor » sau « străin », care denotă firea și comportamentul șoimului. (N. A.)

[2] Momeală alcătuită din două aripi de pasăre legate de un bețigaș care se lansa în văzduh, ca să-l recheme pe șoim pe pumnul vînătorului. (N. A.)

[3] O roată de bronz, dințată, declanșată brusc de un arc care o învîrtește, făcînd să împroaște scîntei din fragmente de pirită, scîntei care incendiau pulberea « focosului ». (N. A.)

modestă era o distracţie, desfăşurată la întîmplare, fără a irosi forţe mari de altfel, nu prea mult deosebită de distracţia pe care şi-ar permite-o azi un modest proprietar de la ţară în « păduricea » lui sau în « frunzişul unde au fost orînduite tot felul de curse ». Vînătoarea cu şoimi... ei, vînătoarea cu şoimi era cu totul altceva, pe un teren mai ridicat, mai ales cînd partida de vînătoare căpăta un caracter mai oficial, adică asistau şi prinţi şi nobile doamne!... Totuşi şi vînătoarea cu şoimi a lui Lorenzo, în intimitate, nu avea acel ton de curte, solemn, care este de obicei admirat în unele picturi ale lui Wouwermann; nu, Lorenzo ştia să vîneze cu şoimul într-un fel modest, familiar, ca între prieteni, şi tocmai acest fel de a vîna l-a eternizat el într-un mic poem, care e proaspăt ca dimineaţa începutului de septembrie sau a sfîrşitului de august în care se desfăşoară.

O lume simplă, fără pretenţii, o lume somnoroasă, care a fost trasă de picioare afară din pat, tocmai din respect faţă de senior şi care face tot felul de năzbîtii pe drum. Vînătoare cu şoimi, hazlie, plină de neprevăzut şi de mici necazuri, dar care ne procură un preţios document pentru a ne arăta ce gusturi anume avea Lorenzo de' Medici, cînd se afla la ţară şi se lepăda de orice haină politică şi de curte, pentru a rămîne doar Lorenzo de' Medici, poetul şi tatăl cumsecade de familie. Dacă Magnificul ne-ar fi descris una din zilele acelea de vînătoare plină de culoare, fast şi pompă, am fi putut admira estetul şi umanistul care se distrează ca un prinţ, dar nu am fi putut să cunoaştem niciodată omul, ceea ce dorim noi mai din adîncul inimii să aflăm: pe Lorenzo viu, Lorenzo florentinul, descendentul cinstit al negustorilor din Mugello. Într-o bună dimineaţă, către sfîrşitul verii, el iese la vînătoare şi iute ne şi arată această dimineaţă printr-o pictură ce pare a unui impresionist toscan.

Ce vînător nu cunoaşte zorile ivite minut cu minut, aerul proaspăt al dimineţii, aspru şi înmiresmat de tot felul de ierburi parfumate şi de vreascuri înrouate, ce vine dinspre coline, în timp ce noruleţi uşori se auresc la orizont, preschimbînd totul în felurite game de culori?

Era già rosso tutto l'oriente
e le cime de' monti parien d'oro:
la passeretta schiamazzar si sente,
e 'l contadin tornava al suo lavoro.
Le stelle eran fuggite e già presente
si vedea quasi quel che amò l'alloro.
Ritornavansi al bosco in tutta fretta
l'allocco,il barbagianni e la civetta [1].

Aici Lorenzo are una din obişnuitele sale încheieri puţin umoristice, despre care s-ar putea spune că le foloseşte atunci cînd vrea să-şi tempereze sentimentalismul.

La volpe ritornava alla sua tana,
e 'l lupo ritornava al suo deserto;
era venuta e sparita Dïana
però egli saria suto scoperto.
Avea già la sollecita villana
alle pecore e a' porci l'uscio aperto.
Netta era l'aria fresca e cristallina
e da sperar buon dì per la mattina [2].

Şi aceasta este o schiţă care ar părea ieşită din penelul unui impresionist; o schiţă toscană prin excelenţă, scăldată în lumină şi înmiresmată de ierburile sălbatice. La fel sînt şi zorile încîntătoare ale dimineţii în zilele noastre de deschidere a vînătorii, chiar dacă e cadrul altul şi diferit modul în care se vînează.
Azi nu mai sînt cavalcade cu hăitaşi care să gonească zeci de cîini, în afară de vînătoarea în care trebuie să fie adulmecaţi mistreţii; şi nu mai sînt oamenii cu şoimii care să stea alături de seniorul lor, ducînd pe pumnul strîns dibaciul şoim dresat sau şoimul peregrin de zbor, la mare înălţime.

---

[1] *Se rumenise răsăritul/şi culmile de munţi păreau de aur:/ îşi mlădia vrăbiuţa ciripitul,/se întorcea la ţarină plugarul./ Stins era cerul; se vedea iubitul/aceleia ce se schimbase-n laur./ Spre codru se-ntorceau în grabă mare/hurezul, buha, păsări cobitoare./ (N. Tr.)*

[2] *La vizuină vulpea se-ntorsese/şi lupul în a sa singurătate;/ deşi Diana repede plecase,/descoperit era pe jumătate./Harnica ţărăncuţă deschisese/la turmă şi la porci uşile toate./Şi cerul era pur şi fără ceaţă/zi bună se-arăta de dimineaţă./ (N. Tr.)*

Dar totuşi oamenii sînt mereu aceiaşi: să-i vedem pe cei ce-l însoţeau pe Lorenzo în acea răcoroasă şi proaspătă dimineaţă de sfîrşit de august.

În primul rînd sînt cîinii. Ce amestec eterogen de nume şi fără îndoială şi de rase ! Pe atunci nu existau selecţiuni care să reliefeze diferitele rase canine de preţ, ca în zilele noastre; nu era acest *pedigree* care să dovedească descendenţa nobilei rase canine; şi nu erau nici măcar copoi care dau un anumit caracter vînătorii moderne. De ce era nevoie de copoi care să adulmece prada, din moment ce nu erau arme de foc cu care să se tragă în zbor? Toţii cîinii erau, desigur, cîini de fugărit prada, buni să adulmece vînatul şi să-l scoată afară din culcuşul lui.

Într-adevăr, aceasta era colaborarea care i se cerea cîinelui de vînătoare cu şoimul. Cîinele scotea din culcuş sălbăticiunea cu aripi şi-o silea să zboare sau să fugă, dacă era vorba de vînat de animale sălbatice; o dată vînatul alungat din culcuşul său, şoimul îşi făcea datoria lui. Prin urmare, ce amestec de rase şi de nume ! Ce-i drept,nume nu prea poetice, în majoritatea lor umoristice: Tamburo, Bamboccio, Pestello, Foglia, Castagna, Zambraco, Pennecchio...[1] toate nume din care nu a mai supravieţuit nici unul. Azi sînt la modă nume exotice, sau cel puţin monosilabice, care să ceară o pronunţie uşoară şi rapidă.

Cîinele favorit al lui Lorenzo se numea Buontempo [2]. Acesta este într-adevăr un nume poetic, dar cam prea lung pentru un cîine.

Dresorii de şoimi, în schimb, au nume frumoase şi sonore, mai mult de umanişti decît de dresori de şoimi: Dionigi, Giovan Francesco, Foglia Amieri. Cavalcada, aşadar, se anima la ora cînd abia mijesc zorii dimineţii. Mult prea în zori. Unii din ei pleacă regretînd căldura plăcută a patului iar alţii moţăie încă în şa.

Totdeauna se găseau unii care să mai moţăie totuşi după chinuitoarele deşteptări. Dar, sincer vorbind, ca să moţăie un dresor de şoimi ni se pare cam exagerat, şi totuşi...

---

[1] Tobă, Nătîngul, Pisălogul, Frunză, Castană, Sleampătul, Caierul. (N. Tr.)

[2] Vreme bună. (N. Tr.)

Mentre cavalca, Dïonigi inchina[1].

Minunată această inspirație «plecăciuni face», descriind întocmai reverențele pe care le facem, fără voia noastră, cînd ne cuprinde somnul. Reverențe cam periculoase cînd sîntem călare; și reverențele lui Dionigi or fi fost într-adevăr ecoul unei oboseli profunde, dacă la un moment dat dresorul s-a rostogolit pe jos, trăgînd în căderea lui și pe șoimul său, care s-a schilodit mai rău decît stăpînul:

Sì che cadendo addosso allo sparviere
ruppegli un'ala e macerolli il fianco[2].

O asemenea cădere de pe cal, la curtea unui Este sau a unui Sforza, ar fi fost un delict de les-maiestate, dar în cortegiul Magnificului nu a fost decît o notă comică, fiind o nouă dovadă a democrației în care se complăcea Lorenzo. Nici un fel de tragedie, nici o condamnare la moarte a vinovatului, dimpotrivă jeluiri nesfîrșite din partea aceluia care, după toate, mai scosese din luptă și pe una din răpitoarele care făceau parte din vînătoare.

... Meglio era stamattina
restar nel letto come fe' Gismondo ...
... Se mi restavo a casa nel mio letto
per me meglio era e per gli uccellatori;
messo arei 'l desinar bene in assetto
e la tovaglia adorna di bei fiori ...
Meglio è straccar la coltrice e 'l guanciale
che il cavallo e 'l famiglio e farsi male![3]

---

[1] *În timp ce călărește, Dionigi plecăciuni face.*

[2] *Căzînd deasupra șoimului — ce-i drept — îi rupse/o aripă, și toată pulpa dreaptă-i frînse./ (N. Tr.)*

[3] *Mai bine ar fi fost azi dimineață/în pat să fi rămas, ca și Gismondo .../... Căci dacă-aș fi rămas în pat acasă/ și vînători și eu eram mai veseli;/aș fi gătit o masă mult gustoasă/ cu flori împodobită prea frumoase .../Mai bine o plapumă și-o pernă să strivești/decît pe tine, șoim și cal să schilodești!/ (N. Tr.)*

Nu « tiranul » îl dojeneşte pe acest nepriceput, ci chiar nepriceputul este cel care bombăne cum nu ar face nici un subaltern din zilele noastre, oricît de mult ar fi el criticat. Şi acesta este un alt document elocvent, în legătură cu obiceiurile care domneau la aşa-zisa curte medicee.
Dar ceva mai mult. După ce încearcă să-şi pună din nou pe pumn pe bietul şoim, strivit şi rănit, fiindcă sărmana pasăre, de mare durere, îl ciupeşte cu ciocul pe bestialul dresor, ce face acesta?

... sotto se'l caccia,
saltolli addosso e fenne una cofaccia [1].

Şi toate acestea sub ochii « tiranului » care nu făcea decît să observe şi să zîmbească, fără a da poruncă să i se taie capul vinovatului!
Dar faptul că cea mai mare libertate domnea în asemenea adunări, fără umbră de stînjenire sau de etichetă, îl aflăm din strofele ce urmează, unde vînătorii cei mai comozi, fără nici un fel de respect faţă de amfitrionul lor, se retrag brusc; Luigi Pulci se retrage la umbra unui tufiş să facă poezii, şi un oarecare Giovan Simone, fără a mai saluta pe amfitrion, se întoarce liniştit la prăvălia lui.
De altfel, lăsînd la o parte numele lui Luigi Pulci, zadarnic s-ar mai căuta, în această aleasă suită, nume răsunătoare de nobili florentini, de curteni sau de umanişti; nu se aud decît nume modeste, care sînt pesemne nume de ţărani, de săteni, de negustori modeşti: Cappellaio, Patente, Ulivieri Braccio, Pietro Alamanni, Giovanni Pontinar, Strozzo, Corona, Bartolo ... Cine să fi fost ei? Sînt oamenii obişnuiţi; i-or fi chemat într-adevăr astfel, sau Lorenzo i-a ascuns la umbra unui pseudonim?
Dar, în sfîrşit, se ajunge la locul vînătorii.

E tanto cavalcammo pel silvestro
che finalmente fummo giunti al loco
più bel che mai vedesse creatura:
per uccellar l'ha fatto la natura.

[1] *... îl azvîrli cu furie,/se năpusti aspră-i şi-l făcu piftie. (N. Tr.)*

E si vedeva una gentil valletta,
un fossatel con certe macchie in mezzo,
da ogni parte rimunita e netta;
sol nel fossato star possono al rezzo:
era da ogni lato una piaggetta
che d'uccellar facea venir riprezzo
a chi non avesse occhi tanto è bella:
il mondo non ha una pari a quella[1].

În această mică vale atrăgătoare, vînătorii încep să se aşeze; mai jos, paznicul ciinilor cu haita lui de ciini, dresorii de şoimi pe poziţie mai ridicată. Cappellaio, îngrijitorul ciinilor, dezleagă ciinii. Iată exclamările pitoreşti, îmboldirile făcute ciinilor, care sînt, mai mult sau mai puţin, aceleaşi ce se mai aud şi azi la o vînătoare de mare amploare în Maremma.

— Tira, buon can, su, tira, su, cammina!
Andianne, andianne; torna qui, te', torna!
Ah sciagurato Tamburo e Guerrina!
Abbiate cura a Serchio che soggiorna!
Ah bugiardo! Ah poltron! Volgi, Rossina:
guata, buon can, guata brigata adorna!
Te', Fagiano; o che volta fu mai quella?
In questo modo il canattier favella[2].

Aici ei nu au de-a face cu ciini de vînătoare de rasă pură, ci cu nişte jigodii obişnuite, poate nişte corciturі, bune, oricum, să silească păsările de vînat să zboare, şi mai cu seamă un vînat zburdalnic ca potîrnichile. Acel «Serchio trîndavul», ne-ar ispiti să gîndim că

---

[1] *Şi-atîta călărit-am prin pădure/că în sfîrşit ajunserăm la locul/ cel mai frumos văzut de vreo făptură:/pentru vînat creat doar de natură./Şi se zărea departe o vîlcică,/ce-un mic hăţiş avea în mijloc,/închisă împrejur, despădurită;/şi numai inima-i era umbrită/de povîrnişuri dulci înconjurată/la vînătoare te poftea îndată;/orb să fi fost şi mîndra vale/ştiai că n-o găseşti în lungă cale./ (N. Tr.)*

[2] *Şo, cîine bun, şo, tu, pe el, hai du-te!/Aleargă, hai, la loc acuma vino!/Guerrina, tu, Tambur, nenorocite!/Grijiţi, pe urme l-aşezaţi degrab' pe Serchio!/Trîndav şi mincinos! 'Napoi, Rosino:/Ia uite, cîine bun, ce stol, priveşte, şo!/Fagiàn, ce-ntorsătură fu aceea, a ta!/Aşa gonaşu-şi strigă haita sa!/ (N. Tr.)*

acest cîine ar fi şi ochitor şi atunci fraza ar echivala cu spusele: «Serchio ochește»; numai dacă nu este vorba despre un cîine care zăbovește pe urma vînatului. Şi acel «ah, trîndavule, ah mincinosule», spuse imediat după, ne-ar face să ne gîndim la o ochire falsă a lui Serchio, urmată la scurt timp de un «asalt» al lui Fagiano, şi el fals.
Lorenzo urmărește vînătoarea cu ochi de cunoscător; dar dintre atîția cîini, el are încredere numai în bătrînul său Buontempo, care se duce să adulmece prada încet-încet dar fără greș, tîrîndu-se pe pămînt spre a nu fi văzut sau simțit.

Io veggo che Buontempo è sulla traccia:
ve' che le corre e le ferà levare;
abbi cura a Buontempo ché e' le caccia!
Io so che il mio Buontempo mai non erra.
Ecchо, a te, Ulivier, guardale a terra! [1]

Buontempo face o «ispravă» admirabilă de orientare; potîrnichile fug, țopăind pe picioruşele lor, în cea mai mare grabă, dar cîinele le urmărește cu iuțeală, Lorenzo le vede pe pămînt şi le arată lui Ulivieri. Cine e vînător înțelege. Este un «stol de potîrnichi» care aleargă «iute-iute pe picioruşe», străbătînd tufişurile joase, de smirdari pesemne, şi Lorenzo, cu privirea lui atentă de vînător dibaci, le vede ... sau cel puțin se laudă că le vede, din moment ce biografii vremii lui sînt de acord în a-l socoti miop. Dar poate că, la vînătoare, Lorenzo purta ochelari ...

Guarda quell'altra all'erta, una al fossato:
non ti diss'io che mi parea sentille? ... [2]

Cu urechea sau poate cu acel instinct tainic al vînătorului care simte cîteodată, aproape prin telepatie, prezența vînatului.

---

[1] *Iar pe Buontempo-l văd acum pe urme:/În goană fugărind dibaci vînatul;/vezi ca Buontempo viața să le-o curme!/ Ştiu eu c'al meu Buontempo nu greşeşte./Sînt la pămînt, hei, Ulivier, priveşte!/ (N. Tr.)*

[2] *Una-n vîlcea şi alta pe-o colină:/Că le aud, ți-am spus că mi se pare? ...! (N. Tr.)*

Guardane una alla vigna l'altra allato;
guardane due da me, guardane mille! [1]

Obişnuita hiperbolă a vînătorului. Lorenzo, entuziasmat, vede potîrnichi în tot locul; pesemne că erau mereu aceleaşi, care nu se mai hotărau să zboare; urmărite apoi îndeaproape de cîini, se ridicau în zbor, cu binecunoscutul fîlfîit de aripi, iar vînătorii, ca întotdeauna, îşi pierdeau capul.
Giovan Francesco lansează şoimul său dar, din prea mare grabă şi emoţie, uită ... să-i dea jos scufiţa, încît biata pasăre e ca şi oarbă.

Alla brigata prima aveva gittato
Giovan Francesco ed empieva la ville
di grida e di conforti al suo uccello:
ma per la fretta gittò col cappello [2].

Vînătoarea se desfăşoară într-o atmosferă de confuzie şi de note comice. Pesemne că pe întinsul cîmpiei sînt mai multe cîrduri unite care fîlfîie în rotirea lor, toate împreună sau în mai multe reprize, încît dresorii şoimilor nu mai ştiu încotro să mai lanseze şoimii... Într-atît belşug vînătoresc, nu e decît o singură pradă, aceea a şoimului lui Guglielmo, care, îndreptîndu-şi zborul spre una din potîrnichi

dettegli in aria forse cento braccia;
poi cadde a terra e già la pela e straccia [3].

Valea răsună de ţipete; sînt necăjiţi din cauza vînatului, ca şoimul să nu cumva să distrugă prada sau vreunul din cîinii aceia afurisiţi, fără lege şi fără credinţă, să nu o hăpcănească pe contul lui! Strigăte înfuriate pentru a chema înapoi cîinii, lovituri cu piatra în Guerrino care se apropia primejdios: « unde e şoimul? Iute,

---

[1] *Te uită: una e-n vie şi alta-i alături;/Uite — alte două, ba uite chiar o mie!/ (N. Tr.)*
[2] *Spre stol Giovan Francesco întîiul a lansat/şoimu-n văzduh şi-apoi cu strigăt l-a îndemnat/de răsuna şi valea; da-n graba-i mare,/stăpînul şoimului scufiţa i-a lăsat./ (N. Tr.)*
[3] *În aer, la-nălţime o ridică/o lasă-apoi să cadă, şi-o dumică./ (N. Tr.)*

pe cal!» În sfîrșit, se aud clopoțeii păsării răpitoare, și potîrnichea se află la loc sigur.
Între timp, Giovan Francesco, cel cu șoimul lansat cu scufița pe ochi, caută să se răzbune; el vede în zbor o potîrniche cam bătrînă și-i lansează șoimul; este cel care i se întorsese înapoi pe pumn; îl lansează ca un adevărat maestru, dar se alege cu o nouă înfrîngere, deoarce șoimul

giunse la starna; e perché era vecchia,
si fe' lasciare e tutto lo spennecchia [1].

Galinaceea înfrînge răpitoarea! Este vorba de o potîrniche bătrînă înrăită, care se revoltă înfuriată împotriva șoimului, îi jumulește penele cu ciocul, îl buimăcește și se salvează.
Totuși, precizează Lorenzo, există motive bine întemeiate ...

In vero egli era un certo sparverugio
che somigliava un gheppio, tanto è poco;
non credo preso avesse un calderugio [2].

După cît se pare, pe vremea vînătorii cu șoimul, potîrnichile și alte păsări sălbatice pesemne că adoptaseră o tactică de apărare împotriva răpitoarelor, după cum azi, cu extraordinara lor mobilitate, au adoptat-o față de armele de foc, deoarece, puțin după această întîmplare, o altă potîrniche mai vînjoasă îi dă șah mat șoimului lui Foglia .. dar și de astă dată există o scuză: este o răpitoare tînără și inexpertă care nu a trecut încă nici de prima năpîrlire.
Între timp, din vale se aude vocea lui Ulivieri, care îi strigă lui Cappellaio să lege cîinii căci, după el, mai rău încurcă decît ajută, fiindcă el a văzut o potîrniche grasă ...

— Tu lega i can, però che basta loro
la Rocca, che di soterra le cava ... [3]

---

[1] *Ajunse potîrnichea și în gheare ca în clește/se lasă iute prinsă, dar ea îl jumulește./ (N. Tr.)*
[2] *Ce-i drept el era doar o biată răpitoare/mic cît un vindereu, de te-ntrebai: oare/și un sticlete să fi prins, nu-i era greu?/* (N. Tr.)
[3] *— Tu leagă cîinii, căci lor le e de ajuns doar/Rocca, ce din pămînt le face să apară .../ (N. Tr)*

Potîrnichea cea mare, urmărită îndeaproape, bate zgomotos din aripi, şi atît Foglia cît şi Guglielmo scot iute scufiile răpitoarelor lor şi le lansează. Dar, aşa cum se întîmplă deseori cu cîinii, din gelozie, cei doi şoimi se iau la harţă între ei ...

Quel del Foglia avea preso per la gorga
quel di Guglielmo e crede che il suo sia,
perchè a Guglielmo tal parole porga:
— La tua è stata pur gran villania ... [1]

Dar şoimul rănit era acela al lui Guglielmo! Cei doi purtători de şoimi sînt gata să se ia la bătaie:

— ... Tu se' pur il villano!
ed alzò presto, per darli, la mano [2].

Dar Lorenzo îi priveşte: cei doi îşi înfrînează spiritele înfierbîntate.

Disse Guglielmo: — Voglio aver prudenza:
terrolla a mente insino all'ore estreme;
e rivedremci qualche volta insieme [3].

Zăpuşeala orei le calmează pornirile şi urile. Poezia lui Lorenzo ne face, într-o octavă, încîntătoarea descriere a unei zile de arşiţă din luna lui cuptor.

Già il sole in verso mezzogiorno cala,
e vien l'ombre stremando che raccorcia:
dà loro proporzione e brutta e mala
come a figura dipinta in iscorcia;
rinforzava il suo canto la cicala,
e 'l mondo ardeva a guisa d'una torcia:

---

[1] *Şoimul lui Foglia pe-al lui Guglielmo-l ia/de gît, crezînd că şoimu-acela al lui e;/căci lui Guglielmo-i spune-o vorbă rea:/ — Făcut-ai azi o mare mojicie!/ (N. Tr.)*

[2] *— ... Tu meriţi o sudalmă!/şi mîna el ridică, să-i dea furios o palmă./ (N. Tr.)*

[3] *Guglielmo spuse: — Vreau să fiu cuminte:/dar am să ţin tot restul vieţii minte;/ne-om întîlni noi doi şi altă dată./ (N. Tr.)*

l'aria sta cheta ed ogni fronda salda
nella stagion più dispettosa e calda[1].

Minunată descrierea umbrelor deformate în racursiu sub soarele ce arde mai tare ca oricînd deasupra celui ce într-adevăr îi pare că vede arşiţa încremenită în nepăsare « în lumea arzînd ca torţa ». Este aspra frumuseţe sculpturală cu care Lorenzo ştie să reprezinte fapte, oameni şi lucruri.
Calea întoarcerii este tăcută. Sînt totdeauna învinşi şi învingători în acea mică bătălie care este vînătoarea.

Tornossi a casa chi tristo e chi lieto;
e chi ha pieno il carnaiuol di starne;
alcun si sta senza esser tristo e cheto
e bisogna procacci d'altra carne[2].

Lorenzo nu ne spune unde şi cum au putut alţii să-şi umple tolbele de potîrnichi; dar pesemne că el nu a descris decît un episod dintr-o vînătoare mult mai amplă şi poate că făcută şi prin alte mijloace, de exemplu cu plase verticale, deoarece nu era desigur prea uşor să-şi fi umplut tolba cu potîrnichi luate rînd pe rînd de şoim, ţinînd seama de posibilele întîmplări neplăcute pe care de altfel le-am şi văzut.
Şi cît de adevărată e viziunea acestei reîntoarceri! Cavaleri şi pedestraşi vin alene unul în spatele celuilalt, în mers tărăgănat, sufocaţi de zăduf:

Chè il sole tutti consuma e divora.
Il Cappellaio vien drieto e seguito hallo
i bracchi ansando con la lingua fora:
quanto più vanno, il caldo più raddoppia:
pare appicciato il fuoco ad ogni stoppia[3].

---

[1] *Spre-amiaza zilei soarele se lasă/şi umbrele, strîngînd, le micşorează;/le dă proporţii hide, le apasă/ca-n racursiuri el le deformează;/pe cîmp un greier cîntecu-şi revarsă/şi lumea-arzînd ca torţa luminează/văzduh şi frunze încremenite-n soare lîn anotimpul vitregit de boare./ (N. Tr.)*

[2] *Şi veseli sau şi trişti se-ntorc acasă;/de potîrnichi au unii tolba plină;/nici trişti nici veseli alţii azi la masă/cu-n fel de carne tot trebuie să vină./ (N. Tr.)*

[3] *Pe toţi soarele-i arde şi-i topeşte;/copoii vin suflînd cu limba scoasă,/hăitaşu Cappellaio din urmă se grăbeşte:/pe cît ei se grăbesc, pe-atît arşiţa creşte:/din mirişti, parcă, focul izvorăşte./* (N.Tr.)

Numai cine a trăit asemenea zile pline de soare, de culoare şi mişcare, poate înţelege descrierea acestei foarte sugestive vînători pe care ne-o face Lorenzo. Printre cei trişti şi cei veseli, mai sînt şi cei senini, care înţeleg partea cea mai frumoasă a vînătorii şi stau liniştiţi şi mulţumiţi; printre aceştia este fără îndoială Lorenzo şi purtătorul de şoim Gian Francesco:

Giovan Francesco già non se ne cura,
che uccella per piacere e per natura [1].

Un adevărat vînător, prin urmare, un adevărat « sportiv », cum s-ar spune azi, care nu are grija tolbei, ci vede doar latura sănătoasă şi poetică a vînătorii.
Şi în cele din urmă, după ce au ajuns la răcoare, începe ospăţul în atmosfera aceea prietenoasă care-i leagă totdeauna pe vînători, unde dispar distanţele sociale, unde nu mai este nici o etichetă, unde nu mai sînt stăpîni şi slugi, aşa cum simţim noi că a fost, pesemne, adevărata viaţă a lui Lorenzo. Iată obişnuita veselie, obişnuitele fanfaronade; la masă nimeni nu este dojenit că ar fi ochit în gol, la masă toţi vindereii sînt şoimi de zbor înalt, sînt şoimi peregrini de mare forţă; nimeni nu a greşit nici o lansare, afară de acei « dacă » şi acei « dar » pe care răutăciosul destin se complace să-i semene în mijlocul vînătorilor din orice ţară ar fi ei şi din orice epocă.
Şi Lorenzo ne spune că mîncarea este la voia întîmplării; poate pîine şi brînză sau şuncă de casă sau supă de zarzavat; nici un fel de banchet extraordinar, nici un vin de mare preţ, doar vinişorul acela cu « damf » şi cu « tărie de foc », după cum se spune în Toscana, cînd vinul se înăspreşte puţin, vin care se găseşte în orice casă ţărănească în timpul verii:

Pare trebbiano il vin, sendo cercone
sì fa la voglia le vivande buone [2].

---

[1] *Giovan Francesco acuma grijă n-are/că-i vînător din plac şi din născare./ (N. Tr.)*
[2] *Merînde alese avînd şi voie bună/orice poşircă-i azi viţă strămbună./ (N. Tr.)*

Discuțiile zgomotoase și lăudăroșeniile vin mai tîrziu, dar

il primo assalto fu senza rumore;
ognuno attende a menar la mascella:
ma poi passato un po' il primo furore,
chi d'una cosa chi d'altra favella;
ciascuno al suo sparvier dava l'onore,
cercando d'una scusa pronta e bella:
e chi molto non sa con lo sparviere,
si sforza or qui di ragionare e bere [1].

Adevărat, adevărat, totul e adevărat și apropiat de noi, de parcă s-ar fi scris în zilele noastre; de parcă în locul lui Lorenzo Magnificul, strălucitor senior, minte nespus de luminată, geniu florentin, ar fi fost în jurul acelei mese un gentilom cumsecade care trăiește la țară la Val di Sieve, la Val d'Elsa sau la Val d'Era.
Un singur nor întunecă acea seninătate pură; cearta dintre Guglielmo și Foglia, dar se vede că cei doi, deși se privesc pieziș unul pe altul, ard totuși de dorința de a se împăca.
Dionigi, cel ce a făcut « piftie » din bietul său șoim cînd a căzut peste el, vrea să se reabiliteze în ochii tuturor dîndu-și aere de împăciuitor:

E in questo modo a Guglielmo diceva:
— Vuo' ci tu tôr tanta consolazione?
... Fa' che tu sia come son io discreto:
che averai il mio sparviero, e statti cheto[2].

Dar nu se știe ce șoim vrea Dionigi să-i dăruiască lui Guglielmo, ca să-l consoleze; desigur că nu pe cel ce l-a turtit sub greutatea trupului său, în căderea

---

[1] *primul asalt trecut-a în tăcere ;/ei la mîncare toți s-au repezit,/ dar după ce-au mai prins puțin putere,/pe rînd s-au așternut la povestit ;/ și șoimul își cinstește fiecare/tot arătînd ce scuze i-a găsit,/iar cine despre șoimi nimic nu știe/se străduiește-n snoave și beție./ (N. Tr.)*

[2] *Și astfel lui Guglielmo îi spunea:/— Vrei să ne strici-acum și nouă cheful?/. . . Mai bine fii cuminte ca și mine:/căci tu primi-vei șoimul meu, vezi bine./* (N. *Tr.*)

de azi dimineaţă. Pesemne că nu avea doar un singur şoim. Prin urmare, şoimii nu-i aparţin lui Lorenzo; poate că în ziua aceea el nu e decît un simplu invitat ... oricum, totul se încheie în deplină pace: Guglielmo

... Perchè egli era pur di cor gentile
deliberò col Foglia far la pace ... [1]

După ce s-a risipit astfel singurul nor, vesela societate se destramă cu toată simplitatea, pentru ca fiecare să-şi facă somnul de după amiază:

Fatto questo, ciascun venne a dormire[2].

Acest mic poem este documentul uman cel mai viu şi cel mai palpitant din care-l putem cunoaşte pe Lorenzo în viaţa lui privată, pe Lorenzo despodobit de orice înfloriturí şi de orice pojghiţe lucioase, înşelătoare, cel care lui Franceschetto Cybo, indignat de sobrietatea şi modestia meselor din Casa Medici, îi răspunsese cîndva astfel:
— Dimpotrivă, noi te onorăm ca pe un fiu, căci în familia noastră astfel ne purtăm.

[1] *... fiindcă era totuşi un suflet nobil/se hotărî cu Foglia să se împace .../ (N. Tr.)*
[2] *S-au împăcat apoi, şi toţi s-au dus să se-odihnească./ (N. Tr.)*

IX. SERBĂRI FLORENTINE PE VREMEA MAGNIFICULUI

Poporul Florenţei are o înclinaţie naturală spre veselie, dar în tot timpul evului mediu nu se poate spune că distracţiile florentinilor erau prea variate. Nu existau teatre, dacă exceptăm reprezentaţiile sacre, « misterele » sau aşa-zisele « maggi »[1], manifestări în aer liber care repetau tot vechile motive sacre, cavalereşti sau carolingiene.

Nu erau nici măcar baluri, în sensul nostru modern de serată dansantă, afară de dansurile ţărăneşti jucate în aer liber de lumea din popor.

Pînă în Quattrocento femeile nici nu erau admise la petrecerile particulare pe care le făceau cetăţenii înstăriţi în palatele lor şi cu atît mai puţin erau primite tinerele fete nemăritate.

Erau distracţii cu ocazia sărbătorilor religioase: curse de cai, iluminaţii, cortegii cu făclii şi serbări de arminden, în timpul cărora poporul ieşea dincolo de zidurile oraşului şi se risipea ici colo pe cîmpul înverzit ca să sărbătorească renaşterea primăverii, rit legat de vechile serbări păgîne în onoarea lui Ceres, Bachus, Proserpina. Şi numele *calendimaggio* era o reminiscenţă a vechiului calendar roman.

Armindenul (calendimaggio) era sărbătoarea primăverii şi a iubirii. Băieţi şi fete se încununau cu coroniţe de flori, dansau sub albastrul cerului, şi cei mai îndrăzneţi dintre tinerii florentini, fie nobili, fie plebei,

---

[1] De la luna mai *(maggio)*, simbol al tinereţii şi al frumuseţii primăvara. *Maggio*=reprezentaţie dramatică populară existentă şi azi în Toscana. (N. Tr.)

agăţau de poarta iubitei un «*majo*» sau «*maggio*», simbol de întîi mai, adică o ramură înflorită de piersic sau de alt pom fructifer.
Pe atunci, Florenţa avea mult mai puţine grădini în cercul auster al zidurilor sale, deci nu ar fi putut petrece în voie din cauza străzilor înguste şi din cauza înălţimii palatelor şi a turnurilor care făceau din întregul oraş o adevărată fortăreaţă.
Plăcerea pentru grădini a venit mult mai tîrziu, cînd incinta oraşului s-a mărit şi nobilii au construit palate în suburbii şi «case domneşti», cum se chemau pe atunci vilele, în împrejurimile zidurilor oraşului.Prin urmare, sărbătorile de Întîi Mai nu se puteau desfăşura în oraş; poporul invada colinele din jurul oraşului, fie spre Monte Olivetto şi Marignolle, fie spre Arcetri, Santa Margherita sau Bagno a Ripoli, dincolo de Arno; pe colinele din Fiesole, Settignano şi Montughi, dincoace de Arno.
Erau serbări nevinovate, care se terminau la fel ca şi azi, cu o masă întinsă pe iarbă verde şi cu cîte un dans ţărănesc. Diferenţa între nobili şi plebei era că primii ieşeau călare şi ceilalţi pe jos.
Pînă în partea a doua a Seicento-ului nici nu se pomenea de trăsuri şi de vizitii.
Pe vremea aceea se putea, într-adevăr, spune că poporul înflorea cîmpiile, prin mişcarea de culori de la verdele palid al măslinului la verdele de smarald al grîului. Grupuri de tinere fete răsăreau prin iarbă ca tufele de maci sau ca o întindere de violete sau de piciorul-cocoşului. Cine privea de sus, avea viziunea unei înfloriri miraculoase, petrecută doar într-o noapte; şi pacea de la ţară era pe atunci o pace adevărată. Şi la aceste serbări cîmpeneşti erau alese reginele primăverii, reginele florilor, reginele trandafirilor: nobilii alături de frumoasele Tornabuoni, Buondelmonti, Pazzi sau Alberti sau Albizi; şi le alegeau pe ale lor; poporul cu fiicele sale pe nume Bice, Tessa, Cilia sau Belcolore şi le alegea şi el. Nu se exhiba un lux fastuos: erau legi de înfrînare a risipirii excesive a banilor şi mai ales dorinţa de a nu scoate în evidenţă contraste prea bătătoare la ochi între cei înstăriţi şi cei neînstăriţi.

Obiceiurile se nivelau. Poporul florentin a avut totdeauna gustul înnăscut al eleganței, de aceea, chiar cu îmbrăcăminte modestă care costa puțin, femeile florentine au făcut totuși totdeauna o impresie foarte frumoasă: ceea ce, de altfel, se întîmplă și în zilele noastre.
Dar sărbătoarea cea mai îndrăgită, prima, cea mai veche dintre toate, era aceea a « curselor de cai de rasă », cursă de cai fără călăreți, în ziua Sfîntului Ion.
Obicei care se pierdea în negura vremilor, din moment ce Cacciaguida i-l amintește lui Dante în cunoscutele versuri:

Strămoșii mei și eu născuți am fost în acel loc
unde se află cea din urmă dintre seste
ce-i locul de pornire în jocul nostru anual [1].
(Par. XVI, 40—42)

« Cea din urmă sestă » era sestierul Porta a San Piero, care pe vremea lui Cacciaguida se afla în afara primului cerc, unul din capetele drumului străbătut de caii care alergau la acele curse traversînd orașul.
S-ar crede că pe vremea lui Dante, sau a lui Cacciaguida în 1100, punctul final al sosirii ar fi fost Porta a San Piero, în contrast cu ceea ce s-a făcut mai tîrziu, pînă aproape de zilele noastre, cînd « repriza » mînjilor era în schimb la Porta al Prato.
După cum s-a mai spus, « bărberii » alergau fără jochei, avînd doar un valtrap de unde atîrnau un fel de pinteni falși în formă de pere (pere mici), cu niște vîrfuri ascuțite care loveau caii în furia alergărilor lor, de o parte și de alta, îmboldindu-i ca niște adevărați pinteni. Aceste biete animale, îndrumate pe străzile foarte înguste pe vremea aceea, de altfel foarte înguste și azi, pe nume Vigna Nuova, Corso, Borgo degli Albizi, treceau ca un uragan, străbătînd orașul, iar poporul asista, înșirat de-a lungul stavilelor altor străzi, pentru a evita eventualele devieri, îmboldind caii cu țipete și bătăi din palme.

---

[1] Sestă, adică a șasea parte dintr-un oraș, după cum *quartiere* înseamnă a patra parte. Sestierul Porta a San Piero era la Florența cel din urmă loc străbătut de caii care alergau la acest joc, « *gioco del palio* ». (N. Tr.)

Înfuriaţi din cauza înţepăturilor acelor pinteni falşi şi speriaţi de ţipete, mînjii păreau înnebuniţi, fără a mai adăuga şi faptul că « microbiştii » vremurilor acelora nu cruţau caii de lovituri cu bîta sau cu biciul, cînd treceau prin faţa lor; astfel încît caii, în strîmtoarea străzilor rău pavate, se întreceau unii pe alţii în goana lor nebună, se izbeau în timp ce unul o lua înaintea celuilalt, îşi dădeau lovituri cu copitele şi adesea cîte unul cădea şi nu mai izbutea să se ridice. Acest spectacol, poate entuziasmant, dar, fără îndoială, barbar, şi cu efect mult mai redus decît *Palio di Siena* [1], a durat pînă la căderea guvernului loren [2], adică pînă în 1859.

De ce acest nume de *bàrberi*? Bàrberi vine de la Barberìa, cuvînt prin care se înţelegea nu numai coasta tripolitană, ci aproape întreaga Africă septentrională; caii aceia, prin urmare, ar fi trebuit să fie de rasă *bèrberă*, amestecată cu sînge arab; cai iuţi de picioare, sălbatici, aşadar neîmblînziţi. Nu întotdeauna aceia care alergau erau pur sînge, în orice caz nu erau nici gloabe; poporul din Florenţa ţine mult la propriul său prestigiu, şi dacă vreodată au alergat la aceste curse şi mîrţoage, acest lucru s-a întîmplat în ultima vreme ...cînd dispăruseră florinii de aur, purificaţi de « metalul ordinar ».

Afară de aceste curse de cai necălăriţi, mai erau şi altele, cu jochei, de-a lungul şanţurilor care înconjurau oraşul; poporul asista de sus, de la înălţimea bastioanelor, şi nobilimea de la nişte tribune anume ridicate. Turnirurile şi luptele cavalereşti au fost strălucitoare pe vremea Magnificului, cu ocazia nunţilor, după cum am mai spus, în care cei doi fraţi Medici s-au distins în mod strălucitor.

Turnirurile aveau loc în pieţele oraşului: la Santa Croce şi la Santa Maria Novella; cu aceste ocazii, palatele din jur erau ornate cum nu se putea mai frumos, cu tot felul de mătăsuri şi covoare, adevărate bogăţii ale Florenţei.

[1] *Palio di Siena*, cursă de cai la Siena, de două ori pe an 2.VII şi 16.VIII; *palio* se numea în evul mediu ţesătura scumpă de mătase oferită ca premiu la aceste curse ecvestre. (N. Tr.)

[2] Loren, adică din Lorena. (N. Tr.)

Singurele jocuri sportive cunoscute pe vremea aceea erau fotbalul, de pură factură florentină, exportat mai tîrziu în Anglia şi ...reimportat de noi cu numele de *foot-ball*, şi jocul cu mingea, care s-a transformat mult mai tîrziu în *pallacorda* [1], foarte apropiat de tenisul de azi,

Acestea erau serbările pe care florentinii le practicau de secole pe vremea Magnificului.

Acum ne rămîne să vorbim despre serbările de carnaval sau de *Carnasciàle*, cum se spunea pe atunci la carnaval, constituind motivul pentru care s-a lansat împotriva Magnificului acuzaţia că el « corupea poporul» cu spectacole care reînviau vechiul păgînism şi-i duceau pe florentini în ispita unui libertinaj desfrînat.

Să vedem în ce constau aceste serbări de carnaval, nu prea diferite de acelea, azi celebre, care au loc la Nisa, Viareggio, la Ivrea şi în alte oraşe ale Italiei.

Mascaradele de carnaval îşi au originea în Saturnalele din Roma şi în serbările păgîne pentru reîntoarcerea primăverii. Poporul le celebra după cum îi plăcea, travestindu-se cum îi trecea prin minte, chefuind pe străzile oraşului, fidel vechiului adagiu latin, *semel in anno licet insanire* [2].

La Florenţa, în anii premergători epocii medicee, mascaradele erau produsul fanteziei populare şi mai ales al fanteziei artiştilor; se adunau grupuri-grupuri de prieteni şi născoceau tot felul de travestiri mai mult sau mai puţin originale, numai să constituie un izvor de veselie.

Lorenzo, inteligenţă vastă în orice ramură a vieţii cetăţeneşti, se gîndi să dea o nouă solemnitate acestor *Carnasciali* şi să le încadreze în acea vastă mişcare artistică, umanistă şi clasică, dar care nu aparţinea în exclusivitate Florenţei.

Magnificul imaginä o serie de spectacole grandioase publice, la care să poată lua parte întregul popor; într-un cuvînt, el a vrut să readucă carnavalurile,

---

[1] Minge aruncată peste o coardă întinsă. (N. Tr.)

[2] O dată pe an îţi e îngăduit să faci o nebunie. Dicton proverbial în evul mediu, poate se referea la un pasaj din opera lui Seneca *De superstitione* citat de Sant' Agostino în *De Civitate Dei*, VI, 10. (N. Tr.)

dezordonate şi improvizate din trecut, la un adevărat spectacol de artă, în care să strălucească bunul gust şi amintirea marilor opere ale clasicismului.
Lorenzo, introducînd pentru prima oară la serbările de carnaval, măreţe care alegorice, devenite mai tîrziu ceva foarte obişnuit cu ocazia diferitelor serbări, a produs o impresie foarte ciudată, denaturînd total adevăratele intenţii ale evenimentului.
Carele erau ceva de neconceput pe vremea aceea cînd « trăsura » se afla încă în mintea lui Dumnezeu. Nu existau alte care decît cele agricole sau cele folosite la încărcat şi descărcat; prin urmare, specia aceea de maşini automate, dominate de personaje nemaivăzute într-o epocă ce nu mai amintea figura poetică a alegoriei, părea o operă aproape diabolică şi de altfel s-a şi găsit cîte un exaltat care nu a şovăit să simbolizeze idoli şi divinităţi infernale în inofensivele personaje mitologice care tronau în aceste care.
Noutăţile scandalizează totdeauna. La Florenţa nu se mai văzuseră alte întruchipări duse în triumf, decît acelea religioase în procesiuni; nici un fel de uimire, deci, dacă ignoranţa şi neînţelegerea au atribuit unor simple reprezentări simbolice, care ar stîrni zîmbete în zilele noastre, apologia unor religii apuse.
Fără îndoială că aceste mascarade au produs un entuziasm de nedescris asupra poporului, după cum se întîmplă mai întotdeauna cu toate lucrurile noi, prilejuind deci o ocazie excelentă pentru exponenţii partidului antimediceu de a exagera, de a amplifica în faţa ochilor celor mai rigizi cenzori, această aşazisă desfrînare, denunţînd-o ca pe un pericol pentru libertate şi pentru religie.
De ce să ne mai mirăm dacă un suflet simplu, auster, intransigent, ca acela al lui *fra* Girolamo, s-a scandalizat aflînd vestea unor asemenea inovaţii ! De la semnificaţia artistică şi simbolică a acestor reprezentări, care nu putea fi înţeleasă de toţi, s-a trecut la semnificaţia antireligioasă, care nu era în intenţia nimănui.
Cînd sînt în joc interese personale şi politice, fiece fleac ia proporţia unei arme bune în mîna opozanţilor: republicanii puri au spus imediat: « El vrea să adoarmă poporul ca să poată sufoca mai în voie libertatea »;
 alţii, apoi, camuflaţi de zelul religios, au profitat de

sufletul candid al « fratelui » ca să-i şoptească la ureche: — El vrea să reînvie ritualurile păgîne pentru a corupe poporul.
Cei mai severi critici au fost nevoiţi totuşi să recunoască puerilitatea acestei acuzaţii. Poporul alerga să vadă « Triumful lui Bachus şi al Ariadnei » cu acelaşi entuziasm cu care primeşte Carul cu focuri de artificii din sîmbăta sfîntă. Faimoasele cînturi *carnascialeschi* (de carnaval) le vom vedea vorbind de poezia lui Lorenzo; nici un fel de trivialitate, nici o obscenitate, nici o erezie. Cînturile explicau pe scurt, în substanţă, eternul refren al vechilor goliarzi: *Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus* [1].
În zadar s-ar căuta în ele un singur cuvînt ireverenţios împotriva religiei sau împotriva bunelor moravuri; cînturile lui Lorenzo închină un imn vieţii, iubirii şi, hai să spunem, şi plăcerii de o zi, dar ele nu pierd niciodată din vedere vremelnicia lucrurilor umane, şi cum am spune noi, vorbind despre poezia lui Lorenzo, ea este totdeauna pătrunsă de umbre de melancolie, chiar atunci cînd cîntul apare mai vesel şi mai nepăsător în faţa necazurilor!
Lorenzo şi Giuliano au fost animatorii acestei reînfloriri a clasicismului, care era în moda secolului, de cînd se scoseseră la lumină preţioasele texte antice, prin strădania cercetătorilor greci răsplătiţi de Cosimo, de Piero şi de Lorenzo. Noi ştim, şi pe vremea noastră ce înseamnă, mai ales pentru tineret, o modă fie de îmbrăcăminte fie de tendinţe artistice şi literare; ani de-a rîndul nu se mai vede decît moda aceea, nu ne conducem decît după ea, adesea chiar în defavoarea bunului gust şi a bunului simţ.
Clasicism, prin urmare, pînă în măduva oaselor: în felul de a vorbi, de a scrie, de a picta, de a construi, de a se distra.
« Distracţiile scornite de cei doi străluciţi tineri Medici — scrie Young — luau cîteodată formă de procesiuni şi turniruri, dar mai des, pe aceea de elaborate *mascarade alegorice*; Lorenzo şi Giuliano desenau ei înşişi diferitele tablouri, în care făceau tot felul de aluzii clasice, în timp ce execuţia lor era încredinţată

[1] « Să ne bucurăm aşadar, cît sîntem tineri. » (N. Tr.)

celor mai mari artiști ai timpului, fără cruțare de trudă, nici de cheltuială, pentru ca aceste spectacole, în care căutau să reînvie în ochii florentinilor vremurile anticei Grecii, să reușească, pe cît posibil, să fie dramatice și perfecte. Costumele și vizitiii erau desenați de cei mai faimoși pictori, grupurile erau dispuse de artiști de seamă, discursurile pregătite de cei mai vestiți învățați, cum era Marsilio Ficino, Luigi Pulci și Poliziano. Caii erau înșeuați cu piei de lei și tigri; femei de o rară frumusețe întruchipau zeițele divinităților păgîne și poeții compuneau desăvîrșite descrieri în versurile despre semnificația diferitelor tablouri ale cortegiilor. Nici tinerii vremii aceleia nu erau mult prea diferiți față de cei din vremea noastră, ca să-și pregătească ore de distracție de un gen mai simplu. Fără a mai vorbi de turnirurile de la miezul nopții, în care focurile de artificii luau locul armelor celor mai ucigătoare, și de procesiunile tinerilor, minunat echipate, care se îndreptau să facă serenade frumoaselor lor. »

Într-un cuvînt, nimic mai mult decît ceea ce s-a făcut, fără nici un fel de scandal, în vremuri mult mai apropiate de noi.

Și într-adevăr ne uimește foarte mult, pe noi, cei moderni, fără scrupule și sceptici, că acei tineri din '400 se entuziasmau atît de mult de o bătălie nocturnă cu bulgări de zăpadă, făcută în onoarea preatinerei și nobile demoazele Marietta Palla-Strozzi, de un preadistins grup de tineri nobili în fruntea cărora era Bartolommeo Benci, logodnicul Mariettei.

« Zei nemuritori, ce spectacol ! Și cum să ți-l descriu, Lorenzo drag, prin această neputincioasă proză? Mare pompă, nesfîrșite torțe, răsunet de trompete, sunete duioase de flaut, public pătimaș care aplaudă. Și ce triumf, cînd unul dintre asaltatori izbutea să atingă cu zăpadă chipul fetei, alb și el ca neaua ! »

Atîta tot ! Nu era foarte exigent tineretul acela ... păgîn, dacă nouă, această defilare de torțe și muzică de flaute și trompete (vai, cît de primitivă), abia dacă ne trezește un sentiment de compasiune, nouă, care ne gîndim la iluminațiile noastre electrice, la neon, la orchestrele, la radioul, la televiziunea noastră.

Se făceau serbări şi în strălucitoarea reşedinţă de la Careggi, în fiecare an, la 7 noiembrie, pentru comemorarea datei de naştere a lui ... Platon. Sărbătoare de austeri filozofi de neoplatonicieni, de umanişti, de poeţi, printre sacrele umbre ale parcului, unde se declamau poezii, nu întotdeauna distractive, în greacă sau în latină, şi se ţineau oraţiuni interminabile. Cuvinte docte, nu există nici o îndoială, rostite de spirite foarte înalte şi alese, dar care totuşi aveau întotdeauna ceva teatral şi chiar, în mod solemn, ceva comic.

Aceste grave personaje îşi recitau de bună credinţă rolurile lor, de Horaţiu şi Vergiliu, *redivivus*, şi se distrau de minune în a reînvia fantome de o glorie îndepărtată, de la care, totuşi, cea contemporană nu avea nimic de invidiat.

Acestea erau serbările de pe vremea lui Lorenzo, care intenţionau să aducă la distrugere poporul florentin... În realitate nu s-a întîmplat nimic grav atunci. Tragedia a survenit cîţiva ani mai tîrziu, cînd unii au vrut să facă experienţa inversă, vrînd să se întoarcă la austeritatea flagelanţilor şi a penitenţilor.

Experienţă care l-a costat viaţa pe înfocatul ei susţinător.

Lorenzo murise cu şase ani în urmă.

X. *VOX CLAMANTIS IN DESERTO* [1]

În 1482, la Florenţa, apăruse un tînăr frate dominican, cu faţa suptă şi osoasă, nasul acvilin şi volitiv, şi ochii înflăcăraţi, parcă halucinaţi de un foc lăuntric. Acest frate venea de la Ferrara, oraş care răsuna de arme din cauza războiului pe care i-l declarase Veneţia; studenţii şi novicii fuseseră îndepărtaţi şi dispersaţi în toată Italia. Tînărul frate, pe nume Girolamo Savonarola, a fost trimis la mănăstirea San Marco. Două oraşe: două lumi. Pentru dominican, Florenţa a fost o revelaţie şi o tulburare.

I s-a părut atît de diferită faţă de Ferrara lui somnolentă, deşi deprinsă cu fastul familiei D'Este. Dar aerul, împrejurimile, poporul, toate aveau ceva deosebit. Ferrara, oraş tăcut şi meditativ; Florenţa exuberantă de viaţă, toată un zîmbet de flori şi de madone.

Fra Girolamo a fost numit lector al Bibliei pentru novicii din San Marco; mai tîrziu i s-a dat permisiunea de a predica în bisericile florentine.

Era un adevărat tumult de idei şi de senzaţii noi, în inima acestui «frăţior» ferrarez; ceva îi clocotea în sînge, o nelinişte pe care el însuşi nu era în stare să şi-o explice şi de aceea voia s-o traducă în cuvinte, în cuvinte, în cuvinte.

Primele experienţe de oratorie publică au fost dezolante. Florenţa a fost întotdeauna un judecător cumplit al oricărei activităţi umane; iar cît priveşte domeniul

---

[1] Glasul care predică în deşert. În latină în original. (N. Tr.)

artistic, a fost implacabilă; deprinsă cu vorbirea rafinată, elegantă, armonioasă a umaniștilor, atunci cînd l-a auzit pe acel predicator străin, au fost rîsete chiar și în biserică, fiindcă vorbirea lui avea un accent amestecat de venețiană și emiliană, care stîrnea rîsul, iar argumentarea lui era confuză, plină de asperități, haotică, de o impulsivitate, cîteodată aproape epileptică, urmîndu-i greoaie căutări de cuvinte și imagini.

Psihicul fratelui Girolamo a rămas totdeauna un mister. Figura stranie și enigmatică a acestui frate, care de secole rămîne suspendată la un hotar incert între martir, fanatic și sfînt, cred că nu a fost încă aprofundată. Savonarola a fost un sfînt sau un exaltat? A fost un fanatic sau un rațional integru?

Istoricii nu s-au pronunțat niciodată cu hotărîre. Biserica, deși a recunoscut în *fra* Girolamo martirul unei idei și zelosul apărător al principiilor catolice, nu l-a înălțat niciodată la onorurile altarelor.

Se poate spune pe bună dreptate că *fra* Girolamo a fost judecat întotdeauna « cu prudență ».

Noi îl considerăm un pur și un intransigent. Și cum intransigența trage totdeauna după sine o foarte mică parte de fanatism, nu credem că Savonarola a rămas imun.

Martir, da, însetat, da, de dreptate și puritate, dar excesiv în zelul său provenit dintr-o idee preconcepută. Ideea de corupție a Florenței și a seniorului ei.

Acum noi negăm, în lumina analizei, a istoriei și a faptelor, că Florența era mai coruptă decît oricare alt oraș italian.

Dar la drept vorbind, cînd nu au tunat și fulgerat Sfinții împotriva corupției din lume? Și cînd nu a fost corupție?

Agostino, Benedetto, Gregorio, Francesco, Domenico, Brigida, Caterina tună și fulgeră de o veșnicie împotriva fastului și a desfrîului.

Fra Girolamo a început să arunce vorbe de ocară împotriva noii Sodome, fiindcă destinul său i-a condus pașii la Florența ; dar el ar fi tunat și fulgerat împo-

triva aceleiași corupții și dacă s-ar fi aflat la Milano, la Napoli sau la Roma [1].
Amintim că tocmai pentru motivul că s-a dezlănțuit împotriva corupției din Roma, el și-a întîlnit moartea. Dar, în predicile sale, nu a cruțat nici un oraș și nici un principe.
Savonarola a fost impresionat de reînflorirea clasicismului, de cultul estetizant al imaginilor, de poezie, de filozofie, fără a înțelege că în fond era vorba de un scenariu nevinovat, după cum nevinovate mascarade erau și carnavalurile florentine, cu triumful lui Bachus și al Ariadnei din carton presat.
Florența a fost ca o voluptate îmbătătoare pentru mintea virgină a plăpîndului frate din Ferrara.
În orașul său, arta era restrînsă la curtea familiei D'Este și la cîteva biserici, dar la Florența ea plutea în atmosferă, în casele celor mai modești meșteșugari, în colțul oricărei străzi, în orice grădină de zarzavaturi și în orice curte.
Acolo exista gustul înnăscut pentru frumos, pentru eleganță, la fel ca în zilele noastre, unde turiștii veniți din luxoasele lor metropole sînt uimiți de bunul gust pe care-l găsesc la orice fată din popor și văd la ea o eleganță chiar mai mare decît cea care există, fiindcă e spontană și naturală.
O femeie florentină, îmbrăcată cu o fustă înflorată cumpărată la un preț modest, avea înfățișarea unei ducese; la Florența, arta nu era stăvilită într-o prăvălie sau într-un palat, ci ea era purtată în triumf pe străzile orașului.
Acest triumf public al frumosului i-a apărut ca un mare păcat simplutului dominican ferrarez.
Acest oraș mereu în sărbătoare, sau cel puțin cu aerul de sărbătoare, sub cel mai sărbătoresc dintre toate cerurile, i s-a părut un oraș destinat pierdiției; puterea exercitată de un om care cînta triumful zeităților păgîne și cerea pictarea nașterii Venerei, scria poeme în care exalta divinitățile mitologice și participa la

---

[1] Ce atitudine, ne întrebăm, ar fi avut Savonarola, dacă s-ar fi aflat la curtea lui Bernabò Visconti sau a lui Gian Galeazzo Sforza sau Ezzelino da Romano, sau a Ioanei din Napoli! (N. A.)

serbări unde lumea se încorona cu flori după obiceiul Greciei şi Romei antice, lui *fra* Girolamo i s-a părut puterea Răufăcătorului.
În realitate, chiar şi sub guvernele republicane, pe vremea autorităţii comunale, era acelaşi fast şi aceeaşi înclinaţie către bucurie şi veselie, dar fără a fi evidenţiată[1].
Adesea, în lume, totul este o chestiune de precauţie. Bogăţiile stăteau bine păzite în palatele şi castelele seniorilor feudali, iar poporul şi atunci se costuma în tot felul de veşminte, purta măşti şi se încununa cu flori în perioada Armindenului, dar fără a mai deranja pe Venus, Marte, Ceres şi alte zeităţi de operetă. Se respecta forma, prin urmare, se închidea un ochi asupra bogăţiilor care nu se vedeau prea mult şi asupra corupţiilor care se consumau în spatele unor ferecate ziduri.
În Florenţa Magnificului, totul se desfăşura sub lumina soarelui; vină gravă pentru un spirit intransigent.
Ce folos că Lorenzo nu a fost un monstru de cruzime ca un Bernabò Visconti sau ca un Girolamo Riario sau ca un Ezzelino da Romano? Ce folos că el s-a contopit cu poporul său, dacă apoi îl corupea pe acest popor cu cultul zeităţilor depăşite pe vremea lui, şi de mult uitate?
Acestea erau pesemne ideile care frămîntau mintea lui *fra* Girolamo; care, după cum am mai menţionat, nu privea numai asupra Florenţei, ci vedea în toată Italia pericolul mortal, fără o reîntoarcere la principiile rigide ale Evangheliei.
Dar ce sfînt nu a trecut prin această stare, în secolul în care a trăit?
Oare nu încercase aceleaşi sentimente şi Sfîntul Francisc din Assisi, pe vremea cînd nu existau principi, nici «magnifici», şi totuşi se vărsau rîuri de sînge între fiii aceluiaşi oraş, chiar ai aceleiaşi familii?

---

[1] Să ne gîndim la invectivele lui Dante împotriva moravurilor rele ale oraşului său şi împotriva «neruşinatelor femei florentine»! Să ne gîndim la fulgerele aruncate de Petrarca împotriva Curiei de la Avignon; şi nu numai de Petrarca, ci şi de Santa Brigida şi Santa Caterina da Siena. (N. A.)

Dar de ce nu s-a ivit un profet care să arunce tunete şi fulgere împotriva oraşului dezbinat, şi aprins tot de cele trei scîntei care înflăcăraseră inimile, atunci cînd pe străzile oraşului curgea sînge şuvoaie, cînd fratele îşi denunţa fratele şi tatăl fiul; cînd alergau ca nişte fanatici la casa unui cetăţean, vinovat de o credinţă albă sau neagră[1], ca să-i ardă lucrurile sau să-i fure mobilele? Cînd, timp de două secole, în Florenţa, nu au încetat exilurile, torturile, confiscările, omorurile, de ce nu s-a născut oare un nou Ieremia care să strige răzbunare în lăcaşul Domnului şi să invoce focul ceresc?

În schimb apărea tocmai acum, cînd oraşul era mai liniştit ca oricînd; cînd se bucura de o perioadă de pace cum nu se bucurase niciodată; acum cînd era bunăstare; acum cînd încetaseră fracţiunile şi măcelurile între cetăţeni; apărea tocmai acum un profet al nenorocirilor, fiindcă poporul se încununa cu flori, fiindcă se picta naşterea Venerei şi se făceau serbări de carnaval cu zeii Olimpului.

Din această cauză, Lorenzo nu a luat niciodată în serios invectivele fratelui Girolamo, respectîndu-i totuşi viaţa lui sfîntă şi moravurile lui pure şi asistînd cu asiduitate la predicile lui, pe care le asculta cu seninătate, chiar atunci cînd dominicanul, de la amvon, desemna cu degetul arătător pe «fiul impietăţii» şi vorbea de tiranie şi de libertate uzurpată.

Dar, cu cît ostilitatea unei părţi din public se manifesta tot mai crîncenă împotriva neşlefuitului orator ferrarez, a cărui incorectă pronunţie zgîria armonioasele urechi florentine, el cu atît mai mult îşi amplifica violenţa predicilor sale.

Iată că el trecea dincolo de hotarul oraşului ce purta stema crinului, sosea la sediul lui Pietro, şi la biserica lui Hristos, prezicînd urgia cerească, dacă nu se purificau moravurile şi nu se reîntorceau la primitiva simplitate a Evangheliei.

Nu se ştie dacă prin intervenţia lui Lorenzo, sau pur şi simplu dintr-o măsură disciplinară, *fra* Girolamo a fost chemat la congregaţia Observanţilor Lombarzi. Savonarola s-a văzut nevoit atunci să schimbe cîmpul

[1] Aluzie la *Bianchi* e *Neri* (N. Tr.)

predicilor sale. Cuvintele lui înflăcărate au fost auzite în amvonurile din Brescia și Genova, cucerindu-și în afara Toscanei faima pe care nu izbutise s-o cucerească la Florența, oraș care, cu greu, recunoaște meritele și admite adevărurile.
În scurt timp, popularitatea noului Ieremia se răspîndi în toată Italia; discipolii săi fideli care rămăseseră la Florența doreau reîntoarcerea fratelui; Pico della Mirandola, profund admirator al fratelui Girolamo, a intervenit în favoarea lui pe lîngă Magnificul.
Cum Lorenzo nu înțelegea să sufoce libertatea cuvîntului, și de altfel în inima lui stima totuși caracterul dur și pur ca diamantul al sincerului Savonarola, a fost de acord să-l recheme.
Dar trecuseră nouă ani de la prima apariție a fratelui Girolamo la Florența; era în 1491, cînd Lorenzo nu mai avea decît un an de trăit.
De astă dată reîntoarcerea predicatorului a fost aproape un triumf. La scurt timp după revenire, Savonarola a fost ales prior de San Marco și în această calitate ar fi trebuit, conform obiceiului, să facă vizita de politețe Casei Medici.
Savonarola a refuzat cu hotărîre.
Predicile lui au fost reluate cu și mai multă violență și ținta de predilecție a fratelui a fost, la fel cum fusese și în trecut, Lorenzo.
Dar, în fond, ce vină-i găsea Savonarola Magnificului? În primul rînd, îl învinuia că era un om prea puternic pe pămînt. Se va vedea, mai tîrziu, cum el nu făcea deosebire între potentați, cînd i se părea că ei erau fructul uzurpării sau al simoniei; și-l vom vedea atunci pe *fra* Girolamo tratînd pe papa Alexandru al VI-lea, desigur nu cu un respect mai mare decît a avut, sau mai degrabă nu a avut, față de Lorenzo. Dar vom mai vedea, în acea cu totul neobișnuit de ciudată Florență, pe același Savonarola acuzat... că a vrut să devină tiran!
După mintea intransigentului dominican, Medici exercita o putere arbitrară pe care nu Dumnezeu i-o dăruise. Dar Savonarola avea să respecte autoritatea unui rege Ferrante din Napoli, copleșit de atîtea delicte, numai pentru că era uns cu mirul divin; în schimb nu putea admite că un cetățean fusese înălțat de popor deasupra

poporului, deşi tot de către popor îi fusese conferită autoritatea supremă.
Savonarola pretindea, în ingenuitatea sa, ca Lorenzo să redea poporului florentin libertatea sa comunală. «Dar care libertate? — se putea întreba Lorenzo. Poate că aceea pe care a găsit-o familia mea cînd a fost chemată să conducă soarta comunii? Libertatea de a exila, de a se masacra în plină stradă, de a împărţi oraşul în facţiuni, cum s-a întîmplat secole de-a rîndul? Dar eu i-am dat Florenţei o libertate cu mult superioară; prestigiul în faţa tuturor popoarelor din Europa; libertatea provenită din bunăstarea economică şi din muncă; libertatea prin care fiecare cetăţean se simte tutelat de legi şi nu lăsat în voia soartei...»
Ca toţi marii idealişti, Savonarola a fost un utopist; a visat intangibilul şi irealizabilul. Închipuirea lui dorea cu ardoare o republică ciudată, alcătuită din democraţie şi teocraţie, un oraş al lui Hristos, purificat de orice păcat, adept al unei singure legi: aceea a Evangheliei.
Sfîntă utopie, dar care stîrnea zîmbete numai la gîndul de a o vedea realizată într-un oraş ca Florenţa, gata oricînd de a se reîntoarce la vechile facţiuni, de îndată ce s-ar destinde severa rigiditate a legilor.
Fra Girolamo, prin urmare, a dispreţuit ideea de a se duce să-şi exprime omagiile sale Magnificului, ca prior al mănăstirii create de familia Medici, dar primea în schimb beneficiile şi protecţia lui. Nu numai atît, dar totdeauna a manifestat ostentativ o atitudine dispreţuitoare, aproape nepoliticoasă, faţă de Magnificul Lorenzo; totuşi acesta asista cu asiduitate la predicile lui Girolamo de parcă nici n-ar fi existat acel dispreţ.
Lorenzo zîmbea în faţa acestei vădite ostilităţi şi de mai multe ori a încercat să-l învingă cu nobila lui politeţe pe austerul profet. Nu a vrut desigur să se umilească pînă într-atît încît să se ducă el însuşi să-i facă o vizită priorului, şi poate că Lorenzo ar fi făcut-o totuşi, dacă nu l-ar fi reţinut gîndul la un posibil afront, ceea ce nu ar fi putut suporta ca şef al guvernului, silindu-l să adopte sancţiuni împotriva fratelui.
Totuşi, pesemne că, în adîncul inimii sale, simţea
 lipsa de politeţe a lui *fra* Girolamo, căci a fost auzit

cîteodată exclamînd, cu un aer de glumă amară: « Iată un străin care vine în casa mea fără a binevoi să-mi facă o vizită măcar ».
Nici sumele însemnate de bani dăruite mănăstirii nu au servit la îmbunarea sufletului priorului față de Magnific; Savonarola nici nu atingea banii trimiși de Lorenzo, ci poruncea ca monedele acestui « fiu al impietății » să fie împărțite neîntîrziat sărmanilor.
O altă gravă învinuire pe care i-o aducea *fra* Girolamo Magnificului era aceea a fastului de la curtea Medicilor și a risipirii banilor publici.
Am mai văzut că acest fast era rezervat numai vieții publice a lui Lorenzo, nu și vieții lui private. Oare cum se poate aduce această acuzație unui principe, dacă pentru prestigiul însuși al sarcinii sale, arătat mai ales față de oaspeții străini și față de alți potentați din jurul lui, care trăiau mai mult din aparența fastului, este constrîns să mențină decorul acela pe care nu-l întîlnești numai în regimurile oligarhice.
Aplicînd preceptele Evangheliei, *fra* Girolamo ar fi trebuit să ceară atunci și pontifilor să părăsească sediul Vaticanului ca să trăiască în cea mai neagră mizerie.
Și banii pe care Lorenzo îi risipea cu multă largheță, fie chiar și cei proveniți din contribuțiile populare, nu se întorceau oare din nou în mijlocul poporului sub altă formă, fie de binefacere, de lucru, sau de sporire a artelor și de înfrumusețare a orașului?
De altfel, familia Medici acumulase nemărginitele ei averi, fără a le dobîndi din bunurile republicii, ci prin comerțul ei dincolo de mare, și prin exercitarea unei activități prin zărăfie.
Și dacă seniorul din Florența era strălucitor, la fel era și orașul său; Florența nu a fost niciodată, în nici o epocă, un oraș de zdrențăroși.
Lumea nu e făcută din asceți, nici din sfinți, și nici Lorenzo n-a fost un moralist și nici un ascet; i-a plăcut să se bucure de viață în toate manifestările ei; a avut iubiri extraconjugale, deși totdeauna purtînd amprenta unei oarecari sănătăți de moravuri. « A fost un mare iubitor »; a spus un istoric și a spus-o drept.
Noi spunem că a « fost un om, un om al secolului său », cu mult mai multe virtuți față de alții și cu mult mai puține vicii decît alții; Savonarola îl lua drept

prototipul tiranului, deoarece el se afla la Florența, dar s-a văzut, mai tîrziu, că după ce Lorenzo a dispărut de pe scena lumii, și Savonarola devenise timp de cîțiva ani arbitrul guvernului florentin, ura lui nu s-a potolit și, nemaiavîndu-l la îndemînă pe Lorenzo drept țintă, și-a întors privirea spre alte ținte mai înalte care aparțineau unui oraș străin de-al lui.
Dar fără îndoială că dacă ar mai fi fost în viață « tiranul Lorenzo », rugul din *Piazza della Signoria* nu s-ar fi aprins niciodată. Și *fra* Girolamo, în ultima sa tragică noapte de la Alberghetto, s-a gîndit, desigur, cu amărăciune că după ce lansase anatemele sale cumplite împotriva tiraniei medicee, el murea acum de o moarte infamă, lovit de sentința emanată de o seniorie populară și republicană, cu consimțămîntul papii Alexandru Borgia.

★

Pe nedrept, prin urmare, a fost acuzat Lorenzo că a vrut să sufoce glasul lui *fra* Girolamo. Se știe că Magnificul nu tolera imixtiuni și nici constrîngeri în ceea ce privea voința sa, cînd era convins că acționează în deplină justețe, deci, nici un fel de intervenție, fie chiar și prestigiul unui Pico della Mirandola și tot nu ar fi fost de ajuns ca înfierbîntatul dominican să fi fost rechemat la Florența, dacă nu ar fi vrut-o Lorenzo însuși.
Pînă și Piero de' Medici, după moartea tatălui său, după ce îl îndepărtă pentru cîtăva vreme pe *fra* Girolamo, i-a permis mai tîrziu să se reîntoarcă.
Fie din spirit de toleranță, fie din abilitate politică, la Florența *fra* Girolamo a fost întotdeauna liber să-și poată exprima cele mai aprinse opinii ale sale; dar opiniile și atacurile vehemente care-i erau permise, în afara oricărei pedepse, sub « tirania » lui Lorenzo, nu i-au fost suportate în schimb de Florența republicană, cînd « paharul s-a umplut », adică potentații pămîntului nu au mai fost în stare să suporte adevărul usturător pe care fratele îl azvîrlea cu putere în obrazul lor.
S-a spus între altele și că Magnificul, nereușind să-l mai potolească pe *fra* Girolamo sau să-i împiedice

predicile, căuta mijlocul potrivit de a-i ridica împotrivă un alt antagonist care să-i dea lui Savonarola replica cuvenită, combătîndu-i teoriile, acesta fiind *fra* Mariano della Barba da Genazzano, pe care cronicile vremii îl descriu ca fiind opusul perfect al lui Savonarola. Acesta era un tînăr călugăr din ordinul Sf. Augustin, « turbulent, un pedant al limbii, un nechibzuit », după cum se exprimă un istoric; avid de notorietate, monden şi lipsit de scrupule. Dar limbajul lui liber, cîteodată tangent cu vulgaritatea, a obţinut rezultatul diametral opus, făcînd şi mai mult să strălucească elocvenţa vehementă şi concisă a lui Savonarola.

Rămîne în afara oricărei în doieli că acest antagonist a existat şi nu numai că a existat, dar s-a dovedit cu certitudine că Magnificul nu a fost cel care a putut să provoace un asemenea orator împotriva priorului de la San Marco.

În primul rînd Magnificul nu ar fi avut nevoie de astfel de mijloace meschine pentru a-l reduce pe dominican la tăcere. Ce fel de tiran ar mai fi fost el? Era de ajuns o vorbă undeva, sus, dacă nu dorea să recurgă la forţă, şi o chemare oportună l-ar fi debarasat pe Lorenzo de acest nou Ieremia [1].

Şi apoi, Magnificul era un prea profund cunoscător de oameni, ca să nu înţeleagă de la început diferenţa de postură morală existentă între cei doi oratori; şi, mai înainte de a se expune unei înfrîngeri penibile, ar fi ştiut să cîntărească bine adversarul de care era nevoie pentru a-l înfrînge pe Savonarola.

Adevărul este că Lorenzo, deşi asculta cu mare atenţie, după cum se cuvine s-o facă un şef de stat, vocea aceea discordantă printre mii de alte voci proslăvitoare, nu şi-a pierdut niciodată propria-i seninătate şi nici nu s-a arătat tulburat de acuzaţiile pe care i le lansa profetul.

Cînd s-a putut sustrage vreodată vreun om al guvernului admonestărilor?

---

[1] Lorenzo murise de mult, cînd la Florenţa a avut loc spectacolul Franciscanilor împotriva Dominicanilor; rivalitate deplorabilă, care n-a fost cea din urmă dintre cauzele distrugerii lui Savonarola. (N. A.)

Argumentele care reveneau adesea în predicile foarte violente ale priorului, în afara acuzaţiilor de tiranie şi păgînism, scoteau în evidenţă trei episoade pe care adversarii lui Lorenzo se complăceau să le remarce în orice ocazie.

Prima dintre aceste învinuiri, de care era acuzat de la amvon Lorenzo, era jaful de la Volterra şi măcelurile ce au urmat după jaf.

Am demonstrat că Lorenzo nu putea fi direct răspunzător de aceste excese comise de armatele de mercenari comandate de căpitani de ocazie tot mercenari. Pesemne că însăşi prezenţa lui Lorenzo la Volterra nu ar fi fost de ajuns ca să poată reţine mulţimea soldaţilor dornici de pradă.

A doua acuzaţie era asasinarea lui Girolamo Riario, soţul Caterinei Sforza, ucis la Forlì în conspiraţia condusă de Checco Orsini şi Stefano da Castrocaro, şi măcelurile florentine după conspiraţia Pazzi-lor. Participarea lui Lorenzo la această conspiraţie ar fi dovedită, după unii istorici, de scrisori scrise, după masacru, de către conspiratorii lui Lorenzo, pentru a-l informa de cele petrecute.

Fiind admis, dar nedovedit ca adevărat, faptul că asemenea scrisori l-ar indica pe Lorenzo ca « iniţiator » al asasinării lui Riario, e bine să amintim cine era această mizerabilă făptură, vinovată la rîndul său de asasinate şi alte infamii publice şi private. Să nu uităm că Riario a fost sufletul conspiraţiei Pazzi-lor, adevăratul « iniţiator », instigator, al asasinării lui Giuliano şi rănirii lui Lorenzo. Să nu uităm faptul că şi după conspiraţia Pazzi-lor, Riario a încercat din nou, în alte două rînduri, să unelteasc㠄 asasinarea lui Lorenzo Magnificul.

Lăsînd deoparte legea divină care impune avertismentul că sîngele cere sînge, dacă Lorenzo şi-ar fi răzbunat fratele, nu ar fi făcut altceva decît să aplice legea onoarei, care i se impunea în acea situaţie. Să nu uităm şi faptul că pe vremea aceea aşa-zisa « răzbunare a sîngelui vărsat » era sacră, în ciuda apelului religiei la iertarea ofenselor aduse; şi cel care ar fi lăsat nerăzbunată o crimă săvîrşită în sînul propriei sale familii, era socotit un laş.

151 Printre altele, noi mai credem şi că Riario, urît cum

era, ar fi avut acelaşi sfîrşit chiar şi fără iniţierea şi instigarea lui Lorenzo; şi că un individ ca el nu era demn de o soartă mai bună.
Iar în privinţa măcelului din Florenţa, ca urmare a conspiraţiei Pazzi-lor, cum ar fi putut oare Lorenzo, care nu primise doar o simplă zgîrietură [1], deprimat peste măsură de moartea fratelui său şi de brutalul atac suferit în acele condiţii de timp şi de loc, să stăvilească furia poporului mîniat de nelegiuire şi sacrilegiu? Lorenzo a îndulcit atît cît a putut rigorile represaliilor, dar nici un şef de guvern în asemenea cazuri nu se poate opune sancţiunilor care constituie o reală şi proprie legitimă apărare a statului. Este ciudat să se pretindă o generozitate mai mult decît omenească din partea lui Lorenzo, în timp ce nici un glas nu se ridica, pe vremea Comunelor, cînd sîngele cetăţenilor se vărsa din abundenţă pe motivul unei simple bănuieli de dorite schimbări în ordinea Republicii.
Opoziţia, care i-a ridicat lui Lorenzo asemenea puncte de acuzaţie, a căzut în excese de zece ori mai mari, cînd frînele puterii au încăput pe mîinile oamenilor ei. Savonarola îi mai aducea apoi lui Lorenzo eterna acuzaţie care se aduce tuturor şefilor de guvern: faptul că s-a îmbogăţit pe seama banilor publici.
Lorenzo şi-ar fi însuşit adică anumite fonduri de zestre, rezervate fetelor sărace din Florenţa. Exista într-adevăr un fond de asigurare din partea statului, graţie căruia taţii de familie, plătind anual o anumită cotă, puteau avea asigurată o dotă pentru fetele lor. În 1485, din cauza unor plăţi urgente de datorii de război, Senioria (să ne înţelegem bine, nu Lorenzo, ci o deliberare publică a tuturor membrilor Senioriei) pentru a nu împovăra poporul cu noi taxe, a hotărît să plătească numai o cincime din dote, destinînd restul statului. O operaţie care, dat fiind momentul excepţional, era uşor de înţeles, deoarece era mai uşor de suportat pentru oraş decît mărirea dărilor; dar bineînţeles că lucrul a fost judecat ca nepopular, şi părinţilor li s-a părut scăzută dobînda de 7% pe care statul o

[1] Rana lui Lorenzo n-a fost o simplă zgîrietură ; o lovitură de pumnal la gît e totdeauna ceva grav şi ca prin minune nu a fost mortală în cazul lui. (N. A.)

oferea încasărilor pentru sumele de zestre trecute în patrimoniul statului.
Desigur că și cei potrivnici Casei Medici au susținut că Lorenzo și-ar fi însușit banii de zestre ai fetelor sărace pentru a-și plăti capriciile personale.
Dar ținînd cont de imensitatea patrimoniului Medicilor, pe care l-a moștenit Lorenzo de la strămoșii lui și pe care la rîndul lui l-a lăsat urmașilor, absurditatea acestei acuzații apare evidentă.
Pe de altă parte, *fra* Girolamo, suflet candid, care frecventa puțin sau chiar de loc societatea florentină, străin și foarte departe de spiritul ei, a devenit o pradă ușoară a abililor instigatori. El nu putea înțelege pînă la ce punct pasiunea partinică poate să ajungă într-un oraș ca Florența, sensibil și sectar, dispus oricînd la răzvrătire. Prin urmare, foarte integrul dominican a fost folosit ca instrument al unei politici antimedicee, abil mascată în spatele ecranului religiei și a purității moravurilor.
Cea mai mare vină a celor doi mari antagoniști a fost aceea de a nu se fi cunoscut mai bine; a fost vina amîndorura de a nu fi vrut să facă primul pas, ceea ce ar fi fost de ajuns ca să-i apropie.
Pe de o parte mîndria lui Lorenzo, puternic și dîrz în poziția lui socială și neclintit în resentimentul de a se simți atacat pe nedrept; și pe de alta, mîndria dominicanului, puternic și dîrz în credința lui, sub pavăza purității.
Mai tîrziu a apărut cel care a știut să exploateze cu mare abilitate disensiunea dintre *fra* Girolamo și Alexandru al VI-lea, care la rîndul lor doreau să se vadă cînd unul cînd celălalt.
Fra Girolamo scria papii, ca un fiu tatălui său; Borgia spunea că este dornic să stea de vorbă cu demnul prior din San Marco; dar și aici prea mulți oameni aveau interesul să împiedice un acord între cei doi; și astfel, lui *fra* Girolamo i se exagerau pericolele unei vizite la Roma, după cum și lui Alexandru Borgia i se exagerau invectivele lansate la adresa persoanei sale de la amvonul lui *fra* Girolamo.
La sfîrșitul acestei lupte pămîntești, unul dintre antagoniști a făcut în sfîrșit primul pas care trebuia pornit cu zece ani mai înainte; și acesta a fost Lorenzo.

El l-a invitat pe Savonarola la patul lui de moarte. Act care nu a fost înfăptuit nici din slăbiciune şi nici din teamă, deoarece Magnificul avea confesorul lui care-l spovedise şi îl împărtăşise. Într-adevăr, în vizita de la vila Careggi nu a fost o confesiune şi nici o dorinţă de confesiune. Întîlnirea *in extremis* nu a fost în voinţa Magnificului decît din dorinţa de a părăsi acest pămînt, împăcat cu toată lumea. Din nefericire era prea tîrziu. Propaganda urii îşi făcuse efectul. Epilogul acestei căinţe tardive avea să aibă loc abia cu şapte ani mai tîrziu, cînd flăcările rugului infam au luminat cu lumina lor sinistră pietrele palatului clădit de Arnolfo.

XI. POLITICA SECOLULUI ŞI POLITICA LUI LORENZO

« Lorenzo Magnificul este considerat, conform unei păreri generale în Europa, omul cel mai demn de a fi luat în seamă din cîţi oameni au ţinut în mînă frînele guvernului unui stat; şi caracterul lui a interesat totdeauna umanitatea, deşi abia în zilele noastre începem să-i apreciem, cu demnitate, măreţia lui în cea mai largă sferă.
Era un om eminent într-o perioadă cînd abundau oamenii mari iar azi este recunoscut faptul că el a fost una din forţele inspiratoare ale secolului XV [1]. »
Astfel exaltă un istoric străin figura lui Medici în lumina faptelor şi a analizei.
Un italian, Pieraccini, ale cărui idei politice sînt cunoscute de asemenea drept foarte înaintate, se exprimă astfel:
« După părerea noastră, Lorenzo de' Medici a fost un geniu. Dar nu un om de geniu în sensul lombrosian, ci omul în care există echilibrul şi armonia funcţiilor, fără semne de nevroză sau de degenerare. În Lorenzo luminile geniale au fost întrerupte de clarobscur şi de umbre ».
Şi în legătură cu acuzaţiile ce i s-au adus, cu multă acuitate istoricul ajunge la această concluzie:
« Dar nu credem că greşim cînd afirmăm că diferitele acuzaţii *nedocumentate* aduse Magnificului, se opun trăsăturilor *documentate* ale probităţii sale şi ale dezinteresului său personal; după părerea noastră, el a

[1] I. Ioung, *J Medici.* (N. A.)

ştiut să tempereze şi să armonizeze avantajele personale şi familiale cu cele ale Comunităţii [1].
După cum se întîmplă mai totdeauna în diferitele excese de entuziasm, de la care nici istoricii cei mai reci nu reuşesc întotdeauna să se sustragă, s-a exagerat în a face din gîndirea politică a lui Lorenzo aproape un vestibul al viitoarei Italii unite. O egală exagerare s-a repetat şi cu Dante, Petrarca, Cola di Rienzo, făcîndu-se o vagă aluzie la această fantomă evanescentă, care renăştea pe neaşteptate deasupra marelui cimitir al Italiei.
Trebuie să spunem că pentru Lorenzo această figură retorică de unificare a Italiei a fost şi mai îndepărtată decît pentru alte personaje mai sus amintite.
Lorenzo nu a avut niciodată o concepţie de unitate italică. În calitatea lui de om superior, cum era, nu putea să nu înţeleagă cît de nebunesc era un asemenea vis pe vremea lui, cînd mai dura încă sciziunea aceea fatală între oraşe, fruct al facţiunilor medievale, cărora numai noii principi reuşiseră să le pună stavilă.
Deşi oraşele italiene, în noul regim de « seniorii » care se crease, cîştigaseră ca armonie internă, rămînea totuşi între ele acel sens de trează neîncredere, acel sentiment limitat doar la propriul lor oraş care a durat puternic şi neclintit pînă cînd revoluţia franceză a venit să arunce şi în mijlocul nostru germenul unităţii naţionale care a culminat apoi cu renaşterea noastră, adică risorgimento-ul nostru.
Să vedem acum care a fost forma de guvernămînt florentin pe vremea Magnificului.
Pentru a înţelege schimbările petrecute în acest oraş, care dintr-un guvern larg popular s-a orientat spre o reală şi pură oligarhie, trebuie să ne reîntoarcem la stadiul în care se afla Florenţa după revolta Ciompilor.
Pe bună dreptate se poate spune că acest violent efort al păturii populare, rezolvat într-o reală şi pură anarhie cu deşarte vărsări de sînge, a fost ultima fulgerare a acelor lupte de facţiuni care timp de mai bine de două secole sfîşiase Comuna Florenţei.

---

[1] Pieraccini, *Familia Medici din Cafaggiòlo.*

Artele majore ca arhitectura, pictura, sculptura reluaseră un mare avînt şi anulaseră privilegiile impuse de puterea păturii populare; puterea se concentra din ce în ce mai mult în mîinile cîtorva aleşi; capacitatea artelor minore ca giuvaergeria, ceramica etc. a fost din ce în ce mai redusă; şi extragerile pentru magistraturi se făceau punînd în urne nume ale unor persoane de încredere, în aşa fel încît alegerea priorilor se făcea dintr-un număr din ce în ce mai restrîns de cetăţeni.

Prin urmare, au început să se ridice acele familii care se deosebeau ca venituri şi merite politice şi care s-au evidenţiat mai mult în revoluţiile pentru salvgardarea libertăţilor republicane.

Primele familii care s-au afirmat au fost Albizi şi Alberti. Pe de o parte dorinţă de răzbunare şi pe de alta, dorinţă intensă de dominare.

Familia Albizi avusese o rudă, Piero, condamnat în timpul revoltei Ciompilor, avea prin urmare o ură implacabilă împotriva familiei Alberti, care susţinuse partea populară; de aici au decurs exiluri, persecuţii, o scurtă reîntoarcere la vechile partide ale *Bianchi*-lor şi *Neri*-lor, ale *Cerchi*-lor şi *Donati*-lor. Familiei Alberti i s-a adus acuzaţia de simpatie *ghibelină* şi cînd mai tîrziu Masso degli Albizi a fost ales gonfalonier, alegerea lui a semnat sfîrşitul familiei rivale, care s-a risipit, şi nu numai atît, ci au fost emise noi ordine care în mod practic reduceau la zero suveranitatea poporului.

Pînă şi gloriosul «partid guelf», care fusese, timp de secole, bastionul libertăţilor florentine, a provocat suspiciuni în ochii noilor conducători: le-au fost luate toate prerogativele, şi mulţi dintre aderenţi au fost excluşi din slujbele publice. În realitate, aceste limitări ale libertăţilor comunale aveau un fundament. Oraşul era istovit de revolte, de faţiuni, de exiluri, de masacre între cetăţeni, care timp de secole pustiiseră şi devastaseră Florenţa; ajunseseră să înţeleagă că libertatea tuturor se rezolva, în practică, pentru libertatea nimănui şi adesea se sfîrşea prin trecerea în libertinajul cel mai desfrînat şi în anarhie.

Aşadar Senioria a concentrat în ea însăşi toată puterea; şi-a arogat dreptul de a angaja mercenari înarmaţi

fără a mai recurge la aprobarea Consiliilor; dar să nu credem că toate acestea se făceau în sens aristocratic sau de opresiune pentru popor căci, dimpotrivă, multe familii nobile, care fuseseră în trecut cu totul adverse partidului democrat, cum erau cei din familia Cavalcanti, Pazzi, Ricasoli, Cavicciuli, Buondelmonti, Tornabuoni, au fost obligate să devină populare și să se înscrie în breslele minore. După ce a fost eliminată familia Alberti, ca vinovată de creare de facțiuni și discordii, s-a exercitat timp de mai mulți ani o adevărată dictatură din partea lui Maso degli Albizi, care avea de altfel consilieri aleși dintre oamenii cu mintea luminată, și cu o judecată dreaptă, ca Niccolò da Uzzano și Gino Capponi. Au fost numite și două Consilii alcătuite din cetățenii cei mai de vază; Consiliul celor Două sute (*Duecento*) și al celor O sută treizeci și unu (*Centotrentuno*); dar s-a spus că aceste consilii se limitau în a accepta și nu a discuta cele supuse aprobării.
Istoricul Cavalcanti scria că: «justiția se administra în afara palatului», adică în mici adunări restrînse și dubioase [1].
Astfel Comuna pierduse caracterul ei special medieval, adică sprijinul cel mai larg al poporului, reprezentat de Consiliile Artelor și Armelor, de Corporații, de priori și de căpitanii de justiție. Încă nu se ajunsese la o oligarhie închisă ca aceea a Veneției, dar nu mai lipsea mult pentru a se ajunge.
Dimpotrivă, se poate afirma că Florența, ținînd seamă cît era de diferită condiția republicii venețiene, care ținea de secole bine strînse în pumn nu numai orașele de pe peninsulă, ci și îndepărtatele domenii de dincolo de mare, căutase să se modeleze după forma ei de guvernămînt. Comuna dăduse greș în scopul ei principal, adică acela de a da unitate cetățenilor ei și teritoriului limitrof; Comuna, deși glorioasă și liberă expresie în fața preponderenței imperiale și feudale, adusese cu ea germenii fatali ai disensiunilor interne, așadar îi lăsase profund deziluzionați.
Restrîngînd funcțiile guvernului și consolidînd organele puterii, s-a sperat să se pună capăt, o dată pentru

[1] Și toate acestea se petreceau cu mult înaintea Medicilor. (N.A.)

totdeauna, acelor « subtile abilităţi » pe care Dante le deplînsese încă de pe vremea lui, şi care, după ce erau aprobate în luna lui octombrie, nu ţineau pînă în mijlocul lui noiembrie.

Între timp, Florenţa, care din necesităţi politice a trebuit să se alăture unor alianţe şi să intervină în războiul dintre Carlo di Durazzo şi Ludovic d'Anjou pentru succesiunea la regatul Neapolului, îşi mărise propriul teritoriu: recucerise oraşul Arezzo, recucerişe Pisa după un lung şi glorios asediu, susţinut în mod eroic de pisani, şi obţinuse mult dorita ieşire la mare; avusese în seniorie oraşul Cortona, cucerit de regele Neapolului şi apoi cedat Florenţei. Acestei achiziţii i-a urmat şi aceea a oraşului Livorno, cumpărat de florentini, cu bani, de la Gabriello Mario Visconti. Acestea şi alte războaie, care au durat pînă în 1433, au slăbit foarte mult Florenţa şi au deschis drum dominaţiei familiei Medici, cînd după decăderea prestigiului familiei Albizi, din lipsă de succesori demni, Niccolò da Uzzano fiind şi el prea bătrîn, singurul om care a părut mai deosebit faţă de alţii, prin popularitate şi minte ageră, a fost Giovanni di Averardo de' Medici, căruia i se spunea şi Bicci.

Comuna se transforma într-o formă de seniorie democratică, în care cetăţeanul eminent îşi asuma o figură de *princeps*, în pura semnificaţie latină de *primus inter pares*.

Pares aveau să fie personalităţile de vază, membrii celor două consilii, dar de altfel în practică totul se reducea la o majoritate de partid, care natural că avea totdeauna şi majoritatea voturilor.

Adversarii Medicilor i-au adus Magnificului învinuirea de uzurpare a puterii şi sufocare a libertăţilor republicane; dar ce putea oare sufoca Lorenzo, care să nu fi fost de mult sufocat, de peste şaptezeci de ani? Oare Lorenzo nu primise moştenirea tatălui său Piero, a bunicului său, Cosimo, şi a străbunicului său, Giovanni? Şi acesta, la rîndul său, nu-i urmase lui Maso şi lui Rinaldo degli Albizi, Gino Capponi, Niccolò da Uzzano, care realizaseră încă de pe atunci un fel de dictatură în noua oligarhie florentină?

Este un lanţ care începe de la revolta Ciompilor şi ajunge pînă la moartea lui Piero de' Medici.

De altfel, nu era vorba de un episod de uzurpare, limitată numai la Florența, ci de un fenomen social care cuprindea întreaga Italie. Era o evoluție politică provenită prin forța lucrurilor; la fel ca la Florența, și în alte părți Comunele își epuizaseră sarcina lor, prin urmare se simțea nevoia unor noi forme de guvernămînt. În Italia, senioriile se înființaseră încă de pe vremea lui Dante.
Era un progres? Sau un regres? În orice caz, era o nevoie resimțită pe plan universal, un fenomen social în vederea căutării unor mai bune orînduiri, întotdeauna dorit cu ardoare de către popoare.
După moartea lui Niccolò da Uzzano, în Florența numai doi oameni ar fi putut aspira la succesiune: Rinaldo degli Albizi și Cosimo de' Medici. Am mai spus că puterea familiei Albizi era în declin, sau mai degrabă simpatia poporului față de ei era în declin. Putem afirma că însuși Albizi, printr-o mișcare impulsivă și prost calculată, a fost cel care a determinat propria sa ruină tocmai cînd credea că-și zdrobește adversarul.
Condamnarea la exil a lui Cosimo (trebuia să fie condamnare la moarte, dar nu au îndrăznit s-o facă, de teama poporului și deoarece Cosimo își găsise judecători care s-au lăsat cumpărați) a provenit dintr-o reală și proprie conspirație realizată prin întinderea unei curse. În orice caz, Cosimo a ieșit în mod strălucitor din această uneltire, iar familia Medici și mai puternică.
Secretul succesului acelei politici, care i-a adus lui Cosimo meritul apelativului de *pater patriae*, constă în cumpătarea sa înțeleaptă și bunul său simț, pur popular, calități care au stat în mare măsură la baza formării caracterului lui Lorenzo.
O maximă care i s-a atribuit îl sintetiza astfel:
« În timp ce voi mergeți drept spre lucrurile infinite, eu mă opresc la cele finite; voi sprijiniți scările voastre de cer iar eu le înfig cît mai bine în pămînt, pentru a nu zbura atît de sus, de unde lesne aș putea să cad ».
Nu-i o filozofie prea elevată dar este foarte înțeleaptă; a trăi în realitate și nu în fantezie.

Şi experienţa oligarhică se putea numi eşuată. Cei puţini nu realizaseră nimic mai mult decît cei mulţi; menţinuseră oraşul în mai puţine disensiuni şi în mai multă armonie, dar nu fuseseră în stare să evite competiţiile între familiile cele mai puternice, nu se pricepuseră să evite corupţia şi negocierea care se făcea cu justiţia. Mai mult decît atît, Florenţa decăzuse din poziţia sa anterioară, ceea ce era grav pentru un oraş de negustori şi zarafi; era nevoie de o administraţie înţeleaptă, mai mult decît de un guvern puternic, şi nimic altceva nu era mai potrivit în situaţia creată decît administraţia unui bun negustor şi bun bancher. De aici alegerea lui Cosimo; alegere care nu înşelase speranţele.

Era fatal ca puterea să se concentreze în mîinile unui singur om: acel singur om a fost Cosimo, după cum mai tîrziu i-au urmat Piero şi Lorenzo; dacă ei nu ar fi păstrat această moştenire, ea ar fi încăput pe alte mîini, fără îndoială mai puţin demne.

Un guvern bazat pe Corporaţiile Artelor nu avea rost să mai dăinuie, acum cînd artele erau atît de decăzute: mă refer la «arte» în sensul industriei artizanatului, deoarece manufacturile, care aduseseră cîndva celebritatea Florenţei în lumea întreagă, nu mai erau acum monopolul acelui oraş, se universalizaseră, şi Florenţa resimţea în mod grav concurenţa.

Să nu ne surprindă, prin urmare, dacă nu mai apare numirea de Arte în constituţia Florenţei încă din 1458. Este natural ca familia Medici, după ce a ajuns la putere, să aibă grijă să o păstreze şi să ia armele din mîna duşmanilor, încît după ce Cosimo a primit conducerea republicii nu au mai rămas decît aparenţele vechii structuri comunale; Senioria a început să-şi formeze o armată şi între timp a ridicat toate armele de la cetăţeni; măsură înţeleaptă, de altfel, din partea celui ce îşi amintea cum aceşti cetăţeni făcuseră uz de ele în trecut.

În aparenţă, structura era intactă dar, în realitate, posturile de comandă erau încredinţate cetăţenilor devotaţi Casei Medici şi în care se putea avea încredere; la alegerile ce aveau loc «cei ce scoteau voturile din urnă» foarte abili, ştiau bine care nume puteau fi trase la sorţi şi care nu.

Reforma cadastrului care a echilibrat impozitele, lovind în cei mai înstăriți, a fost cu bună știință acceptată de popor; multe familii de la orașe au devenit proprietare de moșii ca să scape de greutățile vădit mai mari din viața urbană; și astfel orașul, încet-încet, s-a mai desconcentrat și capitalurile investite mai înainte în industrii acum se investeau în terenuri.

La moartea lui Piero Gutosul, cei care doreau cu ardoare reîntoarecerea vechilor instituții republicane au sperat ca guvernul ajuns în mîinile celor doi copii să nu dureze decît vreo cîteva săptămîni: dar Lorenzo avea să le ofere acestora cea mai mare deziluzie.

O dată cu venirea în guvern a lui Lorenzo, prerogativele Comunii au fost și mai restrînse; în loc de Consiliul șefului justiției și al armatei, și Consiliul poporului, s-a creat o singură «autoritate», rămînînd doar un Consiliu suprem format din cetățeni de încredere, devotați partidului mediceu. Cu aceasta, Lorenzo urmărea să dea statului o tot mai mare unitate de putere și de acțiune. Într-un cuvînt, era o concepție modernă care a fost continuată și în vremurile foarte apropiate de noi; a nu risipi ci a concentra forțele.

Putem spune oare prin aceasta că întreg poporul florentin era fericit sub conducerea lui Lorenzo? Poporul era de partea lui Lorenzo fiindcă în Florența domneau ordinea și bunăstarea, dar existau și nemulțumiți. Am văzut totuși că substratul acestei nemulțumiri era cu totul personal; ura îndîrjită și ranchiuna familiilor private care s-au revărsat în sîngeroasa zi de 26 aprilie 1478.

Episod care nu are prea mare importanță asupra nemulțumirii Florenței, nici asupra unei presupuse rele guvernări medicee; este un adevăr istoric care afirmă că sînt mai multe conspirații împotriva celor blînzi decît împotriva tiranilor feroci. Florența este o dovadă a acestui adevăr. Conspirațiile uneltite sub Cosimo Bătrînul, sub Piero, Lorenzo, nu au mai fost sub mîna de fier a lui Cosimo I, și nici sub vigilența precaută a marilor duci, descendenții săi.

Nici măcar sub josnicul Alessandro nu a fost nici o adiere de rebeliune în Florența; poporul, care de alt-

fel era potolit de ferocele tiran, nu a mişcat un deget. Episodul lui Lorenzino este cu totul altceva decît o conspiraţie. A fost o revoltă izolată a unui intelectual, a unui suflet închis şi neînţeles, care a făcut uz de singurul mijloc existent ca să poată distruge de pe faţa pămîntului un monstru.

Abilitatea politică a lui Lorenzo nu s-a văzut în război, ci în timp de pace. Mişcarea, peste măsură de îndrăzneaţă în aparenţă, dar îndelung meditată, a vizitei sale la regele Ferrante din Napoli a fost o capodoperă de diplomaţie.

Să observăm cu atenţie: nu a fost acţiunea necugetată a unui temerar, asemănătoare aceleia care l-a dus pe bietul Gioacchino Murat în faţa plutonului de execuţie la Pizzo di Calabria; nu a fost nesocotita parodie a lui Piero Nenorocosul, care şi-a făcut iluzia că reproduce gestul patern, prezentîndu-se înaintea lui Carol al VIII-lea pentru a trata salvarea Florenţei; dacă Lorenzo s-a decis la un pas de asemenea gravitate, a făcut-o pentru că « ştia » că joacă avînd în mînă o carte foarte mare.

Cunoscător profund al oamenilor, deşi foarte tînăr pe vremea primei sale vizite la Napoli, studiase psihologia complexă a regelui Ferdinando şi îi descoperise din prima clipă punctele sale slabe: sensibilitatea la adulaţie, la teamă, la elocvenţă, la bani: într-un cuvînt, sensibil faţă de toate acele forţe exterioare care ating de obicei firile temătoare şi grosolane. Regele Ferrante, nu prea cult, rămînea cu ochii holbaţi în faţa erudiţiei profunde a lui Lorenzo, cunoscător a atîtor poeţi şi filozofi; era orbit de bunul gust florentin, de estetismul lui Lorenzo, de felul lui de a vorbi armonios şi elegant, de raţionamentele logice şi convingătoare. Lorenzo îşi dăduse seama, încă de pe atunci, că îl « impresionase » pe regele Ferrante. Să mai adăugăm şi ceea ce ştia Lorenzo, din surse tainice, de adevăratele sentimente nutrite de rege pentru papă şi de papă pentru rege.

Era fără îndoială în posesia unor secrete de stat despre care regele Ferrante nu avea nici o bănuială; deţinea taina schimburilor epistolare între familia Sforza, Cosimo, bunicul său şi Piero, tatăl său; avea informaţii secrete despre Paris, Milano, Veneţia şi politica urmă-

rită de acea republică. Prin urmare, nu s-a dus la regele Neapolului nepregătit, ci cu date precise de fapte și cu probe palpabile. Și dacă regele a fost convins de ideea de a desface alianța cu pontificele și a încheia o pace separată, fapt foarte grav, înseamnă că Lorenzo a știut să-i ofere regelui din Napoli o puternică contrapartidă compensatoare și să-i demonstreze, în mod clar și evident, că alianța cu Lorenzo valora mai mult decît cea cu Sixt.
Conspirația Pazzi-lor a dus în mod fatal la și mai grave restricții din partea guvernului republicii. A fost instituit un Consiliu al celor Șaptezeci *(dei Settanta)*, un fel de senat, care în mod necontrolabil și necriticabil alegea magistrații și seniorii.
Din acest consiliu făceau parte « Cei opt cu practica » echivalînd cu un Minister de externe și de război; apoi era un fel de minister al Afacerilor interne, compus din doisprezece procuratori și « Opt magistrați » autorizați pentru administrarea orășenească.
În realitate, numirea celor Șaptezeci era făcută în urma propunerii lui Lorenzo, prin urmare în mod practic puterea era toată în mîinile sale; cîțiva ani mai tîrziu, numirea Senioriei nu a mai fost transmisă celor Șaptezeci, ci unei comisii de șaptesprezece cetățeni, din care făcea parte și Lorenzo.
Cît privește apoi problema relațiilor cu alte state, Magnificul în persoană trata de la egal la egal cu cei mai de vază oameni ai Europei, fără a mai trece prin nici un fel de instituții sau magistraturi. Singurul făuritor al echilibrului italian, timp de douăzeci și doi de ani, a fost Lorenzo. Numai el a intervenit cu priceperea sa excelentă și cu strădania sa pentru a deturna primejdiile războiului și pentru a înfrîna rîvna și nerăbdarea. O tacită gratitudine, pentru preaînțeleptul său arbitraj, i-a fost recunoscută în unanimitate.
El a fost omul păcii, nu al războiului.
În 1489, cînd războiul dintre Inocențiu al VIII-lea și regele din Neapole părea de neînlăturat, Lorenzo l-a sfătuit pe Inocențiu să caute o înțelegere cu dușmanul, sau să mai întîrzie, dacă nu avea suficiente forțe pentru a-l face pe rege să ia o hotărîre mai bună, dar în orice caz să nu ceară sprijinul Spaniei sau al Franței. De aceea este îndreptățită definiția pe care

i-a dat-o un istoric, numindu-l «acul balanței între principii Italiei».
A păcătuit oare prin orgoliu, Lorenzo, cînd i-a scris fiului său, Giovanni, că «o dată cu casa dispărea și orașul» adică o dată cu Casa Medici dispărea și Florența, una fiind legată de cealaltă prin același destin? Dacă a fost orgoliu, a fost un orgoliu legitim, în măsura în care, dintre toate familiile florentine, unele din ele fiind de foarte nobilă și îndepărtată viță, care nu reușiseră să facă pace și orînduiri trainice Florenței, ci un lanț nesfîrșit de disensiuni și lupte între frați, această unică familie de origine populară știuse să asume în ea însăși nu numai puterea, ceea ce ar fi fost cel mai neînsemnat fapt, ci toate aspirațiile unui popor, dîndu-i o unitate și o armonie care ar fi părut o nebunie s-o fi sperat în regimurile libere republicane. În scurta sa viață de om politic, noi vedem că gîndirea lui Lorenzo a fost dreaptă, precisă și îndreptată spre un singur țel: nu exista în firea lui acel pescuit în ape tulburi, specific politicii tuturor seniorilor vremii; nici căile întortocheate și întunecate ale unei diplomații șirete, mai mult joc decît știință, ci nobile vederi largi, sincere și evidente; o supremație exercitată fără violență și fără efort, recunoscută aproape cu un consimțămînt unanim.
Realitatea este că, în nici o altă perioadă a istoriei sale tulburi și tumultoase, Florența nu a fost mai unită, mai puternică și mai armonioasă, și nimeni nu va putea afirma că acolo domnea o tiranie susținută de forța armată sau de teroare. Teroarea va domni mai tîrziu, sub alți membri ai familiei Medici, care nu erau cei din ramura adevăratei vițe străbune.

«CE FRUMOASĂ-I TINEREŢEA!»

Poezia lui Lorenzo încă n-a fost apreciată de critica modernă la valoarea ei reală.
În general se tinde la devalorizarea întregii poezii din Quattrocento, care deşi trece drept secolul de aur al artei, este considerat decadent în ceea ce priveşte poezia. La această părere a contribuit o deviaţie de la versificarea spontană şi plină de prospeţime a trecentiştilor, acea calchiere, adesea plată şi simplistă, a căilor clasicismului, pînă a ajunge la imitaţii servile şi cîteodată insuportabil de plicticoase.
Totuşi, dacă «nu a avut faimă bună», din punct de vedere poetic vorbind, secolului al XV-lea «poate că mai mult decît orice altceva i-a dăunat faima extraordinară a vremurilor ce aveau să urmeze; deşi nu putem să nu-i învinuim de nepăsare faţă de acest secol pe istoricii literaturii noastre»[1]. Noi adăugăm: nu numai că i-a dăunat «faima vremurilor care au urmat», ci şi mai mult, aceea a «vremurilor dinaintea lui».
E ştiut faptul că în primul rînd critica este o sinteză complexă a «modei»: cînd iese la iveală un model preferat, nu mai sînt ochi pentru alte modele; sau puterea unui idol zeificat ani de-a rîndul poate fi năruită într-o clipă. Au fost perioade cînd Dante a fost numit «poet de cizmari» şi cînd Arcadia a depăşit

[1] Giosuè Carducci, *Prefaţă la poeziile lui Lorenzo de' Medici*, ed. Barbera, 1859 (N. A.)

succesul clasicismului; perioade cînd Giambattista Marino a fost considerat mai mare decît Petrarca[1]. Prin urmare, nu trebuie să ne uimească faptul că, pînă la jumătatea secolului trecut, Lorenzo era încă ignorat ca poet şi că de la el nu rămîneau decît rarele ediţii şi rarele manuscrise din biblioteci.
Carducci reevoca prima ivire a unei licăriri de poezie în sufletul lui Lorenzo, pe care el o leagă de o prietenie a lui Lorenzo din tinereţe, născută la Pisa în 1465, cînd s-a dus să-l întîlnească pe Federico de Aragon, vlăstar nobil al acelui rege crud, perfid şi feroce, care a fost regele Ferrante din Napoli.
Am mai amintit despre prietenia lui Lorenzo faţă de tînărul principe; prietenie care i-a fost de mare folos, fără îndoială, atunci cînd, cu o îndrăzneală oarbă, el a venit la Napoli, lăsîndu-se în mîinile celui mai cumplit duşman al său. Ne putem gîndi chiar la faptul că această prietenie din tinereţe i-a salvat viaţa. Cei doi tineri, pe care pe bună dreptate îi putem numi « regali », maiestuoşi ca doi regi, s-au cunoscut prin urmare la Pisa şi au simţit spontan o simpatie unul pentru celălalt. Federigo avea un suflet nobil şi cald; poate că numele său de botez îl făcea să aibă înclinaţii spre poezie, reamintindu-l pe marele Federigo al II-lea, reprezentantul şcolii lirice siciliene; şi, discutînd despre poezie, Federigo şi-a exprimat o dorinţă: fiindcă atît Cosimo cît şi Piero de' Medici colecţionaseră cele mai rare codice ale antichităţii, nu ar fi putut oare Lorenzo să-i procure un codice în care să fie culeasă lirica cea mai de preţ a anticilor? Şi Lorenzo, « nu fără mare strădanie », i-a trimis, în '66, un codice *in-folio* unde, în afara unor numeroase versuri ale şcolii siciliene, mai erau şi unele ode de-ale sale. Acestea au fost primele încercări poetice ale lui Lorenzo, pentru eternizarea tinerelor, iubite sau admirate de el, ca Lucrezia Donati şi Simonetta Vespucci.
« Şi e plăcut să-l auzi pe Lorenzo de' Medici povestind cu înflăcărarea şi expresivitatea unui poet, în comentarea sa, cum de la un sicriu a început în sufletul lui cunoaşterea universală a dragostei şi a vieţii. »

[1] Într-o perioadă din '800, s-a spus că Lorenzo Stecchetti (O. Guerrini) ar fi fost superior lui Carducci. (N. A.)

« O duceau la locul de veci pe prea încîntătoarea Simonetta Cattaneo, iubită de Giuliano de' Medici ... » La acest paragraf este necesară o precizare a acelui cuvînt « iubită ». Iubită, desigur așa cum Dante a iubit-o pe Beatrice în a doua sa întîlnire, cînd încîntătoarea ființă l-a salutat răspunzînd gentileței sale. În alt fel Simonetta nu a putut fi iubită nici de Giuliano, nici de Lorenzo.

De curînd căsătorită cu Marco Vespucci, și regina turnirului, frumoasa Simonetta a trăit cît trăiește un trandafir, durata unei dimineți.

Această plăpîndă floare genoveză, care i-a inspirat, ca un meteor în treacăt, pe pictori și pe poeți, căci avea șaisprezece ani, cînd a fost mireasă la Florența, și pesemne că în pieptul ei se cuibărise de pe atunci morbul subtil ce îi stinse viața, cînd a murit nici nu împlinise șaptesprezece ani. Așadar, dacă a fost dragoste, n-a fost decît o dragoste literară, după modelul celeia din *Vita Nova*.

« Acerbitatea morții și frumusețea uluitoare chiar a cadavrului ei stoarse lacrimi poporului, iar pe cei docți îi inspiră să scrie versuri în care o numiră divina; și poate c-o făceau ca o măgulire adusă lui Giuliano. » (Carducci).

De ce din « măgulire »? Carducci poetul nu putea admite că se exalta pur și simplu grația și frumusețea unei făpturi răpită în floarea vîrstei? Din « măgulire » față de cine, în Florența republicană din Trecento, se exaltă grația și frumusețea prea timpuriu truncheată a Bicei Portinari, căsătorită Bardi?

« Patru epigrame, care au părut grecești prin iscusimea lor, scria un tînăr din Montepulciano [1] (avea douăzeci și unu de ani), dar care redînd imaginea ei suav îndurerată și întristată de norul morții aveau să umbrească coloritul sclipitor al unui faimos poem. »

« Și Lorenzo, plimbîndu-se pe înserat cu un prieten al său, văzînd în splendida noapte de aprilie o stea foarte strălucitoare, lucind mai mult decît luceau celelalte: — Să nu fim uimiți — spuse prietenului — căci sufletul acelei nobile făpturi sau s-a transformat în această nouă stea sau s-a contopit cu ea. »

---

[1] Angelo Poliziano. (N. Tr.)

«Şi în zilele ce-au mai urmat, purtîndu-şi paşii singur şi gînditor pe încîntătoare pajişti, descoperind printre altele o floare de Clizia [1] s-a gîndit: „Iute, căci se apropie seara şi floarea aceea ar pierde prea dulcea viziune a iubitului ei; dar aurora binefăcătoare i-ar reda Cliziei înfăţişarea astrului dorit; lumii însă cine-i va reda lumina celei ce-a murit?" »

Tot astfel şi Carducci. Aşadar, nu trebuie să ne mirăm prea mult de o imitaţie atît de evidentă a vechilor scheme clasice, din partea poeţilor din Quattrocento, dacă însuşi Carducci, comentîndu-i, se lasă purtat, nu ştiu dacă în mod inconştient, să scrie o proză, oarecum artificioasă, care e neîndoielnic mai apropiată de Quattrocento decît de Ottocento. Mulţi critici nu şi-au dat seama că poezia lui Lorenzo se diferenţiază în mod substanţial de aceea a lui Poliziano, a lui Pulci, a lui Bojardo; e un Lorenzo care nu este dantist nici petrarchist, nici teocritian, ci doar poet florentin şi toscan, de o prospeţime şi de o spontaneitate necunoscută altor poeţi din vremea lui.

Se tinde a-l sui pe o treaptă mai înaltă pe Poliziano prin comparaţie cu el, fără a remarca faptul că Ambrogini este într-adevăr un minunat poet imagistic, un stilist clasic, dar plat discipol al schemelor, cînd şi cînd hiperbolic şi artificios. Se exaltă la el abilitatea în detrimentul adevăratei poezii; se preamăreşte impecabilul versificator al *Giostrei* (Turnirul), dar cînd ne sînt aduse fragmente antologice din el, nu ştim cum să mai ieşim din *Fie binevenită luna mai. Eu mă aflam (dragi) fete, într-o bună dimineaţă*, şi din *Eu mă aflam într-o zi singur singurel* [2]: deoarece aici este într-adevăr poezie, dincolo de schemele clasice. Dacă examinăm cu minuţiozitate *La Giostra*, care este cea mai completă compoziţie poetică a lui Poliziano, sîntem încîntaţi de agera dezinvoltură şi de eleganţa fluidă a penei poetului, desfăşurîndu-se fără nici un efort; dar în afara unei forme impecabile, şi a unei impecabile măiestrii de imagini, esenţa poemului ne lasă reci

[1] Clizia (mit.), nimfă părăsită de Apollo, a murit cu privirea fixă spre soare şi a fost transformată în floarea-soarelui. (N.Tr.)

[2] *Ben venga maggio, I' mi trovai, fanciulle, un bel mattino* şi *I' mi trovai un dì tutto soletto.*

și ici și colo ne smulge un zîmbet de suficiență, cînd nu ne simțim zdruncinați de spiritul de prefăcătorie aulic care străbate întreg poemul într-un mod plictisitor.
Și cum să nu zîmbești în fața «înaltei minți a baronului toscan»/Cel mai tînăr fiu al etruscei Leda?» Cum să nu zîmbești cînd vezi transformată pe acea minunată mamă florentină, care a fost Lucrezia Tornabuoni, în «mitica amantă a lebădoiului jupiterian?» Și cum să nu zîmbești în fața unui Lorenzo și a unui Giuliano transformați în Castor și Polux?
Am fi tentați să ne îndoim dacă Ambrogini a făcut cu seriozitate poezia sau s-a distrat cu parodii cînd a adus în scenă pe Elena și Ahile, făcînd o comparație între *Iliada* și «noua liră» care trebuia să celebreze «dragostea lui Julio și armele!»
Inspiră aproape milă să vezi amestecată o autentică poezie cu laude atît de hiperbolice pentru un turnir pregătit în care se luptă cu arme de argint ...
și ajungem să ne întrebăm dacă este vorba de același poet cel ce deranjează pe Icar și pe Tritonia și pe «sacrosancta zeiță fiica lui Jupiter» pentru a exalta «vechea glorie și celebrata onoare» a «familiei Medicee» și a «Mărețului Cosimo, italică splendoare», cu acela care cîntă mai tîrziu natura în octave ca acestea:

Quanto è più dolce, quanto è più sicuro
seguir le fere fuggitive in caccia
fra boschi antichi fuor di fossa o mura
e spiar lor covil per lunga traccia!
Veder la valle e 'l colle e l'aer puro
l'erbe e' fior, l'acqua viva chiara e ghiaccia!
Udir gli augei sverlar, rimbombar l'onde
e dolce al vento mormorar le fronde!

Quanto giova a mirar pender da un'erta
le capre e pascer questo e quel virgulto;
e 'l montanaro all'ombra più conserta
destar la sua zampogna e 'l verso inculto!
Veder la terra di pomi coperta,
ogni arbor de' suo' frutti quasi occulto;
veder cozar monton, vacche mugghiare,
e le biade ondeggiar come fa il mare!

Or delle pecorelle il rozzo mastro
si vede alla sua torma aprir la sbarra:
poi quando move lor co 'l suo vincastro,
dolce è a notar come a ciascuna garra.
Or sì vede il villan domar col rastro
le dure zolle, or maneggiar la marra:
or la contadinella scinta e scalza
star con l'oche a filar sotto una balza [1].

Aceasta este poezie şi e poezie adevărată: o idilă a lui Teocrit, un peisaj de Corot, o schiţă a lui Fattori sau Signorini. Aici îl găsim pe adevăratul Poliziano care nu mai are falsa poleire a poetului de curte.
Poezia lui Lorenzo este imună la asemenea hiperbole şi dacă şi el poate fi învinuit de imitaţii după schemele clasice, acest fapt se datorează acelei mode căreia nici un poet al vremii nu i s-a putut sustrage. Dar noi nu ne uităm numai la forma exterioară ci şi la esenţa intimă a poeziei; şi la Lorenzo, chiar atunci cînd forma îl face să păşească pe căile bătute şi de clasici, totdeauna apare la suprafaţă o candoare personală şi o transparenţă a simplităţii care dezvăluie natura intimă a omului.
În primele lui sonete şi în comentarea lor, se resimte din plin influenţa dantescă a *Vieţii noi*, încît întreaga lor comentare se poate spune că nu este decît o imitare a scrierii din tinereţe a lui Dante. Pretextele ideii şi stilul sînt foarte evidente.

---

[1] *Cîtă plăcere, cîtă voluptate/ Îţi dă gonitul fiarei care trece/ Prin codrii vechi departe de cetate,/şi urma pînă-n scorburi a petrece!/Să vezi văi, dealuri, aer, mult curate,/Iarbă şi flori şi clara sursă rece!/Păsări s-auzi şi freamătul de unde/ şi frunze murmurînd în vînt, prea blînde!/*

Ce bucurie să priveşti pe o colină/cum capre pasc din tinere vlăstare,/iară munteanul dorul şi-l alină/cimpoiul desumflînd sub dese-umbrare!/Să vezi apoi de pomi livada plină/şi arborii îmbogăţiţi de roade;/berbecii ce se-mpung şi vaci mugind/şi lanuri de grîu ca marea unduind!/

Pe necioplitul păzitor de turmă/Vezi cum deschide poarta de la strungă/Mînînd cu biciul oile din urmă/Mai mare drag a le vedea cum zburdă./Acum şi pe ţăran îl vezi cum scurmă/ Cu săpăliga brazda cea mai dură/şi ţărăncuţa cea descinsă/ Torcînd sub rîpi la lîna-n furcă prinsă./ (N. Tr.)

« Muri în oraş o femeie ... ce cu noblețe omenească era ce-i drept dotată ... » « Muri acea preaîncîntătoare ființă ... » « ... singur şi gînditor eu mă plimbam ... » etc.
Acestei lamentări provocate de dispariția preagingaşei făpturi, care a fost într-adevăr Simonetta Vespucci, i-a urmat o mai elaborată compoziție poetică, intitulată *Selve d'amore (Păduri de iubire)*, ca şi cum poetul ar fi fost descumpănit şi rătăcitor într-o confuzie de durere şi meditație, care se înalță încet-încet spre sublimarea obiectului iubit.
Nici o hiperbolă în aceste *Selve d'amore*, ci o moderație armonioasă şi senină, fluide versuri spontane, niciodată forțate de imagini sau de rimă; şi totdeauna cu revenirea, chiar şi în necazurile dragostei pămînteşti, a dragostei pentru natură, cîntată ca etern balsam al oricărei dureri.
Reîntoarcerea primăverii. Nu este un Botticelli care să zugrăvească cu eleganța lui şi cu prețiozitatea lui decorativă, ci este omul de pe cîmp, vînătorul, obişnuit să vadă cum se ivesc zorii dimineții mijind clipă de clipă:

Romperanno i silenzi assai men lunghi
cantando per le frondi allor gli uccelli;
alcun al vecchio nido par ch'aggiunghi
certe festuche e piccoli fuscelli.
Campeggeran ne' verdi prati i funghi:
liete donne corranno or questi or quelli.
Lascerà il ghiro il sonno e 'l luogo ov'era
e l'assiuol si sentira la sera [1].

Astfel zugrăveşte un adevărat poet care nu caută prețiozități literare: omul simplu care cunoaşte viața cîmpenească, şi nu dintr-o imitație *tibulliană*, ci după observarea directă:

[1] *Or rupe aste tăceri cu mult mai scurte/cîntînd prin frunze atuncea, păsărelul;/la vechiul cuib părea-vor a aduce/o aşchie un fir de iarbă şi penetul./Vor răsări ciuperci pe fragezi cîmpuri/spre-a fi de vesele femei culese./Lăsa-va veveriţa somn şi scorburi/şi în amurg s-or zbate aripi de fluturi./ (N. Tr.)*

Sentirai per l'ombrose e verdi valli
corni e zampogne fatte d'una scorza
di salcio o di castagno: e vedrai balli
degli olmi all'ombra, quando il sol più sferza.
Nereo e le figlie in mar avran bonaccia
mostrerà il mondo lieto un'altra faccia[1].

Şi chiar atunci cînd mîna poetului furată de erudiţie e readusă, după gustul vremii, printre miturile Eladei şi printre divinităţile Olimpului, poezia lui Lorenzo rămîne mereu umană, încadrată în acea sobrietate toscană, al cărui prototip a fost Lorenzo.
Şi vîrsta lui Saturn este descrisă într-o doară, aşa cum ar vedea-o un paznic cumsecade de pe cîmpul moşiei pe care o păzeşte.

E si potea veder in una stoppia
col lupo lieta star la pecorella,
senza sospetto l'un dell'altro, in coppia;
non fèro il lupo allor non timida ella,
nè la volpe era maliziosa e doppia:
e non bisogna che la villanella
pei polli tenga il botol che la cacci:
ma par se pur vi vien, festa li facci.

La lepre e 'l bracco in un cespuglio giace
l'un non abbaia e l'altro ancor non geme;
tra 'l veltro e 'l cavriuol e 'l cervo è pace
nè alcun ne' piè veloci spera o teme:
scherzan tra loro e provocar lor piace
talor l'un l'altro; e se corrono insieme,
non corron per fuggire il fèro morso
ma sol per superar l'un l'altro in corso.

Non teme la pernice che 'l terzuolo
la stringa, come il ferro suol tanaglia;
nè restar presa sul restar del volo
dallo sparvier quando è grassa la quaglia.

---

[1] *S-auzi prin verzi şi-umbroase văi, pe-alocuri,/corni şi cimpoaie, scoase dintr-o scoarţă/de sălcii ori castani; vedea-vei jocuri/ de ulmi în umbră soarele cînd arde./În mări Nereu şi jiice s-or bucura de pace/Curînd senină faţa lumii se va face./ (N. Tr.)*

Gode lo smerlo che dal basso suolo
la lodola cantando al ciel su saglia:
nè alla serpe dubitar bisogna
d'esser esca a' pulcin della cicogna [1].

Dacă prin stil cunoaştem omul, în aceste versuri îl recunoaştem întru totul pe Lorenzo, om pe de-a întregul sănătos, chiar şi în necazurile iubirii, al cărui spirit senin transpare şi în îndurerarea sentimentului. Născut din popor, născut din oameni de la ţară, Lorenzo îşi păstrează prospeţimea primei generaţii a neamului său, în fiece manifestare a vieţii sale de artist. Şi în timp ce Poliziano şi Pulci sînt artificiali ingenui şi lipsiţi de graţie, Lorenzo ne apare sincer şi pătimaş. Chiar şi în accentuarea şi în armonia versului său transpare totdeauna ceva pasionant, melancolic, anxios. Cred că însuşi *fra* Girolamo ar fi fost stînjenit dacă ar fi vrut să-i aducă acuzaţii documentate de corupţie, ca să nu mai subliniem faptul că el nu a cunoscut pesemne nici un singur vers din Lorenzo.
Este într-adevăr straniu cum se perpetuează şi se repetă unele idei banale în decursul veacurilor, şi e şi mai straniu că nu s-a ridicat încă nici o acuzaţie de corupţie publică împotriva poeţilor îmbîcsiţi de trivialitate, şi în schimb s-au scandalizat pentru un sănătos şi plin de viaţă *Triumf al lui Bachus şi al Ariadnei (Trionfo di Bacco e Arianna)*. Dar e totuşi lesne de înţeles: ceilalţi poeţi nu erau şefi de guvern, prin

---

[1] *Puteai vedea pe-o mirişte întinsă,/la sfat prietenos, un lup şi-o oaie/netemători, cu inima deschisă,/el nu sălbatic, ea foarte vioaie;/nici vulpea de fătărnicie-atinsă:/şi nu-i nevoie deci ca pe-o potaie/ţăranca s-o asmută, s-o gonească,/ci dacă vine, bine s-o primească./*

Ogarul în tufiş c'un iepur zace/dar nici nu latră primul nici cellalt geme;/între ogar şi căprior e pace;/de urmărire nimeni nu se teme;/haz şi hîrjoană doară mult le place,/mereu unul cu altul să se joace/căci nu de frica muşcăturii-aleargă/ci doar ca unul pe-altul să se întrecă./

Şi potîrnichii frică n-o să-i fie/de şoim c-o prinde precum fieru-n cleşte/nici prepeliţa grasă, durdulie/de-eretele cel crud nu se fereşte;/se bucură de cînt de cioclrlie/un uliu cînd în zori spre cer ţîşneşte;/nici şarpelui acum nu-i mai e frică,/momeală a fi pentru o barză mică./ (N. Tr.)

urmare otrava politică nu avea de ce să se împroaşte împotriva lor. Cum putea fi corupător un poet care cînta astfel pentru iubirea lui pierdută în veşnicie:

Se pur la bella donna non mi rendi,
serri un placido sonno gli occhi molli:
se dormendo la veggo, tu difendi
la vita col pensieri erranti e folli.
O sonno, che col pianto ognor contendi
di prender gli occhi, spiana gli alti colli,
l'aspra via leva e sassi e boschi e fiumi
e mostrami d'appresso i vaghi lumi.

Io veggo un non so che nell'ombra scura
un foco è che di cielo in terra casca
quasi un vapore: e la sua luce pura
arriva in terra e par che lì rinasca:
torna la fiamma in verso 'l cielo e dura,
senza che novo nutrimento il pasca.
Qualche propizio nume agli occhi mostra
che presto rivedrem la donna nostra [1].

Delicat simţămînt care nu este desigur al păginului poet al operei *Ars Amatoria*, ci demn «de acel nobil poet profund şi neîntrecut maestru graţie căruia Laura a avut pe pămînt onorurile cereşti».
Dar să analizăm acum o altă poezie de dragoste a Magnificului: suavul mic poem *Corinto*; în ciuda tuturor reminiscenţelor clasice pe care le putem găsi, el rămîne totuşi printre cele mai proaspete şi personale poezii ale lui Lorenzo: atît de modern ca formă, încît

---

[1] *De înapoi nu-mi dai pe mîndra doamnă,/tu dulce somn, să strîngi a mele pleoape:/în vis de-o văd, că aperi tu înseamnă/ cu gînduri vane, viaţa-mi îndeaproape./O somn pe care plînsul te îndeamnă/ochii să-mi iei, tu stînci, păduri şi ape/să netezeşti şi'naltele coline,/şi să-mi arăţi doritele lumine./*

Eu văd un nu ştiu ce în umbra-obscură,/un foc ce pe pămînt din cer se lasă/un abur doar şi-a lui lumină pură,/căzînd pe ţărnă pare să renască:/întors în cer, acelaşi foc îndură/ în timp, arzînd fără să se hrănească./Un zeu propice ochilor arată/ că vom vedea pe doamna adorată./ (N. Tr.)

s-ar putea spune că i-a servit drept model lui Giovanni Pascoli. Acest mic poem, prin conținutul său, prin mediu, prin figurile personajelor, s-ar fi pretat mai mult decît oricare altul să cadă în senzual, dacă ar fi fost tratat de o mînă mai ușoară decît cea a Magnificului.
Micul poem are un început de o solemnitate și o seninătate într-adevăr vergiliană:

La luna in mezzo alle minori stelle
chiara fulgea nel ciel quieto e sereno
quasi ascondendo lo splendor di quelle:

e 'l sonno aveva ogni animal terreno
dalle fatiche lor diurne sciolti
e il mondo è d'ombre e di silenzio pieno [1].

Și tînguirea păstorului Corinto pentru frumoasa și insensibila nimfă Galateea se pierde în tăcerea cîmpiei aidoma cîntecului privighetorii. Ne-am fi așteptat aici la o iubire sălbatică și senzuală, impregnată toată de păgînism. Dar nu există nimic din toate acestea. Plînsul acestui păstor este dureros, sentimental, pe cît poate să fie de aspru și de primitiv.

Forse ode ella vicina in qualche speco:
non so se sei qui presso: so ben io,
fuggi dove tu vuoi, sempre son teco.

Se 'l tuo crudo voler fosse più pio,
s'io ti vedessi qui, s'io ti toccassi,
le bianche mani e 'l tuo bel viso, o Dio! [2]

---

[1] *Frumoasa lună-ntre micuțe stele/clar strălucea pe cerul calm, senină/aproape-umbrind splendorile-acele:/*

Toată făptura-și caută hodină/de truda zilei izbăvită-n somn;/ de umbră, lumea și de tăcere-i plină./ (N. Tr.)

[2] *Poate că ea din peșteră-l aude:/nu știu de ești aproape, dară știu bine,/oriunde fugi, voi fi mereu cu tine./*

De-ar fi voința-ți crudă mai pioasă,/de te-aș vedea aici, de a-ți atinge/albele-ți mîini și fața cea frumoasă!/ (N. Tr.)

Acest păstor înveşmîntat în piei foloseşte o delicateţe de limbaj demnă de *messer* Francesco:

Poi stanca giaceresti sotto un rovere;
io pel prato corrèi diversi fiori
e sopra il viso tuo gli farei piovere;

di color mille e mille vari odori,
tu, ridendo, faresti, dove fòro
i primi colti, uscir degli altri fuori,

Quante ghirlande sopra i be' crin d'oro
farei miste di fronde e di fioretti!
Tu vinceresti ogni bellezza loro! [1]

Acest păstor, acest semifaun grăieşte în limbajul pur de la ţară. Pînă şi bravurile sale, lăudăroşeniile sale au o ingenuitate care ar însemna o nebunie dacă ne-am aştepta la ele de la vreun îndrăgostit politicos şi civilizat din veacul al douăzecilea.

Tu non sai quant'è forte il mio potere:
s'io piglio per le corna un toro bravo
a suo dispetto in terra il fo cadere.

L'altr'ieri, in uno speco oscuro e cavo
fui per cavare una coppia d'orsatti
dove appiccando con le man m'andovo.

Giunsi alla tana, e, poi che li ebbi tratti,
videmi l'orsa rabida e superba
e cominciommi a far di cattivi atti.

---

[1] *Eu flori îţi voi culege din livadă/cînd sub gorun zăcea-vei ostenită/şi le-oi lăsa pe chipul tău să cadă ;/*

Flori cu miresme-n mii culori alese/cu rîsul tău făcea-vei să răsară/pe locul unde-au fost culese./

Mii de cununi din aste flori de-aş împleti/amestecînd şi delicate frunze /frumseţea ta oricum le-ar birui!/ (N. Tr.)

Io colsi un duro ramo e sopra l'erba
sì la lasciai e ne portai la preda,
la quale a te, se tu vorrai, si serba [1].

Este o *vis comica*, în această lăudăroşenie a calităţilor fizice, pe care păstorul le scoate în evidenţă pentru a stîrni admiraţia frumoasei îndărătnice; o *vis comica* ce nu i-a lipsit desigur lui Lorenzo, după cum se va vedea în alte compoziţii poetice, ca *Beţivanii* şi *Vînătoarea cu şoimul*.
O dovadă mai mult, dacă ar fi nevoie, pentru a pune în lumină caracterul Magnificului.
Toată poezia lui Lorenzo este un amestec de melancolie şi veselie. Vremelnicia vieţii îi este veşnic prezentă; înţelegem că el asista la predicile lui Savonarola cu un spirit diferit de cel pe care i-l atribuia priorul din San Marco.
Cei doi adversari ireductibili, fără îndoială, aveau multe sentimente în comun.

Non dèe sempre durar la tua beltate! [2]

La urmă, astfel dă sentinţa îndureratul păstor, ca o mîngîiere a respingerii sale. Este mereu aceeaşi temă care va reveni mai tîrziu în versurile Magnificului; frumuseţea este umbra unei flori; este viaţa acelor roze pe care el le contemplă îmbobocite în zorii dimineţii şi veştejite şi desfrunzite în amurgul serii.

Così le vidi nascere e morire
e passar lor vaghezza in men d'un'ora [3].

---

[1] *De-apuc un taur înfuriat de coarne:/tu nu ştii cît de mare mi-e puterea:/în ciuda lui eu-l fac să se răstoarne./*

Mai ieri într-o spelunică-ntunecoasă/doi ursuleţi eu scos-am la lumină/tot căutînd cu mîna firoscoasă./

Dar cînd să-i trag afar' din vizuină/văzîndu-mă şi mama lor ursoaica/a început a face-urîtă schimă./

Atunci am luat o creangă groasă-n mînă/şi-n iarbă într-o clipă-am prăvălit-o,/Aici e prada; poate să-ţi rămînă./ (N. Tr.)

[2] *Şi frumuseţea-ţi nu va dura o viaţă! (N. Tr.)*

[3] *Eu le-am văzut născînd şi-apoi murind/şi farmecul pierzînd în mai puţin de-o clipă./ (N. Tr.)*

Şi tristeţea filozofului se răzvrăteşte, în încheiere, cu o plesnitură de bici care ar vrea să fie cinică, dar e mîhnită şi melancolică:

Cògli la rosa o ninfa, or ch'è il bel tempo[1].

Este concepţia pe care o va relua mai tîrziu în capodopera sa *Triumful lui Bachus şi al Ariadnei (Trionfo di Bacco e Arianna)*:

Chi vuol esser lieto, sia,
di doman non c'è certezza[2].

Acesta este de fapt eternul *carpe diem* al lui Horaţiu.

*

Nu rareori se întîmplă ca oamenii hazlii să fie în sufletul lor făpturi triste. În Lorenzo, poet, sînt evidente aceste sentimente concomitente. S-ar spune că, din cînd în cînd, el încearcă să tempereze excesul sentimentalismului său cu cîte o « împunsătură » în gen florentin sau încearcă, de asemenea, să înfrîneze bucuria lui de viaţă cu cîte o nuanţă de melancolie. Dar ca poet, el a ştiut să fie în acelaşi timp comic şi elegiac. Umorul lui Lorenzo este spontan; vorba usturătoare îi sare pe limbă cu abundenţa specifică poporului florentin; răspunsul imediat, ironia şi replica promptă. Şi uneori acel ton uşor zeflemist pe care obişnuiesc să-l ia şi personalităţile grave, cînd nu se mai ştie dacă glumesc sau vorbesc serios.
Lorenzo ne-a lăsat trei exemple de poezie comică: *Nencia da Barberino*, lirică erotico-hazlie; *I Beoni (Beţivanii)*, poezie parodistică, în care cu un bun gust discutabil, ce-i drept, Lorenzo de' Medici adaptează cu intenţie de parodie multe terţine din *Divina Comedie;* chiar şi dintr-un foarte înălţător subiect el trece la un subiect oarecum plebeu, al beţivanilor de cîrciumă.

---

[1] *Culege roza o nimfă, acum cînd timpul te inspiră. (N. Tr.)*
[2] *Cine-i vesel, vesel fie,/*
ce-o fi mîine nu se ştie./ (N. Tr.)

Natural că aceasta a fost una din nenumăratele glume poetice pe care şi cei mari şi le pot permite, fără a mai cîntări faptul că genul parodiei, de oricine ar fi el tratat, nu este niciodată o adevărată operă de artă. Dimpotrivă, în ultima vreme, a fost un curent de critici care au pus la îndoială paternitatea lui Lorenzo în ceea ce priveşte opera *Nencia da Barberino*, înclinînd să o atribuie lui Poliziano.

Noi sîntem de părere că este vorba de una din obişnuitele analize savante ale unui anumit fel de critică, dornică de a apare profundă, care pentru acest scop neagă sau pune la îndoială [1]. Noi nu vrem să spunem prin aceasta că Poliziano nu ar fi fost la înălţimea de a fi considerat autorul poeziei *Nencia*; adesea cele două stiluri se apropie atît de mult încît un schimb este posibil; dar cine analizează cu subtilitate operele amîndorura va observa întotdeauna la Magnificul o mai mare vioiciune de limbaj, o mai sprintenă spontaneitate de concepţii, o mai mare simplitate de imagini. Şi în *Nencia* intonarea de parodie a Beţivanilor apare din plin, după cum este evidentă o glumeaţă imitaţie a cunoscutului contrast al lui Ciullo d'Alcamo, *Rosa fresca aulentissima (Proaspătă roză înmiresmată)*.

Io sono stato a Empoli al mercato
a Prato, a Monticelli a San Casciano,
a Colle a Paggibonsi a San Donato,
e quinamonte insino a Dicomano
Fìgline e Castelfranco ho ricercato,
San Pier, il Borgo, Mangona e Gagliano:
più bel mercato che nel mondo sia
è a Barberin dov'è Nenciozza mia [2].

---

[1] Un fenomen analog se întîmplă azi în critica de artă, care din dragoste pentru noutate, a luat una cîte una aproape toate capodoperele lui Leonardo pentru a le atribui elevilor săi, care nici dacă s-ar mai renaşte de zece ori nu ar fi în stare să le picteze! (N. A.)

[2] *Am fost la Empoli, tîrgul cel mare,/la Prato, Monticelli, San Casciano,/la Colle, Poggibonsi, San Donato,/şi-n munte aicea sus la Dicomano;/am căutat şi Fìgline şi Castelfranco,/ San Pier, Borgo, Mangona, şi Gagliano:/dar nici un tîrg mai mîndru în lume n-ar putea/a fi ca Barberin unde-i Nenciozza mea./ (N. Tr.)*

Aici e o remarcă ce ar putea părea de mică importanţă, dar care îşi are valoarea ei, în legătură cu atribuirea micului poem. Şi remarca este următoarea: numele localităţilor citate în această octavă sînt în majoritatea lor localităţi din Mugello: şi chiar Barberino, patria lui Nencia, este la doi paşi de Cafaggiòlo, pămîntul familiei Medici, originară din Mugello. În schimb, Poliziano este din Val di Chiana, în provincia Siena, prin urmare, te poartă gîndul că autorul micului poem este cel care a inclus în versurile sale cel mai mare număr de localităţi din pămîntul său natal.

Şi trebuie să remarcăm de altfel că şi tonul, uşor caricatural, ni se pare mai potrivit cu felul de a glumi al Magnificului, decît cu cel al lui Ambrogini; să se confrunte, de exemplu, unele octave din Păduri de iubire, care sînt şi ele străbătute de o subtilă melancolie sentimentală: în încheierea unora din ele, poetul nu se poate abţine de la o neaşteptată trăsneală hazlie, ca aceea din *Nencia da Barberino*.

În minunata şi delicata descriere a « reîntoarcerii primăverii », a XXIII-a strofă din partea a doua, ar putea părea o distonare, dacă poetul nu ne-ar fi obişnuit cu această *contaminatio* de ton melancolic împletit cu ton hazliu; în atmosfera reînveşmîntării magice a pămîntului, a reîntoarcerii privighetorii, în cîntecul păsărelelor care îşi făuresc cuibuşorul, iată că Lorenzo, vrînd parcă să fie iertat pentru duioşie, introduce versuri care vorbesc de « o oaie şchioapă » o « iapă gravidă » şi despre păstori care « sforăie toată noaptea ». Şi în timp ce se citesc versuri graţioase descriind cu eleganţă plantele ce se împodobesc cu fragede şi proaspete frunze şi flori, iată că « muşchiul glacial », uimindu-se, izbucneşte într-un: « sau poate eu m-am ramolit ». Şi descriind deliciile epocii de aur, nu se poate abţine, în strofa a XC-a, să nu introducă un vers glumeţ despre şarpele care nu se îndoia de loc că ar fi « momeală pentru puii mici ai berzei ».

Şi tot astfel, în mijlocul concepţiilor celor mai elevate, nu lipseşte niciodată această dorinţă de a glumi; el spune de Icar că « rămîne în mijlocul cerului ca pasărea fără aripi »; în *Corinto* aseamănă dansul graţios al nimfei « cu cîteva picioare date vîntului », imagine vie, dar cam comică.

Nencia are un continuu ton burlesc, forma şi stilul sînt identice: la început o seriozitate în descriere, o delicateţe de sentimente, apoi, brusc, nota caricaturală; şi după ochii ce strălucesc « de par o sărbătoare » ea exclamă, iată-i nasul acela atît de frumos, « că pare perforat chiar cu burghiul ! »
Şi ce să mai spunem de acele

. . . labbra rosse paion di corallo
ed havvi dreto due filar di denti
che son più bianchi di quei di cavallo? [1]

Şi oare ne-am putea îndoi că Lorenzo nu a vrut să caricaturizeze cînd, după ce-a numit-o pe Nencia « crin fără de frunze », ne-o descrie « moale şi albă de pare o slănină »?
Eseu de poezie populară şi ţărănească, cum nu poate fi alta mai vie; dar deşi versul este în mod voit rustic şi ar fi fost de ajuns o nimica toată ca să treacă hotarul dînd în vulgar şi în trivial, Nencia este păstrată totuşi într-o formă atît de cuviincioasă şi decentă, încît cel mai moralist dintre cenzori nu-i poate găsi nimic de condamnat.
Acesta este poetul care trebuia să i se pară un nou Ovidiu sau un nou Catul, lui Savonarola.
Să vedem acum cîntecele de dans şi cîntecele de carnaval, care aveau să constituie principalul cap de acuzaţie al acestui corupător de popoare.
În mod cinstit, chiar dacă dorim să pornim la atac cu lancia lui Orlando, rămînem totuşi deziluzionaţi. Deocamdată să luăm veşmintele cenzorului şi să ne punem ochelarii săi:

Chi tempo aspetta, assai tempo si strugge
e' tempo non aspetta, ma via fugge [2].

Este acelaşi refren din *Corinto* şi *Triumful lui Bachus şi al Ariadnei:* o atitudine lejeră, fără frămîntări profunde, străbătute de tristeţe:

---

[1] *. . .roşii buze ce par ca de coral/şi aliniaţi în două şiruri dinţii/mai albi cu mult decît acei de cal./ (N. Tr.)*
[2] *Cel ce aşteaptă timpul, timp iroseşte,/căci timpul nu aşteaptă, te părăseşte./ (N. Tr.)*

Quanto son belli i fiori in primavera
ma quando vien la disutil vecchiezza...
conosce il perso di quando è già sera
quel che il tempo aspettando pur si strugge [1].

Nici un poet pe lume nu a existat în antichitate şi în prezent, care să nu plîngă tinereţea şi să nu suspine în faţa crudei bătrîneţi: *senectus ipsa morbus.*
Şi în alt cîntec este obişnuita tînguire a îndrăgostitului în faţa cruzimii femeii adorate:

Ogn'ora a chi aspetta pare un anno...
Donna, eh, pon rimedio a questo male...
Abbi compassïon di chi aspetta
e della tua bellezza e leggiadria [2].

Totul se opreşte aici. Nici măcar furia erotică a lui Dante, care în *Rime petrose* (Rime de piatră) o ameninţă pe îndărătnică că o va apuca de păr şi va fi necruţător, folosind maniere violente... Şi totuşi niciodată nimeni nu l-a acuzat pe Dante de corupţie.

Dolgomi ancor che non ho conosciuto
la giovinezza e'l bel tempo che ho avuto
se non or quando egli è in tutto perduto [3].

Şi, într-adevăr, Lorenzo nu a cunoscut tinereţea şi aceasta a fost marea părere de rău a întregii lui vieţi. De ce tinereţe s-a putut bucura omul, care la douăzeci de ani era şeful unei familii şi şeful unei republici? Într-adevăr nici cîntecele de carnaval nu pot întărîta mai mult pofta de critică a cenzorului.
Dacă dorim să dovedim, însă, păgînismul corupător al Magnificului, cu *Triumful lui Bachus şi al Ariadnei*, cred că sarcina va fi disperată.

---

[1] *Cît de frumoasă-i floarea-n primăvară/dar cînd soseşte trista bătrîneţe,/acel ce timpu-n van şi-l iroseşte/pierduta zi o vede abia pe seară./ (N. Tr.)*
[2] *Celui ce aşteaptă, ceasul, an îi pare... /Iubito, leac acestui rău găseşte... /Îndură-te de cel ce te aşteaptă/ca şi de-a ta gingaşă frumuseţe./ (N. Tr.)*
[3] *Regret şi azi că nu am cunoscut/tinerii ani şi timpul ce-a trecut/ decît acum cînd totul e pierdut./ (N. Tr.)*

Această poezie, plină de o strălucire şi o prospeţime care nu cunosc vîrstă, nu vom fi în stare să o vedem pe buzele unui adorator al lui Dionisos, nici pe buzele unei Menade. În desfrînatele bacanale ale Romei erau cu totul alte cuvinte, cu totul alte gesturi, prin comparaţie cu nevinovatele distracţii florentine din timpul carnavalului.

Hiperbola care străbate cuvintele lui Savonarola este evidentă.

« De multe ori tiranul ocupă mintea poporului cu spectacole şi serbări, pentru ca poporul să se gîndească la sine însuşi şi nu la tiran; ca să devină toţi nepricepuţi în conducerea oraşului şi neprevăzători, încît tiranul să rămînă singurul guvernator, părînd cel mai prevăzător faţă de toţi ceilalţi. »

Într-adevăr sînt nişte cuvinte oarecum ingenue. Istoria ne poate confirma ce-a fost Florenţa sub guvernul Magnificului şi ce-a fost sub fanaticul guvern al *Piagnoni* [1]-lor; şi istoria ne mai poate confirma la ce rezultate a dus acel regim şi la care a dus celălalt. Şi renunţările şi penitenţele predicate de *fra* Girolamo nu au părut, ce-i drept, să fi întărit poporul pentru apărarea libertăţii sale, din moment ce în 1498 îl vedem strigînd şi ridicîndu-se împotriva profetului său, pentru ca ceva mai tîrziu să accepte cu entuziasm pe alţi Medici, care nu aveau nici pe departe superioritatea morală a lui Cosimo, nici a lui Piero şi nici a lui Lorenzo.

« Cînd asemenea mascarade reprezentau divinităţi mitologice, sau virtuţi alegorice, se numeau „Triumfuri", cînd reprezentau meserii sau condiţii de trai ale oamenilor, „Care" ».

Un critic modern, Thomas, a scris în legătură cu acest lucru:

« Aceasta a fost originalitatea Umaniştilor secolului al XV-lea: nemulţumiţi numai de a se iniţia în studiul ştiinţei şi al filosofiei antichităţii, sub imperiul unei adevărate fascinaţii, ei transportau acest studiu în toată viaţa lor, şi cum asemenea veşminte ale spiritului

[1] *Piagnoni* (Plîngăreţii), la Florenţa, se numeau discipolii lui Savonarola, din cauza « plîngerilor » împotriva corupţiei secolului. (N. Tr.)

nu proveneau direct dintr-o erudiție individuală, ajungeau să-și modeleze preocupările lor intelectuale după ideile antice. Lorenzo a simțit această fascinație la fel ca și *toți ceilalți.*

Nu trebuie să ne surprindă că el a încercat să-și pună bogățiile și puterea în serviciul gusturilor sale artistice. Pentru a satisface aceste gusturi, cît și pentru a dezvolta în concetățenii săi *instinctul frumosului*, el desfășură fastul acelor defilări triumfale pe străzile Florenței, și a acelor coruri de cîntece și dansuri la care participa, dînd semnalul și dirijînd ritmul.

Ar fi injust să vedem în aceste serbări, rînd pe rînd, păgîne și *religioase*, un mijloc de seducție pentru a sustrage poporul de la treburile publice. »

E prea cunoscut *Triumful lui Bachus și al Ariadnei* pentru a-i face din nou analiza. Nu există antologie care să nu se refere și la acest cînt; cei mai mari actori ai noștri, de la Salvini la Gustavo Modena, de la Emanuel la Ruggeri, l-au declamat pe scenele noastre. Am fi lipsiți de seriozitate și de respect față de noi înșine dacă am dori să întreprindem apărarea sau comentarea acestui « *Triumf* ».

Fără îndoială că nu prin aceste cînturi și travestiri teatrale putea fi corupt tineretul florentin.

Și Lorenzo, căruia îi ajungeau la ureche critici demne de o cauză mai bună, zîmbea cum numai el știa să zîmbească, descărcîndu-și povara sufletească, întotdeauna cu noblețe și demnitate, într-un alt cîntec de carnaval, acela al fetelor și greierilor.

Donne: siam come vedete
fanciullette vaghe e liete.
Noi ci andiam dando diletto
come s'usa il carnasciale:

l'altrui bene hanno in dispetto
gl'invidiosi e le cicale:
poi si sfogan con dir male
le cicale che vedete . . . [1]

[1] *Doamnelor, cum vedeți bine,/blînde sîntem și senine./Răspîndim doar bucurie/cum în carnaval se face:/*

rău-atîtor, cum se știe/invidioșilor le place;/limba lor cea rea nu tace/invidioși-i vedeți bine . . ./ (N. Tr.)

Şi, mai departe, observă cu înţelept rafinament:

A color che peggio fanno
sempre dir peggio udirete.
Viva amore e gentilezza!
Muoia invidia e le cicale!
Dica pur chi vuol dir male:
noi faremo e voi direte [1].

Mereu aceeaşi înţelepciune necăutată, neforţată, spusă cuviincios şi, chiar mai mult, cu oneste cuvinte.
Dar carnavalul era al oamenilor, iar sărbătorile religioase erau ale lui Dumnezeu.
Cei care voiau să-l zugrăvească pe Magnific în culori sumbre, îl ignorau cu hotărîre pe Lorenzo cel religios, profund credincios, trist în aparenta lui veselie.
Imnurile spirituale ale Magnificului erau ignorate în mod voit. Savonarola arăta că nu le cunoaşte; sau chiar, cum omul tot om rămîne, indiferent de ce veşminte poartă, amorul propriu întuneca seninătatea echităţii criticului.
Cei doi poeţi, vorbind din punct de vedere estetic, nu erau comparabili. La Savonarola era o vînă de talent năvalnică, înflăcărată, dar necioplită ca formă, incorectă ca limbă, circumscrisă în concepţii.
Prin aceasta nu intenţionăm să afirmăm că *fra* Girolamo era capabil de invidie; dar deseori slăbiciunile umane întunecă spiritele cele mai integre.
Dacă *fra* Girolamo ar fi făcut o comparaţie între versurile sale şi cele ale Magnificului, nu putea să nu recunoască, dacă era capabil să discearnă, o vădită superioritate; poate că el a vrut să ignoreze în mod intenţionat poezia religioasă a lui Lorenzo sau, dacă a cunoscut-o, i-a convenit s-o considere nesinceră şi ipocrită: o ficţiune a « tiranului ».
Dar nu a fost o ficţiune. Ceea ce e fals apare fals; ceea ce e sincer are o forţă care se impune.
Sub aparenţa unui om descătuşat de scrupule, întru totul exterioară, în adîncul sufletului său, Lorenzo

[1] *Despre cei ce fac doar rău/doar de rău se spune/Să trăiască bunătatea!/Clevetirea, ura, moară!/Să blrfească răii doară,/ noi să facem cele bune./ (N. Tr.)*

a fost un mistic. Ne-o dovedește dragostea sa față de natură, tendința spre meditație și melancolie; tristețea plutește ici și colo, chiar și deasupra celor mai vesele versuri ale sale.
A fost un însetat de simplitate și puritate. Cînd se retrăgea pentru scurtele sale clipe de odihnă, în pacea de la Cafaggiòlo, Poggio a Caiano sau Fiesole, după cum am mai văzut, el devenea cu totul alt om.
Dragostea lui panică pentru păduri, pentru cîmpuri, pentru animalele sălbatice, pentru viața primitivă a pădurilor și a păstorilor, nu era decît dragostea pentru Dumnezeu care-l îndemna să caute fără preget o pace spirituală.
Era acea anxietate pe care au trăit-o toate spiritele mărețe; acel inefabil și inexprimabil care înseamnă contopirea cu eternitatea.

O Dio, o sommo bene, or come fai?
Che te sol cerco e non ritrovo mai.

Lasso, s'io cerco questa cosa o quella
Te cerco in esse o dolce signor mio . . .

Tu se' per tutto, in ogni luogo, o Dio,
e in alcun luogo non ti trovo mai [1].

Este o sete nepotolită care-l chinuie pe tot drumul vieții. Dar noi simțim că Lorenzo este sincer; versurile lui nu ascund o prefăcută umilință, ci în ele e numai disperare.

Deh, dimmi signor mio dove se' ascoso:
stanco già son; signor, dimmelo omai [2].

---

[1] *O, Doamne, oare cum vei fi făcînd?/Te caut trist, nu te găsesc niciclnd.*

Acolo sus, de caut vreun lucru eu/În el te caut, tot pe tine. Domnul meu . . ./

Ești pretutindeni tu, și ești oriunde/totuși al tău mister nu-l pot pătrunde./ (N. Tr.)

[2] *O, Doamne, spune-mi unde te-ai ascuns:/sînt istovit; o, Doamne, spune-mi-o./ (N. Tr.)*

Tot imnul e străbătut de o deznădejde care se concentrează în disperatul cuvînt « niciodată », cu care încheie fiece strofă:

Poi se' fuggito e non ti veggo mai [1].

Este căutarea anxioasă a adevărurilor care există în orice om; căutarea unei lumini care nu cunoaşte tenebre; anxietatea care l-a istovit şi pe Agostino şi pe Francesco şi care macină pe orice om; Lorenzo îşi îndreaptă gîndul către Dumnezeu aproape cu frenezie:

Assorda i miei orecchi, acciò ch'io senta
la disiata voce che mi dica
— Venite a me chi ha peso o fatica,
ch'io vi ristori: egli è ben tempo omai [2].

E în el setea acelei ape dorită « de tînăra femeie din Samaria » şi pe care apa vieţii mondene n-o poate stinge.

La nostra eterna sete mai non spegne
l'acqua corrente di questo o quel rivo . . .
. . . O santa acqua, se a quel fonte arrivo
berrò e sete non arò più mai [3].

Invocarea lui ultimă se adresează celui ce spune: « cel ce va bea din astă apă, eu drept vă spun că sete nu va mai avea în veci » şi mai spuse: « eu sînt învierea şi viaţa ».

O Gesù mio, tu se' infinito amore.
Poi che hai piagato dolcemente il core,
sana tu quella piaga che tu fai [4].

---

[1] *Şi apoi te-ai dus iar eu nu te-oi vedea niciclnd./ (N. Tr.)*
[2] *Auzul ia-mi, ca să ascult în taină/dorita voce vorbele spunîndu-mi:/— Cei osteniţi şi trişti veniţi la mine/durerea să v-alin, acum e rîndu-mi./ (N. Tr.)*
[3] *Eterna noastră sete nu se stinge/Cu apa clară a atîtor rîuri./ — O apă sfîntă, buza-mi de te-o-atinge/Oi bea şi n-oi mai înseta vreodată./ (N. Tr.)*
[4] *Isuse-al meu, iubire nesfîrşită,/Uşor de tine inima-mi rănită/ Vindec-o tu astăzi întru mila ta./ (N. Tr.)*

Este vorba de poezie adevărată izvorîtă din inimă: dar fără îndoială că noi înţelegem că exista cineva care dorea cu ardoare s-o ştie ignorată.
Nu e nimic literar în poezia religioasă a Magnificului; dimpotrivă, în ea apare o mare simplitate, aş spune şi mai mult, o umilinţă a limbajului; se simte vorba maternă a Lucreziei Tornabuoni.

Poi ch'io gustai, Gesù, la tua dolcezza,
l'anima più non prezza
del mondo cieco alcun altro diletto.

... Tanto infiammato son del tuo amore
null'altro mi contenta o dà quiete,
nè si spegne la sete
se non solo al tuo fonte benedetto [1].

Şi faptul că el nu era de loc prins de lumea exterioară umanistă o dovedeşte acest strigăt spontan:

Tanto amo te ch'ogni cosa ho in dispetto [2].

Şi încheie poemul său epic religios cu o invocare care-i dezvăluie sufletul de om conştient de înşelăciunea puterii umane şi de falsele pojghiţe lustruite ale lumii:

Vinca la tua dolcezza ogni mio amaro,
illumini il tuo lumi il mio oscuro;
sicchè 'l tuo amor, che m'è si dolce e caro
mai da me non si parta nel futuro:
poi che non fusti del tuo sangue avaro,
di questa grazia ancor non mi esser duro:
arda sempre il tuo cor mio dolce foco,

---

[1] *Gustînd Isuse, din duioşia ta,/nimic nu mai doreşte inima mea/ din ale lumii oarbe dulci plăceri./*

... Atît de-aprins sînt de a ta iubire/că nimic alt neliniştea-mi învinge/nici setea lacomă-mi pot stinge/decît l-al tău izvor de binecuvîntări./ (N. Tr.)

[2] *Atît de mult pe tine te iubesc, încît orice dispreţuiesc. (N. Tr.)*

tanto che a poco a poco
altro che tu non resti nel mio petto[1].

Dacă Savonarola ar fi citit într-adevăr aceste versuri, desigur că nu le-ar fi socotit nedemne de semnătura sa. Poate că cineva a putut spune c-au fost cuvintele unui *padre Zappata*[2]; dar Lorenzo a fost un om, şi majoritatea oamenilor nu e oare formată numai din *padre Zappata?!* Oare omul nu este un amestec de divin şi omenesc?
De altfel, cine-l obliga pe Lorenzo la o ficţiune? Ipocrizia are cu totul alte mijloace ca să se exprime; se poate arăta ostentativ o milă inexistentă în suflet; se pot desfăşura ostentativ manifestări religioase pentru a orbi poporul şi pentru a face o speculaţie politică, dar calea poeziei nu e făcută din ostentaţii. Poetul, pentru a face o operă de artă, trebuie să-şi dezvăluie fără rezerve sufletul; omul nu poate vedea niciodată dacă rugăciunea rostită la picioarele unui altar, *coram populo*, este făcută din inimă sau doar din vîrful buzelor, dar cînd se află în faţa unei opere de artă, fie ea pictată sau scrisă, pecetea sincerităţii nu-i poate scăpa.
Nimeni nu-l obliga pe Lorenzo să se umilească atunci cînd spune:

O maligno: e duro core
fonte d'ogni mal concetto,
che non scoppi a mezzo 'l petto?
Che non ti apri di dolore?
Non pigliare alcun conforto
o cuor mio di pietra dura . . .
. . . Liquefatti come cera
o cuor mio tristo e maligno . . .
. . . O cuor mio, da Gesù impara;

---

[1] *Învingă-a ta mărinimie, a mea amărăciune,/şi luminează-mi, cu lumina ta, întunecimea;/aşa încît iubirea ta ce-mi e atît de scumpă/în veci să nu-mi dispară, niciodată:/şi cum avar n-ai fost nicicînd cu al tău sînge/acest har, Doamne, nici mie nu mi-l stinge:/inima-ţi ardă ca un foc dulce/atîta-ncît puţin cîte puţin, aice,/nimica altceva în piept să nu-mi rămînă./*

[2] *Padre Zappata* e prototipul celui ce predică binele şi practică răul. (N. Tr.)

la tua croce ancor tu prendi
e sopr'essa ti sospendi:
non muor mai chi con lui muore [1].

Ficţiune, la cel ce scrie asemenea cuvinte? Cine-şi va asuma vreodată răspunderea să susţină asemenea teză?
Retorică, la cel ce se îndreaptă către Maica Domnului cu asemenea versuri?

Questo frutto oggi nell'orto
di Maria conforta i pianti.
Questa spiga il suo bel frutto
ha cresciuto e fatto un pane:
santo pan che pasce il tutto
alle mense quotidiane.
O felici vite umane
che mangiate il pan de' santi!
Ciaschedun lasci la vesta
della notte tenebrosa:
della luce l'arme vesta:
luce in noi sia ogni cosa:
nostra vita in Cristo ascosa
luce in Dio: cantate, o santi [2].

Ipocrizie, păgînism, la cel ce se roagă sub această formă?

Quanto è grande la bellezza
di te Vergine Maria:
ciascun laudi te, Maria,
ciascun canti in gran dolcezza.

---

[1] *Inimă rea şi hapsînă/izvor de-atîta rău nedrept,/de ce nu spargi al meu piept/De durerea mea haină?/Să nu cauţi mîngîiere/ inimă de piatră tare . . . / . . . Te topeşte ca şi ceara/ inimă nelndurătoare . . . / . . . şi să-nveţi de la Isus/ crucea umerii să-ţi prindă/peste cruce să te întindă/căci nu mori de mori cu el./ (N. Tr.)*

[2] *Acest rod azi în grădină/Marlei plînsul alină./Din ăst spic crescut în glie/pline coptu-s-a deplină:/sfîntă pline ce ne-mbie/ zilnic la a noastre mese./O, umane vieţi alese/ce mîncaţi sfinţita pline!/Lepădaţi-vă azi haina/nopţii cea întunecată/şi îmbrăcaţi haina luminii!/totu-n noi lumină fie/viaţa-n Crist o armonie/ lumină-n cer: cîntaţi, o, sfinţi./ (N. Tr.)*

Con la tua bellezza santa
la bellezza innamorasti.
O bellezza eterna e santa
di Maria bella infiammasti;
tu d'amor l'amor legasti
Vergin santa dolce e pia [1].

Noi l-am arătat pe Lorenzo străbătîndu-i operele sale; l-am analizat străbătîndu-i poezia, care dezvăluie fără rezerve sufletul oamenilor.
Cine are urechi de auzit, să audă.

---

[1] *Mare e a ta frumseţe/Sfîntă Fecioară Maria,/toţi te laudă, Maria,/toţi să cînte a ta blîndeţe./Frumuseţea ta cea sfîntă/ însăşi frumuseţea aprins-a./Frumuseţe, eternă, sfîntă,/pe Maria tu cuprins-ai/cu amoru-amoru-nvins-ai,/milostivă tu, Maria./ (N. Tr.)*

XIII. ULTIMII ANI ŞI ULTIMELE GLORII

În 1488, s-au petrecut evenimente marcante în familia Magnificului: două căsătorii care au întărit poziţia politică a Medicilor, dar care din punct de vedere moral nu au avut efectele întrevăzute: nunta Maddalenei, a doua fiică a lui Lorenzo, cu Franceschetto Cybo, şi nunta primului născut al lui Lorenzo, Piero, cu Alfonsina Orsini, din aceeaşi familie a nobilei Clarice. Unirea acestor familii, deşi a întărit legăturile Medicilor cu două din cele mai puternice familii din Roma, n-a fost o alegere prea fericită. Franceschetto era vicios, trufaş, obtuz la minte; biata Maddalena a fost aproape o martiră în preajma lui; pe lîngă că era silită să suporte caracterul violent şi inconstant al soţului, prea multele ei sarcini i-au subminat sănătatea încît şi-a dus cu greu zilele timp de mai mulţi ani.

În ceea ce priveşte căsătoria lui Piero cu Alfonsina Orsini, am mai amintit că ea nu l-a bucurat prea mult pe fiul lui Lorenzo, fiindcă cei doi tineri căsătoriţi aveau o fire mult prea asemănătoare. Trebuie totuşi amintit că, dintre cei doi consorţi, caracterul mai bun era al Alfonsinei, care, în ciuda tuturor defectelor ei, a fost cel puţin o femeie hotărîtă, cu o voinţă tenace, virtute care i-a lipsit aproape cu desăvîrşire fiului Magnificului, numit de unii istorici « Îngîmfatul » şi de alţii « Nenorocosul ».

Celălalt eveniment, petrecut în lunile următoare, în 1489, a fost primirea lui Giovanni, fiul lui Lorenzo, în cardinalat.

Aceasta era cea mai arzătoare dorinţă a lui Lorenzo.
13 Sănătatea îi era acum şubredă. Abia împlinea vîrsta

de patruzeci de ani şi se simţea bătrîn. Douăzeci de ani de viaţă publică intensă pentru un om care depăşeşte timpul, şi trăieşte într-o continuă tensiune spirituală, contează cît patruzeci. Să adăugăm apoi înfricoşătoarea boală a familiei, tragica ereditate uricemică, transmisă treptat-treptat pînă la vlăstarul cel mai fraged, pînă tîrziu la cei mai îndepărtaţi muguri ai neamului Medici, boală care subminase chiar şi robusta constituţie a lui Lorenzo.

Aşadar, Giovanni, chiar dacă nu în mod public, a fost totuşi numit cardinal; într-adevăr numirea oficială a fost făcută după trei ani, toţi fiind reţinuţi de pudoarea de a proclama alegerea de cardinal a unui băiat de treisprezece ani.

După cît se pare, pe vremea aceea era mai decorativ un cardinal de şaisprezece ani.

Istoricii, pe bună dreptate, judecă această alegere drept una din greşelile cele mai grave ale lui Lorenzo. Nepotismul nu-i atingea numai pe pontifici, ci şi toate mărimile de pe pămînt. Convenienţa politică trecea dincolo de orice respect uman, dincolo de orice măsură. Lorenzo nu s-a mulţumit să-i ceară papii Inocenţiu doar pălăria de cardinal pentru tînărul său fiu, ci a solicitat această favoare neîncetat, cu presiuni care i-au minimalizat demnitatea, cel puţin în sensul în care o concepem azi.

Totuşi, putem adăuga că dacă el a cerut-o, papa i-a acordat-o.

Se poate ca pe vremea aceea să nu se fi conceput ca o ruşine asemenea cerere: probabil că Lorenzo ştia că o poate face; pesemne că cererea lui era un fel de *do ut des*[1], o formă de restituire pentru o gentileţe făcută. De altfel, scandalul unor numiri premature în asemenea slujbe nu era ceva nou; se privea în mod strict numai la simbolul sarcinii şi nu la persoana care primea investitura; dar dacă ne gîndim la răspunderea pe care o aducea cu sine asemenea sarcină, la lipsa de maturitate a celui investit, şi mai ales la faptul foarte grav că el era chemat să voteze în Con-

[1] În latină în text — « dau ca să-mi dai », locuţiune sinonimă întîlnită la Seneca şi Petroniu sub forma « serva me servabo te » (serveşte-mă şi te voi servi). (N. Tr.)

clav . . . toate acestea nu pot decît să tulbure conştiinţa oricărui adevărat catolic modern, şi practica aceasta nu poate fi decît dezaprobată.
Dar mai este adevărat, spre scuza lui Lorenzo, şi faptul că el nu avea prea multă stimă faţă de directul său succesor, Piero. Geniul nu are moştenitori, şi Piero nu dezminţea zicala; el semăna în totul mamei sale: avea caracterul ei, inteligenţa ei mediocră, deşi îmbinată cu bun simţ; dar ceea ce e suficient pentru o femeie, nu este şi pentru un şef de stat.
Dacă Piero avea să dea greş în sarcina sa, familia se putea sprijini pe al doilea născut, care avea o fire mai meditativă, mai calmă, mai senină, pe cînd Piero era opusul acestuia, adică infatuat, nechibzuit şi arogant. Oricum, această numire a fost un primat nu prea de invidiat; mai fuseseră creaţi cardinali foarte tineri, dar niciodată dintre cei în vîrstă de treisprezece ani. Merită, totuşi, să reproducem cîteva pasaje dintr-o scrisoare adresată de Lorenzo tînărului cardinal, cu ocazia plecării acestuia la Roma, el nemaiavînd apoi niciodată fericirea de a-şi revedea în viaţă pe faimosul său tată.
Este o scrisoare care te lasă pe gînduri.
« Din scrisoare cunoşti omul »[1]: s-a spus că muritorii obişnuiesc să-şi dezvăluie cel mai mult sufletul în secretul epistolar. Nu este scrisoarea omului politic destinată să ajungă de domeniu public, în care caz ne-am putea gîndi la o *calliditas*[2] de pură marcă machiavellică; este vorba de o scrisoare confidenţială de la tată la fiu, scrisoarea unui om ajuns aproape de capătul vieţii.
Şi titlul este solemn, amintind parcă de un testament spiritual.

« Lorenzo de' Medici tatăl, către *messer* Giovanni de' Medici Cardinal.

Mess. Giovanni: îi eşti foarte îndatorat lui *mess. Domeneddio*[3], ca şi noi toţi în legătură cu persoana ta, deoarece

[1] « În epistula homo. » În latină în original. (N. Tr.)
[2] Subtilitate, rafinament, viclenie. (N. Tr.)
[3] Domnul Dumnezeu. (N. Tr.)

în afara multor beneficii și onoruri pe care le-a primit casa noastră de la el, a făcut ca în persoana ta să vedem cea mai înaltă demnitate pe care am avut-o vreodată în casă; și acest lucru este și mai măreț dacă ne gîndim la împrejurările în care s-a petrecut evenimentul, mai ales la vîrsta ta cît și la condiția noastră. De aceea primul meu gînd este să-ți amintesc să nu precupețești nimic pentru a-ți arăta recunoștința față de *mess Domeneddio*, amintindu-ți totodată că nu meritele tale, prudența sau solicitudinea ta, ci în mod minunat El, Dumnezeu, te-a făcut cardinal, și în fața Lui să-ți dovedești această recunoștință prin viața ta sfîntă, exemplară și cinstită, la care ești cu atît mai obligat cu cît ai lăsat de altfel și pînă acum să se întrevadă asemenea calități încă din adolescența ta; să sperăm, deci, și acum în aceste roade... Trebuie, prin urmare, să te străduiești să ușurezi povara demnității pe care o porți, trăind cu purtări cuviincioase și perseverînd în studiile cuvenite profesiei tale.

«Anul trecut am simțit o mare mîngîiere, auzind că, fără a-ți aminti nimeni, din propria-ți pornire, te-ai spovedit de mai multe ori și te-ai împărtășit; nici nu cred că există o mai bună cale pentru a te păstra în grația divină, decît obișnuința unor asemenea obiceiuri în viață cît și perseverarea lor.»

Aici Lorenzo exprimă o severă judecată asupra coruptiei care domnea la Roma, prin aceasta depunînd mărturie întemeiată în favoarea lui. Dacă Magnificul ar fi fost scepticul sau cinicul pe care vor să-l descrie dușmanii săi, nu era nevoie ca el să se arate îngrijorat de o corupție pe care el ar fi împărtășit-o.

«Recunosc că mergînd la Roma, mocirla tuturor răurilor, intri într-o mai mare dificultate în îndeplinirea celor amintite mai sus, deoarece nu numai că exemplele influențează, dar acolo nu-ți vor lipsi nici provocatori și corupători de tot felul, fiindcă, după cum îți vei putea da seama, promovarea ta la Cardinalat, prin vîrsta ta cît și datorită celorlalte condiții mai sus-amintite, va aduce în jurul tău mare invidie, și cei ce nu au putut împiedica perfectarea acestei demnități acordate, se vor strădui din răsputeri și cu subtilitate s-o diminueze, denigrînd acțiunile vieții tale, făcîndu-te să aluneci în aceeași groapă unde au căzut ei, și

făcîndu-ţi multe mărturisiri, ca o dovadă a încrederii lor; şi ar trebui să le reuşească, dată fiind vîrsta ta.» Sentimente foarte elevate şi adevăruri evidente. Dar, fie spus incidental, cardinalul Giovanni a ţinut seama de avertismentele paterne, deoarece, deşi la o vîrstă foarte fragedă, a fost, mai tîrziu, unul dintre puţinii cardinali care s-au opus alegerii simoniace a lui Alexandru Borgia al VI-lea; atitudine onestă pe care acel papă nu i-a iertat-o niciodată lui Giovanni constrîngîndu-l să părăsească Roma, temîndu-se de mai rău. Cît priveşte apoi însăşi alegerea papii Leon, istoricii sînt de acord în privinţa faptului de a recunoaşte că ea a fost una dintre puţinele din vremea aceea, neinfluenţată de simonie.

«... Vei înţelege cîtă importanţă are persoana unui cardinal şi ce exemplu înseamnă el; şi toată lumea ar duce-o bine dacă toţi cardinalii s-ar comporta aşa cum ar trebui, pentru că ar alege totdeauna un papă bun, spre mulţumirea şi liniştea tuturor creştinilor. Străduieşte-te prin urmare ca tu să fii astfel, şi dacă tot astfel vor mai fi şi alţii, ne putem aştepta la binele universal.

«...Cred că o dată cu acest prim drum la Roma ar fi bine să te slujeşti mai mult de urechi decît de limbă. De azi încolo eu te-am încredinţat întru totul Domnului Dumnezeu şi Sfintei Biserici, ceea ce atrage după sine obligaţia de a deveni un bun eclesiast şi de a convinge pe fiecare să îndrăgească onoarea şi statul Sfintei Biserici şi al Scaunului apostolic înaintea tuturor lucrurilor de pe lume, punînd în urma acestuia oricare alt respect; şi prin acest fel de a fi prudent, nu-ţi va lipsi ocazia de a ajuta oraşul şi Casa; fiindcă prin acest oraş se face uniunea cu Biserica iar tu trebuie să fii un lanţ bun, şi Casa urmează destinul oraşului.» Aici politica îi conduce firul gîndirii tatălui, dar trebuie să recunoaştem că remarca este înţeleaptă şi justă. Prea multe fuseseră disensiunile între Florenţa şi biserică; acordul între cele două oraşe, cele mai renumite din Italia, nu putea fi decît garanţia de pace şi prestigiu pentru religie.

«Eşti cel mai tînăr cardinal şi nu numai din Colegiu, ci din cîţi au fost făcuţi pînă azi; şi de aceea este necesar
 ca în această întrecere cu ceilalţi, să fii cel mai zelos

şi cel mai umil, fără a te lăsa aşteptat în nici o ocazie din cîte se prezintă demnităţii tale de cardinal, fie în Consistoriu, fie în Deputăţie. Îi vei cunoaşte în curînd pe cei cu purtări alese şi pe cei cu purtări mai puţin alese. Cu cei mai puţin cuviincioşi e bine să ocoleşti o discuţie foarte intimă, nu numai pentru faptul în sine, ci pentru ideea de a-i putea asculta puţin pe fiecare.

„Cu ocazia ceremoniilor religioase, în procesiuni, voi lăuda mai degrabă o atitudine moderată decît excesivă; căci mai degrabă aş preţui o familie chibzuită şi cumpătată cu gospodăria şi grajdurile în ordine, decît alta luxoasă şi pompoasă.

„Străduieşte-te să trăieşti cuviincios, ducînd lucrurile cu răbdare la capăt, căci a crea de la început o armonie între cortegiul de gentilomi şi noul stăpîn nu-i cu putinţă.

„Invită mai degrabă decît să te duci la invitaţiile primite, dar totuşi fără excese. Să foloseşti pentru persoana ta hrană substanţială, şi să faci multă gimnastică; fiindcă în aceste veşminte, lesne poţi căpăta vreo infirmitate, dacă nu te îngrijeşti.»

Sfaturi, toate foarte înţelepte, ale unui tată prevăzător şi afectuos.

Mai tîrziu papa Leon a fost învinuit că practică echitaţia şi vînătoarea, ele fiind nepotrivite cu demnitatea papală; dar este posibil ca Leon al X-lea să-şi fi amintit de preceptele higienice ale tatălui său, pe lîngă faptul că se ştie că medicii înşişi prescriau asemenea viaţă ponteficelui, dată fiind constituţia sa pletorică cu tendinţe la obezitate.

«Bijuterii şi mătăsuri în puţine împrejurări se armonizează la cei egali cu tine. Mai degrabă cîte un obiect fin şi antic, cărţi rare şi frumoase, şi e oricînd de preferat o familie [1] cuviincioasă şi înţeleaptă, cultă, decît mare ...

... Un obicei mai presus decît toate celelalte să te convingă să-l foloseşti cu toată grija, şi anume acela de a te scula în fiecare dimineaţă în zori deoarece, pe lîngă că-ţi slujeşte mult sănătăţii, vei putea reflecta şi rezolva toate treburile zilei şi la gradul tău, avînd

[1] Lorenzo prin «familie» înţelege cortegiul de curteni din palat. (N. Tr.)

adică de făcut rugăciuni, de studiat, de dat ore de audienţe etc.; cred că vei găsi acest obicei foarte util.
„Altceva îi mai este necesar în cel mai înalt grad unuia ca tine; şi anume să meditezi totdeauna, mai ales în virtutea acestor principii cu o seară înainte, la tot ceea ce ai de făcut în ziua următoare, încît să nu treci la nici o acţiune fără a o fi gîndit mai întîi bine de tot.
„Cît priveşte cuvîntarea ta în Consistoriu, cred că va fi cu atît mai cuviincioasă şi mai lăudabilă, dacă în toate împrejurările care ţi se vor ivi tu te vei adresa Sanctităţii *N.S.* [1] deoarece tu fiind prea tînăr, şi cu puţină experienţă, este mai degrabă de datoria ta să te adresezi Sanctităţii Sale şi preaînţeleptei Sale judecăţi.
„Pe bună dreptate, tu vei fi rugat să vorbeşti şi să intervii pe lîngă *N.S.* în multe direcţii [2]. Gîndeşte-te ca în virtutea acestor principii să-i ceri cît mai puţin, dîndu-i cît mai puţină plictiseală, deoarece, prin natura lui, papa este mai binevoitor faţă de cel ce mai puţin îi sparge urechile. Acest lucru cred că este de luat în seamă cu atenţie, ca să nu-l plictiseşti ci să-l întîmpini mereu cu lucruri plăcute, sau dacă totuşi s-ar întîmpla să-i ceri ceva, să-i ceri cu umilinţă şi modestie, ca să-l mulţumeşti mai mult, adică să te comporţi după cum îi e şi lui firea.
Rămîi sănătos: de la Florenţa . . . »

Noi credem că această scrisoare este unul din cele mai elocvente documente umane în ceea ce priveşte personalitatea Magnificului [3].
Dacă stilul înseamnă omul, stilul lui Lorenzo, fie ca poet, fie ca scriitor de scrisori familiare, este stilul unei personalităţi superioare, drepte, al unui om integru care merge drept la ţintă fără sinuozităţi, văzînd totdeauna cele mai nobile sentimente, totdeauna departe de orice conţinut vulgar.

---

[1] N. S. (Nostro Signore), Domnul Nostru, Dumnezeu, iar în cazul de faţă papa. (N. Tr.)
[2] Prin « direcţii », Magnificul înţelege (diferite) circumstanţe. (N. A.)
[3] Această scrisoare a fost pesemne dictată de Lorenzo, deoarece, din cauza bolii sale nu putea fi în situaţia de a-şi folosi mîinile. Aceasta ar explica unele greşeli de fond sau de ortografie întîlnite de-a lungul scrisorii. (N. A.)

Tocmai în această perioadă a reînceput şi predica lui *fra* Girolamo, rechemat la Florenţa, să reţinem cu toată atenţia, *din iniţiativa Magnificului*, pentru a contribui la îmbunătăţirea moravurilor poporului florentin.
Deşi este evident, merită totuşi să repetăm că Lorenzo nu avea nici un fel de obligaţie de a rechema în oraş un om care putea să-l tulbure sau să-i irite susceptibilitatea.
Ar fi fost o atitudine de adevărat tiran dacă l-ar fi ţinut pe Savonarola departe de Florenţa, dar el l-a rechemat, acceptîndu-l ca adversar.
Fapt este că Lorenzo nu a pus nici o limită predicii lui *fra* Girolamo şi niciodată nu a existat vreo persecuţie sau vreun ordin împotriva lui.
Opoziţiile făcute predicatorului au apărut mai tîrziu, tocmai cînd el ajunsese în fruntea oraşului, şi ruina i-a fost grăbită de poziţia ostilă a altor Ordine religioase, potrivnice, în primul rînd a ordinului Franciscanilor.
De la aceştia a pornit acea provocare nebunească de «probă a focului», trist spectacol de fanatism şi intoleranţă care nu s-ar fi putut întîmpla niciodată la Florenţa, dacă Lorenzo ar fi fost în viaţă.
Atunci pe tronul Sfîntului Petru era Inocenţiu al VIII-lea, prietenul lui Lorenzo, legat de el prin strînsă înrudire: dacă Magnificul ar fi dorit, ar fi fost de ajuns un cuvînt de protest şi *fra* Girolamo şi-ar fi mutat sediul.
Dar evenimentele se precipitau. Lorenzo nu mai avea decît cîteva luni de trăit şi cu totul alte griji, mai importante decît invectivele dominicanului.
Pacea aceea pe care Lorenzo reuşise s-o menţină în Italia era ameninţată: atitudinea lui Lodovico il Moro din ce în ce mai ambiguă, din cauza manevrelor lui cu Franţa; renăscuse discordia dintre papă şi regele din Napoli.
Regele Ferrante nu înţelegea să menţină pactul stipulat prin pacea din 1486, în măsura în care se referea la interesele ecleziastice şi la dijma în Regat. Inocenţiu ameninţa că va recurge la forţă pentru a tutela drepturile Bisericii, Lorenzo făcea toate eforturile pentru a-l reîmpăca pe rege cu papa.

«Florența se bucura pe vremea aceea de o perioadă de prosperitate și bunăstare cum nu se mai bucurase de douăzeci de ani»[1]: nu mai erau lupte între partide și familii, nu mai erau măceluri între cetățeni, nu mai erau răscoale, exiluri, confiscări, incendii. Poporul știa toate acestea și îl aclama pe Lorenzo.
Florența era înconjurată de un cerc de alianțe și de prietenii: Siena, Lucca, Bologna, Faenza, Ferrara, Rimini, Perugia și Città di Castello.
Poporul știa că Lorenzo cheltuise o mare parte din patrimoniul său pentru a înfrumuseța orașul, pentru a promova lucrări de asanare, pentru a îmbogăți patrimoniul artistic și cultural al Florenței.
Toate acestea, fără îndoială că nu le-a realizat cu zestrea fetelor sărace trecută în patrimoniul statului! Lorenzo cheltuise milioane din buzunarul lui cu opere de utilitate publică și de cultură. Fundația Universității din Pisa era a lui Lorenzo, ca și instituția academiei grecești unde predau cei mai celebri literați din Orient. Porneau atîția din cele mai îndepărtate regiuni ale Europei pentru a veni să studieze la Florența. Aceste cheltuieli enorme, pe lîngă acelea de achiziție a celor mai rare cărți pe care le-a posedat vreodată un oraș, au fost susținute de casa privată a familiei Medici. Cînd a murit Lorenzo, patrimoniul său se subțiase în mare măsură; vom vedea mai tîrziu că, atunci cînd Piero și frații săi au fost îndepărtați de Senioria florentină și au început să rătăcească prin Europa, au ajuns deseori la o stare de adevărată mizerie, semn că și ilustrele depozite de la băncile medicee de dincolo de mare și dincolo de Alpi, nu mai existau.
La începutul anului 1492, visul politic al lui Lorenzo s-a putut realiza. El a reușit să-l concilieze pe papă cu regele din Napoli; chiar și scopurile ambițioase ale lui Lodovico il Moro au fost înfrînate de politica fermă a lui Lorenzo. Faptul că la patru ani după moartea lui, cînd la instigarea lui Sforza, trupele franceze au trecut Alpii, invadînd pînă și teritoriul Florenței este o nouă dovadă că pacea și echilibrul Italiei își aveau fundamentul în însăși persoana Magnificului.

---

[1] Guicciardini, *Storia fiorentina* . (N. A.)

Era pe punctul de a se împlini, tot în acest an, un alt eveniment, care a schimbat de altfel complet faţa lumii: descoperirea Americii.
Un florentin, unul din maeştrii lui Lorenzo, îi arătase lui Columb drumul Indiilor, o nouă cale care se rezuma la o îndrăzneaţă şi genială frază: « să ajungi la răsărit prin apus ». Paolo Dal Pozzo-Toscanelli de ani de zile arătase calea aceea ambasadorilor regelui Alfons al Portugaliei: un italian şi-a însuşit acea teorie nouă şi, nereuşind să ajungă totuşi pînă în Indii, a făcut descoperirea negîndită a unei noi lumi.
Nici zece ani nu au trecut de la acea descoperire, şi prin meritul unui alt florentin de aceeaşi vîrstă cu Lorenzo şi codiscipolul său, se va recunoaşte că Indiile occidentale ale lui Columb nu erau altceva decît o parte necunoscută de pe glob. Amerigo Vespucci, pe lîngă că va numi pentru prima oară *mundus novus* pămîntul descoperit, va lega de el şi propriul său nume.
Poate că Lorenzo a murit fără a avea mulţumirea pregătirilor care se făceau pentru marea expediţie. Cînd Cristofor a ridicat ancora la Palos, trecuseră patru luni de cînd Magnificul îşi dăduse sufletul, şi nu e de crezut că din partea casei domnitoare din Spania s-a făcut mare publicitate acţiunii care era considerată o tentativă secretă.
Cînd a fost efectuată împăcarea papei cu regele Neapolului, Lorenzo nu mai avea decît două luni de trăit; şi totuşi, mai înainte de a închide ochii, a avut o ultimă consolare.
În martie expira perioada de trei ani pe care Inocenţiu al VIII-lea şi-o rezervase mai înainte de a aduce la cunoştinţa publică promovarea lui Giovanni la Cardinalat. Investitura a fost făcută cu solemnitate în martie 1492 la mănăstirea din Fiesole şi continuată cu un mare banchet solemn la palatul Medicilor, la care Lorenzo a luat parte însă transportat în lectică.
El şi-a îmbrăţişat fiul preferat pe care nu avea să-l mai revadă niciodată; apoi, presimţind pesemne că i se apropie sfîrşitul, a vrut să fie transportat la lăcaşul spiritelor pure: în vila sa preferată, la Careggi.

XIV. VIZITA « *IN EXTREMIS* »

Boala lui Lorenzo, care îl chinuise aproape toată viața, în 1492 s-a precipitat printr-o evoluție foarte rapidă. Pesemne că de multă vreme era stînjenit în folosirea mîinilor, fiindcă de mai multe ori face aluzie, chiar și în scrisorile adresate papii Inocențiu, că nu poate scrie cu propria-i mînă.

Boala lui gravă, uricemia, pe care o moștenise de la tatăl său și poate chiar de la mama sa, Lucrezia, cu anii, avea să degenereze în artrită deformantă. Se mai știe și că medicul său, Pierleone Leoni da Spoleto, îi făgăduise să-l vindece de acest morb.

Încă din ianuarie a anului acela se înregistrase o agravare a bolii care-l împiedicase să-l primească pe ambasadorul ducelui d'Este.

Să luăm notă, încă o dată, tot în legătură cu apelativul său de Magnific, despre care unii susțin că i-ar fi fost acordat *post mortem*, că ambasadorul se exprimă în felul următor:

« Acest M.R. Sol din Milano, care a fost aici, se împlinesc XII zile, nu a putut să viziteze încă pe *Magnificența Sa*, nici să aibă audiență. »

În februarie se spunea că sănătatea sa continua să fie precară, dar că medicii nu socoteau că este vreo primejdie de moarte. La sfîrșitul lunii februarie apăruse o vădită ameliorare, dar în primele zile ale lunii martie a avut o reșută și audiențele au fost din nou suspendate. La treisprezece martie, Lorenzo apare, după cum am mai spus, în lectică, la banchetul din palatul Medici ca să-și ia adio de la fiul său, Giovanni,

deși la cîteva zile după aceea a mai fost totuși în stare

să facă vreo cîteva plimbări călare, fiind însă cumplit de chinuit de dureri.
La sfîrşitul lunii martie se vorbea despre o nouă ameliorare, şi ambasadorul Casei d'Este comentează această veste cu un « slavă Domnului ». La trei aprilie continuă să se creadă încă într-o ameliorare, după cum reiese dintr-o scrisoare a unui oarecare Pandolfini de la Roma: « Despre boala voastră am aflat cu plăcere că o duceţi mai bine »...
Sau erau pioase iluzii sau una din obişnuitele abilităţi politice cu care se dau de obicei veşti despre şefii de stat.
Dar sănătatea lui Lorenzo continua să-i îngrijoreze pe florentini şi pe principii italieni, cît şi pe Lodovico il Moro, care s-a grăbit să-l trimită de la Milano pe medicul său, Ticino Logaro, punîndu-şi mari speranţe în el.
Înaintea lui fusese invitat de la Pavia *mastro* Lazzaro, care, ca o ultimă tentativă, i-a administrat o costisitoare, pe cît de zadarnică doctorie, făcută după obiceiul timpului, din pietre preţioase pisate ca o pulbere.
Era încă vie credinţa medievală în tainicele virtuţi ale pietrelor preţioase, care ar fi extras de la aştrii misterioşi efecte curative. Durerile lui Lorenzo deveniseră insuportabile, chinuitoare, localizate mai ales în partea de jos a coastelor, lîngă ipohondru şi şold, pentru care Pieraccini enunţa ipoteza că ar putea fi o litiază hepatică.
Există o preţioasă scrisoare a lui Àgnolo Poliziano, adresată lui Jacopo Antiquario, în care se relatează decursul bolii în ultimele zile ale lui Lorenzo. Scrisoarea este în latină: redăm traduse pasajele cele mai demne de reliefat:
« Lorenzo de' Medici a suferit circa două luni de dureri care prin localizarea lor în cartilajele de deasupra viscerelor sînt numite dureri de ipohondru. Dureri care nu ucid prin ele însele, dar care sînt foarte acute şi supărătoare. Aceasta s-a întîmplat cu Lorenzo nu din cauza neîngrijirii medicilor, ci din cauza unei febre, peste măsură de insidioasă, care se cuibărea nu numai în vene şi artere, ca de obicei, ci şi în nervi, în oase, în viscere pînă la măduvă.

„Așa cum s-a așezat să zacă în pat la vila de la Careggi, a arătat că nu mai nutrește nici o speranță de salvare... ... A început apoi să-l consoleze pe fiul său, Piero, deoarece ceilalți copii ai săi erau departe... apoi rămase lungă vreme în meditație... și pe urmă a spus: — Oh, Pietro băiatul meu, cetățenii te vor alege fără îndoială succesorul meu. Nu păstra în viitor o autoritate mai mare decît am avut-o noi. Și cum totalitatea cetățenilor florentini este, după cum spun ei, un corp format din multe capete, să te conduci totdeauna în virtutea a ceea ce vei socoti tu foarte onest...

„După exemplul strămoșului său, Cosimo, s-a ocupat el însuși apoi de funeraliile sale, după cum se cuvine unui simplu cetățean.

„A venit apoi medicul Lazzaro, care, ca să nu lase nimic neîncercat, a experimentat un medicament prețios, compus din perle și pietre scumpe. Și întrebînd Lorenzo pe cei ai casei, de ce se tot frămînta atîta medicul, i-au răspuns că pregăteam cu toții o *epithioma* ca să-i încălzim viscerele; el se uită fix la mine, cu un aer zîmbitor ca de obicei, apoi ridicîndu-și cu greu brațele obosite, mă strînse puternic cu amîndouă mîinile și-mi spuse: — Of, of, Angelo!

„Eu îmi întorceam capul, ca să-mi ascund lacrimile și suspinele, iar el îmi strîngea și mai mult mîinile. Cînd și-a dat seama că plînsul mă împiedica să mă ocup de el, m-a lăsat să plec, parcă chiar cu un aer nepăsător.

„Cînd m-am întors din nou la el, pe cît am putut, cu ochii șterși de lacrimi, m-a întrebat ce face Pico della Mirandola, prietenul său; eu i-am spus că rămăsese în oraș de teamă să nu fie inoportun. — Nu mă temeam că această călătorie l-ar supăra — spuse Lorenzo — ca să-l pot vedea și vorbi, mai înainte de a mă depărta de voi.

„Am plecat și am făcut ceea ce mi-a cerut. El a venit, și amîndoi am stat la căpătîiul lui, ca să-i putem auzi glasul, acum atît de slab.

„El ne-a spus, după cum îi era obiceiul, vorbe plăcute și prietenești. Apoi după cîteva cuvinte glumețe a spus: — Aș fi dorit ca moartea să-mi fi îngăduit încă vreo cîteva zile ca să fi terminat biblioteca voastră. Cred că nu multe zile.

Abia ieşise Pico, şi în cameră intră Girolamo ferraresul, om însemnat pentru doctrina sa şi pentru sfinţenia vieţii sale, predicator distins al doctrinei cereşti. L-a îndemnat să-şi ţină credinţa cu putere; el i-a răspuns că o avea foarte puternică şi neclintită...»
Poliziano, care era prezent, reduce doar la aceste simple cuvinte faimosul colocviu *in extremis* între Lorenzo şi Savonarola, în legătură cu care fantezia oamenilor a brodat o legendă infinită.
Oare a fost atît de scurt, acest colocviu suprem, sau cei doi mari antagonişti, împăcaţi acum în faţa solemnităţii morţii, s-au întreţinut timp mai îndelungat? Poate că nimeni nu va putea răspunde niciodată în mod exhaustiv.
Poliziano adaugă că, după unele vorbe liniştite, *fra* Girolamo se rugă împreună cu muribundul, şi-l binecuvîntă.
Multă vreme după moartea amîndorura, apăru şi se amplifică legenda unei confesiuni şi a unei absolviri negate.
S-a spus că Lorenzo s-a spovedit lui *fra* Girolamo că trei lucruri îl mîhneau adînc în clipa morţii: masacrul de la Volterra, răzbunările care au urmat conspiraţiei Pazzi-lor şi însuşirea fondurilor dotale.
S-a spus că Savonarola i-ar fi impus să redea ceea ce fusese estorcat şi că Lorenzo consimţise; la urmă, Savonarola i-ar fi pretins lui Lorenzo să redea libertatea poporului florentin, la care Magnificul şi-ar fi întors faţa într-o parte fără a-i mai da vreun răspuns şi prin urmare fratele dominican ar fi plecat fără a-i fi acordat iertarea păcatelor.
Burlamacchi, primul care a povestit această întîmplare a afirmat că a auzit-o chiar din gura fratelui Girolamo[1].
La o examinare senină a faptelor povestea apare neverosimilă.
Dacă ar fi existat o confesiune, Savonarola nu era omul care să trădeze taina cea mare faţă de oricine. Nici nu credem că remuşcarea cu masacrul de la

[1] Fără îndoială că Pacifico Burlamachi nu este un martor imparţial, căci noi ştim bine că el era un duşman feroce al Casei Medici fiind un discipol înflăcărat al lui Savonarola (1465—1519). (N. A.)

Volterra l-ar fi îndurerat pe Magnificul, dat fiind că era ceva ce se petrecuse în absența lui.
Mai tîrziu i se va aduce aceeași vină lui Leon al X-lea că nu s-ar fi împotrivit, cînd încă mai era cardinal, la masacrele comise la Prato, după o rebeliune a acestui oraș împotriva republicii.
Giovanni a făcut ceea ce îi era în putere să facă, dar la Prato s-a întîmplat ceea ce mai tîrziu avea să se întîmple la Jefuirea Romei și, în proporții minore, la asediul Florenței; nu exista forță omenească să poată pune capăt acelor mercenari tîlhari.
Am mai văzut pînă acum că exproprierea fondurilor dotale a fost acțiunea Senioriei, datorită unei necesități imperioase.
Cît privește apoi restituirea acelei fantomatice libertăți a Florenței, libertate pe care de altfel nimeni nu i-o luase, chestiunea a mai fost examinată de noi, ținînd seamă de condițiile de guvernămînt care mai erau în vigoare în republica florentină, cînd Cosimo a devenit primul cetățean al Florenței.
Toată Italia, din vreme îndelungată, se orientase spre un regim de principate; singura comună rămasă încă liberă, cel puțin în aparență, era comuna Florenței.
Pe de altă parte, Lorenzo nu mișcase un singur deget ca să-și atribuie puterea. Senioria i-o oferise, el fiind refractar, cînd nu avea decît douăzeci de ani.
Dacă Senioria și poporul aleseseră forma aceea de guvernămînt, o făcuseră pentru că numai prestigiul familiei Medici oferea garanțiile de soliditate, de unitate și de armonie, ceea ce ar fi fost zadarnic a le fi căutat în altă parte.
Și ce-i drept nu reușim să înțelegem cum de-i stătea într-atît pe inimă lui Savonarola ideea de a reda libertatea republicană Florenței și nu, de exemplu, orașului său Ferrara, care era condusă ca principat de către Estensi; și nu înțelegem de ce numai Florența trebuia să rămînă comunală și nu Milano, nu Mantova, nu Urbino, nu Faenza, nu Forlì, nu Verona ...
Mai mult decît orice altceva, poporul trebuia să dorească această libertate comunală; dar s-a văzut cu cîtă violență, ba chiar cu cîtă ferocitate s-a răsculat acest popor împotriva conspiratorilor care vroiau ... să-i restituie o libertate necerută! Și faptul că a fost o

dragoste a acestui popor față de Lorenzo, s-a văzut la scurt timp după moartea lui, cînd a fost de ajuns o simplă exprimare a Senioriei (fără a recurge măcar la concursul poporului) ca să-l facă pe firavul și incapabilul Piero de' Medici să ia calea exilului.
Cum ar fi putut, prin urmare, Magnificul, muribund, să împiedice Senioria din Florența de a restaura neîntîrziat regimul trecut, cînd Piero nu avea sub ordinele sale o putere armată pentru a susține așa-zisa «tiranie»?
Alungarea lui Piero a readus Florența la vechile ei disensiuni, la facțiunile ei înflăcărate și sîngeroase, tocmai prin opera acelui Savanarola care de bună credință intenționa să-i redea fericirea și libertatea.
Așadar la simpla lumină a bunului simț, cade legenda că Savonarola i-ar fi negat iertarea păcatelor pe patul de moarte. Toți cei prezenți, aflați la vila din Careggi, afirmă de comun acord că nici o confesiune nu a fost făcută lui Savonarola, deoarece Lorenzo își avea duhovnicul personal, spovedindu-se și împărtășindu-se cu devoțiunea unui perfect creștin.
Intrînd în camera lui duhovnicul, cu sfînta împărtășanie, înainte de moarte, suferindul păru că-și regăsește forțele.
— Îmbrăcați-mă... ridicați-mă — se rugă el — să-l primesc pe Domnul Dumnezeul meu în genunchi!
Dar puterile îl părăsiră; recăzu cu un geamăt.
Puțin după aceea își roti privirea spre Crucifix: i s-a întins și i s-a apropiat de buze.
Și-a dat ultima suflare sărutîndu-l.

★

Moartea Magnificului a cufundat Florența într-o profundă consternație. Toți au înțeles că dispăruse un om dintre aceia care nu au urmași. El dispărea în timp ce spectrul primejdiei, pe care numai acel titan al politicii se pricepuse să-l țină cît mai departe de Italia, se și profila.
Acum se deschidea necunoscutul. Piero nu era iubit din cauza caracterului său.
În fața tatălui său, el arăta supunere și respect; era întru totul de acord cu înțeleptele sfaturi de moderație,

de amabilitate, de înțelegere, dar însuși Lorenzo nu-și putea făuri iluzii cu el.
Și totuși, din respect față de marele dispărut, Senioria a oferit și tînărului Medici succesiunea la guvern. Piero a răspuns cu o amabilitate rece omagiului oferit de marea nobilime, dar poporul din Florența vedea în el un Orsini și nu un Medici. Și în spatele lui vedea profilîndu-se nu austera și onesta figură a doamnei Clarice, ci chipul trufaș și disprețuitor al doamnei Alfonsina.
Chiar în seara morții Magnificului, medicul Pierleone Leoni a dispărut, după disperate și smintite vorbe. A doua zi dimineață trupul său a fost găsit plutind în bazinul grădinii *dei Semplici*. S-a spus că el se sinucisese fiind ros de remușcarea de a nu fi reușit să-l salveze pe Magnificul, dar nu au lipsit nici zvonurile care să-l acuze pe Piero că ar fi poruncit să fie aruncat acolo.
Fapt este că episodul funest a fost înăbușit, și medicul a fost îngropat fără nici o pompă, aproape pe furiș.
La ora cinci dimineața, corpul Magnificului a fost transportat la San Marco și aici medicii au efectuat autopsia cadavrului pentru a stabili cauzele morții. Funerariile au fost simple, fără fast, conform dorinței exprimate de defunct.
La trei zile după înmormîntare, Senioria, întrunită în adunare, a comemorat pe marele dispărut, evidențiind faptul că în toată viața sa, Lorenzo a pus totdeauna interesul republicii înaintea interesului privat; că el nu s-a dat niciodată în lături de la nici un pericol cînd a fost vorba de binele orașului său și că asigurase bunăstarea cetățenilor și siguranța lor prin cele mai bune legi.
Moartea sa a fost un doliu internațional; curțile tuturor principatelor din Italia și Europa s-au asociat în regretul și durerea acestei mari pierderi.
Deliberarea Senioriei asupra meritelor acestui om atît de însemnat a fost aprobată cu 483 de voturi din 546. Chiar și această minoritate disidentă este o dovadă a libertății de vot care exista în Florența.
Corpul lui Lorenzo a fost înmormîntat, în mod provizoriu, în Sacristia Veche din San Marco, lîngă rămășițele pămîntești ale lui Giuliano, fratele său.

Șaizeci și nouă de ani mai tîrziu, trupul neînsufleţit a fost deshumat și transportat în Sacristia Nouă, unde se află și azi.
Cînd s-a deschis sicriul, corpul Magnificului a fost găsit intact și foarte ușor de recunoscut; se mai vedea, chiar foarte clar, cicatricea rănii de pe gît, pe care i-o făcuseră conspiratorii din Santa Maria del Fiore.
În schimb trupul lui Giuliano, care era înmormîntat lîngă al lui Lorenzo, a fost găsit « foarte descompus ».
Orașul a fost cufundat în doliu; dispariţia Magnificului a fost considerată o pierdere pentru toţi; și această împrejurare subliniază ataşamentul poporului faţă de Casa Medici. Dacă s-ar fi intuit povara unei tiranii, nici o clipă nu ar fi fost mai propice decît aceea, din moment ce fiul mai mare al lui Lorenzo nu era iubit și ceilalţi erau niște băieţandri.
Am mai spus că în anul în care murea Lorenzo, era descoperită America; un alt eveniment de foarte mare importanţă a fost sfîrșitul dominaţiei mahomedane în Spania, o dată cu căderea Granadei, capitala de două sute cincizeci de ani a regatului maur.
Și în același an a murit și papa Inocenţiu al VIII-lea căruia i-a urmat Rodrigo Borgia; din simplu avocat el s-a suit pe treapta cea mai înaltă de demnitate eclesiastică, prin metode ilicite, pe care majoritatea istoricilor i le impută.
Alegere ce a creat începutul nenorocirilor care au tulburat timp de cîţiva ani Casa Medici; într-adevăr, tînărul cardinal Giovanni a fost constrîns să părăsească Roma, deoarece a fost unul dintre puţinii al cărui vot nu fusese cumpărat de banii familiei Borgia. Și tot atunci se suia la tron Carol al VIII-lea al Franţei, altă ameninţare pentru pacea italiană. Se și lansau bazele pentru invazia pe care înţeleapta și precauta politică a lui Lorenzo reușise s-o evite. Piero avea în momentul acela douăzeci și unu de ani; era, prin urmare, cu cîteva luni mai mare decît tatăl său cînd își asumase guvernarea republicii.
Era frumos fiul Magnificului și delicat la chip; era înalt, puternic, îndemînatic la orice joc sportiv practicat pe vremea aceea dar, din nefericire, deși nu era prostă-

nacul pe care l-au descris [1] mulţi istorici, avea totuşi o inteligenţă mediocră; am mai afirmat o dată că nu era un Medici, ci mai degrabă un Orsini.
Încă din fragedă adolescenţă i se dusese o ciudată faimă; aceea de a fi fost nenorocos în tot ceea ce ar fi întreprins; de unde venea şi apelativul dat de istorici. Fapt este că orice acţiune a vieţii sale nu a ajuns niciodată la o adevărată reuşită: era copil şi se spunea despre el: « Dacă Piero începe să facă ceva, totul îi merge de-a îndoaselea ». Să lăsăm deoparte influenţele astrologice sau ale destinului; desigur că destinul lui Piero a fost influenţat de caracterul său inconstant şi mintea sa nu prea iscusită. El nu a fost omul care să ştie să intervină în momentul oportun cu o atitudine oportună, asta e tot, spre deosebire de tatăl său care a avut reflexul situaţiei la modul superlativ; şi la urma urmei nu înseamnă că el trebuia să moştenească toate harurile Magnificului, pentru simplul motiv că a fost fiul lui. A moştenit unele calităţi ale tatălui: gustul pentru lucrurile frumoase şi gustul pentru poezie; Piero fiind de altfel poet; de la el rămîn unele sonete nu lipsite de interes; dar toate acestea nu sînt de ajuns pentru a face un om de stat. Dacă Piero a fost nenorocos în toate împrejurările vieţii sale, a fost şi în alegerea soţiei, admiţînd că el ar fi avut vreun rol în această alegere. Young spune că « guvernul

---

[1] Pieraccini, în opera sa, *Familia Medici din Cafaggiòlo*, renumită mai ales din punct de vedere biologic şi patologic, nu ni se pare cu totul imparţial. El, care face un geniu din Lorenzo, este nemilos în schimb faţă de fiul său Piero, pe care-l defineşte ca pe « un imbecil superior ».
Chiar dacă ne închinăm în faţa ştiinţei, citind chiar paginile lui Pieraccini, diagnosticul său ne pare exagerat din tot ceea ce afirmă el, apoi, despre personalitatea lui Piero. Îl descrie din punct de vedere fizic, frumos, puternic, bine legat, abil în toate competiţiile sportive; îl face bun poet, bun orator, cult, amabil în felul de a fi, latinist expert, dar . . . imbecil ! Mai ales pentru faptul că Piero nu a reuşit să se opună marşului lui Carol al VIII-lea asupra Florenţei. Dar au reuşit oare toate Statele Italiei aliate, la Fornovo pe Taro?
Piero putea foarte bine să nu aibă calităţi politice, fără să fi fost din această cauză un imbecil. Era de ajuns să se spună că a fost un om mediocru şi atîta tot. După diagnosticul lui Pieraccini, ni se pare că o cantitate mare de culţi profesionişti ar însemna să fie clasificată printre imbecilii superiori ! (N. A.)

Medicilor depindea în mod esențial de popularitate »; dar dacă firea lui Lorenzo era populară prin excelență, Piero în schimb avea o fire cu totul opusă tatălui său. « La nici un an după succesiunea la guvernul Florenței, mai ales din cauza nepăsării lui față de formele republicane, cît și din cauza unei atitudini lipsită de egalitate față de toți cetățenii, atitudine atît de scrupulos menținută de tatăl său, Piero începea să devină foarte nepopular » [1].

În afară de aceasta, între el și ceilalți membri ai familiei Medici din ramura cadetă era o iremediabilă rivalitate, mai ales cu Giovanni di Pier Francesco, care, spre ironia soartei, era destinat să fie străbunul descendenței unei familii de mari duci.

Giovanni era frumos la înfățișare, bogat, își dădea în mod ostentativ aere democratice, de foarte pur republican; și atît el cît și fratele său Lorenzo nu pierdeau ocazia să pună paie peste foc ori de cîte ori reușeau să scoată în evidență un punct slab în conduita lui Piero.

S-a mai adăugat și o rivalitate amoroasă, din cauză că Piero și Giovanni s-au îndrăgostit de aceeași femeie; se pare că ar fi fost și un duel în plină stradă și o rănire; mai tîrziu a existat un amestec al lui Piero în procesul care a urmat duelului, încît cei doi frați, care au avut ulterior porecla de Popolani [2], s-au așezat în mod deschis pe o poziție potrivnică partidului mediceu.

Piero a mai avut și nenorocul de a fi venit la putere într-un moment deosebit de delicat.

Italia era pe punctul de a deveni din nou un cîmp de bătălie și ar fi fost nevoie de un alt Lorenzo ca să evite atîta nenorocire abătută asupra țării noastre. Piero a făcut atît cît îi stătea lui în putere, poate supraevaluîndu-și poziția sau crezînd că numele tatălui ar fi fost de ajuns ca să-i confere un prestigiu pe care nu-l avea.

Mai tîrziu florentinii îl vor învinui pe Piero pentru lașitatea de a fi cedat fortărețe și castele fără a se

[1] J. Joung, *Familia Medici*. (N. A.)
[2] Populari sau democrați. (N. Tr.)

împotrivi trecerii lui Carol al VIII-lea; dar e mult mai uşor de făcut o asemenea dojană decît i-ar fi fost lui Piero de' Medici, dezarmat, să se opună celei mai puternice armate din Europa.

Florentinii, indignaţi de atîta slăbiciune, l-au alungat pe Piero împreună cu fraţii lui, dar nici ei nu au făcut nimic mai mult decît făcuse Piero. Ambiţiosul rege al Franţei intră semeţ ca un conchistador, în Florenţa, înspăimîntînd poporul cu formidabila etalare a unei armate cum nu se mai văzuse pînă atunci; cu o artilerie care a părut prodigioasă, cu o forţă armată de cavaleri bretoni şi scoţieni care stîrneau teroare prin înfăţişarea gigantică şi prin armurile lor.

Poporul s-a despăgubit prin jaful făcut la palatul Medici şi la vila Careggi, arzînd, furînd şi risipind comori de artă cum nu s-au mai văzut niciodată colecţionate de o singură familie. Numai tăria sufletească a unui Piero Capponi a putut îndulci condiţiile impuse de regele Franţei, dar fără a evita o umilinţă pe care nici o putere umană nu ar fi putut-o înlătura.

Natural că mediul fusese pregătit şi de manevrele ramurii cadete, deoarece Lorenzo şi Giovanni menţineau legături în însăşi tabăra regelui Franţei.

Această conduită lipsită de lealitate a fost descoperită de Piero, care a dat ordin ca verii săi să fie arestaţi. Nimeni nu ar fi avut nimic de spus, dacă el le-ar fi făcut proces judecîndu-i ca trădători de patrie, prin vădita lor înţelegere cu inamicul; dar Piero, cu această ocazie, s-a demonstrat demn fiu al lui Lorenzo şi demn nepot al lui Cosimo; a fost clement; vom spune şi mai mult, a fost slab. N-a făcut decît să-i oblige la domiciliu forţat pe verii săi... închipuiţi-vă! în vilele lor din Cafaggiòlo şi Castello, de unde cei doi au fugit bineînţeles şi s-au adăpostit la Carol al VIII-lea.

Istoria este adesea nedreaptă. Le-a fost uşor să strige şi să se ridice împotriva fiului Magnificului, dar nu au înfierat cu toată asprimea pe aceste rude necinstite după cum meritau, atitudinea lor fiind pornită numai din invidie şi resentiment personal. Ei, şi nu fiul lui Lorenzo, au încredinţat Florenţa în mîinile lui Carol al VIII-lea, regele Franţei.

Moartea Magnificului a schimbat faţa Italiei. S-ar putea spune chiar faţa Europei.
Cu el au dispărut înţelepciunea, echilibrul, cumpătarea.
Atît de mult reuşeşte prestigiul unui om. Sînt indivizi care printr-un singur cuvînt fac să iasă milioane de spade din teaca lor; sînt alţii, din păcate mult prea rari, care printr-un cuvînt dezarmează armate întregi. Magnificul a fost un asemenea om.

XV. «... ŞI CASA URMEAZĂ DESTINUL ORAŞULUI»

Lorenzo Magnificul trece ca un meteor, de o strălucire fulgerătoare, în cel mai strălucitor dintre secole. Dar credem că nu comitem o eroare afirmînd că el a dat secolului mai multă lumină decît putea primi.
Viaţa lui a fost scurtă, dar noi vom spune că dacă el ar fi trăit mai mult, s-ar fi petrecut lucruri extraordinare şi istoria Italiei ar fi urmat un alt curs.
Sînt banalităţi repetate în legătură cu toate personajele istorice considerate prematur răpite din viaţă. Spun « considerate », deoarece este mult mai verosimil că ciclul vieţii lui Lorenzo a fost perfect şi, din motive de nepătruns ale Providenţei, persoana sa trebuia să dispară de pe scena lumii. Douăzeci de ani sînt puţini, dar pot fi suficienţi pentru a pecetlui o eră. Timpul, entitate abstractă, nu are valoare asupra duratei convenţionale pe care i-o atribuie oamenii.
Quattrocento este un secol de frumuseţe; dar, dacă se consideră secolul ca o creatură vie, ajunge să fie supus şi el fatalului destin al lucrurilor mortale. Magnificul, care se naşte exact în mijlocul lui Quattrocento, primeşte de la el virtuţi şi defecte: înfloreşte o dată cu el, răspîndeşte frumuseţea sa o dată cu el şi tot cu el se închide.
Cinquecento cu belşugul lui, cu începutul lui de decădere, nu ar mai fi fost timpul lui.
Nu murea numai un secol, murea un ev şi un altul se deschidea cu noi orizonturi, cu lumini sîngerii şi cu lumini sclipitoare: evul în care umanitatea rupea vechile hotare, pentru a porni la cucerirea unor lumi noi. Artele îşi împliniseră ciclul lor de nobilă fineţe; li-

terele depășeau pe clasici căutînd să reînvie ecouri epice pentru a celebra noi cuceriri; gîndirea, după ce a depășit staticele doctrine aristotelice, platonice și pitagorice își lua avîntul spre îndrăzneţe răzvrătiri și cercetări de abisuri încă neexplorate.

În urma acestei rebeliuni a spiritelor, catolicismul va resimți prejudiciile cele mai grave, prin Reforma care va semăna schisme și diviziuni. Știința va fi în avantaj, în primul rînd cu descoperirile geografice, apoi cu cele experimentale, în domeniul cerului și al naturii. Poate că Lorenzo a dispărut în momentul potrivit... Cînd a murit Magnificul, evoluau evenimente de o mare însemnătate pe care poate că nu le-ar fi putut împiedica; el nu a cunoscut umilința unui apus.

Ultima expresie a unei mari familii venită din popor nu a avut moștenitori; cu el ar fi trebuit să înceteze dominația medicee. Încăpățînîndu-se însă să supravieţuiască, aceasta a căzut pe mîini mai puţin demne, ducînd Florența la acea aservire pe care Magnificul nu ar fi tolerat-o niciodată.

El, deși ar fi putut totul, nu a vrut niciodată demnitatea supremă; i-a făcut pe proprii săi fii să făgăduiască să rămînă totdeauna cetățenii republicii și nimic mai mult. Singurul act nobil, care poate fi atribuit fiului său Piero, a fost acela de a fi refuzat, în memoria preceptelor paterne, titlul de baron oferit de regele din Napoli.

Dacă a fost vreodată un tiran pe lume care nu a lăsat să se resimtă povara dominației sale, acesta a fost Lorenzo; conduita sa se poate rezuma în următoarele versuri scrise de el însuși într-o sacră reprezentare [1].

Sappiate che chi vuole il popol reggere
debbe pensare al bene universale:
e chi vuole altri da li error correggere,
sforzisi primo lui di non far male.
Però conviensi giusta vita eleggere,
perchè lo esemplo al popol molto vale... [2]

---

[1] În ital. *Sacra rappresentazione*, dramă religioasă medievală.

[2] *Aflați că cel ce vrea poporul să conducă,/la binele universal cu mintea să se ducă,/și cine vrea pe alții să povățuiască/ el primul, a face rău, să se ferească./Deci se cuvine o viață dreaptă să-și aleagă/c-al său popor o pildă bună să culeagă./ (N. Tr.)*

Şi nu ni se pare de loc că ar fi întocmai un suflet de despot sufletul celui ce scrie că:

El Signor esser dèe servo de' servi [1].

Din cîţi principi medicei au fost, mai înainte de Lorenzo şi după Lorenzo, Magnificul constituie o personalitate prin el însuşi; aşa cum nu a avut moştenitori, nu a avut nici predecesori. Giovanni di Bicci a fost un administrator cinstit, Cosimo un guvernator înţelept şi isteţ; Piero un onest, dar om politic mediocru; Lorenzo a fost omul complet al secolului său: a avut un echilibru admirabil, o linie de conduită de o rară fineţe, ca principe, amfitrion, tată de familie şi artist, pe care puţini oameni pe lume se pot făli că ar fi posedat-o.
A fost un asemenea om încît să nu poată fi judecat cu o senină imparţialitate de contemporanii săi şi nici de mulţi dintre istoricii moderni.
Mulţi au fost orbiţi de invidie şi de ranchiună personală...
Cine nu cunoaşte atmosfera mediului florentin, nu poate judeca bine Florenţa, şi nici nu poate înţelege de ce Magnificul a spus printr-o frază sculpturală: « Casa se indentifică cu oraşul ». Oamenilor cu tendinţe populare le apare ca o figură despotică, numai pentru că mintea vastă a lui Lorenzo a centralizat într-o singură persoană prerogativele dominaţiei şi ale justiţiei; pe cei intransigenţi îi orbesc cuvintele lui Savonarola care, deşi pornite din scopuri diferite, a avut veleităţi centralizante nu mai puţin grave decît cele ale lui Lorenzo.
Pe prea mulţi îi mai împiedică să vadă clar şi tradiţia, obstacolul cel mai greu de înfrînt. Este dificil să zdrobeşti o legendă consolidată de secole; şi adierea calomniei rezistă şi sub cele mai vijelioase uragane.
Lorenzo a fost un dominator, a fost un geniu, a fost un om mult prea deasupra oamenilor medii, ca să nu fi stîrnit o ură imensă dar şi o dragoste imensă.
Contopindu-se trup şi suflet cu statul, a trebuit să apere statul însuşi cît şi propria-i persoană; şi cel

[1] *Seniorul trebuie să fie servul servilor. (N. Tr.)*

mai mult îi reproşează inevitabilele victime, adică cei care, în cazuri similare, ar fi făcut sau ar face de mii de ori mai multe decît el...

Cînd se face o critică, fie ea istorică sau artistică, aproape că nimeni nu reuşeşte să se întoarcă în mod obiectiv la timpul cînd opera a fost creată sau s-a petrecut faptul; e vorba de timpul care a legitimat şi faptul şi opera; în schimb sîntem mai totdeauna miopi cînd vrem să privim opere şi lucruri prin prizma propriilor noastre lentile.

Faptul că se vrea cu încăpăţînare să se facă din Florenţa leagănul etern al unui republicanism comunal, apus de mult în întreaga Italie, este un mister pe care numai unii romancieri din Ottoccento ni l-ar putea dezvălui.

După părerea acestora, Florenţa ar fi trebuit să rămînă dezrădăcinată de viaţa italiană, singura fortăreaţă a spiritelor austere de tip catonian, în mod utopic libere; şi în timp ce fenomenul «comună» era prin forţa lucrurilor depăşit, în Florenţa trebuia să dureze etern.

S-au vărsat lacrimi şi rîuri de cerneală pentru libertatea florentină pierdută la Gavinana, la Montemurlo, la Marciano, dar s-a considerat ca ceva foarte natural ca toate celelalte oraşe italiene să-şi schimbe, pe vremea aceea, orînduirea politică.

Se continuă şi acum lansarea invectivelor împotriva familiei Medici tirană şi se trece sub tăcere familia Sforza, familiile d'Este, Visconti, Malatesta, Bentivoglio, Da Polenta, Da Romano, Della Scala...; sau cel puţin asupra acestora nu s-a fondat o literatură romantică. Pesemne că există altă explicaţie.

Noi ne întrebăm cinstit, ca nişte buni florentini ce sîntem, dacă poporul nostru a gustat pacea şi armonia înţelegerii mai mult sub guvernul comunal, sau sub aşa-numita «tiranie» a lui Cosimo, Piero şi Lorenzo.

Noi am vrut să prezentăm un Lorenzo de' Medici încadrat în secolul său şi în oraşul său; nu un om perfect, ci un om superior, în mijlocul celor mai desăvîrşite talente care au înflorit vreodată în Florenţa şi în Italia. Dacă ne este permis să ne exprimăm cu o prea modernă imagine, noi îl vom numi pe Magni-

ficul regizorul neîntrecut al unei strălucitoare reprezentații umane și politice.
El a condus, cu o atitudine senină și moderată, această reprezentație în care recitau actori de aceeași vigoare, fără îndoială nu superioară lui. Nu ne putem gîndi la Lorenzo și la curtea sa de pictori, de bibliofili, de umaniști, de poeți, de sculptori, de arhitecți, fără ca fantezia să nu ne poarte gîndul la una din compozițiile, demne de penelul unui Masaccio, Sandro Botticelli sau Benozzo Gozzoli.
Lorenzo și oamenii săi de la curte sînt personaje de frescă; niciînd nu a existat o legătură mai mare între scenariu și actori.
Se mișcau într-un mod creat anume pentru ei și de către ei; într-un mod în care nimic nu era în plus, nimic nu era vulgar sau lipsit de armonie.
Încercați să vi-l imaginați pe Lorenzo în sălile palatului său din via Larga, să vi-l imaginați în reședința sa de la Careggi; în verdele îndrăgitului său Cafaggiòlo sau Poggio a Caiano; priviți-l în sala de consiliu din Palazzo Vecchio sau pe străzile Florenței, discutînd, singur și dezarmat, cu orice om din popor, cu orice meșter, orice dărăcitor de lînă care ar fi avut plăcuta fantezie să-l oprească, și îl veți vedea totdeauna pe un fundal creat parcă anume pentru el, de pe care figura lui măreață se va desprinde cu noblețe senină din grupul umaniștilor, al pictorilor, al filozofilor săi.
Și atunci se va înțelege deplin adevărul simplu pe care l-a scris în scrisoarea adresată tînărului Giovanni, viitorul papă al secolului de aur:

... și casa urmează destinul orașului.

BIBLIOGRAFIE

DANTE, *La Divina Commedia.*

DINO COMPAGNI, *Cronache.*

GIOVANNI, MATTEO, FILIPPO VILLANI, *Cronache.*

N. MACHIAVELLI, *Storie fiorentine.*

F. GUICCIARDINI, *Storia fiorentina.*

LUCA LANDUCCI, *Diario fiorentino.*

ENEA SILVIO PICCOLOMINI, *De viris illustribus aetate sua claris.*

PAOLO GIOVIO, *Elogia.*

FRANCESCO SANSOVINO, *Origini delle famiglie illustri in Italia*

ANGELO POLIZIANO, *La Giostra; Epistole.*

LUIGI PULCI, *La Giostra; La Beca di Dicomano; Epistolario.*

LORENZO DE' MEDICI, *Rime d'amore; Canti carnascialeschi; Inni sacri; Poemetti.*

ANGELO FABRONI, *Vita Laurentii Medicis.*

GUGLIELMO ROSCOE, *Vita di Lorenzo de' Medici.*

ID., *Vita di Leone X.*

ALFREDO DI REUMONT, *La vita e i tempi di Lorenzo il Magnifico.*

EUGENIO MUNTZ, *La storia dell'arte durante il Rinascimento.*

PASQUALE VILLARI, *Storia del Savonarola e dei suoi tempi.*

J. YOUNG, *I Medici.*

GIOVANNI PIERACCINI, *La stirpe dei Medici di Cafaggiòlo.*

GIOSUÈ CARDUCCI, *Prefazione alle poesie di Lorenzo de' Medici*, Barbera, 1859.

NUCCIA CAGNA, *Girolamo Savonarola.* S.E.I., Torino.

LUIGI UGOLINI, *Il romanzo di Savonarola.* Paravia, Torino.

ID., *Firenze viva.* S.E.I., Torino.

CUPRINS

Prefață 5
I. O naștere într-un moment potrivit..... 13
II. Viață nouă..... 24
III. Reîntoarcerea primăverii 39
IV. Conspirația Pazzi-lor 62
V. La curtea regelui Ferrante 79
VI. Reședința Magnificului 94
VII. Casa intimă a lui Lorenzo 105
VIII. Vînătoarea cu șoimul 116
IX. Serbări florentine pe vremea Magnificului 132
X. «*Vox clamantis in deserto*» 141
XI. Politica secolului și politica lui Lorenzo . 155
XII. «Ce frumoasă-i tinerețea!»..... 166
XIII. Ultimii ani și ultimele glorii..... 193
XIV. Vizita «*in extremis*» 203
XV. «...*și casa urmează destinul orașului*» .. 215
Bibliografie 221

Apărut 1971. Coli de tipar 9,33. Planșe tiefdruck 4. C. Z. pentru bibliotecile mari 7. C. Z. pentru bibliotecile mici 7.92.

Întrepr. poligrafică „Arta Grafică"
Calea Șerban Vodă 133. București
Republica Socialistă România
Comanda Nr. 1756.

Palatul Medici, Florența

Ghirlandaio — *Lorenzo Magnificul cu trei personaje din familia Sassetti*, detaliu de frescă, Santa Trinità, Florența

Ghirlandaio — *Poliziano și Giuliano de' Medici*, detaliu de frescă, Santa Trinità, Florența

Benozzo Gozzoli — *Lorenzo de' Medici şi surorile sale*, detaliu de frescă, Florenţa

Botticelli — *Primăvara*, detaliu, Florența, Uffizi

Botticelli — *Primăvara*, detaliu, Florența, Uffizi

Fra Bartolomeo — *Portretul lui Savonarola*, Florența, San Marco

Michelangelo — *Lorenzo de' Medici*, Florența, Capela Medici

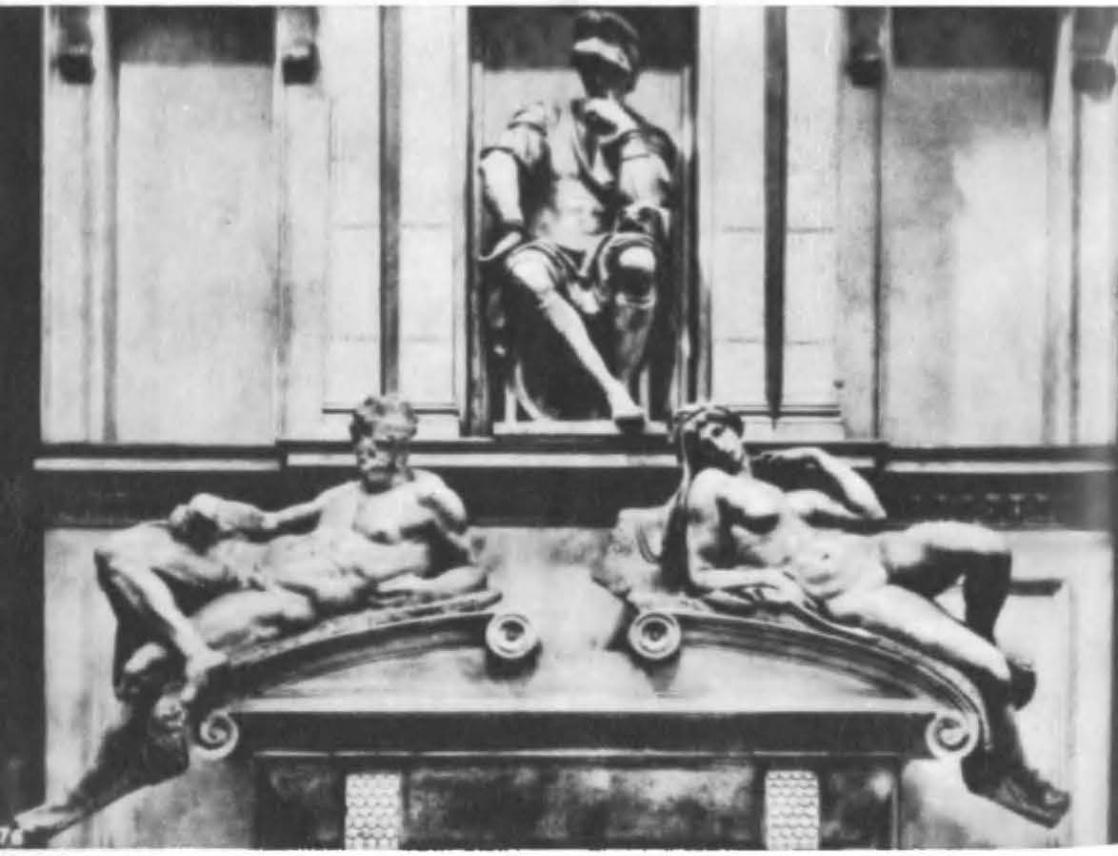

Lorenzo Magnificul — masca mortuară

Michelangelo — *Giuliano de' Medici*, Florența, Capela Medici

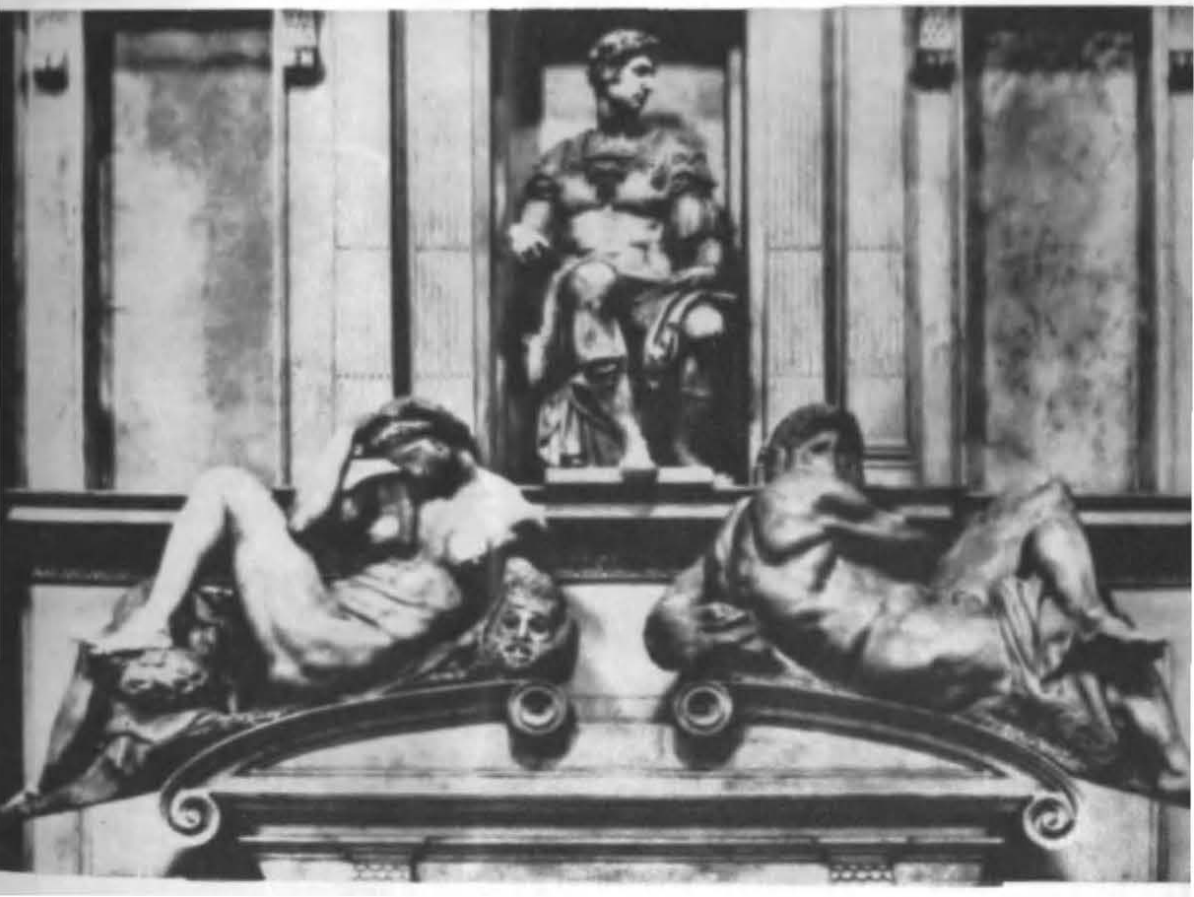

Lei 8

Biblioteca de artă

58

Biografii. Memorii. Eseuri

lorenzo magnificul

Lorenzo, în modul lui de a trăi, nu a fost decît un cetățean ca oricare altul, sau poate chiar mai simplu și mai modest decît atîția alții. Apropiați-vă de el și ascultați-l: măreția lui radiază, cel mai neînsemnat gest al lui poartă pecetea unei reale nobleți.

Era primul cetățean al Florenței, titlu conferit de opinia unanimă. Apelativul de *magnific* nu l-a făcut să pretindă privilegii speciale, bucurîndu-se de aceleași privilegii ca orice modest ucenic sau funcționar de bancă.

El este conducătorul Florenței prin geniul și prin măreția lui.

. . . . . .

Lorenzo nu a creat Renașterea, a primit-o. A fost format de ea, și el a dus-o pe treptele cele mai înalte ale perfecțiunii.

MARCEL BRION